

Sallai János

AZ IGAZGATÁSRENDESZET TÖRTÉNETE

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Az igazgatásrendészet története

Sallai János

Az igazgatásrendészet története

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2025

Szakmai lektor
Fórizs Sándor

Kiadja a Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Karácsony Fanni
Olvasószerkesztő: Kutas Éva
Korrektor: Nagy Judit
Tördelőszerkesztő: Tihanyi József

DOI: https://doi.org/10.36250/01159_00
ISBN 978-963-531-980-0 (elektronikus PDF) | ISBN 978-963-531-981-7 (ePub)

© A szerző, 2025
© A kiadó, 2025

Minden jog védve.

Tartalom

Ajánlás	7
Előszó	9
Bevezetés	11
Az igazgatásrendészethez kapcsolódó fogalmak	13
A modern magyar rendészet kialakulása	17
Igazgatásrendészeti szabályok az első állami rendőrség létrejötte előtt	35
Állat- és közegészségügyi szabályokról	36
A mezei rendőrségről	42
A gátőrségről	43
Az ipari forradalmak után jelentkező új veszélyforrások	44
Színházi előadás engedélyezéséről	45
Állatvédelemről, ebadoról, ebek tartásáról	45
Bejelentési intézmény Pesten	46
Bordélyházakról, prostitúcióról	46
Cselédrendészet szabályozása	48
Építésrendészet	48
Hazardjátékok tiltása	49
Idegenrendészeti szabályok Nagyszebenből az 1848–49-es szabadságharc leverése után	50
Igazgatásrendészet 1873-tól az államosításig (1920)	53
Idegenrendészet a 19–20. század fordulóján	55
Állat- és közegészségügyi szabályok	61
A közlekedésrendészet kialakulása	63
A bordélyház működésének szabályozása	67
Tűzrendészet	68
Kerékpáros közlekedés szabályozása	72
Az engedélyügy és felügyelet kialakulása	73
A fővárosi rendőrség vezetőjének rendeleteiről	78
A városi rendőrségek feladatai a dualizmusban	81
A fiumei állami rendőrség (1916)	85
Igazgatásrendészet a centralizált állami rendőrség első három évtizedében	89
Prostitúciórendészet	96
Erkölcsei bizonyítványok kiállítása	97
Cselédrendészet	97
Nyilvános utcai, alkalmi árusok, koldulás ellenőrzése, felügyelete	98
Szálloda, penzió, vendéglő, kávéház, kávé- és italmérések, cukrászdák felügyelete	99
A közlekedés felügyelete	99
Mérgező, gyúlékony és robbanószerkezetek ellenőrzése, felügyelete	100

Főzésre használt réz-, cink- vagy más fém edényekre; árusításra vagy szétosztásra szánt ételek és italoknak tartására és a mértékekre vonatkozó szabályok betartásának felügyelete	100
Állatkínzás megakadályozása, állategészségügyi szabályok betartásának ellenőrzése	100
Fegyver- és lőszerkészítés, -tárolás, -kereskedelem engedélyezése, felügyelete	100
Építkezésrendészeti feladatok	101
Tűzeseteknél, árvíz, földrengés vagy egyéb természeti katasztrófánál és szerencsétlenségeknél a rend fenntartása, a közbiztonság védelme	101
Hirdetmények, újságok árusításának felügyelete	102
Rendőri felügyelet alatt lévők nyilvántartása, ellenőrzése	103
Ön- és közveszélyes elmebetegek, magatehetetlen betegek és gyermekek elhelyezése	103
Talált tárgyak, értékek megőrzése, nyilvántartása és kiadása	103
Idegenrendészet Trianon után	103
Kábítószerekkel kapcsolatos eljárás	106
Igazgatásrendészet a szocializmus éveiben	109
Italmérési ügyek	113
Kártyajátékügyek	114
Engedélyügyek	114
Lőfegyver, lőszer és robbanóanyagok körüli rendőri eljárás	115
A fegyverkovács- és puskaművesipar gyakorlásával kapcsolatos rendőri teendők	117
Sajtótermék utcai és házaló terjesztése	117
Adománygyűjtések	117
Talált és elveszett tárgyak körüli eljárás	118
Erkölcsei bizonyítvány kiállítása	118
Személyazonossági igazolvány kiállítása	118
Idegenvezetés	119
Kábítószerekkel kapcsolatos eljárás	119
Prostitúciórendészet	119
A közúti közlekedés rendszere	120
Útlevelek	121
Külföldiek ellenőrzése	122
Határőrzet, határsáv	123
Igazgatásrendészettel kapcsolatos szabályok, jogszabályok, szabályzatok	126
Kábítószer, mérgek felügyelete a szocializmusban	132
Személyi azonosító igazolvány	133
Igazgatásrendészeti kényszerintézkedés	135
Igazgatásrendészet a rendszerváltás után	137
Az átalakulás során az igazgatásrendészeti szakterületről kikerült feladatok	137
Az igazgatásrendészet feladatkörében maradt	138
Felhasznált irodalom	141
Törvények, rendeletek, szabályzatok	145
Ajánlott irodalom	151

Ajánlás

A Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kara Magyarország egyetlen rendészeti felsőfokú végzettséget nyújtó intézménye. A Kar a teljes rendvédelmi szféra számára készíti fel a hallgatókat a négyes feladatrendszer végrehajtásával – kiképzés (a tisztjelöltek alapfelkészítése), nevelés (a tisztjelöltek hivatásrendi felkészítésének egyik eszköze), képzés (a gyakorlatorientált felkészítés), oktatás (az általános értelmiségi felkészítés és a szakmai ismeretek elsajátítása) –, valamint a 21. századi kihívásokra tekintettel azzal a céllal, hogy megfeleljenek a magas szintű szakmai és társadalmi elvárásoknak.

Az alapképzésekben a tisztjelöltek és a leendő rendészeti szakemberek elméleti és gyakorlati felkészítése szoros egységet képez. A mesterképzésekben tanulók a megszerzett gyakorlati ismereteik birtokában inkább elméleti felkészítést kapnak, és felkészülnek arra, hogy közülük a legjobbak a Rendészettudományi Doktori Iskolában folytassák tanulmányaikat.

Aki a múltját nem ismeri, nem értheti meg a jelen eseményeit sem, amely a jövő lehetőségeit hordozza magában. A Rendészettudományi Kar a jövő szakembereit képi. A Kar oktatási rendszerében kiemelt figyelem övezi a szakmatörténeti ismeretek átadását, hiszen a jelen rendvédelmi szakemberei viszik majd tovább az egyes szakmák szakmatörténeti örökségét. Ezen megállapításnak különösen nagy hangsúlyt ad az a tény, hogy a magyar rendőrtisztképzés ebben az esztendőben, 2022-ben ünnepli létrejöttének 100 éves évfordulóját.

A Kar tudományos tervei között kiemelten fontos és megvalósítandó tervként szerepel az egyes szolgálati ágak szakmatörténetének ápolása és a szakmatörténeti események folyamatos kutatása, dokumentálása és a hagyományok követése. A rendőri képzésekben az igazgatásrendészet oktatása mindig jelen volt, és most is jelen van. Ebben az összefoglaló műben mindaz az ismeretanyag megtalálható, amelyet az igazgatásrendészet szakmatörténetéből tudni érdemes, hiszen jelen írás bemutatja és összegzi azt a töretlen fejlődési folyamatot, amely az igazgatásrendészeti szakmát jellemzi.

Ajánlom ezt a könyvet mindazoknak, akik a rendvédelmi tisztképzés rendszerében részt vesznek, valamint azoknak, akik bővíteni szeretnék szakmai ismereteiket ezen a területen, vagy tudományos kutatásokat végeznek a témakörrel kapcsolatosan.

Kérem, forgassák haszonnal ezt az összefoglaló művet!

Prof. Dr. Kovács Gábor
dékán

VÁKÁT OLDAL

Előszó

Az igazgatásrendészet a 20. században a legtöbb változást megélt rendészeti szakterület. Korábban nem kezelték egységesen az igazgatásrendészetet, hanem az államivá vált fővárosi rendőrség területén irányadóként az állami jogszabályok és a fővárosi hivatal (tanács) rendeletei voltak meghatározók. A municipális (önkormányzati) rendőrségeken főleg a helyi önkormányzat szabályait, rendeleteit kellett végrehajtania a rendőrségnek, amely így ezer szállal függött az önkormányzat vezetésétől. 1873 és főleg 1881 után a fővárosi rendőrség szabályai, rendeletei példaként szolgáltak a többi rendőrségnek, de teljes összhangról nem lehet említést tenni.

A külföldi rendészeti tudósok közül Lorenz von Stein fogalmazta meg először az igazgatásrendészet főbb szakterületeit, míg a magyarok közül 1843-as könyvében Karvasy Ágoston tett erre kísérletet. Később Magyarországon többen összegyűjtötték azokat a legfontosabb rendeleteket, szabályokat, amelyek a rendőrségek számára feladatokat foglalmaztak meg, de nem rendszereztek azokat a szakterületek között.

Az 1881-es első rendőrségi törvény már részletesen megfogalmazta a fővárosi rendőrség számára az igazgatásrendészet szakterület főbb feladatait, de még egyben kezelte a közrendészeti és bűnügyi rendészeti feladatokkal.

Az igazgatásrendészet történetében döntő változást az 1920-as rendőrségi centralizáció és a vidéki rendőrségek államosítása hozott, amikor az igazgatásrendészetet önálló szakterületnek minősítette az államosítás végrehajtására kiadott BM rendelet.

Az első világháború után kialakultak az igazgatásrendészet főbb témakörei: engedélyügyek (színház, mozi, italmérés stb.), fegyver-, lőszertartási engedélyek, idegenrendészet, útlevélrendészet, kábítószer, prostitúció stb. Ezek a témakörök a szocializmus alatt hangsúlyosabbá váltak, és kiegészültek a robbanóanyagok engedélyezésével, a sokszorosítógépek felügyeletével, valamint a személyi igazolvány, határővezet, határsáv, útlevél kiadásával. Ugyanakkor kísérletet tettek a prostitúció felszámolására, amiből csak a nyilvános házak bezárása sikerült.

A szocializmus végén a szakmai-tudományos élet és a politikai közélet idegennek találta az igazgatásrendészet főbb szakterületeit a rendőrség feladatrendszerében, és kezdetét vette a polgárosítás. Ennek eredményeként mára az igazgatásrendészet szakterületei beszűkültek, vagy más szakterülethez kerültek, és csak néhány markáns szakterület maradt a rendőrség feladatrendszerében. Kísérletet tettem arra, hogy az igazgatásrendészet kialakulásától napjainkig a főbb témakörök által bemutassam a szakma történetét. A források bősége és a jogszabályok sokasága miatt ezt teljes mélységében lehetetlen volt teljesíteni, így csak a főbb szakterületek történetébe sikerült bepillantani.

Az írás során motivált, hogy a szakma történeti áttekintése és a jelentős számú forrásanyag megadása az alap- és mesterképzést folytató hallgatókat tudományos diákköri dolgozat vagy szakdolgozat (diplomamunka) megírására inspirálja majd. Ehhez további segítséget nyújthat a Nemzeti Közszerzői Egyetem Egyetemi Könyvtára, valamint a Rendőrség és Nemzeti Szakértői Intézet szakkönyvtára és könyvtársai.

Jó olvasást kívánok!

Andornaktálya, 2023

Sallai János

VÁKÁT OLDAL

Bevezetés

„Az alkotmányos szabadságnak legerősebb támasza, s legbiztosabb őre a rend; ennek fenntartása tehát épen oly szoros feladata a magyar felelős ministeriumnak, mint az alkotmány megvédése.”

(Andrássy Gyula – Wenckheim Béla, 1867)

Már az ősember is felismerte, hogy számára a biztonság nagyon fontos, ezért a biztonságára leselkedő veszélyeket el kell hárítani, illetve meg kell előzni, hogy veszély leselkedjen önmagára vagy családjára. Ekkor tűzveszély, vihar vagy a ragadozó állatok támadása jöhetett szóba. Később, a társadalom fejlődésével az emberi közösségek településeket, városokat, majd államokat hoztak létre. A települések és államok vezetői is kiemelt feladatuknak tekintették a rend fenntartását és a környezetük biztonságát. A történelem kezdetétől fennmaradtak források, amelyek arról szólnak, hogy az ember a tűzveszély megelőzése érdekében rendszabályokat hozott, hogy a lakó-környezete biztonságban éljen. A tűzveszély mellett az ember közösségi létét fenyegető másik tipikus veszélyforrásnak a különféle járványok tekinthetők, amelyek megelőzésére, megfékezésére (például karantén alkalmazása, rendszabályok bevezetése, szemétszállítás megszervezése) már az ókori államok is kiemelt figyelmet fordítottak.¹

A rendfenntartás iránti igény is az ember őstörténetéig nyúlik vissza. A rendfenntartás szakosodása azonban elsőként az ókorban figyelhető meg.²

A rendészet történetéből közismert, hogy az egyiptomiak, a rómaiak rendelkeztek rendfenntartó hivatalnokokkal, és törvényhozóik a rendfenntartás érdekében szabályokat hoztak, törvényeket alkottak.

A modern rendészet kialakulása az 1667-es párizsi állami rendőrség létrehozásától datálható, míg az első rendészetfogalom megjelenése az 1794-ben kiadott porosz általános törvénykönyvhöz, az *Allgemeines Landrecht für die Preussischen*hez köthető. Ebből a fogalomból egyértelműen megállapítható, hogy a rendészet tartalma veszélyelhárítást és köznyugalom-fenntartást jelent.

A biztonság-veszély-rendészet összefüggéseit egy 1917-től használt biztonságdefinícióból levezetve következőként lehet illusztrálni. A biztonság alatt „a veszélyektől és háborítástól való mentesség értendő,”³ amely bármely korban-korszakban értelmezhető. A „veszély az az állapot, amely káros következmények lehetőségét feltételezi.”⁴ A veszélyek származhatnak embertől, állattól, az ember által létrehozott eszközöktől és a természeti jelenségektől. Ami az embereket illeti, a veszély származhat rosszindulatból, gonoszságból (szándékosságból) és gondatlanságból.

A modern rendészet egyik úttörője, Lorenz von Stein a rendészetet a 19. században két fő területre osztotta, az igazgatásira és a biztonságira. Véleménye szerint az igazgatási rendészet „már nem a valamely személyiségben általában rejlő, hanem valamely a közület vagy egyesek egy bizonyos életviszonyát fenyegető egyes cselekvésre vonatkozik.”⁵ Stein álláspontja, hogy az igazgatásrendészet legfőbb feladata a közélet oltalmazása és a közélet bizonyos köreinek

¹ CHRISTIÁN 2022a: 58.

² CHRISTIÁN 2011: 29.

³ RASCHE 1917: 34.

⁴ TÓTH 1938: 63.

⁵ STEIN 1871: 114.

védelve. S bár Stein tanai a 19. század második felében láttak napvilágot, Magyarországon az igazgatásrendészet az 1919-ben kiadott, államosításra vonatkozó 5047-es miniszterelnöki törvénytől rendeletben nyerte el a magyar rendészeti rendszerben a helyét. Ezt követően a rendőrség feladataiban és szervezetében mindig megtalálható az önálló igazgatásrendészet.

A magyar rendőrtisztképzés 2022-ben ünnepelte létrejöttének 100 éves évfordulóját, ahol az igazgatásrendészet oktatása mindig jelen volt. Jelenleg a rendészeti alapszakon, igazgatásrendészeti szakirányon évek óta zajlik az igazgatásrendészet szakmatörténetének oktatása. A könyv megírásának célja, hogy az igazgatásrendészet szakmatörténetének oktatásához tankönyvként szakirodalmat nyújtson, illetve a szakmatörténet iránt mélyebb érdeklődést tanúsítók számára inspirációt adjon tudományos diákköri dolgozat megírásához.

A könyv felépítésekor az egyetemes és a magyar rendészettörténetre támaszkodva először a magyar modern rendészet történetét dolgoztam fel, ami alapot jelent az igazgatásrendészet rendszerbe helyezéséhez. A rendelkezésre álló források alapján a következő részben az első állami rendőrség, a fővárosi rendőrség létrejötte (1873) előtti időszak forrásait mutatom be. Ezt követően az államosítás folyamatába illeszkedő időszakokkal folytatom az igazgatásrendészet történetének ismertetését. Ezután az államosítás (1920) utáni korszakot tárgyalom, amely a második világháború végéig tart. Az utolsó fő fejezet a szocializmus igazgatásrendészetéről szól, amely időszak alatt élte a szakma a virágkorát. Ebben az időszakban tartozott az igazgatásrendészethez a legtöbb szakterület, és az akkori állambiztonság is nagyon komolyan igénybe vette az igazgatásrendészet által nyújtott lehetőségeket.

Ezúttal is köszönetet mondok a könyvtáros, kutató és oktató kollégáknak, akik segítették a könyv létrejöttét, és lektoromnak, aki kritikai észrevételével nagyban hozzájárult a könyv megjelenéséhez.

Az igazgatásrendészethez kapcsolódó fogalmak

A rendészet, igazgatásrendészet, közigazgatás, rendőrség stb. kifejezések tartalma az elmúlt évszázadban is sokat változott. Talán emiatt is alakult úgy, hogy az 1909-es rendőrségi lexikon után 110 évvel készült csak el a *Rendészettudományi szaklexikon* (2019). Ebben a lexikonban a szerzők kísérletet tettek azoknak a legfontosabb fogalmaknak a megalkotására, amelyek a rendészethez, a rendőrséghez, a rendfenntartáshoz kapcsolódnak. A tankönyv tartalmához kapcsolódóan az alábbi fogalmak megjelenítését tartottam szükségesnek.

Adománygyűjtés: a közönség adakozásának igénybevétele valamely előre meghatározott célra, és a gyűjtésnek megállapított módja szerint.⁶

Államigazgatás: a szocializmus időszakában a közigazgatás-fogalommal szinonimaként használták. Az eltérést a közigazgatás és az államigazgatás között az jelentette, hogy a szocializmusban a tanácsrendszert központosították, csak minimális önállósággal rendelkeztek a helyi tanácsok, míg ma állami és helyi közigazgatásról beszélhetünk.

Állampolgárság: az állam kötelékébe való tartozás.⁷ Egy adott államnak a jogokkal és kötelezettségekkel felruházott tagja.⁸

Államrendészet: a közigazgatás egyik korábbi időszakban használt elnevezése. Fő feladata: „a köz-, személy és vagyonbiztonságot megóvni, a békét és közrendet fenntartani, a büntetőtörvények, a rendeletek és szabályrendeletek megszegését, a véletlenségből v. bármily természetű mulasztásból eredhető veszélyeket és károkat lehetőleg megakadályozni, a megzavart rendet és békét helyreállítani, az ezek ellen vétőket kipuhatolni s megfenyítés végett az illetékes bíróságnak v. hatóságnak feljelenteni, illetőleg átadni, s általában mindazokat az egyesek erejével el nem hárítható külső akadályokat megszüntetni, melyeket akár az ember, akár a természet szertelen erői az államcélok megvalósítása és a polgárok jóléte elé gördítenek”.⁹

Belügyi közigazgatás: a közigazgatás egyik ága, azon tevékenységek rendszere, amelyek ellátásáért jogszabály-előkészítői, ill. saját jogalkotói felelőssége körében a jogszabályban meghatározott szervek tevékenységének szakmai, szervezeti irányítása és felügyelete útján vagy egyedi hatósági jogköreiben eljárva a belügyminiszter, ill. az irányítása alá tartozó szerv felel.¹⁰

Biztonság: többtényezős, komplex fogalom, amely az állam és a társadalom érdekeinek, értékeinek, az ország területének és lakosságának külső és belső veszélyektől, fenyegetéstől mentes állapotát fejezi ki.¹¹ Tóth József szerint biztonság alatt: „a veszélyektől és háborítástól való mentesség értendő”.¹²

⁶ SZATHMÁRY 1928: 19.

⁷ SZATHMÁRY 1928.

⁸ BODA 2019: 29.

⁹ Államrendészet [é. n].

¹⁰ BODA 2019: 56.

¹¹ BODA 2019: 66.

¹² TÓTH 1938: 41.

Cseléd: az az egyén, aki magát szerződésileg arra kötelezi, hogy bizonyos háztartási vagy gazdasági személyes és folytonos szolgálatokat legalább egy havi időtartamon át bérért teljesít.¹³

Felügyelet: a felsőbb közigazgatási hatóságoknak az a joga és kötelezettsége, amelynek értelmében az alájuk rendelt hatóságok hivatali működését állandóan ellenőrzik, figyelemmel kísérik, és a szükséghez képest irányítják.¹⁴

Határozat: a közigazgatási hatóságnak az ügy érdemi eldöntését előkészítő, közbeszóló intézkedése.¹⁵

Hatóság: jogkörrel rendelkező szervezet, illetve ennek hivatalos eljárását végző képviselője. Ezt a jogkört minden esetben jogszabály, törvény szabja meg. Közigazgatási, bírói, ügyészi, katonai, rendőri szervezetek és azok képviselői.

Igazgatásrendszet: állampolgársági, szabálysértési, fegyverengedélyezési ügyekkel kapcsolatos tevékenységet szabályozó rendőrségi szolgálati ág.¹⁶

Kiutasítás: a rendőrhatóságnak az az intézkedése, amellyel a külföldi állampolgárt az ország területéről kitiltja, esetleg kényszer útján is eltávolítja.¹⁷

Közbiztonság: alapvetően olyan közállapot, amelyben az egyes személyek és közösségek élete, működése és javai a jogellenes támadásoktól nincsenek veszélyeztetve.¹⁸

Közigazgatás: a végrehajtó hatalom elkülönült szervezetrendszerének és személyi állományának a jog által meghatározott tevékenysége, amellyel a társadalom tagjainak és szervezeteinek magatartását a közhatalom birtokában befolyásolja. Az állami akarat gyakorlati végrehajtásának megszervezését hivatásos apparátussal látja el.¹⁹

Közigazgatás-tudomány: a közigazgatási joggal összekapcsolódó tudományos fogalmak és nézetek sajátos rendszere.²⁰

Közrend: elvileg olyan állapot, amely a törvény által meghatározott, ezért leírható úgy is, hogy viszonylag objektív, elvárt állapot, amely kicsivel több, átfogóbb, mint a közbiztonság, mert tartalmazza a jogilag szabályozott állami, társadalmi, gazdasági rendet, továbbá mert jogtárgyvédő és veszélyelhárító általános funkciója van.²¹

Közrendészet: védendő értéke, tárgya leginkább a rend, ezen belül is a közrendészet, a társadalmi együttélés rendjének, a közállapotoknak elfogadott, jogilag szabályozott rendje, amelynek eredménye a jogi és tárgyi biztonság lehet.²²

Közrendészeti igazgatás: állampolgárok személyi és vagyoni biztonságának védelmével kapcsolatos jogszabályok és jogintézmények összessége.

Lőfegyverviselési (-tartási, -árusítási) engedély: a hatóságnak arra vonatkozó engedélye, amelynek alapján annak tulajdonosa lőfegyvert (vadász-, céllövő és egyéb lőfegyvert, pisztolyt) tarthat, viselhet, vásárolhat vagy árusíthat.²³

¹³ SZATHMÁRY 1928: 22.

¹⁴ SZATHMÁRY 1928: 27.

¹⁵ SZATHMÁRY 1928: 31.

¹⁶ BODA 2019: 268.

¹⁷ SZATHMÁRY 1928: 37.

¹⁸ BODA 2019: 342.

¹⁹ HORVÁTH–SZALAI–TEMESI 2014: 42.

²⁰ RIXER 2018: 10.

²¹ BODA 2019: 350.

²² BODA 2019: 350–351.

²³ SZATHMÁRY 1928: 41.

Nyilvános táncitanítás: iparszerű foglalkozás, amelyet csak megfelelő képesítés birtokában és rendőrhatalósági engedély alapján lehet folytatni.²⁴

Rendészet: (1) Rendészet, a közigazgatási (államigazgatási, önkormányzati) szervek olyan rendeltetésszerű tevékenysége, megnyilvánulása, amely az állami és társadalmi rend védelmét, a jogszabályok megtartását, a jogsértések megelőzését, elhárítását, a megsértett jogrend helyreállítását hivatott biztosítani leginkább igazgatási, legvégső esetben pedig kényszerítő eszközökkel.

(2) A rendészet olyan állami tevékenység, amely a jogilag szabályozott közrend, közbiztonság megővését jelenti. Ebben a megközelítésben mivel a rendvédelmi szervek rendészeti tevékenységet végeznek, egyúttal rendészeti szerveknek is tekinthetők. Rendészeti tevékenységet széles körben ellátnak más ágazathoz tartozó szervek is, pl. építésrendészet, üzemrendészet, ebrendészet, ezért a rendészet ilyen értelemben tágabb a rendvédelem fogalmánál, a közigazgatás egy sajátos része.

(3) A rendészet a közigazgatás azon része, amelynek küldetése az állam belső rendjének, valamint a közrendnek és a közbiztonságnak a fenntartása, a társadalom tagjainak, ill. alapvető értékeinek az oltalmazása, az ezeket sértő, veszélyeztető jogsértő cselekmények megelőzése, elhárítása, megszakítása, akár legitim fizikai erőszak alkalmazásával is. Mivel az igényelt biztonság megteremtése rendkívül komplex, szerteágazó tevékenység, ezért csak társadalmi kooperáció és kollektív munka eredményeként teljesíthető, amelyben a rendvédelmi szervek mellett fontos szerepet kapnak az önkormányzatok, a magánbiztonsági vállalkozások, a civil önvédelmi szervezetek is.

(4) A rendészet a közigazgatás legrégebbi tevékenysége, és mint közhatalmi tevékenységnek feladata a kialakult rend, szabályok megvédelmezése, tiltó, korlátozó, kötelező rendészeti közigazgatási cselekmények ellátása. A rendészeti igazgatás Európa abszolút monarchiáinak késői korszakában alakult ki a maga teljes differenciáltságában. A rendészet a mai modern társadalomban olyan állami tevékenység, amely a jogilag szabályozott közrend, közbiztonság megővését jelenti, azaz mindazoknak a veszélyeknek, jogsértéseknek az elhárítását, megelőzését, amelyek a közrendet, a közbiztonságot, a köznyugalmat veszélyeztetik, illetve zavarják.²⁵

Rendészeti engedély: a rendőrhatalóságoknak olyan felsőbbbségi akaratnyilvánítása, amely valamely egyébként tilos tevékenységet szabaddá, megengedetté tesz.²⁶

Rendészeti parancs: valamely alárendeltségi viszonyon felépülő s az alárendelt személy (személyek) pozitív vagy negatív magatartását meghatározó közhatalmi akaratnyilvánítás.²⁷

Rendészettudomány: az állam- és jogtudományoknak azon ágazata, amelynek kutatási tárgya a rendészet szervezete, működése és a rendészeti jog. A rendészettudomány sajátos módszertana azoknak a társadalomtudományi metodikáknak az összessége, amelyek alkalmasak a kutatási tárgy feltárására. A rendészettudomány rendszere visszatükrözi a rendészeti rendszerre jellemző struktúrát.²⁸

²⁴ SZATHMÁRY 1928: 44.

²⁵ BODA 2019: 461.

²⁶ TÓTH 1939: 135.

²⁷ TÓTH 1939: 112.

²⁸ BODA 2019: 480; FINSZTER 2014: 31.

Rendőri felügyelet alá helyezés: amely során az adott személy nem hagyhatja el a rendőrség által megnevezett területet, helyiséget.²⁹

Rendőrigazgatás: azoknak a hatályos jogszabályoknak és jogintézményeknek az összessége, amelyek a rendőrség feladatait, jogkörét, működését és szervezetét meghatározzák.³⁰

Rendőrség: „A rend őre. A belügyi igazgatásnak az a szerve (külön intézménye), amely hivatva van a közrend előfeltételeit létesíteni, fenntartani és biztosítani, ha kell karhatalommal is.”³¹

Szabályrendelet: az önkormányzati jogkörrel felruházott közigazgatási szervezeteknek és községnek jogszabályt megállapító rendelkezései.³²

Veszély: esemény, tevékenység, jelenség, folyamat, helyzet, illetve mindezek következménye vagy hiánya, amely sértheti a biztonságot.³³ Tóth József szerint a „veszély az az állapot, amely káros következmények lehetőségét feltételezi”.³⁴

A fent bemutatott fogalmak is visszaigazolják, hogy a rendészettel kapcsolatos fogalmak kapcsán milyen sokszínű értelmezések láttak napvilágot az elmúlt 180 évben. Maga a rendészet fogalma is folyamatosan vitát generált, és generál ma is. A rendészet kontra közigazgatás kapcsán már a 19. század végén komoly viták keletkeztek, amelyek közül csak a Kiss Mihály és Falcsik Dezső közötti pengeváltást emelem ki. Ezen vitában Kiss Mihály a rendészet elsőbbségét hangsúlyozta, míg Falcsik Dezső a következőként reflektált: „A rendészet a közigazgatás egyik ága, amely megelőző állami tevékenység, hárítja el amaz akadályokat, melyek az állam célok elérését veszélyeztetik.”³⁵ A vita a lexikon szerint eldőlt, amely rögzítette, hogy a rendészet a közigazgatás része. Mára azonban egy újabb vita, a rendészet kontra rendvédelem bontakozott ki, amelynek alapját az adja, hogy a közigazgatásban elterjedt rendvédelem szót a rendészet szinonimájaként használják. E tankönyvnek nem feladata a vita eldöntése, de a bemutatott modern rendészet kialakulása fejezetrész a rendészet és rendvédelem szavak helyes alkalmazásában eligazodást jelenthet.

²⁹ TÓTH 1939: 160.

³⁰ RÉDEY 1923: 9–11.

³¹ RÉDEY 1923: 9–11.

³² SZATHMÁRY 1928: 48.

³³ BODA 2019: 596.

³⁴ TÓTH 1938: 63.

³⁵ *Magyar Közigazgatás*, 1896. május 20. 3–4.

A modern magyar rendészet kialakulása

Az igazgatásrendészet önállóvá válásához vezető út a modern rendészet kialakulásán át vezet. Ezért tartom fontosnak, hogy először a modern magyar rendészet előzményeit, létrejöttét bemutassam.³⁶

Mint arra a bevezetőben is kitértem, a rendfenntartás, rendészet történetét áttekintve megállapítható, hogy az emberek biztonság iránti igénye egyidős az ember megjelenésével, de annak szabályozása, írásos forrásai az ókori államok kialakulására tehetők: „Az állam kialakulásának kezdetén [...] nem volt elkülönült rendőrség, a biztonság fenntartásával összefüggő feladatokat, mint közfeladatokat főleg a katonaság látta el.”³⁷ A középkor után az ipari forradalmak és a nagy francia forradalom hatására az emberek élete döntően átalakult, amihez a rendfenntartás és a rendészet is alkalmazkodott.³⁸ A modern rendészet kialakulása így elsősorban Franciaországhoz köthető.³⁹ A középkor végére Párizs, a közel 500 ezres francia város közbiztonsági helyzete minősíthetetlen volt. A várost eluralták a kártyabarlangok, a koldusok, a csavargók és a szemét. Az utcákat marhacsordák és piszok lepte el, a vágóhidak és a halpiacok bűzt árasztottak a városban. Erre a helyzetre reagált a városi tanács, amikor határozatai alapján a király 1667-es márciusi 3. okiratával kinevezte La Reynie-t Párizs rendőrfőnökének.⁴⁰ Ezzel létrejött az első állami rendőrség, amely rövid időn belül a lakók és a király meglegedésére rendet és nyugalmat teremtett: La Reynie megnövelte az őrséget, és megkezdte Párizs utcáinak takarítását, kivilágítását, felszámolta a játékbárlangokat, zsványtanyákat.⁴¹ La Reynie, Párizs első rendőrfőnökének rendteremtő munkája eredményeként létrehozták a községi rendőrséget, a talált gyerekek óvóhelyét. Ami talán mai szemmel furcsa lehet, hogy a rendőrfőnök nagy támogatója volt a könyvnyomtatásnak.⁴² Az első állami rendőrség később mintául szolgált Európában, és ahogy a police elnevezés porosz területen a polize(y)i néven tovább terjeszkedett, úgy az állami rendőrségek is elszaporodtak a nyugat-európai területeken. Így nem véletlen, hogy az első rendészeti témájú mű, a *Traité de la Police*⁴³ Nicolas Delamare-től 1705–1710 között, francia területen látott napvilágot. Ennek ellenére a rendészet, a rendészettudomány kiteljesedése német földön valósult meg. Delamare követői Lorenz von Stein, Robert von Mohl, Otto Mayer és Joseph von Sonnenfels, akiknek művei és munkássága döntő hatással volt a magyar rendészet kialakulására. Ennek kezdete a magyar reformkor végére tehető, amikor az ország Habsburg-fennhatóság alatt volt, ugyanakkor a tudomány és az irodalom terén a nyelvújítás

³⁶ SALLAI 2020a.

³⁷ BALLA 2016: 11.

³⁸ CHRISTIÁN 2009: 156.

³⁹ CHRISTIÁN 2022b: 18.

⁴⁰ BUISSON 1958: 68.

⁴¹ Ekkor adatta ki XIV. Lajos a *Secoritas et nitor* emlékérmét, amelynek jelentése „biztonság és világosság”.

⁴² BUISSON 1958: 75.

⁴³ Karvasy a *Traité de la police*-ről: „Ezen mű a legrégibb a közrendészeti művek közt, és noha legközelebb az akkora Franciaországban fennálló közrendészeti rendeleteket tárgyalja, mégis mindenkor tekintélyes helyet foglal a közrendészeti tudomány irodalmában, és jó rendszere és nagy tudományossággal írott általános és bevezetési fejezetek miatt nagyon tanulságos marad.” KARVASY 1870: 8.

követően magyar nyelven születtek irodalmi és tudományos művek. Ennek egyik szemléletes megnyilvánulása a *politia* szó magyar nyelvre való átültetése, amelyet követően 1833-tól vált ismertté a „*Rend-őr*”⁴⁴ kifejezés. Nicolas Delamare, Lorenz von Stein, Robert von Mohl, Otto Mayer és Joseph von Sonnenfels művei a mai napig jelen vannak a rendészeti szakirodalomban.

A magyar rendészet hírnöke, első tudományos művelője Zsoldos Ignác volt, aki három művével alkotott maradandót az utókor számára. 1938-ban a *Néhány szó a honi közbátorságról*, 1942-ben *A mezei rendőrség főbb szabályai* és *A szolgabírói hivatal* című könyvei jelentek meg. Zsoldos Ignác jogi tanulmányait Pozsonyban, majd Bécsben végezte. A görög és a latin nyelvet kiválóan beszélte, majd a német nyelvet is sikerült jól elsajátítania, ami lehetővé tette a rendészet német nyelvű szakirodalmának tanulmányozását.⁴⁵ 1827-től a pápai járás szolgabírája,⁴⁶ ahol az igazságszolgáltatás, közigazgatás mellett a rendfenntartás, rendészet gyakorlatát is művelhette. Zsoldos Ignác tudományos felkészültségét igazolta, hogy már harmincnégy évesen a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd egy év múlva rendes tagjává nevezték ki.⁴⁷

Veszprém vármegye főjegyzőjeként és a Magyar Tudós Társaság levelező tagjaként írta a *Néhány szó a honi közbátorságról* című művét, amellyel elsőként született meg magyar rendészeti témájú tudományos alkotás. Az 1838-ban magyar nyelven megjelent könyv jelzi a személy bátorságát és a reformkor eredményeit is egyben. Első részében a „vétkezés előre megakadályozásáról”, azaz a bűnmegelőzésről ír. Ennek érdekében szükségesnek látta, hogy a bűnelkövetőknek „fészke”, rejtékhelye ne legyen, rendelkezzenek a bűncselekmények bekövetkezését megelőző rendőrséggel, továbbá az orgazdák szigorú büntetésére van szükség. Véleménye szerint rejtékhelynek bizonyulhatnak a magányos házak, utak menti erdők és a nagyobb városok ki nem világított utcái. Itt felvetett egy új gondolatot, mégpedig azt, hogy aki a közbátorság fenntartása során kárt szenved, azt kárpótolni kell egy közbátorsági alapból. Ezenkívül szükségét érezte „*mértékletességi társaságok*”⁴⁸ létrehozásának, mert szerinte a mértékletenség is sok bűnt⁴⁹ okozhat. Zsoldos elsőként mondta ki, hogy rendőrség⁵⁰ nélkül rend nem lehet az országban. Véleménye szerint a rendőrség legfőbb feladata a rend fenntartása, és nem a családi titkok kikémlelése. Álláspontja szerint a közbátorságot külső és belső rendőrségre lehet felosztani, amelyek közül a belső rendőrség az, amely a városok és egyéb helységek belső közbátorságára felügyel, s amelyet a helyi lakosokra lehet bízni. Emellett szükségesnek érezte a mezei rendőrség felállítását és a vármegyei rendőrséget is. A leendő rendőrök, közbátorőrök felvételénél figyelembe kell venni, hogy azok ügyesen, jól bánjanak a fegyverrel. Szerinte a rend őrei álruhát is használhatnak szolgálatuk során. Továbbá

⁴⁴ FOGARASI 1833.

⁴⁵ KOI 2013: 15.

⁴⁶ Gazdag életpályáját a következő állomások jelzik: szolgabírói, főszolgabírói, megyei főjegyzői, felső-bírói, legfelsőbb semmitőszéki udvari tanácsosi, hétszemélyes táblai tanácselnöki, kúriai legfőbb ítélőszéki tanácselnöki hivatali beosztások.

⁴⁷ SALLAI 2020a: 223.

⁴⁸ ZSOLDOS 1838: 1–3.

⁴⁹ „Hazánkban is, mint a’ mivel külföldön, mértékletességi társaságok állának össze, melyek a szesz italoknak nem csak egészség rontó, sőt élet’ ölü kábítása, hanem valóságos vakmerő gonoszszagra ingerlő csábítása által okoztatni szokott sok rossznak, emberies munkálódás által elejét veendőkné lennének [...]” ZSOLDOS 1838: 18.

⁵⁰ ZSOLDOS 1838: 10.

fontos, hogy a lakossággal jól bánjanak, vezér nélkül soha ne maradjanak. A közszolgálatot vállalkó motiválása érdekében Zsoldos a következőket javasolta:

- „a) A becsület érzés ébresztése.
- b) Jó fizetés.
- c) Külön jutalom.
- d) Nyugpénz.”⁵¹

Zsoldos Ignácot a közbátorság területén bevezetendő reformok, újítások motiválták, amikor a rendészet, rendfenntartás témakörében elmélyedt, és kísérletet tett a kialakult helyzet mellett a megoldások bemutatására. Javaslatait három pontban foglalta össze:

„Először: Hogy a' gonosztettek, a' mennyire lehet, és a' soha szemelől nem veszíthető személyes szabadság' sérthetetlenlensége megengedi előzőleg megakadályoztassanak.

Másodsor: Hogy a' már elkövetett csín, annyival inkább a' vétek, lehető legnagyobb bizonyossággal fölfedeztessék. – Végre.

Harmadsor: Hogy a' vétket érdemlett súlya, a' méltó büntetés egyenlő igazsággal és kérlelhetetlen szigorúsággal okvetetlen és nyomban követendő legyen; mindazáltal bünhesztési rendszerünk a' megesett szerencsétlenek' javítását ki ne zárja, sőt épen arra törekedjék.”⁵²

Végezetül jelentős gondolata Zsoldos Ignácnak, hogy: „*Rendőrség nélkül rend nem lehet.*”⁵³ Bár korábban is Zsoldos Ignác nevéhez (1840) kötöttük a rendőrség szó megjelenését, a fenti idézet azonban még korábbra, 1838-ra datálta a rendőrség kifejezés első megjelenését.

E szellemben született meg az 1840. IX. törvénycikk a mezei rendőrségről, amelynek szabályairól 1843-ban szintén Zsoldos Ignác adott közre egy könyvet.⁵⁴ A mezei rendőr fogalmát akkoriban úgy határozták meg, hogy „azok, kik a' mezei gazdaságban a jó rend' fenntartására legközelebb ügyelnek, mezei rendőröknek nevezzük”.⁵⁵ A törvénycikk azért is érdekes és kiemelkedő, mert ez az első „rendőrségi” törvényünk. Ebben az időszakban az ország gazdasága szinte teljesen mezőgazdasági jellegű volt, ezért is tartotta fontosnak Zsoldos Ignác és a törvény alkotói is, hogy az agrárgazdálkodás területén, amelynek színtere a mező, rend legyen. Ennek lényege, hogy akié a föld, az a terményt hazavihesse, de máséhoz ne nyúljon. Nagyon fontos része volt a törvénynek, hogy a kártétel jóvátételéről és büntetéséről külön rendelkezik. Így azzal a károkozóval szemben, akire másodsor is büntetést kell kiszabni (ami akkor lehetett akár testi, akár pénzbírói büntetés is), a bíró a következőket vette figyelembe:⁵⁶

- „a) A gondatlanságnak, negédességnek, vagy szántsándékos rosszakaratnak fokozatát, különösen pedig a vétségnek ismételését.
- b) Az ípart és szorgalmat, melyet a tulajdonos a károsított tárgyra s helyre fordított.
- c) A védelemnek biztosságát, mellyel a birtokos tulajdonát oltalmazhatni vélte.
- d) Terhesebb betudás mérlege találja az éjjel, mint nappal elkövetett kártét.”⁵⁷

⁵¹ ZSOLDOS 1838.

⁵² ZSOLDOS 1838.

⁵³ ZSOLDOS 1838.

⁵⁴ ZSOLDOS 1843: 48.

⁵⁵ ZSOLDOS 1843: 4.

⁵⁶ BACSÁRDI–CHRISTIAN–SALLAI 2018.

⁵⁷ 1840. IX. törvénycikk a mezei rendőrségről. 2. §.

A törvény szerint, akik a mezőn a rendet fenntartják, vagy erre felügyelnek, azok a rendőrök. A törvény jelentősége túlmutatott a rendészetben, ez lehetett a kihágások előfutára⁵⁸ azzal, hogy kivont a korabeli büntetőbíráskodás rendszere alól kisebb súlyú jogsértéseket – elsősorban *igazgatási-szabálysértési jellegűeket* –, továbbá „amely elsőként tett kísérletet meghatározott ügyek esetében a veszélyeztető cselekmények összefogására és büntetésére”.⁵⁹ Ezzel is jól illusztrálva az igazgatási rendészet jelenét a rendészet történetében. E törvény hatálybalépését követően terjed el a rendőr szavunk használata is. Szintén Pápán adták ki a közigazgatás és a rendészet számára meghatározó művét *A szolgabírói hivatal* címmel, amelyet immár a „Magyar akadémia” rendes tagjaként írt, és könyvével a Tudós Társaság 1843. évi jutalmát is elnyerte. A „parányi gondolatgyűjteményt” barátjának, a későbbi haza bölcsének, Deák Ferencnek ajánlotta. Könyvének megírásában elméleti jogtudása mellett nagy szerepet játszott, hogy hét esztendeig al- és főszolgabírói hivatalt látott el. Zsoldos Ignác a szolgabírói hivatalról írt művében⁶⁰ (1844-ben) a következőket állapította meg a rendről és a rendőrségről: „Rend magában fenn nem tartódik, annak fenn kell tartatnia. Kik a rend fenntartásában felvigyáznak, s a rendbontókat – törvény szabta büntetések elvétele végett – bejelentik: rendőrnek neveztetnek. A rendőrség tehát minden jól rendezett polgárzatok egyik fő kelléke, s van is minden művelt országban.”⁶¹ Zsoldos Ignác műve II. kötetének címe *Közrendtartás*, amely alatt a szerző a közigazgatást, az akkori időben a Policeywissenschaftot értette. Nem véletlen tehát, hogy a rendészet a közigazgatás egyik első előfordulási formájának is tekinthető.⁶² Az akkori helyzetet is jól tükrözi, hogy a közigazgatást jelentő szolgabírói hivatalnak Zsoldos 53 tárgykörben 115 feladatot sorolt fel művében. Művében foglalkozott még az utcai rendőrrőgzés szükségességével, tűzrendszettel, útlevélüggyel.⁶³

Az 1840-es évek bővelkedtek eseményben a rendészet tekintetében. Zsoldos Ignác kortársa, Karvasy Ágoston egy többkötetes, nagy volumenű munkával állt elő Győrben, az évtized végén pedig, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején a felelős magyar Belügyminisztérium felállítása és az országos rendőrség megszervezése bírt kiemelkedő történelmi jelentőséggel a magyar rendészet történetének hajnalán.

Az 1848. évi III. tv. (a független magyar felelős minisztérium alakításáról) 14. §-a intézkedett Buda-Pesten az önálló Belügyminisztérium (BM) felállításáról. Ugyanezen törvény 32. §-a a felelősség tekintetében megállapította, hogy a minisztériumok felelnek „[a] törvények végrehajtásában, vagy a közcsend és bátorság fenntartásában elkövetett mulasztásokért, a mennyiben ezek a törvény által rendelkezésükre bízott végrehajtási eszközökkel elháríthatók valának”.⁶⁴ A törvény iránymutatása szerint újonnan felállított magyar Belügyminisztérium a korábbi Magyar Királyi Helytartótanács feladatköreit vette át, amelynek fontos területei voltak a határvédelmi és közbiztonsági feladatok. A törvény általánosan felhatalmazta (és egyben köteleességgé tette

⁵⁸ LÁSZLÓ 2008.

⁵⁹ MEZEY 2004: 296.

⁶⁰ ZSOLDOS 1844.

⁶¹ ZSOLDOS 1844: 187.

⁶² CHRISTIÁN 2009: 158.

⁶³ Az útlevél eredete Kálmán király törvényeihez vezethető vissza, aki rendelkezett a határátlépésről. „A határátlépés szabályozása: a) Azok, akik Magyarországról ki akarnak menni, mind a királynak, mind azon ispánnak, aki a kijáratot őrzi, a vámosaitól kérjenek pecsétet; amit egyik oldalán a király vámszedője nyomjon le pecsétnyomóval, másik oldalán az ispán vámszedője erősítsen meg az ispán jelvényével. b) Ha valaki ilyen pecsét nélkül kísérelne meg eltávozni, mint törvényszegő, ötven pengzát fizessen.”

⁶⁴ 1848. évi III. tv. a független magyar felelős minisztérium alakításáról.

nekik) a minisztereket „a személyes vagyonbátorság’ gonosz szándék, rossz akarat, gondatlanság, hanyagság, véletlen esetek, elemi csapások okozta veszélyeztetésének lehet elhárítására, a köz erkölcsi állapot megóvására, színházak, nyilvános táncz- és egyéb vigalmak, nyomdák, kölcsönkönyvtárak s több effélék’ tekintetében gyakorolt felvigyázat által” [kiemelés a szerzőtől].⁶⁵ A feladatok között már egyértelműen megtalálhatók azok az igazgatásrendészeti feladatok, amelyeket később az 1881-es XXI. törvény a főváros számára írt elő, és a 20. században az állami rendőrség feladatai között is mindig ott szerepeltek. A BM élére Szemere Bertalan került, aki egyaránt rendelkezett elméleti és Borsod vármegyében teljesített alispánsága idejéből rendfenn tartó, igazgatási gyakorlati tapasztalatokkal.⁶⁶ A Belügyminisztérium feladatait négy osztályra elosztva látta el. A négy osztály között a feladatok megosztása a következőképpen valósult meg:⁶⁷

- a) *Országlati (közjogi) osztály*: országgyűlési ügyek, „népképviselési” választások lebonyolítása, az Erdéllyel való egyesülés feladatai, határkérdések és újoncállítás.
- b) *Közigazgatási osztály*: igazgatásrendészeti és egyéb közigazgatás jogi területek, mint a névváltozás, ki- és bevándorlás ügye, alapítványi ügyek stb.
- c) *Rendőri osztály*: közcsend, közbiztonsági ügyek, nyomdák, hírlapok ellenőrzése, útlevelelügyek, dologházak, vakok, siketnémák, lelencházak, kórházak, mértékegységek ellenőrzése, piaci, vendéglátóipari engedélyek kiadása.
- d) *Nemzetőrség*:⁶⁸ a belső rendfenntartás kezdetben a miniszterelnök hatáskörébe tartozott, de később ez is a BM feladata lett.

Szemere Bertalan belügyminiszter kiemelt figyelmet fordított az idegenrendészetre, ennek szellemében adta ki 1848. június 12-én az „idegenellenőrzési” rendeletet, amely területi hatályát nézve csak Buda-Pestre vonatkozott. A rendelet első pontja rögzítette, hogy külföldi állampolgár engedély nélkül nem tartózkodhat Buda-Pesten. A következőkben a rendelet a külföldiek 24 órán belüli jelentését írta elő a háztulajdonosok részére, ennek elmulasztását pénzbüntetéssel szankcionálta. A tartózkodási engedélyt nem kapott „bezáratás és kényszerített kivétel terhe alatt eltávozni tartozik”.⁶⁹ A feladatok között nagy számban megtalálhatók az igazgatásrendészethez köthető feladatok, mint a nyomdák, hírlapok ellenőrzése vagy a vendéglátóipari engedélyek kiadása.

Az országos rendőrség felállítására több kísérletet tett Szemere Bertalan belügyminiszter, de annak meghonosodása a honvédő harcok és a szabadságharc rövid ideje miatt elmaradt. Valószínűleg olvashatták Karvasy a szabadságharc előtt kiadott munkáját, amelynek második kiadásában a *Toldalék a rendőrség kezeléséről*⁷⁰ című fejezet részben írt gondolatai felfedhetők. Így 1848. június 12-ével megszervezték Perczel Mór vezetésével az Országos Rendőri Hivatalt, majd 1848. szeptember 6-ai dátummal „a Budapesten belügyminiszterileg felállított országos

⁶⁵ RÉCSI 1861: 241.

⁶⁶ URBÁN 1990: 7–16.

⁶⁷ BODA–SALLAI 2016: 4–17.

⁶⁸ 1848. évi XXII. törvények a nemzeti őrseregről, amely kimondja, hogy a Nemzetőrség feladata: „A személyes és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítása, az ország polgárainak örökösére bizatik; e tekintetből, míg a legközelebbi országgyűlés kimerítőleg rendelkeznie, a nemzeti őrsereg alakítására nézve következők határozatnak.”

⁶⁹ Idegenellenőrzés 1848-ban. *A Rend*, 1921. november 27. 3.

⁷⁰ Karvasy (1843–1844): *A politica tudományok*. 164–165.

rendőri osztály igazgatásával Hajnik Pál miniszteri tanácsnok bízott meg”.⁷¹ Az 1848–49-es reformtörvények a szabadságharc leverésével egy időre lekerültek a napirendről, mert a kiegyezésig a Habsburg rendészeti modellt hajtották végre. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan a rendészet elméleti művelése Karvasy Ágoston és Récsi Emil által tovább folytatódott.

A modern magyar rendészet első emblematikus alakja, Karvasy Ágoston – az MTA tagja, jogtudós – első rendészettel kapcsolatos, *A politikai tudományok rendszeresen előadva* című háromkötetes munkája már a szabadságharc előtt, 1843-ban megjelent Győrben, és később több kiadást megélt, továbbá alapja volt az 1862-ben Pesten kiadott, *A közrendészeti tudomány* című munkájának, amelyet 1870-ben *A közrendészeti tudomány és a cultúrpolitika* című könyv kiadása követett.

Karvasy *A politikai tudományok rendszeresen előadva* című művével hosszú időre megalapozta a magyar rendészettudományt, amelyet egyetemen⁷² is elsőként oktatott, és máig az egyik legidézettebb rendészeti témájú alapmű. A könyv kiadását több dolog indokolta, például a reformkori változások, továbbá Sonnenfels könyvének (amelyet mindenhol használtak) az elavultsága, és nem utolsósorban a magyar nyelvű szakirodalom hiánya. A rendészet szempontjából a háromkötetes műből az első kötet a fontos, amelyben a „policziáról” és a rendészethez kapcsolódó politikai, tudományos témákról ír. A rendészethez vezető úton feldolgozta az államtudományt, az alkotmányos és az általános igazgatási politikát, valamint az igazságszolgáltatási politikát. A könyv negyedik, fő fejezetének témája: a „*policzia vagyis rendőrségi tudomány*”. Úgy gondolom, itt az elnevezésnek is van jelentősége. Karvasy kitűnő olasz-, francia-, angol- és németnyelv-ismerettel rendelkezett, ebből adódóan jól ismerte a külföldi szakirodalmat, ahol rendőrtudományként vagy rendészettudományként kezelték a rendészetet. Így a rendészet fejezetében a policziafogalom alatt ő a rendőrtudományt értette. Eszerint a „policzia az a tudomány, mely azon elveket adja elő, melyek szerint a belső bátorság, és a közrend a statusban minden lehetséges sértések, és balesetek ellen ótalmaztatik, a mennyire ez a jogszolgáltatási intézetek által el nem érhető és melyek szerint polgároknak mindennemű műveltsége is előmozdítatik, egyébiránt az a személyzet is, mely ezen tudomány céljának eléréséhez rendelve vagyon, policziának, vagy rendőrségnek hívatik”.⁷³ A Karvasy-féle policziatudomány-fogalomban jól kirajzolódnak a rendészetfogalom főbb elemei: a veszélyelhárítás, a közrendfenntartás és a végrehajtó szervezet, a rendőrség. *A magyar rendészet történetében ez a „rendészet” fogalom az első*, amely tudományos műben napvilágot látott. Ugyanígy elsőként fogalmazta meg a III. kötetben a fináncstudomány fogalmát, amely szerint: „a Fináncia tudomány tehát azon elveknek foglalátja, melyek szerint a statusnak célja elérésére szükséges pénzbeli szerek legcélszerűbben összegyűjtetnek, kezeltetnek, és rendeltetésökre fordítatnak”.⁷⁴

A könyv rendészettel foglalkozó részét megvizsgálva megállapítható, hogy Karvasy a rendészetet a következő hét fő fejezetre osztotta:

- „1. A népességi policzia.
2. A status gondja, a polgárok szellemei és erkölcsi műveltsége iránt.

⁷¹ DEÁK 2013: 27.

⁷² Egyetemen megtartott előadásainak témái: politikai tudományok, úgymint beligazgatási politika; a személybátorsági közrendészet; igazságügyi politika, különös tekintettel a börtönügyre; az egészségügyi közrendészet.

⁷³ KARVASY 1843–1844: I. 26.

⁷⁴ KARVASY 1843–1844: III. 1.

3. A szegény policzia.
4. A közállomány bátorságáról.
5. A személyes bátorságról.
6. Az orvosi policzia.
7. A vagyon bátorságról.”⁷⁵

A fentiek mellett a II. kiadást a szerző egy toldalékkal látta el, amely a rendőrség felosztásáról, kezeléséről szól.

A népességrendészeti fejezetrészen Karvasy Sonnenfels és Malthus tanait ütközteti, és az általános túlnépesedési és élelmezési problémák taglalása után megállapította, hogy a sanyarú sors és a kétségbeesés az embereket gonosztettekre sarkallhatja, ami a polgári társadalmat megrendítheti, ennek következtében az állam segítséget nem tud nyújtani, a belső bátorságot pedig nem tudja garantálni. Karvasy szerint a népesség magától szaporodik, az államnak csak el kell hárítani a szaporodás előli akadályokat az útból. Így például az erkölcsi, jogi, pszichikai akadályokat. A népességet szaporíthatja: a szegény házasulandók gyámolítása, gyermekes „atyák” állami támogatása, „bevándorlás ingerlése”.⁷⁶ A bevándorlással kapcsolatban Karvasy a következő fő instrukciókat fogalmazta meg:

- „a) hogy a kormány olly országokban, melyekből gyarmatosokat behozni szándékozik, értesítést terjesszen, a modor és feltételek felől, melyek szerint a gyarmatosok az országban letelepedhetnek,
- b) határszéleken biztosokat rendeltessenek, kik a bevándorlók nyelvét, és szokásait ismerjék, és azokat a kijelelt helyekre vezessék,
- c) gondoskodni kell, hogy a telephelyeken a gyarmatosok lakhelyei felállításához és a gazdaság első kezdéséhez leginkább kívántató szerek találhassanak,
- d) iparkodni kell, hogy az országnak régiebb lakosai is az olly jövevények közé telepedjenek le, miszerint a műipar és a jobb földművelésnek módja azok közé is terjedjen, és a jövevények hováhamarább nemzetisedjenek”.⁷⁷

A fenti gondolatokban minden benne van, amit ma határ- vagy idegenrendészetnek nevezhetünk, továbbá nemzetstratégiának.

A következő fejezetben a tudós Karvasy részletesen bemutatta, hogy mit ért a „status gondja, a polgárok szellemei és erkölcsi műveltsége” alatt. Így az állampolgárok szellemi, testi fejlődésének az alábbi fő területeit tartotta fontosnak:

- a tehetség kifejlődését;
- az állampolgárok jogainak, kötelezettségeinek ismeretét;
- általános ismereteket, ami az adott személy munkájához szükséges;
- erkölcsi, vallási műveltséget.⁷⁸

A fenti célok eléréséhez polgári vagy tudós (gimnáziumokat, líceumokat, akadémiákat, egyetemeket) iskolákat tartott szükségesnek a kormány által támogatni. Karvasy itt tett említést a vallásrendészetről, amelynek fő célja a vallási szertartás „illedelem és rend” szerinti megtartásának

⁷⁵ KARVASY 1843–1844: I. 91–163.

⁷⁶ KARVASY 1843–1844: I. 93.

⁷⁷ KARVASY 1843–1844: I. 96.

⁷⁸ KARVASY 1843–1844: I. 98.

biztosítása. Az iskolán kívüli nevelésben nagy szerepet szánt a rendészetnek, amelyre a következő fő feladatok hárultak:

- az otthoni és a nyilvános nevelés figyelemmel kísérése;
- a nyilvános iszákosság, verekedés, hazárdjáték felszámolása;
- a bujaság, nyilvános szeméremszétség elhárítása;
- az erkölcsiség serkentése (kiemelkedő erkölcsös tettek dicsérete, művészek támogatása stb.).

Karvasy külön foglalkozott a szegénységrendészettel,⁷⁹ amely alatt a szegények gyámolítását és a szegénység okainak felszámolását értette. Véleménye szerint a szegénységgel azért kell foglalkozni a rendészetnek, mert a szegénység jogbátortalanságot okozhat, és koldussághoz vezet, ami pedig egyenesen gonosztetteket eredményez, továbbá a szegénység által a gyermekek rossz nevelést kaphatnak, amit a rendészetnek feladata megakadályozni. E fejezetrészen szövegezt a takarékpénztárakról, élelembiztosító intézetekről, zálogházakról, szegények pénztáráról, szegény- és árvaházakról. Végső következtetésként Karvasy szerint a „*rumfordlevesintézetek*”⁸⁰ is szolgálhatnak a szegények gyámolítására.”

A policzia fő rész negyedik fejezete a „*köz állomány bátorságáról*” szól, amelyet az állam nemzetbiztonságával tudunk ma azonosítani, és amely veszélybe kerülhet a nép „összecsoportozása, zenebona, zendülés és forradalom” által. Ahhoz, hogy ezeket a veszélyeket a rendőrség elháríthassa, a készülő eseményekről információval kell rendelkeznie, amelyet megtudhat újságokból, vagy valamilyen módon kifürkészhet. A rendőrségnek kiemelt feladata, hogy az állam ellen szőtt összeesküvéseket, lázításokat, írásokat megtudja, azokat elhárítsa. Ha pedig nem sikerült a veszélyt elhárítani, akkor a kitört lázadást megfelelő erélyt mutatva csillapítsa le. Karvasy e fejezetrészen foglalkozik a sajtószabadsággal és a cenzúrával. Több érvet hoz fel a sajtó szabadsága és a cenzúra mellett és ellen is. Véleménye szerint, ha a cenzúra nem önkényes, akkor előfordulhat, hogy a sajtó szabadabb, mint ahol a sajtószabadság alkotmányosan biztosított, „tovább az is bizonyos, hogy ha valamely országban eddig szigorú censura uralkodott, a józan politika attól a sajtószabadságra nem egyszerre, hanem csak fokenkénti átmenetelt tanácsol”.⁸¹

A következő nagy fejezet rész a személyes bátorsággal foglalkozik, amely alatt a szerző a személy testi és életbiztonságát értette, amely veszélybe kerülhet⁸² mások gonoszsága, gondatlansága és baleset által. Így többek között szóba kerülhet gyilkosság, sebesítés, testi sértés, gondatlanságból vagy balesetből bekövetkező sérülés, „élelmekben fogyatkozás”, járványok, betegségek. Karvasy idetartozónak véli a személyes szabadságjogokat, a becsületben ért háborítást, „mindezek ótalma a rendőrség tisztjeihez tartozik”.⁸³ A szerző szerint az élet elleni veszélyeket el lehet hárítani, ha ki vannak világítva az utcák, vagy az embereknek az alkoholfogyasztás terén mértékletességre szoktatásával, alattomos fegyverek elvételével. Karvasy az olyan egyedi veszélyekkel külön foglalkozik, mint a csecsemőgyilkosságok, méregkeverés, párviadalok (egyéni bosszúállások tilalma), magzatelűzés, öngyilkosság, gondatlan balesetek. *E fejezetben kerül elő burkoltan*

⁷⁹ „A szegénység alatt azon állapotot értjük, melyben az embernek az első szükségű tárgyak földözésére kíváncsi szerek hiányoznak.” KARVASY 1843–1844: I. 107.

⁸⁰ Rumford a szegény konyhájáról és egyszerű leveséről elhíresült bajor gróf.

⁸¹ KARVASY 1843–1844: I. 122.

⁸² „A közbiztonság és rend veszélybe hozatik a nép összecsoportozása, zenebona, zendülés, és forradalom által.” KARVASY 1843–1844: I. 115.

⁸³ KARVASY 1843–1844: I. 123.

az igazgatásrendészet, amikor a méreg, azaz a gyógyszer forgalomba hozását nem mindenféle hálazónak, hanem csak a gyógyszerészeknek engedheti meg a rendőrség, továbbá az eladott méreg nyomonkövethetőségét szükségesnek tartotta biztosítani. Az életfeltételeinek biztosítása terén már ekkor határozott elképzelése volt a kisdédóvó intézetekről, továbbá az árdrágítás megakadályozásáról, tartalék magtárakról, hetivásárokról, sóról, fáról, gabonaimportról, cselédrendről.

Napjainkban valószínűleg újragondolják az orvosrendészet témakörét a koronavírus kapcsán. A középkor után a kolera-, tífusz-, pestisjárványok sajnos nem kerültek nyugvópontra, ezért Karvasy Ágoston önálló fejezetben foglalkozott az orvosrendészettel, mindazzal, ami a betegségek okait elhárítja, és mindazzal, ami a bekövetkezett betegségeket meggyógyítja. Az egészségre ható ártalmak elkerülése végett fontos feladatának tartotta, hogy a rendőrségnek „gondja legyen a gyermekek egészséges physikai nevelésére, tehát ügyelni fog, hogy az iskolai épületek egészségesek legyenek, hogy a gyermekek az iskolákba ne igen korán küldessenek, hogy az ülés és tanulás túlmértékben a testnek rovására ne üzessék, és a nyilvános iskolákban a szabályszerű gimnasztikai gyakorlatok, melyek által a test erősödik és több ügyességet nyer, ne hiányozzanak szinte ügyelend hogy a gyermekek igen korán, vagy erejükön túl gyári munkára ne fordítassanak”. A fenti idézet jól példázza, hogy Karvasy gondolkodásban korát megelőzte, és ebben a felsorolásban az orvosi rendészetén túl az iskolai rendészettől elvártakat is megfogalmazta.

Az orvosrendészet fejezetrészben az egészséges lakhatással ugyanúgy foglalkozott, mint a sétahelyek ültetésével, védintézetekkel, vesztégzárakkal, járványok kezelésével, pestis, himlők⁸⁴ elleni védekezéssel, továbbá gyógyvizekkel, kórházakkal és az örültek házával. A járványok idejére vonatkozó feladatokat a rendészet tekintetében a következőkben látta: „rendőrség a közrendet és bátorságot háborítatlanul fenntartani iparkodjék, mi annál is inkább szükséges, minthogy illy szomorú időben a tudatlan csüggedésbe hozott pór nép, főleg, ha keresete megszűnt mindenféle kicsapongásra és leginkább a vagyon bátorságát fenyegető cselekedetekre nagy hajlandósággal vagyon, ezért a rendőrség a szegényeknek szükség esetében vagy pénzbeli segélyt nyújtand, vagy közmunkát rendel; köz rendnek fenntartására és a szükséges intézetek tevésére a város czélszerűen különös sectiokra feloszlatik, és minden sectiona különös gondviselő rendeltetik”.⁸⁵ Az idézetben egyrészt jól látszik a járvány kezelésével kapcsolatos elképzelés. Ugyanakkor a könyv megjelenésének időszakában még nem beszélhetünk rendőrségről, mivel ekkor minden településnek saját rendfenntartó testülete volt, amelyet az adott község vagy város finanszírozott, így annak nem állt módjában a szegényeknek segélyt folyósítani.

A következő, egyben a rendészet tekintetében befejező rész a vagyonbátorságé. Ebben az ingatlan és a vagyontárgyak erőszakos elfoglalását, birtokbavételét elemzi, továbbá a tűzveszély elhárításáról, árvízről, jégesőről, hóolvadásról, sáskajárásról és dögvészről is ír. Karvasy szerint a polgárok vagy az állam vagyonának biztonsága a következők által kerülhetnek veszélybe: a polgártársak rosszakarata, gondatlansága, illetve balesetek. Ennek módja lehet: „ingatlan vagyonnak bátorsága erőszakos elfoglalások, birtokbani háborgatások, és határjeleknek elmozdítása által; az ingó vagyonnak bátorsága pedig tolvajságok és rablások által; akármiily javaknak bátorsága pedig csalárdságok és vétkeesség által veszélybe hozatik”.⁸⁶ Az államhatalom részéről

⁸⁴ A himlő elleni védőoltás ekkor már ismert volt, ezért Karvasy ennek beadását szorgalmazta az állam részéről.

⁸⁵ KARVASY 1843–1844: I. 146.

⁸⁶ KARVASY 1843–1844: I. 151.

a polgárokat legjobban veszélyeztető dolog Karvasy szerint, ha az állam túl nagy adót vet ki polgáira. A rendőrségnek a vagyonbiztonság érdekében a kóborlást meg kell tiltania, a gyanús személyeket figyelemmel kell kísérnie, a tolvajok szállását fel kell számolnia, éjjeli és nappali őrköt kell tartania, a lopott tárgyak kereskedését és a hamis kulcsok készítését, másolását meg kell szüntetnie és meg kell tiltania. A *csalárdságok elhárítása* érdekében a rendőrség feladata:

- a kereskedők súlykészletének ellenőrzése;
- a hamis pénzek felfedése;
- nemesfém-ellenőrző hivatalok felállítása;
- minden hivatalos oklevél, irat hitelesítése és nyilvános lajstromba vétele;
- könnyelmű adósságba keveredés megakadályozása;
- gyámsági szabályok felállítása;
- hazardjátékok felszámolása, megakadályozása;
- kincssók, aranykészítők, kísértetidézők ellen népoktatás;
- tudományos munkák jogtalan utánnyomásának megakadályozása.⁸⁷

Karvasy e fejezetrészen tárgyalta a tűzrendészet legfontosabb kérdéseit. Mint oly sok mindenben, e tekintetben is elsőként fogalmazta meg a tűz megelőzésének és felszámolásának rendszerét,⁸⁸ amelyet a szerző rendőrségi feladatnak tartott. Ez hosszú ideig a municipális rendőrségeknél a városi rendőrségek szabályzataiban rögzítésre került. Karvasy a tűzrendészeti, tűzvédelmi szabályok betartása, a tűz megelőzése érdekében már az éghető, robbanó anyagok tárolása kapcsán is megfogalmazott előírásokat, és éjjel-nappal őrtornyokban lévő tűzőrköt tartott szükségesnek. Ahhoz, hogy minél hamarabb el tudják oltani a tüzet, „és további dühöngése meggátoltassék, oltó szerek, elegendő munkás, és tűzoltó rend szükségesek”.⁸⁹ A nagyszámú oltószerek, vízipuskák mellett Karvasy már 1843-ban tűzoltásra felkészült, abban tapasztalatot szerzett mesteremberek szervezett készenlétben tartását látta célravezetőnek, ami egyértelműen a tűzoltóság megszervezésére utal.

A kötet végét egy toldalék zárja, amely a rendészet végrehajtó szervére, a rendőrségre vonatkozik. S bár ebben az időben az ahány ház, annyi szokás elve alapján működtek a rendőrségek, hisz minden városnak más rendőrsége volt, Karvasy egy egységes országos rendőrség kialakítására tett kísérletet. Véleménye szerint az állam területén a földrajzi felosztás alapján az egységes rendőrigazgatás elkerülhetetlen. Elképzelése szerint minden községnél és kisebb városnál a városi tanácson, a nagyobb városokban önálló, a tanácstól függetlenített rendőri hivatalnokokra van szükség.

„Több község járást képez, mellyben szinte rendőrségi hatósága szükséges, melly részint az egyes községeknek rendőrségi hatóságára felügyelend, részint pedig fontosabb rendőrségi dolgokra közvetlenül gondoskodását kiterjeszti.

Több járásból áll kerület, mellynek rendőrségi hatósága a járásbeli hatóságokra felügyelend, és még fontosabb rendőrségi dolgokkal foglalkozik.

⁸⁷ KARVASY 1843–1844: I. 153–155.

⁸⁸ A rendőrségnek a tűz elterjedése érdekében a következő feladatai vannak: „1-ör hogy olly könnyen tűz ne támadhasson, 2-or hogy a kijött tűz hováhamarább felfödöztessék, és az emberek segítségre összehívassanak, 3-or hogy a tűz mennél előbb eloltassék.” KARVASY 1843–1844: I. 156.

⁸⁹ KARVASY 1843–1844: I. 157.

*A kerületi hatóságok felett áll a középponti rendőrségi kormánysszék, mely közvetlenül a rendőrségi ministériumnak alá van vetve.*⁹⁰

A fentiekben jól kirajzolódik a háromszintű állami rendőrségi szervezet, amelynek élén a „középponti rendőrségi kormánysszék”, azaz az országos rendőr-főkapitányság áll, és a létrehozandó rendőr-minisztériumnak van alárendelve. Ha a rendőr-minisztérium elnevezés nem is, de a középponti rendőrség Szemere 1848–49-es Belügyminisztérium-elképzeléseiben is megvalósult.

Karvasy a rendészet első alapirodalmában is több igazgatásrendészeti témakört érint, amelyek kifejtésére a következő fejezet részben kerül sor.

Karvasy második kiemelkedő jelentőséggel bíró rendészeti témájú könyve 1862-ben *A közrendészeti tudomány* címen látott napvilágot. Ebben a műben a korábbi művében már megismert témákat fejti ki. Könyvében Karvasy részletesen rögzítette (elsőként és magyarul) a *közrendészeti tudomány* fogalmát, eszerint: „A közrendészeti tudomány (Polizeywissenschaft) azon elveknek foglalata, melyeknek alkalmazása által az államban a *fenyegetődő veszélyek és háborítások közvetlenül elháríthatnak*, azoknak *káros következtetéseit megszüntetnek* vagy *enyhíttetnek*, és az emberek finomabb szükségletei, melyeket a magasabb műveltség kíván kielégíttetnek. A veszélyek és a háborítások, melyeknek elhárítása a közrendészeti tudomány tárgyát képezi, származhatnak vagy az emberek gonosz akaratából, vagy azoknak vigyázatlanságából, vagy a természeti elemektől, azaz az emberi akaratától független eseményektől.”⁹¹ Véleményem szerint ez az első magyar nyelven megalkotott rendészeti fogalom, amelynek főbb gondolatai ma is időtállóak. Ezek közül kiemelendő az államra leselkedő veszélyek elhárítása és felszámolása. A veszélyek közül Karvasy később kiemelte a tűzi, vízi, utcai, építési drágasági, szegénységi veszélyforrásokat, valamint a fürdésből, jégén járásból, állatoktól származó veszélyeket.

Karvasy Ágoston nyolc évvel később, 1870-ben *A közrendészeti tudomány és a kulturpolitika* címmel adta ki következő rendészeti könyvét, amely a korábbiakra alapozva, azok frissített, kiegészített változata. A közrendészeti fogalom ebben a művében teljesen lefedi a korábbi, 1862-es kiadású könyvében leírtakat, azzal a kivétellel, hogy a fogalmat magyarázattal látta el. Így a zárójelbe tett Polizeiwissenschaft kifejezés kapcsán megjegyezte, hogy annak tartalma nem azonos a korábban használttal. Míg korábban az egész államtudományt értették alatta, addig az 1870-es években már a közrendészet tudományát takarta. Megjegyezte továbbá, hogy van olyan szerző, aki a Polizeiwissenschaft alatt 24féle definíciót ért. A könyv témája szempontjából fontos területeket e könyvében is megjelenítette, így például:

- anyakönyvek;
- az élelmiszerek hatóság általi árszabása;
- bevándorlás;
- cenzúra;
- csalárdságok elhárítása;
- drágaságok veszélyei;
- gyógyszerárak;
- házalás, kereskedés;
- járványok;
- lőportárak;
- mértékletességi egyletek;

⁹⁰ KARVASY 1843–1844: I. 164.

⁹¹ KARVASY 1862: 1.

- népösszeírás;
- nőegyletek;
- olvasóegyletek,
- összeírottak lajstroma és a bejelentésügy;
- sajtóval visszaélésbeli veszélyek;
- szegényrendészet;
- színházak;
- tűzrendészet.

Összességében megállapítható, hogy a 19. század közepén élt és alkotott Karvasy Ágoston hosszú időre megalapozta a magyar modern rendészetet. Mint úttörőnek nagyon nehéz dolga volt, amiért később bírálták is, és többen a rendőrállam hívének tartották, de véleményem szerint az akkori (főleg német) szakirodalomra támaszkodva elsőként alkotta meg a rendészet fogalmát, és a rendészet művelését tudományos igényességgel tette. Munkái alapját képezhették a későbbi állami rendőrség (1873, 1881, 1903, 1919) létrehozásának, és a rendészet művelői számára a mai napig használható szakirodalmat hagyott hátra örökségül. A könyveiben mindenütt tetten érhetők az igazgatásrendészettel kapcsolatos veszélyek, a veszélyelhárítás és a rendészeti tevékenység.

Ugyanebben az időben élt és alkotott Récsi Emil⁹² egyetemi tanár, jogtudós, akinek 1854–55-ben kiadott, *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint különös tekintettel Magyarországra* című négykötetes munkája az első és máig az egyik legerjedelmesebb közigazgatási mű. Az első kötetben szól a kiegyezés előtti időszak speciális határőrizeti rendszeréről, a katonai határőrvidékekről, továbbá a rendőri igazgatási szervezettel is foglalkozik. Bemutatja a rendőrség felépítését, a rendőri igazgatóságot és a rendőri biztosságot. Ezen korszaknak, amely a belügyminiszterről Bach-korszakként vált ismertté, sajátossága volt, hogy a rendőri erők mellé katonai rendőrséget is biztosítottak, továbbá polgári öröket⁹³ rendeltek ki. A rendőri hatóság számára a következő három fő feladatot határozták meg:

- a) a közbátorság és a belcsend fenntartása;
- b) a személy- és vagyonbátorságróli gondoskodás;
- c) a közrend fenntartása.⁹⁴

Récsi második kötetének témája *A politikai és rendőri közigazgatás ügye*, amelyben a szerző szerint: „A közigazgatási rendőrségnek ebbeli hivatalos működése figyelő, előző, és óvó, ellentétben a törvényszéki rendőrség működésével, mely a jogsértések és károsítások előfordultakor a törvény áthágóinak felfedezésére, s mennyiben maga a fenyítés jogával nem bír, az illetékes büntető hatóságnak kezébe szolgáltatására van irányozva.”⁹⁵ Ebben a fejezetben főleg a közbátorlét és a belcsend fenntartásával és az arra irányuló törvényes intézkedésekkel foglalkozik Récsi Emil. Megemlíti, hogy az erre vonatkozó intézkedések célja főleg azon veszélyek megelőzése, elhárítása, amelyek az állam belső rendjét, csendjét és nyugalomát zavarnák meg, azaz az akkori szóhasználatnál élve az általános országos bátorlétet háborítanák meg. A 83. §-ában a katonailag szervezett őrtestet, a csendőrséget mutatja be, amelyet sajátos országos bátorléti őrtestnek nevezett. A fejezetben részletesen bemutatja a katonai és polgári őrcsapatokat, amelyek a rendőrbiztosságok

⁹² Koi 2013: 47–70.

⁹³ RÉCSI 1854: I. 104.

⁹⁴ RÉCSI 1854: I. 108.

⁹⁵ RÉCSI 1854: II. 190.

munkáját segíthetik. Récsi a fejezet 88. §-ában részletesen leírja az útlevélrendészetet, amely szabályozza a külföldiek rendészetét és a belföldiekre vonatkozó útlevélügyet. Külön a 90. §-ban mutatja be, hogy kik veszélyeztetik az általános országos bátorlétet. Ezek a zsványok, a koldusok és egyéb gyanús személyek. Részletesen ír a kiutasításról, a kikísérésről és a kényszerdologházakról. Az általános közbátorlét fenntartása érdekében fontosnak tartotta a sajtórendtartást, az egyesületi ügyeket, a fegyver- és lőszerkészítés, -tárolás, -birtoklás rendjét. Ezek később mind-mind az igazgatásrendészet szakterületéhez fognak tartozni, sőt a következő fejezetben a közigazgatási terület is több helyen fedi vagy érinti az igazgatásrendészetet. A közigazgatási fejezetben a személyi bátorlét fenntartásával kapcsolatos ismereteket jelenítette meg. Ebben kiemelkedő szerepet kapott a személyes szabadság és a becsület védelme, fenntartása, az élet, egészség és testi épség bátorlétének biztosítása, a gyermekek megvédeése, valamint a vaspálya-rendészet. A szerző harmadik kötete a rendőri közigazgatásról és a közoktatási ügyekről szól. Ebben a részben foglalkozik az élelem- és egészségbiztonság, a piacrendőrség, az egészségügyi és a szegényügyi rendőrség, erkölcsrendőrség, továbbá a tűzrendészet ismertetésével. A továbbiakban a nép- és közoktatásról szól a kötet.

A Karvasyval közel azonos korszakban élő és alkotó Récsi könyvének nyelvezetén is jól érezhető a korszak sajátos stílusa (például közbátorlét, személy- és vagyonbiztonság). Emellett a Bach-korszak hatását jelzik Récsi egyenruhákról írt gondolatai is: „Magyarországra nézve rendeltetett, hogy a véglegesen kinevezett állodalmi tisztviselők szolgálatban a szabályszerű egyenruhában kötelesek megjelenni, ellenben másféle nemzeti öltözet viselése akár szolgálatban, akár szolgálaton kívül tiltatik. *Rendőrségi hivatalnokok, valamint a pénzügyőrségi felügyelők és biztosok a közönséges birodalmi hivatalnoki egyenruhát tartoznak itt is viselni* [kiemelés a szerzőtől]. Ideiglenesen kinevezett hivatalnokok egyelőre nem köteleztetnek egyenruha viselésére, de ha csináltatnak, a szabályzathoz kötelesek alkalmaztatni magokat. Bányásztisztviselőknek, kiknek bányász egyenruhájuk van, megengedtetett ennek viselése további rendelésig. (Szolgálati sapkának polgári öltözethez történő viselése valamint polgári felsőkabátnak egyenruhához viselése általánosan tiltatik).”⁹⁶

1862-ben lett az MTA levelező tagja Kautz Gyula, és ugyanebben az évben jelent meg egyik fő műve: *Politika, vagy Országásztan*.⁹⁷ Az országásztan ma már kicsit megmosolyogtató, régies kifejezés, ugyanakkor a szerzőtől tudjuk, hogy Arisztotelész szerint a művészetek művészete az egyik legnemesebb, legnehezebb mesterség.

A szerző a rendészeti politikával a második rész harmadik kötetében két fejezetrészen foglalkozik. Szerinte az állam céljainak egyike a társadalmi rend és a polgárok közbátorsága.

Kautz Gyula az állam tevékenységének tartja a háborgással és rendzavarással fenyegető veszély elhárítását, a veszély visszatérésének meggátlását és következményeinek elhárítását. E tevékenységek összességét (hasonlóan Karvasyhoz) „policziának” vagy rendészetnek tekinti.⁹⁸ Ezt követően megjegyzi, hogy a policzia fogalma idáig nem volt megállapítva, és mindenki másképp értelmezte, ezért fontosnak tartja tüzetesebben megvizsgálni. E vizsgálat eredményeként a következőkre jutott: a „rendészetnek egyedül megfelelő értelmezése és felfogása nézetünk szerint tehát az: hogy azon körét jelenti az államigazgatási tevékenységnek, a mely a társadalom külső rendjének közvetlen biztosítása és mególtalmazására irányul”.⁹⁹ A későbbiekben a policzia

⁹⁶ RÉCSI 1854: II. 351–352.

⁹⁷ KAUTZ 1862.

⁹⁸ KAUTZ 1862: 430.

⁹⁹ KAUTZ 1862: 439.

vagy rendészettan kifejezéseket használja, amelyeket a klasszikus rendészet fogalmával közel azonosan a következőképpen jeleníti meg: „azon elvek és eszélyi szabályok rendszeres foglalata, melyek szerint a belbátorságot s a társadalmi külrendet fenyegető mindennemű háborítások és veszélyek közvetlenül elhárítandók, vagy ezek káros következményei enyhítésére és megszüntetésére célzó intézkedések fogantatba veendőik”.¹⁰⁰ A szerző Delamare *Traité de la Police* című művére hivatkozva a *policziát mint tudományt* is megemlíti. Véleménye szerint a rendészettant leginkább a németek művelik. A rendőrség felosztása tekintetében, hasonlóan Karvasyhoz, a területi elvet tartaná helyesnek. A közrend, állambiztonság érdekében helyesnek véli a titkos társaságok és a külföldiek ellenőrzését, a népgyűlések felügyeletét, az útlevélrendszer fenntartását. Művében kiemelten foglalkozik a személyi bátorlással és az orvosrendészettel. Az egyének vagyonbiztonságával kapcsolatos leírásában is érezhető Karvasy hatása, és sok azonosságot lehet felfedezni a két írás között.

A korszak következő jeles tudósa, aki munkásságában a rendészettel foglalkozott, Pauler Tivadar. Munkája a *Jog és államtudományok encyclopaediája* címmel 1865-ben jelent meg. Pauler fő célja az volt, hogy a tudományok fejlődése eredményeként kialakult tudománykörök közül a jogtudományt bemutassa. A második könyvében az államtudományokhoz tartozó belügyi (kormányzati) politika alatt a rendészeti politikát is tárgyalja. Német szerzők, valamint Karvasy munkáira hivatkozva a következőképpen vélekedik a rendészet fogalmáról: „Az álladalom végcéljai létesítésére, a jogsértések lehetőleges megelőzésére, a társadalmi rendet fenyegető veszélyek elhárítására, azok káros következményeinek megszüntetése szükséges; az e cél közvetlen elérésére alakított intézetek a rendészet köréhez számítanak; a rendészeti politika, vagy rendészettan annál fogva azon elvek rendszeres foglalata, melyek szerint a belbátorságot és a polgári rendet fenyegető veszélyek közvetlenül elhárítandók, azoknak káros következményeik megszüntetendők.”¹⁰¹ Pauler már nem általános veszélyek felszámolásáról, hanem konkrétan a jogsértések megelőzéséről és a társadalmi rendet fenyegető veszélyek elhárításáról beszél. Pauler szerint a rendészet fő feladata a polgári rend és biztonság fenntartása, megóvása, amely a polgári rendet veszélyeztető elemek, illetve azok következményeinek felszámolására vonatkozik.¹⁰² A fogalomból jól kiolvasható a köz- (állami) és magánbiztonság védelme. A szerző külön foglalkozik a policzia kifejezéssel, amelyet a rendészet szóval azonosít. A rendészetet a fogalomból adódóan jóléti és biztonsági rendészetre osztotta fel. Ezzel szemben csak a köz- és magánrendészetre vonatkozó ismereteket fejtette ki bővebben. A közbiztonsági rendészettan alatt a titkos (állam) rendészetet értette, és a következő fő területek ismeretét tartotta fontosnak: népesség, egyletek és társulatok, népgyűlések, utasok, sajtó, fegyverviselés, veszélyes összecsoportosulások, csődülések. A magánbiztonsági¹⁰³ rendészettanhoz sorolta a polgárok életét, testi épségét, szabadságát, becsületét és egészségét tartalmazó tárgyköröket. Pauler enciklopédiája egyben nagy segítséget nyújt részletes bibliográfiája miatt a rendészeti terület 19. század végi időszaka kutatóinak.

A modern magyar rendészet megteremtésében meghatározónak bizonyultak a német rendészet, rendészettudomány¹⁰⁴ megalkotói és művei, amelyek hatásai a mai napig tetten érhetők. A magyar úttörők közül elsőként Zsoldos Ignác jelentette ki markánsan, hogy a „*Rendőrség*

¹⁰⁰ KAUTZ 1862: 441.

¹⁰¹ PAULER 1865: 231.

¹⁰² PAULER 1865: 232.

¹⁰³ CHRISTIÁN 2018: 145–146. CHRISTIÁN–ROTTLER 2021: 160–161.

¹⁰⁴ HAUZINGER 2015.

nélkül rend nem lehet”. Karvasy első fő művében rögzítette, hogy az állam célja a közbátorság fenntartása és a polgárok jólétének, vagyonának gyarapítása, ami a policzia (rendőrség) feladata. Karvasy a rendészetet, közrendészetet a kezdetektől tudományként kezelte, amelynek első fogalmát meg is alkotta. Az igazgatás felosztásánál a policziatudományt az általános igazgatáson belül önálló tudományágként¹⁰⁵ sorolta be, ahol a rendészet szempontjából szintén releváns „financztudományt” is megemlíttette. Karvasy munkái mind az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején megtett rendőri, rendészeti reformok bevezetésében, mind a kortársak (Récsi Emil, Kautz Gyula, Pauler Tivadar), továbbá az utókor rendészeti szakértelmisége munkáiban is meghatározónak bizonyultak. Így a fő művének zárógondolatai, amelyek szerint a rendőrség intézkedéseinek és szabályainak az erkölcsiséggel meg kell egyezniük, továbbá az intézkedései során a közjót kell előtérbe helyezni,¹⁰⁶ úgy gondolom, ma is helytállónak bizonyulnak, és nem szorulnak magyarázatra.

A magyar modern rendészet a 19. század második felére már kiteljesedett. 1869-től, a *Közbiztonság* rendészeti szakfolyóirat megjelenésétől a szakmai közéletben lehetőség nyílt rendészeti, közbiztonsági, bűnügyi rendészeti stb., így igazgatásrendészeti témakörökben is publikálni. A 19. század végén sorra jelennek meg rendészeti, rendőrségi témájú szakirodalmak, törvények, rendeletek. 1873-tól a fővárosi rendőrség állami felügyelet alá került, 1903-tól egy újabb állami rendőrség, a határrendőrség felállítására került sor. Ezzel párhuzamosan zajlott az önkormányzati rendőrségek államosítása, amelyre azonban csak 1920-ban kerülhetett sor. A 19–20. század fordulóján már több jeles közigazgatási, jogi, rendészeti szaktudós művei válnak ismertté. Így többek között: Concha Győző MTA-értekezése, Rédey és Laky *Rendőrségi lexikonjai* (1903–1909) Dörning Henrik külföldi rendőrségekről írt munkája, Vásárhelyi Gyula rendészeti jogszabálygyűjteménye, Nagy Valér, Tomcsányi Móric rendészetelméleti munkái stb.

Ezek közül kiemelem Tomcsányi Móric 1933-ban kiadott, a *Magyar közigazgatási és pénzügyi jog, Különös (szakigazgatási) rész* című munkáját, amelyben jelentős részt kapott a rendőrijog és a rendészet. Már könyvének¹⁰⁷ bevezető részében jelzi, hogy a közigazgatás általános része mellett a különös részben a különféle közigazgatási ügyek „tarka-barka” tömege található meg, amelynek mint közigazgatási tevékenység a rendőri igazgatás is a része. A mű fontosságát számunkra, a rendészet tudomány művelői számára az adja, hogy Tomcsányi elindulva az alapoktól, a rendtől eljut a rendészeti rendszer ábrázolásáig, amelyet előtte a jog és a közigazgatási jog szakterületet művelő tudósai csak elemenként mutattak be. Ezenkívül magát a rendészetet is a közigazgatás részeként helyezte el. A könyv témája szempontjából fontos, hogy Tomcsányi az általa felvázolt rendészeti rendszerben kiemelkedő helyet szánt az igazgatásrendészetnek.

Ahhoz, hogy a rendőri közigazgatás helyét, szerepét megfogalmazza, a rendből indult ki. „A rend a természeti, társadalmi és az állami élet tárgyi és személyi elemeinek, tényezőinek valamiféle belső szükségességből, indokoltságból folyó elhelyezkedése, összefüggése, kapcsolata, s ez összefüggés céljának megfelelő érvényesülése, életfolyamata.”¹⁰⁸ A szerző szerint a rendőrség a rendnek nem része, hanem azon kívül álló, a külső feltételeket biztosítja azáltal, hogy a rendet fenyegető veszélyt elhárítja, illetve rendzavarás esetén a zavaró körülményt utólag felszámolja,

¹⁰⁵ KARVASY 1843–1844: I. 4.

¹⁰⁶ KARVASY 1843–1844: I. 163.

¹⁰⁷ TOMCSÁNYI 1933.

¹⁰⁸ TOMCSÁNYI 1933: 9.

megszünteti.¹⁰⁹ Az akadémiai székfoglalóban írtak szerint (Concha Győzővel összhangban) a rendőri funkció jellegzetességének tartja a mérlegelési elemet.

Tomcsányi megállapította, hogy a rendészeti közigazgatást sokféleképpen lehet osztályozni, amelyek közül a legegyszerűbb: a) biztonsági és b) (köz)igazgatási rendészet.

Tomcsányi szerint a *biztonsági rendészet* az igazságszolgáltatást és a bíraskodást támogatja, így a fő feladata: a bűnösök kézre kerítése és elfogása, bíróság elé állítása.¹¹⁰ Véleménye szerint idetartozik még a biztonsági rendészet is.

A (köz)igazgatási rendészet a közigazgatás és a társadalom rendjére vonatkozó rendészeti közigazgatást foglalja magában. Fő feladata: biztosítani a közigazgatás szabályszerű működését, valamint a társadalmi rendet.¹¹¹

A „*biztonsági*” rendészet alatt az *igazságügyi* és a *közbiztonsági rendészet* található, amelyek a Tomcsányi által rajzolt ábrán láthatók szerint tovább csoportosíthatók. Tomcsányi a közbiztonsági¹¹² elemet azért tartotta fontosnak külön megjeleníteni, mert itt véleménye szerint az állam és az ember létének, épségének, javainak közvetlen veszélye forog fenn, ami a közbiztonságérzés létének megsértéséről szól.

Ugyanígy a másik nagy kategóriát, a közigazgatási vagy klasszikusan csak igazgatásrendészetet is két alcsoport alkotja: a közigazgatási védelmi és az engedélyi alcsoport.

Az 1. ábra jól szemlélteti a *közbiztonsági* kör további két nagy részre való tagozódását, amelyek magukban foglalják a rendőri funkció legnagyobb részeit, ezek pedig az *államrendészeti* (más néven politikai, magasabb rendészeti) és a *közrendészeti* csoportok. Az államrendészet fő feladataként jelentkezik az állam védelme, egyesek és a társadalom javainak védelme a tömegzavargások ellen. Ebből adódóan Tomcsányi idesorolta a tömegrendészetet, ami alatt a gyülekezési és egyesülési jogot, ki- és bevándorlást, valamint a külföldiek nyilvántartását értette.¹¹³ Tomcsányi szerint a *közrendészeti* csoportba tartoznak a társadalom vagy a személyes javak védelme, így az még további két fő elemre bomlik, a személy- és vagyonbiztonság rendészetére.

Tomcsányi a (köz)igazgatásrendészetet is két nagy csoportra osztotta (mint a biztonsági rendészetet). Az egyik csoportba a közigazgatás működésének védelmét, azaz a közhivatalok, utak, vízművek, közművek rendőri oltalmát sorolta. Itt a rendőri tevékenység, a különleges biztonság jellege nem olyan fajsúlyosan van jelen, csak tömegmegmozdulások esetén. A másik csoportba osztotta az egyéni tevékenységet szabályozó igazgatási rendészeti tevékenységet (például jogosítvány, rendőrhatósági engedélyek stb. kiadása, ellenőrzése). Tomcsányi véleménye szerint a rendőri közigazgatás közel áll az általános közigazgatáshoz, de eltérés abban érhető tetten, hogy a rendőri közigazgatásnak rendőri célzata van.¹¹⁴

Az 1. ábrán nem található meg a karhatalmi¹¹⁵ tevékenység, amelyet nem sorolt be a biztonsági rendészet témakörébe, ugyanakkor külön részletesen bemutatja. Tomcsányi a karhatalmi tevékenységet a rendőri kényszerintézkedések közé sorolta, amely védekezésül vagy tettleges ellenszegülés leküzdésére szolgálhat.

¹⁰⁹ TOMCSÁNYI 1933: 10–12.

¹¹⁰ TOMCSÁNYI 1933: 14.

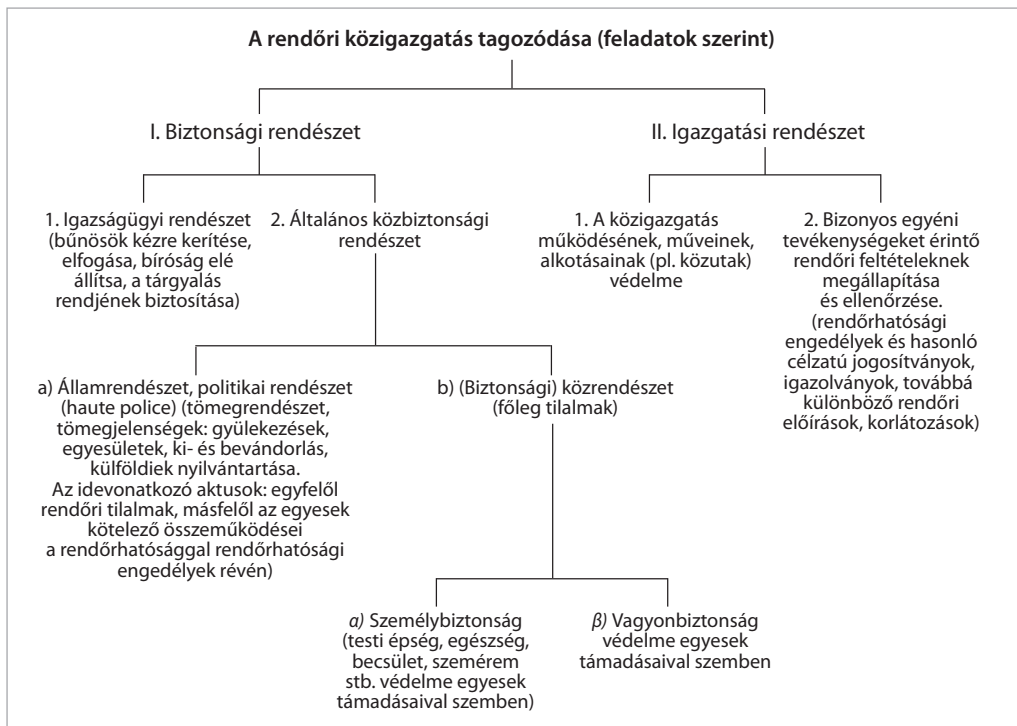
¹¹¹ TOMCSÁNYI 1933: 14.

¹¹² TOMCSÁNYI 1933: 15.

¹¹³ TOMCSÁNYI 1933: 14.

¹¹⁴ TOMCSÁNYI 1933: 17.

¹¹⁵ TOMCSÁNYI 1933: 32.

1. ábra. A rendőri igazgatás tagozódása

Forrás: TOMCSÁNYI 1933: 18.

Követve a rendészet jeles művelőinek munkásságát, az a véleményem alakult ki, hogy Tomcsányi Móric egy hosszú vita, a közigazgatás kontra rendészet végére tett azáltal pontot, hogy munkájában egyértelműen besorolta a közigazgatás fajaként a rendészetet, és a rendészeti tevékenységeket elsőként ábrázolta modellszerűen. Tomcsányi a m. kir. rendőrség és általában az egész rendészet országos központi főhatóságának a m. kir. belügyminisztert jelölte meg, míg utalt a rendőri feladatok hatáskörmegosztására. Így vidéken a kis- és nagyközségekben, ahol nincs rendőrségi kirendeltség, ott a főszolgabíró látta el az összes rendészeti feladatot, míg a megyei és törvényhatósági városokban a rendőrhatósági jogkör a következőként oszlott meg. A m. kir. rendőrség hatáskörébe a biztonsági rendészeti ügyek, valamint az igazgatásrendészeti ügyek közül az államrendészeti és a jelentősebb személy-, valamint vagyonsbiztonsági ügyek tartoznak. Az igazgatásrendészeti ügyek közül a többi az önkormányzatoknál maradt.

Tomcsányi a m. kir. rendőrséget polgári közigazgatási intézménynek¹¹⁶ sorolta be, amelynek keretén belül megkülönböztetett intéző és foganatosító (végrehajtó) rendőrséget. Munkájában elhelyezte a csendőrséget és a folyamőrséget,¹¹⁷ továbbá részletesen bemutatta a bűnügyi rendészetet¹¹⁸ és a rendőri kihágási bíráskodást.¹¹⁹

¹¹⁶ TOMCSÁNYI 1933: 24.

¹¹⁷ TOMCSÁNYI 1933: 38.

¹¹⁸ TOMCSÁNYI 1933: 39.

¹¹⁹ TOMCSÁNYI 1933: 46.

A modern rendészet kialakulásának kezdetét Zsoldos Ignác és Karvasy Ágoston¹²⁰ első munkáinak megjelenéséhez datálom, míg a kialakulás beteljesedését Tomcsányi Móric¹²¹ rendészeti rendszerének közzététele zárja. Ezt követően Magyary Zoltán, Szamel Lajos,¹²² Katona Géza, Déri Pál,¹²³ Kertész Imre és Szabó András munkássága jelentette a folytatást, aminek eredményeként a rendészettudomány akkreditációjára (2012), a Rendészettudományi Kar és a Rendészettudományi Doktori Iskola (2015) megalakítására kerülhetett sor.

A modern magyar rendészet kialakulása lehetővé tette az igazgatásrendészet megalapozását, amely az első világháború után a rendőrség államosításával és centralizálásával nyert egyértelműen teret. Mindezt megelőzték az igazgatásrendészeti témájú rendeletek, szabályok, valamint az 1916-os fiumei rendőrségi törvény, továbbá az annak végrehajtásáról szóló rendelet, amely csokorba szedte és jól körvonalazta az igazgatásrendészeti feladatokat.

¹²⁰ SALLAI 2014.

¹²¹ SALLAI 2015b.

¹²² KRAUZER–SALLAI 2021: 1659–1665.

¹²³ SALLAI 2018.

Igazgatásrendészeti szabályok az első állami rendőrség létrejötte előtt

A fővárosi rendőrség államosítása előtt a városok, községek rendőrségei sokszínűek voltak, és nem rendelkeztek egységes szabályzatokkal. S bár Karvasy Ágoston nyomában Szemere Bertalan az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején kísérletet tett egy országos rendőrség létrehozására, az az ismert történelmi körülmények miatt nem teljesedett ki. Ezt követően az osztrák modell érvényesült a Habsburg-fennhatóság miatt, amelynek a kiegyezés véget vetett, és 1867 után lehetőség nyílt egy egységes közigazgatás létrehozására és a rendőrség államosítási folyamatának az elindítására.

Ebben az időben a rendőrség alatt nem a mai feladatrendszerrel rendelkező rendvédelmi szervet értették, hanem a „törvényhatóságok azon kebelbeli hivatalát, melynek feladata a jólét előmozdítására, rend és a biztonság fönntartására, nem különben az ezeket fenyegető veszélyek elhárítása céljából – akár emberi cselekvés és mulasztásból, akár pedig természet elemeitől származnak –, megállapított *országos és helyi rendszabályokat* végrehajtani, illetőleg azok *megtartása fölött őrködni*, és a vétségek, bűntények elkövetőit nyomozni, elfogni és a törvényszék elé előállítani”.¹²⁴ A 19. századi rendőrségfogalmon még jól érzékelhetők a rendőrállam jegyei, ami a korszak egyik legkiemelkedőbb rendészeti tudósa, Karvasy munkáin is észlelhető volt. Az idézett műben természetesen még nincsenek jól elkülönítve a rendőri feladatok, és jól érzékelhető, hogy a rendőrség számára országosan és helyi szinten is hoznak szabályokat, amelyek betartására ügyelniük kell. A vizsgált korszakban a nagyobb városokban a rendőrséget két ágra bontották, a közigazgatásira és a törvényszékire. Az igazgatásrendészeti feladatok a közigazgatási rendőrség tevékenységi körébe tartoznak, és a következő fő ágazatokat (területeket) foglalja magában:

- közegészségügyi;
- tűzrendészet;
- vízrendészet;
- építésrendészet;
- szegényügyi;
- iparrendészet;
- útrendészet;
- útlevélrendészet;
- erkölcsrendészet.¹²⁵

Stein gondolataiból kiindulva, hogy az igazgatási rendészet „már nem a valamely személyiségben általában rejlő, hanem valamely a közület vagy egyesek egy bizonyos életviszonyát fenyegető egyes cselekvésre vonatkozik”,¹²⁶ a rendőrség igazgatásrendészeti feladatainak teljesítése érdekében:

- a) észlelő,
- b) megelőző,

¹²⁴ KEDVESSY 1872: 3.

¹²⁵ TOMCSÁNYI 1933: 4.

¹²⁶ STEIN 1871: 114.

- c) visszanyomó és
- d) felfedező tevékenységeket fejthet ki.

Észlelő tevékenysége során folyamatosan figyeli a működési területén a szabályok betartását, a közrendet veszélyeztethető eseményeket és a közületek, középítmények helyzetét. Például időnként ellenőrzik a középületeket, hogy a tűzrendészeti szabályok betartása megvalósul-e, vagy a piacokon az árusok súlymértékei hitelesek-e, továbbá hogy az árusításra kerülő termékek minősége, összetétele megfelel-e az előírtaknak. A rendőrség *megelőzési tevékenysége* során azokat a veszélyforrásokat hárítja el, amelyek később rendzavaráshoz, életveszélyhez vezethettek volna, de egy időben kiadott intézkedéssel megelőzhetők. Így például közutak nagy fokú rongálása esetén táblák kihelyezése, építkezéseken az állványok ellenőrzése, hogy tartósan, szilárdan biztosítják-e az ott dolgozók járását, árvíz esetén a lakosok értesítése stb. A megelőző rendészeti tevékenység keretén belül a rendőrség tilalmakat vezethet be, tájékoztathat, bírságozhat, kiutasíthat (toloncolhat). Például nyáron aratás esetén tűzgyújtási, dohányzási, pipázási tilalmat vezethet be a határban, és a be nem tartókat megbírságozhatja. Ebben az időben Magyarország döntően agrárjellegű ország volt, ahol a növénytermesztésből és állattenyésztésből éltek az emberek, akik számára egy száj- és körömfájás, vagy egyéb állatbetegség nagyon káros lehetett, ezért ilyen betegségek előfordulása esetén a rendőrség tiltó rendszabályokat vezetett be az esetleges beteg állatok lábon szállítása, vágása, húruk kimérése tekintetében. A *visszanyomó tevékenységekre* akkor kerülhet sor, ha a megelőző tevékenység nem éri el a kívánt hatást, és a veszély bekövetkezik. Így például a tűzrendészeti szabályok be nem tartása (tűzgyújtás, pipázás) folytán kigyullad az érett búzamező, vagy a gyülekezési tilalom be nem tartása rendzavaráshoz vezetett. A *felfedező tevékenység* alatt a mai bűnügyi, nyomozói munkát kell érteni. Itt már a bekövetkezett események, megtörtént bűnesetek utáni felfedezői tevékenységről van szó. Ez esetben az igazgatásrendészeti szakterületen addig van szükség felfedezésre, nyomozásra, amíg ki nem derülnek a bekövetkezett bűncselekmények pontos körülményei. Például egy talált hulla baleset következménye, vagy természetes halál vagy esetleg bűncselekmény történt. Továbbá a bekövetkezett esemény minek minősíthető, egyszerű szabályszegésnek, kihágásnak vagy bűncselekménynek?

A fentiek után rátérek azokra az országos vagy helyi (ami többnyire Pest városát jelenti, mivel erről maradtak fenn szabályzatok) jellegű szabályokra, rendeletekre, amelyek a rendőrség hatáskörében feladatként jelentkeztek, és az igazgatásrendészeti szakterületbe sorolhatók.

Állat- és közegészségügyi szabályokról

Az emberekre a Földön való élet megjelenése óta az egyik legnagyobb veszélyt a betegségek, járványok elterjedése jelentette, amelyek okai származhatnak emberek gonoszságából és gondatlanságából ugyanúgy, mint a környezetéből, például az állatoktól. E veszélyforrások felismerése már az ókorban megtörtént, és a veszély megelőzésére és felszámolására nagyon régóta ismertek módszerek, eszközök, gyógymódok. Az ókorban a városok kialakulásától jelen volt a prostitúció, amely a rómaiaknál a pénzért vett szolgáltatás és nyilvános erkölcsatlenség formájában nyilvánult meg. Ulpianus, az ismert föníciai származású római jogász a következőket értette a prostitúció fogalmán: „nyilvánosan való, válogatás és lelki vonzódás nélküli, anyagi ellenszolgáltatás fejében

eszközölt nemi érintkezés”.¹²⁷ Mivel a prostitúciót folytató hölgy gyakran váltogathatja partnerét, a közegészség számára veszélyt jelentett (és jelent ma is), amellyel szemben a rendészetnek fel kellett lépnie. A megelőzés és a tisztességes hölgyek védelmében hozták létre a görögök a bordélyházakat, amivel a prostitúció elleni rendészeti tevékenység alapgondolata, az izoláció érvényesült. Így Arisztotelész *Athéniai alkotmánya* című művében már megemlíti, hogy az athéni hatóságok hatáskörébe tartozott az utca és a prostitúció rendszete, valamint a bordélyházak felügyelete.¹²⁸ A római bordélyokról feljegyezték, hogy a ház előtt lámpa állt, nyitvatartásuk délután 3-4 órától reggelig tartott, és az aedilesek ellenőrizhették őket.¹²⁹

A zsidók könyvéből tudjuk, hogy a leprásokkal kapcsolatban milyen intézkedést kell hozni, amely szerint: „A leprás, akit a betegség megtámadott, szaggassa meg ruháját, a haját hordja kibontva, a szakállát takarja be és kiabáljon: Tisztátalan, tisztátalan! Ameddig a betegsége tart, addig tisztátalan, s mivel tisztátalan, *lakjék elkülönülve, tartózkodjék a táboron kívül*” [kiemelés a szerzőtől].¹³⁰ Míg a leprás házát a pap vizsgálja meg, és ha a lepra jeleit tapasztalja, hét napra zárassa be, a ház falait tisztaság céljából meszeltessék le, a leprás ruháit égessék el.

A középkorban – főleg a kezdetén – a városok kialakulásának időszakában nagy gondot okozott a betegségek gyors elterjedése, a városok rossz higiéniai viszonyai, ami a város vezetőit arra készítette, hogy fordítsanak gondot a szemetelés megszüntetésére, jó ivóvíz biztosítására és a ragályos betegségek (például bujakór) elterjedésének megakadályozására. Az 1388-ból fennmaradt Strassbourgi Bordélyház Szabályzata¹³¹ szerint a bábáknak a kéjnők orvosi ellenőrzését is el kellett végezniük. A magyar középkori állapotokat jellemzik, hogy eső után sártengerré vált az ország útjainak legnagyobb része, és a településeken is komoly fennakadásokat okoztak a saras útviszonyok. Ezért több városi szenátus intézkedett az eső után a köves utak letakarításáról.¹³² A török hódoltság is „balkáni viszonyokat” hagyott maga után. Kolozsváron 1538-ban elrendelték, hogy a városban minden tizedesnek gondja legyen arra, hogy az illetékességi területén „a régi kutakat kijavítsák, a szemetet, a ganéjt az uccára ki ne hordják”.¹³³ Pozsonyban 1430 óta söpörték a járdákat, az utakat. 1523-ból és 1537-ből származnak azok a soproni városi tanácsi rendeletek,¹³⁴ amelyek az akkori modern elvek alapján való utcatisztogatásról intézkednek. Az 1600-as évek utolsó évtizedeit jól festi le a következő idézet: „A hajdan szép Magyarország pusztasággá váltott. 30–40 mérföldre sem volt falu, se város. Ember nagyságúra nőtt a fű, úgyhogy utat kellett vágni. A lerombolt városok és falvak megvadult kutyákkal volt tele a város, amelyek mint megvadult farkasok egyaránt megtámadták az embert és állatot, kikaparták a hullákat, s széthurcolták a csatatereken.”¹³⁵

Az alföldi városokban komoly veszélyt jelentettek a kóbor kutyák, amelyek terjesztették a veszettséget. Vácon ezért 1770-ben Migazzi bíboros korlátozta a tartott kutyák számát. A középkori magyarok jól tudták, hogy ha pestis vagy más járvány terjed el, a leghatásosabb védekezés az elkülönítés vagy az elmenekülés. Ilyenkor a kocsmák, iskolák látogatása, tömeggyűlések

¹²⁷ BÍRÓ 1933: 4.

¹²⁸ BÍRÓ 1933: 9.

¹²⁹ SALLAI 2019: 9–10.

¹³⁰ Lev 13,45–46.

¹³¹ BÍRÓ 1937: 3.

¹³² MAGYARY-KOSSA 1931: 154.

¹³³ MAGYARY-KOSSA 1931: 155.

¹³⁴ MAGYARY-KOSSA 1931: 157.

¹³⁵ KAPRONCZAY 2015.

megtartása tilos volt. A pestis miatt gyanús házakat kurta, a ragályos házakat hosszú cédulával látták el.¹³⁶ A falvak bejáratánál ellenőrizték, hogy a vándor rendelkezik-e megfelelő passzussal, amely igazolja, hogy nem szenved ragályos betegségben. Aki elcsatangolt a faluból pestis idején, azt megbüntették, és 42 napig karanténba zárták. Az utazók okmányait, ruháit, váltópénzét megfüstölték, fertőtlenítették. Pestis idején divat volt az udvarokon fenyőt vagy borókaágakat égetni. A kolera, pestis elterjedésekor a falvakat, városokat izolálták.

Már a török magyarországi hadjáratai során elterjedt a Magyar Királyság Török Birodalommal határos területein a karantén alkalmazása, hogy a pestis és a kolera országba történő „behurcolását” megakadályozzák. A járványok okozta valós veszély a török kiűzését követően sem múlt el. A Habsburg Birodalom területein a megfelelő egészségi állapot fenntartása érdekében óvintézkedésként 1770-ben Mária Terézia kiadta az egészségügyi alaprendeletet,¹³⁷ a *Generale Normativum in Re Sanitatis*. A rendelet első része az egészség megőrzéséről: orvosi hivatali mintákról, esküszövegekről, sebészek, patikusok, bábák foglalkozási szabályairól szól. Az egészségügyi rendszert szempontjából releváns dolgokról a második rész rendelkezik. A rendelet a birodalom határait és a határ menti területeket helyezi a fókuszpontba, és „hogy a járványokat távol tartsuk országaink és örökös tartományaink azon határaitól, ahol a dolgok mai állása szerint aligha lehet számítani a veszély szünetelésére, uralkodói elődeink előrelátó intézkedései folytán már sok évvel ezelőtt vesztegzárnak nevezett épületek létesültek, amelyek személyzete szüntelen éberséggel gondoskodik arról, hogy a jövevények belépésénél alkalmazott szigorú szabályokkal megóvja országainkat és tartományainkat a ragály által terjedő betegségektől: ezeket az intézeteket, a szükséges számú személyzettel ellátva, az egyes tartományok legfelsőbb törvényhatóságának oltalma alatt, az előzőekben már említett Egészségügyi Bizottságok irányítják”.¹³⁸ A rendelet lehetőséget adott arra, hogy ha bebizonyosodott, hogy a túloldali terület közegészségügyi veszélyt jelentett a birodalomra, akkor az onnan belépőket akár 28 napra is karanténban lehetett tartani, ha viszont egyértelmű, hogy a Török Birodalomban járvány pusztít, a vesztegzár tartamát 28-ról 42 napra kellett felemelni. A rendelet szabályozta¹³⁹ a határok mentén felállított őrvonalakat, azaz cordonokat. Az így felállított útvonalon szolgálatot teljesítő őrök a határt nem léphették át, és kutyát nem tarthattak, nehogy a betegséget áthurcolják a túloldali területről.

A klasszikus higiénia, közegészségügy és az orvosrendszert is francia, angol területeken honosodott meg, és porosz úton jutott el hazánkba. Különböző elnevezéssel található meg a 18–19. századi szakirodalomban, így például *politia medica*, *Medizinische Polizei*, azaz orvosi

¹³⁶ MAGYARY-KOSSA 1931: 158.

¹³⁷ BALÁZS 2007.

¹³⁸ BALÁZS 2007: 124–125.

¹³⁹ „Amennyiben tehát a fentiekben hivatkozott török földön, vagy bármely más határ közeli tartományban a pestis terjedése nyilvánvalóan megállapítható, a fent említett őrvonalakat, amelyeket Cordon-nak neveznek, ahol nem lennének, ott létre kell hozni, vagy ahol már felállításra kerültek, ott szükség szerint kiegészítendő, majd pedig, hogy ezzel az intézkedéssel az egészséges tartományok megvédhetők legyenek a fertőzöttektől, nevezett őrvonalakat ennek megfelelően kell felállítani, ezúton elrendeljük, hogy az említett őrhelyeket úgy kell elhelyezni, hogy azok a hely és az adott időszak igényeinek megfeleljenek; és a jelenleg szokványos módon az ilyen őrvonalak rendjében az egyik őr a másiktól csak olyan távolságban álljon, hogy kölcsönösen szemmel tarthassák egymást, különösen azonban akkor kötelező gondoskodni ennek a távolságnak a csökkentéséről, sőt az őrség megkettőzéséről, amikor a veszély súlyossága miatt nagyobb elővigyázatosság tanúsítandó, így a határvidékeken a fertőzésre gyanús népességnek a belépését még inkább meg kell akadályozni.” BALÁZS 2007: 128.

rendőrség, orvosi rendészet néven vált ismertté. Magyarországon Huszty Zakariás Teofil¹⁴⁰ úttörő munkássága révén ismerkedhetek meg az orvosrendészettel, amelyet a következőként fogalmazott meg: „Az orvosrendészet az a tudomány, mely magában foglalja azon alapelveket, melyek szerint az állam gondoskodik az alattvalók egészségének és életének fenntartásáról. Elméleti tudomány, de ha az uralkodó ilyen utasítást ad, gyakorlati lesz.”¹⁴¹ Az 1786-ban *Diskurs über die medizinische Policey* címen megjelent kétkötetes műve magyarul *Eszmefuttatás az orvosi rendőrségről*ként fordítható. Ezekben a következő nagy témákat dolgozta fel: orvosi felvilágosítás, a lakókörnyezeti és az élelmiszer-higiénia, nevelés, a káros szokások elleni küzdelem, gyermekkor, iskoláskor, egészségmegőrzés, házasság, higiénia.

A 18. század végén, a 19. század elején élt Joseph von Sonnenfels osztrák politikus, egyetemi tanár, publicista, színházi kritikus, de legfőképp államtudós, aki a közigazgatás, a rendészet területén kiemelkedő teljesítményt nyújtott, ezáltal a magyar közigazgatásra is jelentős hatást gyakorolt. A tudós a rendőrség tekintetében fontosnak tartotta, hogy a nép engedelmeskedjen neki, emellett ellenezte a fényűzést, kifogásolta a családi lakomákon történő túlzásokat, és fellépett ellenük. Továbbá az orvosrendészet terén kezdeményezte a gyógyszerek első használata előtt a szakértői ellenőrzést.

A fentiek részben érintették, hogy az emberekre veszélyes betegségeket nemcsak az emberek adhatják át egymásnak, hanem a kolera, pestis és más súlyos járványokat okozó betegségeket az állatok is terjeszthetik, illetve ha a beteg állatok húsát elfogyasztják, az szintén járványokat okozhat.

Magyarország már a középkorban is nagyon jó mezőgazdasági termelési feltételekkel rendelkezett. Európában sokfelé exportáltak nyers és feldolgozott mezőgazdasági termékeket, úgymint gabonát, vágómarhát, bort stb., ezért nagyon érzékenyen érintették mind a mezőgazdasági területeket veszélyeztető betegségek, sáskajárványok, mind az állatokat tömegesen megbetegítő marhavész, száj- és körömfájás stb. E veszélyforrások kiküszöbölése, illetve a bekövetkezett járványok kezelése, felszámolása érdekében különböző rendszabályokat és gyógymódokat hoztak, illetve alkalmaztak. A kitört különböző állatjárványok idején a rendfenntartó, rendészeti szervekre a megelőző és korlátozó rendszabályok betartása jelentős feladatokat, terheket rakott, ezeket a korabeli szabályok „állatgyógy-rendőrségi” intézkedéseknek, szabályoknak nevezték. Ezek közül is kiemelem a belügyminiszter által 1859-ben kiadott rendeletet,¹⁴² amely az állatjárványok kezelésére vonatkozott. A kiadott rendelkezés célja, hogy megelőzze az állatjárványokat, amelyek nemcsak egyes községeknek, hanem az egész országnak nagy károkat tudnak okozni. A téma szempontjából a járványkezelésre kiadott rendeletnek csak az igazgatásrendészetet, rendőri tevékenységet érintő részeivel foglalkozom. A rendelet első részében leírtak szerint a járványveszélyek egyik megelőzési lehetősége, hogy az állatokat megfelelő életkörülmények között tartsák és etessék, amire a gazdákat a községi előjáróknak, állatgyógyászoknak fel kell készíteni. A járványok elterjedésének egyik legvalószínűbb helyszínei a „barom vásárok”¹⁴³ lehetnek, amelyek lehetőséget adnak a beteg állatok és az emberek érintkezésére, ezért a rendelet módot ad a ragályos állatbetegségek feltűnése esetén a vásárok betiltására. Valószínűleg ebből az időszakból származik a levágott állat húsának szemlézése is, amit az indokolt, hogy a mészárosok nem

¹⁴⁰ Huszty Zakariás Teofil. Ruszt (Sopron vármegye), 1754. március 13. – Pozsony, 1803. március 29.

¹⁴¹ SCHULTHEISZ 2010.

¹⁴² Az állatok járvány nyavalyái alkalmával politikai hatóságok, orvosok, sebészek és állatgyógyászok, valamint helybeli előjárók által követendő eljárásról, s az azok folytán teendő állatgyógy-rendőrségi intézkedésekről szabályrendelet. Cs. kir. belügyminisztérium 1859. 32-592. sz. kibocsátványa.

¹⁴³ KEDVESSY 1872: 26–27.

saját, hanem a környékről vagy messzebb lévő állattenyésztőktől vásárolták fel a vágni való állatot, így az akár beteg is lehetett. A rendelet szigorú „marha és hússzemlét” írt elő, amelynek eredményét jegyzőkönyvben kellett rögzíteni. Nem megfelelő, elmaradt szemle vagy szemléről készített jegyzőkönyv kihágást jelentett, és büntetést vont maga után.

A kiadott rendelet alapján az újonnan vásárolt állatot a tulajdonosnak nem volt szabad azonnal saját marhái vagy juhái közé beengedni. Ha az állattartónak 2-3 barma megbetegedett, azonnal jelentenie kellett a politikai hatóságnak, ezzel párhuzamosan a beteg állatokat el kellett különítenie. Ha járvány ütötte fel a fejét, akkor a politikai hatóságnak azonnal állatgyógyászt kellett a helyszínre küldenie. A járványról *fölvételi jegyzőkönyvet, időszaki tudósítást és végjelentést kellett* írni. A pontos fölvételi jegyzőkönyv nagyon nagy szerepet játszott a helyzet tisztázásában és a járvány leküzdésében, az alkalmazandó helyes rendszabályok megválasztásában.

A fölvételi jegyzőkönyv a következőket tartalmazta:

- a) a beteg állatok létszámát;
- b) a járvány keletkezésének okait, terjedési módjait;
- c) a boncleteket;
- d) a járvány megítélését;
- e) óv- és gyógymódokat;
- f) elrendelt állatgyógy-rendőri intézkedéseket.¹⁴⁴

Az elrendelt állatgyógy-rendőri rendszabályoknak nagyon nagy jelentőséget tulajdonítottak, mert csak szigorú és betartott rendszabályokkal tudták megakadályozni a járvány továbbterjedését. A járvány továbbterjedését, illetve felszámolását a következő rendészeti intézkedések bevezetésével látták elérhetőnek.

- Az egészséges állatokat elválasztották a beteg állatoktól.
- Megtiltották az állatvásárokat és az állatok adásvételét.
- Betiltották a marhák, juhok legelőre való kihajtását, legeltetését.
- Beteg állatok és tulajdonosaik zárlat alá vétele (a tulajdonos és családtagjai nem látogathattak közösségi színtereket, mint például iskola, templom).
- Az elhullott állatoknak dögtér kijelölése, az elpusztult állatok elásása.
- A bőrök, állati származású termékek kereskedése, felhasználása korlátozott tilalom alá esett.
- Az állatok tartására használt helyiségek, istállók kitisztítása.
- A járvány sújtotta istállókból a trágya elkülönítése, kiszállítása.
- A fertőzött állatokra gondot viselőket szem előtt kell tartani, velük közvetlenül érintkezni nem szabad, ruháikat fertőtleníteni kötelesek.
- A járvány kitöréséről minden szomszédot értesíteni kell.
- A járványállatgyógy-rendőri intézkedés felett a községi rendőrség, csendőrség őrökdi, ellenállás esetén a katonaság kirendelhető.

A járvány lefolyása, elhúzódása esetén időszaki jelentést kell készíteni, amelynek tartalmaznia kell a járvány miatt elpusztult állatok számát, a gyógymódok alkalmazását, az óvó rendszabályokat. Külön kell írni az állatgyógy-rendőri intézkedésekről, amelyek hibás vagy hiányos elkészítése büntetést vont maga után.

¹⁴⁴ KEDVESSY 1872: 37.

A kiadott rendelet¹⁴⁵ különös része foglalkozik a marhapestis vagy keleti marhavész elleni rendszabályokkal. E szerint a legnagyobb járványveszély keletről volt várható, a rendelet pontosan meg is nevezte Oroszországot, Moldvát és Oláhországot. A keleti marhavész behurcolása ellen a legjobb, állandó kivitelezésű megoldásnak a marhaveszteg-intézeteket tartották. Ami azt jelentette, hogy az ezen országokból Magyarországon át Ausztriába lábon hajtott marhákat csak a kijelölt helyeken lehetett a határon áthajtani, ahol a felállított marhaveszteg-intézetekben kellett vesztgelniük. Ha a határ közelében a túldoldalon dögvész ütötte fel a fejét, akkor a marhák áthajtását meg is tilthatták. Azokat az állatokat, amelyekről első látásra kiderült, hogy betegek, vissza kellett küldeni a határon. Az egészséges marhákról útlevelet állítottak ki, amely természetesen nem azonos a mai értelemben használt útlevéllel. A vesztegintézetekben kiállított útlevelekbe az alábbi adatokat, információkat jegyezték be:

- az állatok számát;
- a tulajdonos vagy a csordavezető nevét;
- honnan valók az állatok;
- a fajta jelölését;
- hova kell eljutniuk;
- az elhajtás napját;
- az egészségi állapotot, amelyet szemlén igazoltak és aláírtak.¹⁴⁶

A rendelet külön intézkedett arra az esetre, ha a marhapestis már bejutott az országba. Ha még csak fenyegetőleg van jelen az ország határán túl a marhavész, vagy esetleg már a határon észlelték, akkor a legnagyobb szigorral le kell zárni a határt. „A határok fölötti örködés, örsöknek a dögletes korona országból átvezető legkiválóbb útvonalakra állítása által, mely örsök szakadatlanul a nekik kimutatott pontokon tartózkodni és arra vigyázni kötelesek, hogy a járványos koronaországból semmi marha, semmi ettől származó s különösen nyers anyagok, és semmiféle, kivált pedig gyanús személyek át ne jöjjenek.”¹⁴⁷ E tiltó szabály alapján sem személyesen, sem ökrös vagy lovas szekérrel, sem valamilyen állattal áthajtani nem lehetett a határon. A rendelet intézkedett még a határon kószáló gazdtalan kutyákról, amelyek akár a betegséget is áthurcolhatták, ezért ezeket le kellett löni. A rendelet a marhapestishez hasonlóan rögzítette még, hogy mi a teendő himlő vagy juhok himlőjárványa, lépdög vagy tályog, száj- és körömfájás, marhák tüdővérsze, vérhassága, lovak taknyossága, bőrférge, tenyészlovak hágási vagy bujaráksenyve, rüh, veszttség esetén.

A fenti állatbetegségek okozta járványok mellett a 19. században még felütötte a fejét az emberiségre nagyon veszélyes kolerajárvány. Ennek megfékezésére, kezelésére adott ki a belügyminiszter utasítást 1871-ben. Az utasításban általános leírás található a kolerabetegségről, annak előjeleiről, tüneteiről, lefolyásáról és a járványról, annak terjedési módjáról. A rendelet általánosan követendő rendszabályokat fogalmazott meg az étkezésre, helyiségek levegőztetésére, ruházatra, a lakóhely tisztaságára és a mentálhigiénéiára vonatkozóan. A betegség legsúlyosabb következményekor a halottat szemle nélkül nem volt szabad eltemetni. A halottat el kellett különíteni, és a falvakban egy szélső ház ki kellett jelölni a tárolásra, figyelembe véve a széljárását. A beteget azonnal jelenteni kellett a Belügyminisztériumnak, és ahol felütötte a fejét a járvány, a rendezvényeket, csoportosulást, iskolák látogatását betiltották.

¹⁴⁵ Cs. kir. belügyminisztérium 1859. 32-592. sz. kibocsátványa.

¹⁴⁶ Cs. kir. belügyminisztérium 1859. 32-592. sz. kibocsátványa.

¹⁴⁷ Cs. kir. belügyminisztérium 1859. 32-592. sz. kibocsátványa. II. szak., különös rész. 55.

A 19. században már bebizonyosodott, hogy a gyógyszerertárak csak szigorúan ellenőrzött, szabályozott körülmények között árusíthatják a gyógyszereket. Új gyógyszerertár felállítását¹⁴⁸ csak gyógyszerérmesteri végzettséggel rendelkező személy számára engedélyezhetik. Ugyanígy a gyógyszerészsegédnek is a gyógyszerésztársaság által kiállított dokumentummal kell rendelkeznie az állás betöltéséhez.

A mezei rendőrségről

A 16–17. században földesúri rendelkezések és városi statútumok már ismerték a határpásztorok (zsítár) intézményét, akik a vetésre vigyáztak, valamint a parasztok úrbéri kötelezettségei közé tartozott a mezőbíró és csősz tartása is.¹⁴⁹ A rendészet hazai intézményesülése során kiemelt jelentőséggel bírt a mezei rendőrség reformkorban történt létrehozása.¹⁵⁰ Ez nem véletlen, ugyanis az országgyűlés a reformkor kettős jelszavát, a szabadságot és a tulajdont szem előtt tartva és védelmezve foglalkozott a rendészet kérdésével is.¹⁵¹ A reformkori országgyűlés jogalkotó munkájának eredményeképpen elfogadták a mezei rendőrségről szóló 1840. évi IX. törvénycikket, amelynek értelmében a mezei rendőrség nem egy intézmény volt, hanem a szabad ég alatt, nyílt területen elkövetett kisebb súlyú károsítások törvény általi megbüntetéséről rendelkezett.¹⁵² A mezei rendőr fogalmát a következőképpen határozták meg: „azok, kik a’ mezei gazdaságban a’ jó rend’ fenntartására legközelebb ügyelnek, mezei rendőröknek nevezzük”.¹⁵³ A mezei rendőrségről szóló törvény döntően a mezőgazdasági értékek védelméről, a tiltott legeltetés, termény vagy falopás megakadályozásáról, illetve bekövetkeztével a tettesek megbüntetéséről szól. Erdőben, mezőn a gondatlan tűzrakást, továbbá erdőkben a farongálást tiltotta. Külön szólt a törvény azokról, akik vásárból hazafelé jövet letérnek az útról, és a terményt, fűvet letapossák, vagy akik a terményt ellopják. Nagyon fontos része volt a törvénynek, hogy a kártétel jóvátételéről és a büntetéséről külön rendelkezett. Így azzal a károkozóval szemben, akire másodszor is büntetést kell kiszabni (ami akkor lehetett akár testi, akár pénzbírói büntetés is), a bíró a következőket vette figyelembe:¹⁵⁴

- „a) A gondatlanságnak, negédességnek, vagy szántsándékos rosszakaratnak fokozatát, különösen pedig a vétségnek ismételését.
- b) Az ipart és szorgalmat, mellyet a tulajdonos a károsított tárgyra s helyre fordított.
- c) A védelemnek biztosságát, mellyel a birtokos tulajdonát oltalmazhatni vélte.
- d) Terheesebb betudás mérlege találja az éjjel, mint nappal elkövetett kártét.”¹⁵⁵

Mivel Magyarország a kiegyezést követően az ipari fejlődés ellenére hosszú ideig megőrizte mezőgazdasági jellegét, a mezei rendőrségről szóló törvény hosszú ideig meghatározó maradt, és alapul szolgált a gátőrségről szóló törvénynek.

¹⁴⁸ Udvari kancellár 1834. november 13-i, 28179. sz. rendelete.

¹⁴⁹ NAGY 1993: 239.

¹⁵⁰ BACSÁRDI–CHRISTIÁN–SALLAI 2018.

¹⁵¹ LÁSZLÓ 2008: 46.

¹⁵² LÁSZLÓ 2008: 47.

¹⁵³ ZSOLDOS 1843: 4.

¹⁵⁴ BACSÁRDI–CHRISTIÁN–SALLAI 2018.

¹⁵⁵ 1840. évi IX. törvénycikk a mezei rendőrségről, 2. §.

A gátőrségről

A folyók szabályozása, gátak emelése iránt már a 15. században felmerült az igény, aminek következtében megjelent az 1569. évi XXI. törvénycikk.¹⁵⁶ E törvény rögzítette, hogy „mivel a Dunának gyakori és igen nagy kiadásai köztudomásuak, a melyek ebben és a mult évben is, az egész Csallóköz szigetnek akkora kárt okoztak; jövőre az ilyen károknak elhárítására szükséges, hogy a régi gátakat és töltéseket, a melyek a vizkiöntését föltartóztatták, de elomlottak: ismét kijavítsák és némely helyen megújítsák”.¹⁵⁷ Mivel Magyarországon nagyon sok volt az árvízi terület, az ezzel kapcsolatos veszélyforrások, az ártól való félelem miatt a folyók szabályozása, mocsarak lecsapolása folyamatosan a közérdeklődés és az akkori uralkodók érdeklődésének középpontjában állt. Mária Terézia például árvízvédelmi okok miatt elrendelte az árvízvédelem szempontjából káros, veszélyes malmok felszámolását, hogy a felszámolás után a folyókon a víz akadály nélkül, gyorsabban leáramolhasson.

A 19. században felismerték, hogy a folyók szabályozásával több termőföldre juthat az ország, ugyanakkor az emberek biztonságosabb körülmények között élhetnek, ha a folyókat gátak őrzik. Ez azonban újabb feladatot jelentett a rendészetnek, mégpedig a gátak őrzését, védelmét. A gátak védelme érdekében megszületett a gátőrségről szóló törvény,¹⁵⁸ amelynek 6. §-a elrendelte a gátőrszolgálatot, azaz a gátőrök¹⁵⁹ alkalmazását. A gátőrök feladatát a gátvédelmi szabályzat a következőképpen rögzítette: „A gondjaira bízott szakaszt naponta legalább egyszer be kellett járnia. A gátak védelmére beszerzett rőzse kötegeket és védszereket köteles volt rendben tartani, a szertárban tartott szerszámok állapotára és meglétére ügyelnie kellett. Az ő feladatát képezte a fűzfa-ültetvények gondozása, a gyomnövények irtása [...] stb.”¹⁶⁰

A gátak védelmében a törvény a következő szabályok betartását, tilalmakat rendelte el:

„13. § Az illetékes törvényhatóság járásbeli tisztviselői tartoznak minden a gátak megrongálása vagy épen kiszakasztására célzó cselekvények megakadályozására a kellő intézkedéseket megtenni, ugyszintén az érdekelteknek a gátak körüli kötelességeik teljesítésére felügyelni.

14. § A gátak s az ezekhez tartozó védművek és építészeti tárgyak, nemkülönben a vizlecsapoló árkok megrongálása mindenkinek tiltatik; jelesül tilos:

- a) a gátat leásni, kivölgyelni, bevágni, átszúrni, róla gypet szedni, vagy a gátba czövekeket, rudakat vagy egyéb tárgyakat beverni;
- b) a gát tetejére vagy lejtőjére anyagszereket lerakni, fát vagy csemetét ültetni. Ily ültetések az ármentett oldalon is csak a gáttól négy ölnyi távolságra engedtetnek meg;
- c) a gát s a vízmeder között már meglevő vagy megkezdett ültetvényeket rongálni;
- d) az ármentett oldalon a gát aljától tíz ölnél, a víz felőli oldalon pedig öt ölnél csekélyebb távolságban árkot vagy földet ásni, vagy a gát mentében az ármentett oldalon a földet két ölnél közelebb felszántani, vagy a járás-kelést annál szűkebb térre szorítani;
- e) a gáton keresztül az e végre készített átjáró-helyeken kívül szekerezni, lovagolni vagy marhát hajtani. A gát tetején való szekerezés, lovaglás vagy marhahajtás, vagy a gátnak

¹⁵⁶ 1569. évi XXI. törvénycikk. Pozsony és Komárom vármegyék munkája felének, a szigetbe áttétele a Duna víztorkolása gátjaihoz és töltéséhez.

¹⁵⁷ 1569. évi XXI. törvénycikk.

¹⁵⁸ 1871. évi XL. törvénycikk a gátrendőrségről.

¹⁵⁹ 1871. évi XL. törvénycikk a gátrendőrségről. 6. §. „A gátak mentében minden mértföldnyi távolságon legalább egy gátőrt tartani és ugyanannyi gátőr-lakot állítani; a gátőröket kellő örködési utasítással és szerszámokkal kell ellátni.”

¹⁶⁰ CZAKÓNÉ CZÉDLI 2015.

marhávali legeltetése csak úgy és akkor történhetik, a hogy és mikor ezt az illető társulat megbízottja megengedi.

Hasonlóan tilos:

- f) a vízlecsapoló árkokon keresztül szekerezni vagy marhát hajtani;
- g) a vízlecsapoló árkok medrét elrekeszteni, azokban halászati vagy kender-, len-áztatási készülékeket felállítani;
- h) a vízmérőket s az átjárókon a korlátokat rongálni;
- i) a védeszközök, anyagok és szerszámok rakhelye közelében vagy a gátig terjedő avarban tüzelni.”¹⁶¹

A fenti tilalmak, szabályok be nem tartóit a törvény szigorúan¹⁶² büntette.

Az ipari forradalmak után jelentkező új veszélyforrások

A feudalizmust követő korban az emberi, állati erőforrásokat kiváltották először a gőz-, majd a benzin- (dízels-) motor-meghajtású erőgépek, és az ipari termelésben teljesen új megoldásokat alkalmaztak a termelés fokozására. A vasút, a gőzhajó megjelenése robbanásszerű fejlődést hozott a közlekedésben. Ugyanakkor az életszínvonal növekedésével párhuzamosan az emberi életre és a környezetre számtalan új veszély leselkedett. Ezek közé tartozik az ásványolaj, amelyet kezdetben csak világításra alkalmaztak. De ahhoz, hogy a városokba, falvakba eljusson az ásványolaj, a termelőhelytől el kellett szállítani a fogyasztóhoz. A kitermelés, a szállítás és a tárolás a gyúlékonysága miatt fokozott veszélyt jelentett. Ezért a belügyminiszter 1870-ben kiadott egy rendeletet¹⁶³ az ásványolaj szállítására és tartására vonatkozóan. A rendelet szerint az ásványolajat csak olyan edényben volt szabad szállítani, amely nem szivárgott, továbbá nem engedte kipárologni az olajat, és szállítás során stabil volt, nem sérülékeny. Abban az időben még a műanyag és egyéb speciális tárolóedények nem voltak ismertek, ezért tölgyfa hordókban tárolták és szállították az ásványolajat. A hordókat a tűzveszély jelzése céljából vörösrre festették. A szállítást egy szállítólevél kísért, amelyen vörös tintával külön fel kellett tüntetni az olaj veszélyességét. Ha vonattal szállították az ásványolajat, csak az utolsó előtti vagonban volt szabad elhelyezni, és a gőzmozdonytól minimum 12 öl távolságra. Az ásványolajat szállító vagonokon tilos volt más gyúlékony anyagot tárolni, vagy például petróleumlámpát használni. A vagonok oldalára tűzveszélyt jelző táblákat kellett rakni. A hajókon való szállításra külön szabályokat állított fel a BM rendelet. Hasonlóan a vonathoz, ügyelni kellett a tűzveszélyes anyag tárolására, és jelezni kellett a tűzveszélyt a hajón. A hajó a többi hajótól elkülönítve köthetett ki. A rendelet külön felhívta a figyelmet az ásványolaj szállítására, tárolására vonatkozó rendelet feletti szigorú őrködére.

¹⁶¹ 1871. évi XL. törvénycikk a gátrendőrségről.

¹⁶² „Szándékos rongálás esetében, vagy ha valaki az áradás alatt, vagy az áradás elleni védelem közben a védgátat át- vagy bevágja, vagy a zsilipet rontaná, bűnvádi eljárásnak van helye, mely esetekben a tettes 6 évig terjedhető börtönnel fenytendő.” 1871. évi XL. törvénycikk a gátrendőrségről, 16. §.

¹⁶³ Ásványolajok szállítására és tartására irányuló szabvány. A m. k. belügyminisztériumnak 1870. május. 20-án 2970. sz. rendelete.

Ugyanebben az időben a durranó anyagok (csattanó félgömbök stb.) alkalmazását, használatát vendéglőkben, nyilvános tereken és egyéb közhelyeken is a Helytartótanács rendeleti¹⁶⁴ úton megtiltotta.

Szintén helytartótanácsi rendelet¹⁶⁵ szabályozta a fegyver, lőpor tartását és árusítását. Ebben az időben még közeli emlék volt az 1848–49-es forradalom és szabadságharc, ezért a fegyver tartása különösen érzékeny téma az osztrák impérium számára. Szinte minden, emberi élet kioltására alkalmas fegyvert engedélykötelessé tett az osztrák hatalom, mint a kardokat, mordályokat, szélpuskákat, röppentyűket, botpuskákat, kardbotokat stb. Természetesen hadifegyvereket csak a hatóságnak engedélyezett vásárolni és tárolni. Akik rendelkeztek fegyverárúsítási engedéllyel, csak a kijelölt helyen teheték azt. A rendelet nem mindenki számára engedélyezett fegyvert vagy vadászfegyvert vásárolni, de a megyékben az alispánokat, a kerületekben a kapitányokat, a szabad királyi városokban a polgármestereket felhatalmazta, hogy az arra érdemes személyek számára engedélyezzék a fegyver, lőpor vásárlását, tartását. A fegyverek gyártásáról, kereskedelméről nyilvántartást vezettek.

Színházi előadás engedélyezéséről

A hatalom birtokosai általában veszélyforrást láttak a nyilvánosságban, így a sajtótermékek megjelentetésében és a színházi előadásokban is. Úgy gondolták, hogy például a színházi előadások egyedülálló módon jelentős hatást fejtenek ki a társadalomra, az erkölcsre, az uralkodóhoz való viszony alakítására. Ezért nem mindegy, milyen előadást tűznek színpadra a rendezők, és azokon az előadásokon mi hangzik el. Voltak darabok, amelyek címének kiejtése felért egy felségárulással (például Bánk bán, Nabucco stb.), ezért a mindenkori hatalom ellenőrzése alatt szereti tartani a sajtót és a színházat. A színházrendészetnek az egyik fő állomása az 1848-as színháztörvény, amely a következőképpen rendelkezik a színházak felügyeletéről: „A pesti magyar nemzeti színház igazgatóját kivéve, színpadon bárminemű nyilvános színi előadások csak az illető helybeli hatóság tudtával és engedelmével történhetnek; ezenkívül minden színházak, a pesti magyar nemzeti színházat sem véve ki, rendőri felügyelés tekintetben, a helybeli hatóság alá rendeltetnek.”¹⁶⁶ Később, a kiegyezés után az 1881-es rendőrségről szóló törvény részletesebben rögzíti a színházengedélyezés menetét.

Állatvédelemről, ebadoról, ebek tartásáról

Az elmúlt időszakban a hazai és a nemzetközi közéletben is felkapott téma az állatvédelem, talán ezért is meglepő, hogy hazánkban már 1855-ben létezett az állatkínzás elleni szabály.¹⁶⁷ Ennek lényege, hogy aki a saját vagy más tulajdonában lévő állatot nyilvános helyen botrányos módon megkínóz, azt meg kell büntetni.

¹⁶⁴ Durranó anyagok iránti szabvány. A m. kir. Helytartótanács 1864. évi aug. 3-án 64.106 és szept. 17-én 72.403 sz. rendelete.

¹⁶⁵ Fegyver és lőpor árusítása és tarthatása iránti szabvány. M. kir. Helytartótanács 1862. évi jun. 5. 1953. sz. rendelete.

¹⁶⁶ 1848. évi XXXI. törvénycikk a színházakról.

¹⁶⁷ Állatkínzás elleni szabályrendelet, a cs. k. belügyminiszter 1855. febr. 15-én kelt rendelete.

Pest város közgyűlése 1869-ben alkotta meg az ebadóról szóló rendeletét.¹⁶⁸ Aki az adott évben ebet szerzett, köteles volt utána adót fizetni. Aki befizette az ebadót, védjegyet kapott, amelyet a kutya nyakörvére kellett tenni, egyben lajstromba vették az ebet. A rendelet szerint a védjegyek kezelése, a lajstrom vezetése és az ebadó beszedése a rendőrség feladata volt.

A gazdátlan ebeket az ebdühről¹⁶⁹ szóló rendelet szerint össze kellett gyűjteni, és el kellett pusztítani. A kutyák dühítése, ok nélküli ingerlése és kínzása tilos volt.

Bejelentési intézmény Pesten

Mind a közigazgatás, a statisztika és a rendőrség szempontjából fontos, hogy egy adott településen rendelkezzenek olyan adatokkal, amelyek az adott lakóhelyen élő emberek nyilvántartásáról szólnak. Ebben Pest bejelentésügyi szabványa¹⁷⁰ úttörő jellegűnek minősül, miután a városi tanács 1864-ben elfogadta és kihirdette azt. Egyben előfutára a későbbi fővárosi, majd országos nyilvántartási hivatalnak. A háztulajdonosnak kötelessége volt az albérlő bejelentése, ha az már negyed éve ott lakott. Ugyanígy kötelesség volt bejelenteni, ha bárminemű változás állt be a tulajdonosok vagy a lakhatás minőségében. Például főbérlőből albérlővé vagy bérlőtárssá vált valaki. Ugyanígy kötelesek eljárni a nevelőotthonok, kollégiumok, egyetemek, kórházak az otthlakókkal kapcsolatban.

Bordélyházakról, prostitúcióról

A prostitúció¹⁷¹ gyökerei az ókorba nyúlnak vissza. *Ulpianus római jogtudós* a prostitúció fogalmát a nyilvánosan való (*palám*), válogatás (*passim*) és lelki vonzódás nélküli (*sine delectu*), anyagi ellenszolgáltatás fejében eszközölt (*pecunia accepta*) nemi érintkezésben jelöli meg. Ulpianus ezen meghatározása klasszikussá vált azáltal, hogy a Corpus Juris Civilisbe, a Digestákba bekerült. Az ókori Görögországban Athénaiosznak a bordélyról szóló leírásában Szolón¹⁷² a *prostituéta*akra a „bordély előtt állók” (*αι ποστέσαι τῶν οἰκημάτων*) kifejezést használta. A latin „prostare” szó, amelyből a mai prostitúció szó keletkezett, csak utánképzése a görög „prostatai” kitételnek, és nyilvános helyre való kiállást, megvásárolhatóságot jelentett.¹⁷³ Rómában, valószínűleg „görög mintára”, szintén bordélyházakat építettek, azonban azokra szigorúbb szabályozás volt jellemző, megjelent a társadalmi kontroll, a hatósági munkavégzés. Az „aeditilisek”¹⁷⁴ felügyelték

¹⁶⁸ Ebadó és tartás iránti szabályrendelet. Alkottatott az 1869-es közgyűlés által, 17840., 18359., 19951. sz.

¹⁶⁹ Ebdüh kitörésének meggátlása kezelés iránti szabvány. Alkottatott az 1868-as közgyűlés által, 22153. sz.

¹⁷⁰ Bejelentésiügyi szabvány. Tanács határozat (Pest), 1864. július 2., 14548. sz.

¹⁷¹ SCHREIBER 1917.

¹⁷² Szolón Kr. e. 594-ben állami bordélyházakat alapított (a tisztességes nők védelmében, a gyermekkel való fajtalanokodás meggátlása érdekében). Az ókori hellászi prostitúció öt formáját különítette el: rabszolgalányok, bérelhető fuvozlányok, pornék, hetérák, szakrális prostituáltak.

¹⁷³ KOVÁCS 2016.

¹⁷⁴ Az aeditilisek alacsonyabb rangú ókori római magistratusok voltak. Hivatali idejük egy évre szólt, és kereskedelmi, közrendészeti, valamint vallási funkciókat töltöttek be.

és ellenőrizték a bordélyokat. A szabályozást Kr. e. 91-ben lefektették a lex Juliában,¹⁷⁵ ezért a szabályok megsértőivel szemben a helyszínen pénzbüntetést lehetett alkalmazni. A prostitúció a következő évszázadokban is jelen volt, és a mai napig jelen van. A prostitúció az a társadalmi veszélyforrás, amelynek kezelése, vagy az ellene való fellépés az elmúlt 2-3 ezer évben csak csekély eredménnyel járt, időszakosan sikerült visszaszorítani a tevékenységben részt vevőket, de felszámolni nem lehetett. Talán ez az eredménytelenség és a prostituáltak iránti igény motiválta a rendészeti és politikai közélet szereplőit, hogy bizonyos keretek közé szorítsák és felügyeljék. Ennek az egyik lehetősége a bordélyházak engedélyezése és az ottani szereplők egészségügyi és igazgatásrendészeti felügyelete. Ennek első meghatározó állomása az 1867-ben, Pesten kiadott, a bordélyházakról és kéjhölgyekről szóló szabályrendelet.¹⁷⁶

A rendelet I. részében a bordélyházak tulajdonosáról, nagyságáról, nyitvatartásáról és más egyéb általános szabályokról esik szó. Eszerint a bordélyházat csak 30 év feletti, olyan nő vezetheti, aki megbízható, és nem volt büntetve. Bordélyház nyitására és nyitvatartására vonatkozó engedélyt csak Pest város főkapitánya adhatott. Pest városban maximum 40 bordélyházat lehetett nyitni, ahol minimum 5, maximum 40 prostituált nyújthatott szolgáltatást. 15 évesnél fiatalabb, orvosi egészségügyi szűréssel nem rendelkező hölgy, illetve oda nem tartozó hölgy nem kaphatott bárcát, nem tartózkodhatott a bordélyban. „Cselédnek csak oly nőt alkalmazhat [a tulaj – megjegyzés a szerzőtől] kiről koruk és külsejüknél fogva feltehető, hogy testükkel keresetet nem üznek.”¹⁷⁷ A rendelet rögzítette, hogy a bordélyház utca felőli ablakait el kell sötétíteni. A II. részben a kéjhölgyekkel kapcsolatos kötelezettségeket fogalmazták meg, amelyek szerint a bordélyházba felvett hölgyeknek orvosi ellenőrzésen kell átesniük, és folyamatosan megfigyelés alatt kell tartani őket. Ez azt jelentette, hogy például csak a kerületi főorvos vizsgálata alapján kiállított bizonyítvánnyal rendelkezőket alkalmazhatták. A kerületi kapitány előtt személyesen kellett megjelenni, aki nyilvántartásba vette a kéjhölgyeket, és részükre a türelmi bárcát átadta. Az orvosi bizonyítvány és a türelmi bárca birtokában a többi általános feltételnek való megfelelés esetén jelentkezhetett a bordélytulajdonosnál alkalmazásra.

A kéjhölgy „rendőri tekintetben” köteles volt:

„az utcára nyíló ablakot egész nap befüggönyözni;
csavargástól az utcán, kacérkodástól, és minden illetlen szemérmetlen viselettől nyilvános helyen tartózkodni;
kéjgelési üzletre bordélyházakon kívül külön lakáson türelmi bárcát csak a főkapitány adhat ki, az alkaptány véleményes bizonyítványának alapján.”¹⁷⁸

Az igazgatásrendészet szempontjából kiemelkedően fontos rendelkezéseket a kapitányi hivatalokra, a főkapitányra és a kerületi rendbiztosokra vonatkozóan a IV. fejezet rész tartalmazta.

¹⁷⁵ „Lex Julia, amelyet Kr. e. 90-ben L. Julius Caesar indítványára hoztak, polgárjogot adott a latinus és a többi itáliai szövetségesnek, ha kijelentették, hogy a polgárjogot elfogadják. Cic. Balb. 8, 21.” PECZ 1902: Lex Julia szócikk.

¹⁷⁶ Bordélyházak és kéjhölgyek iránti szabályrendelet. Alkottatott az 1867. október 30-án tartott közgyűlés által, 33474. sz.

¹⁷⁷ Bordélyházak és kéjhölgyek iránti szabályrendelet. Alkottatott az 1867. október 30-án tartott közgyűlés által, 33474. sz. I-14. §.

¹⁷⁸ Bordélyházak és kéjhölgyek iránti szabályrendelet. Alkottatott az 1867. október 30-án tartott közgyűlés által, 33474. sz. II-10. §.

A kerületi kapitányságok egyik fő feladata a botrányos kéjelgés megakadályozása és a bordélyházra, kéjhölgyekre vonatkozó rendszabályok betartatása, amelyeket a helyszíneken fogantathatnak. Például ellenőrizniük kellett, hogy a kéjhölgyek a bordélyházban rendelkeznek-e a türelmi bárcával,¹⁷⁹ és részt vettek-e a kötelező egészségügyi vizsgálatokon. Továbbá a bordélyok nyitvatartásának engedélyezése is a hivatalok dolga volt. A rendőrbiztosok teendői közé tartozott, hogy ellenőrizzék a bárcák érvényességét, az előírások betartását, és fellépjenek a közbotrányok megakadályozása érdekében. Amíg „a kéjő és a bordélytulajdonos a rendszabályokat betartották, rendőri oltalom alatt álltak. A kapitány feladatának egyik része volt a vonakodó beteg kéjő kórházba vinni kényszergyógykezelésre.”¹⁸⁰

Ebben az időszakban Pest város főkapitányát Thaisz Eleknek hívták, akiről az utókor vegyesen emlékezik meg. Thaisz felesége, Reich Fáni Pest város legismertebb bordélytulajdonosa volt, aki a legendák szerint visszaért a lehetőséggel, hogy a férje volt a főkapitány.

Cselérendészet szabályozása

A feudalizmus után a jobbágyság felszabadult, szabad paraszttá váltak, de nem rendelkeztek földdel vagy más megélhetést biztosító vagyonnal, ezért elmentek városba vagy uradalomba szolgálni, őket a köznyelv sokáig cselédnek nevezte. A cselédek életéről és a velük kapcsolatos szabályozás fontosságáról már Karvasy Ágoston is írt. A cselédséggel kapcsolatban a rendőrség részéről két fontos feladatot kellett teljesíteni: a házigazdák tekintélyét fenntartani a hűtlen cselédekkel szemben és a cselédek védelmére a méltatlan, embertelen bánásmód ellen.¹⁸¹ Ezért szükségét látták a cselédtartás bevezetésének, amely rögzíti a cselédek és a gazdák jogait, kötelezettségeit.

Pest város is hasonló időben alkotta meg cselédtartás szabály¹⁸² néven rendeletét. A rendelet fő célja volt, hogy a cseléd és a gazdák között fennálló jogviszonyt rögzítse. Cselédnek ekkor az minősült, aki egy adott időre házi vagy mezőgazdasági munkavégzés céljából bérért elszegődött a gazdához. Aki napi díjazásért végzett háztartási vagy mezőgazdasági munkát, azt napszámosnak és nem cselédnek nevezték. A szabályozás rögzítette a cselédnek való elszegődés körülményeit, folyamatát, a gazda és a cseléd jogait, kötelezettségeit a munkavégzés során és az elbocsátás feltételeit. A cseléd elcsábítását a szabályzat büntette.

Építésrendészet

Az építkezés során és eredményeként elkészült épület sok veszély forrása lehet. A pallérok, kőművesek felkészültsége, a jóváhagyott építési terv, a megfelelő anyagok használata, illetve a gondos kivitelezés mind része az építésrendészetnek. Ehhez még hozzájön a tűzvédelmi és higiéniai előírások betartása. Különös figyelmet érdemel a nagyobb, közösségi épületek elkészítése, azok

¹⁷⁹ A türelmi bárca a következőket tartalmazta: 1. A kéjhölgy nevét, személyleírását, életkorát, lakcímét, amelyet a kapitány személyesen írt alá. 2. Orvosi szemle lapot. 3. A kéjhölgy számára betartandó rendőri és orvosi rendszabályokat.

¹⁸⁰ FORRAI 1998.

¹⁸¹ KARVASY 1870.

¹⁸² Cselédtartás szabály. Alkotta az 1870. évi szept. 21-én tartott közgyűlés, 7853. sz.

biztonságos kivitelezése, például színházi karzatok, templomok, emeletes házak. Az újonnan épített ház, épület csak engedély birtokában vehető használatba.

Pest városának építési szabályaira vonatkozóan az 1870-ben hozott közgyűlési határozat tartalmazott előírásokat. A jóváhagyott rendszabály közbiztonsági és úrendőri szabályokat is tartalmazott. Az építető az építkezés kezdete előtt 48 órával köteles volt bejelenteni az építkezést. Így a közvilágítást, közlekedést, csatornarendszert óvó fizikai munkálatokat el tudták végezni, például betakarták a csatornát földdel stb. Gondoskodni kellett az építkezés elkerítéséről, hogy ne jelentsen a polgárok számára veszélyt. Az utcára meszet, homokot, más építkezési anyagot lerakni tilos volt.

A hivatalból elrendelt házkiürítésekről, házbontásokról, átalakításokról vagy építkezésekről az Építés-rendőri határozatoknak végrehajtása iránti szabvány rendelkezett.¹⁸³

Hazárdjátékok tiltása

A különböző kártyajátékok, amíg csak az időtöltés és unaloműzés a célja, illetve szórakozásból játsszák, nem minősülnek hazárdjátéknak. De attól a pillanattól, hogy a kártyaasztalokon előkerülnek a bankók vagy zsetonok, már hazárdjátékról beszélünk, mint például ferbli, makaó, huszonegyes, tarokk, kalábríasz, pikét esetén. Nagyobb vásárokon, csárdákban, piacokon és városok kávéházaiban, italmérő helyein nem idegenek a kártyajátékokat játszó csoportosulások. Így már a középkorból, 1506-ból, Beszterce városból rendelkezünk forrással, miszerint: „Senki is az város polgárai közül koczka vagy kártya játszódásra ne merészkedjen, mégis az itt mulató nemes urak szolgáló népeinek megengedtetik.”¹⁸⁴

Ismerve a helyzetet, Pest város 1868-ban alkotta meg a hazárdjátékokat¹⁸⁵ tiltó rendeletét, amelyben minden tiltott szerencsejátékot komoly büntetéssel sújtott. Az engedélyezett szerencsejátékokat csak nyílt helyeken, kávéházakban, vendéglőkben tette lehetővé a rendelet, olyan helyiségben, amely az üzleti fő helyiséggel összeköttetésben van, és nem alkalmazhattak jelző embereket, akik a rendőrség érkezéséről figyelmeztették volna a kártyaszalonok résztvevőit. Ha esetleg hazárdjátékot folytató vendéglőkre, kávéházakra bukkant a rendőrség, azokat a felügyelete alá helyezhette.

Pest város üzemeltetésének biztosítására egy sor rendszabályt hozott a városi tanács, amelyek betartatása a rendőrség feladatkörébe tartozott. Ez azért lehetett így, mert ebben az időben még a rendőrség municipális volt, azaz a város alá tartozott. Ezek a rendeletek a következők voltak:

- hordárok és bérszolgák iránti szabályrendelet;
- járdafoglalás iránti szabvány;
- kapuzárási és -nyitási díjra vonatkozó szabvány;
- kéményseprés iránti szabályrendelet;
- kocsizási és lovaglási általános szabvány;
- korcsmák iránti szabályrendelet;
- köztisztasági és közegészségügyi szabvány;
- közúti vaspálya közlekedési rendje;

¹⁸³ Építés-rendőri határozatoknak végrehajtása iránti szabvány. Tanácsi határozat, 1871. október 10. 35200/2913. sz.

¹⁸⁴ BOGDÁN 2007.

¹⁸⁵ Hazárdjáték meggátlására vonatkozó szabvány. 1868. április 21–22–23-án tartott közgyűlés, 14708. sz.

- közbúgóhíd és marhavásár;
- kútásatási szabvány;
- lelenc gyermekekkel követendő eljárás;
- marhahajtás iránti szabvány;
- mészárosokra és hentesekre vonatkozó szabvány;
- pálinkamérésre vonatkozó szabvány;
- pótkávémérési szabvány;
- rendőri ítéletek fellebbezésekor követendő eljárás;
- sertésekre (elhullott vagy hullófélben levőkre) vonatkozó szabvány;
- tánciskola iránti szabvány;
- zálogüzlet iránti szabályrendelet.¹⁸⁶

A fenti rendeletek, szabványok betartása érdekében Pest város tanácsa 1870. november 2-án *Törvényszéki rendőrség iránti szabvány* címen megalkotta a rendeletét,¹⁸⁷ amelynek feladata volt, hogy a város területén elkövetett bűncselekmények, vétségek, szabálysértések esetében a szükséges intézkedéseket megtegye.

Idegenrendészeti szabályok Nagyszebenből az 1848–49-es szabadságharc leverése után

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverése az egész magyar társadalmat érintette. A Habsburg-hatalom teljhatalmú megbízottjai véres megtorlásokat helyeztek kilátásba, amelyek nagyon sok esetben be is következtek. A szabadságharcban részt vett honvédek a megtorlás elől vagy külföldre menekültek, vagy elbujdokoltak, akiknek nagyon sok esetben segítő kezét nyújtott a társadalom.

A szabadságharcban részt vettek kézre kerítése érdekében született Nagyszebenben a helyi impérium vezetője, Wohlgemuth Lajos¹⁸⁸ tábornok részéről az idegenrendészeti utasítás. Az utasítás¹⁸⁹ a külföldieket, a koldusokat, továbbá a csavargókat volt hivatott felkutatni és ellenük eljárni, de valójában a katonaszökevények, a szabadságharcban részt vettek ellen irányult. Az utasítás megtiltotta, hogy a városokban és falvakban az emberek menedéket nyújtsanak olyan embereknek, akik nem tudták magukat igazolni. Aki már menedéket adott egy vándornak, bujdosónak, annak pedig kötelessége volt a helyi előljáróságnál azt feljelenteni. A helyi községi előljáróságot az utasítás kötelezte, hogy az idegenek ellenőrzése céljából helyi rendőrséget tartson fenn. „Illy állandó elővigyázat mellett minden egyes helysége nézve, még minden félreeső lakások ’s magános korcsmák a községi előljáróság által állandólag szemügy alatt tartandók ’s a gyanús csöcselék népnek tartózkodása végett időnként kikutatandók.”¹⁹⁰ A katonai kormányzó

¹⁸⁶ KEDVESSY 1872: 271–340.

¹⁸⁷ KEDVESSY 1872: 338–339.

¹⁸⁸ Az 1848–49-es szabadságharcban a császári csapatok egyik tábornoka. 1849–1851 között Erdély katonai és polgári kormányzója, ahová 1849. július 11-én nevezték ki. Kormányzóként tevékenyen támogatta az osztrák centralizációs elképzeléseket. Tevékenyen részt vett Haynau tábornok elrettentő hatású megtorló tisztogatásaiban.

¹⁸⁹ WOHLGEMUTH 1849.

¹⁹⁰ WOHLGEMUTH 1849: 5. §.

valószínűleg nem volt biztos abban, hogy a helyi lakosok feljelentik a bujdosókat, ezért a mai szóval razziák tartását vezette be. Ehhez a városi rendőrséget és a falvakban a császári kerületi biztosságokat portyázások végrehajtására utasította, hogy felderítsék a „belopódzó gonosz népeket”, akik semmiféle igazolványt, útlevelet nem tudnak felmutatni. A portyázások során elfogott koldusokat, kóborló személyeket az alábbiakról kellett kikérdezni:

„mellék és vezeték nevükről, születésük helyéről, életkorukról és állásukról, ha idegen, mely helyről jöttek be az országba, befogatásuk előtti közelebbi napokban hol koldultak, hol tartózkodtak azóta ’s hol találtak menedéket, tartottak e valahol munkában, vagy élelemben, ’s mivel foglalkoztak?”¹⁹¹

A fentiek jól igazolják, hogy a kormányzó nem a koldusokért aggódott, hanem fel akarta kutatni, hogy kik segítenek a koldusoknak, akik valószínűleg az elvesztett szabadságharcban való részvételük miatt kényszerültek bujdosásra. Az utasítás érdekessége, hogy kitért arra, ki számít hazai¹⁹² koldusnak. Eszerint: „honi koldusnak ’s kóborlónak nem csak azokat kell tekinteni ’s velük a szerint bánni, kik Erdélyben születtek, hanem azokat is, kik az országban hosszabb tartózkodás által honosítva vannak”.¹⁹³ Ebben az időszakban 1867-ig Erdélyt közvetlenül Bécsből kormányozták, ezért kezelte külön „országként” az impérium Erdélyt. Az elfogott és beazonosított csavargót abba a községbe kellett kísérni, ahol honosítva volt, azaz született és bejelentett volt. Azokat a személyeket, akik már több mint négy éve folyamatosan Erdélyben éltek, és azt bizonyítani tudták, az adott településhez tartozónak ismerték el. Azokat a kóbor embereket, akiknek nem tudták kinyomozni az előéletüket, hogy honnan származnak, oda kellett toloncolni, ahol már legrégebben tartózkodnak. Az elfogott személyek kíséretét nem a rendőrségre, hanem két „biztos emberre” bízta az utasítás, akik megakadályozhatják az elszökésüket, és ezek a személyek nők vagy gyermekek nem lehetnek. A kísért személyeket okmányokkal, útlevéllel kellett ellátni, és az adott helyre kísért személyt köteles volt a község átvenni. „A szomszédságokból belopódzó koldusok és kóborlók illető községekhez közvetlenül kísérendők. A további kíséret a hely fekvéséhez képest két mérföldtől két mérföldig történhetik, ha kétféle mérföldnyi távolságra is nem lenne helység, az ehhez legközelebb fekvő helység kijelölendő.”¹⁹⁴ A kíséret végrehajtását megszervezték: ha több embert kellett azonos irányba kísérni, akkor koordinálták a kíséretet, és részükre vázlatrajzot készítettek az úti cél eléréséhez. Az egységes végrehajtás érdekében mintaokmányokat, útleveleket készítettek, amelyeket elzárva tartottak. Az utasítás 33. §-a már konkrétan megnevezi az igazi célt, a katonaszökevények felkutatását, elfogását és letartóztatását. „Mindenkinek, különösen a községi előjáróságoknak kötelességükben áll, a katonai szökevényeket, milyeneknek tekintendők az útlevél, rendelt vagy elbocsátó levél nélkül kóborlókatónákat is, rögtön letartóztatni ’s jó őrizet alatt a legközelebbi katonai parancsnoksághoz szállítani ’s a szokott átvételi nyugtatvány mellett beadni. Ha ez az elfogónak, vagy a községi előjáróságnak igen nagy terhére esnék, a katonai szökevények a cs. alkerületi biztoshoz beadandók mely

¹⁹¹ WOHLGEMUTH 1849: 8. §.

¹⁹² „Külföldi koldusok ’s kóborlónak tekintendők mind a más korona tartományokbeli alattvalók, kik valamely községbe kebelesítésüket meg nem nyerték, mind a tulajdonképpeni értelemben vett külföldiek.” WOHLGEMUTH 1849: 39. §.

¹⁹³ WOHLGEMUTH 1849: 12. §.

¹⁹⁴ WOHLGEMUTH 1849: 17. §.

a további szállítást elintézendí.”¹⁹⁵ A fenti utasításból már jól kitűnik, hogy a katonai kormányzó számára fontos a katonaszökevények – akik nem mások, mint a szabadságharc alatt a magyar szabadságért harcolók – kézre kerítése, és hogy ez biztosan bekövetkezzék, azok számára, akik feljelentik, elfogják ezeket, pénzjutalmat is kitűzött. A külföldi kóborlót, koldust az utasítás szerint határszélre kellett kísérni és ott kiutasítani, meghagyva nekik, hogy ha visszajönnek, akkor három hónapra bezárják őket. A visszatérés megnehezítése érdekében a határszálen lévő hivatalos szerveket, helyi előljáróságokat a kiutasítottak személyleírásáról tájékoztatták.

Az elfogott személyekkel kapcsolatban felmerült költségek rendezéséről is intézkedett az utasítás. Eszerint azokat a költségeket, amelyek nem az egyes községeket terhelik, országos kasszából kellett kifizetni. Ezek a költségek a következők lehetnek:

„A befogott idegennek útlevél nélküli egyéneknek illető községekhezí elszállításukíg tartásuk költségei.

A szállítás közben megbetegedett egyének ápolása.

Múlhatatlanul szükséges ruhák és lábbelik beszerzése.

És a szállítási költségek.”¹⁹⁶

A költségek kifizetéséhez az előljáróságok számlával voltak kötelesek igazolni a kiadásokat, amelyeket az Országos Adózási Pénzalapból térítettek meg.

Az utasítást Erdély nemzetiségi összetétele miatt három nyelven, magyarul, németül, románul (oláh) adta ki báró Wohlgemuth Lajos altábornagy, Erdély Nagy-Fejedelemsége, cs. kir. polgári és katonai kormányzója titulusokkal 1849. december 30-án.

A fejezetrészen bemutatott szabályok sokasága igazolja, hogy a rendőrségnek az igazgatásrendszet területén milyen sokszínű kötelezettségei voltak már a 19. században az állami rendőrség megszületése előtt. Egyben azt is igazolja, hogy nagy szükség volt egy egységes állami rendőrség létrehozására, amely az ország határain belül mindenütt azonos feltételekkel és eljárási renddel tudja fenntartani a közrendet és megóvni a veszélyektől a lakosságot. A jegyzet végén bemutatott harmadik állami (fiumei) rendőrség feladatai már jelzik, hogy az elkövetkezendő időszakban milyen területeket fog lefedni az igazgatásrendszet. Ennek oka, hogy 1912-től elindul a centralizált állami rendőrség létrehozására irányuló törvényjavaslatok gyártása, amelyeknél már figyelembe vették a fiumei m. kir. állami rendőrség létrehozására megalkotott törvényjavaslatot, a rendőrség feladatrendszeréről szóló elképzeléseket.

¹⁹⁵ WOHLGEMUTH 1849: 33. §.

¹⁹⁶ WOHLGEMUTH 1849: 59. §.

Igazgatásrendészet 1873-tól az államosításig (1920)

A magyar állami rendőrség létrehozásának gondolata Karvasy Ágostonhoz („A kerületi hatóságok felett áll a középponti rendőrségi kormánysszék [kiemelés a szerzőtől], mely közvetlenül a rendőrségi ministériumnak alá vagyon vetve.”¹⁹⁷), első kísérlete pedig Szemere Bertalanhoz köthető, ami azonban az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverése után abbamaradt. Később, a kiegyezést követően az első rendészeti szakajtó, a *Közbiztonság* hasábjain komoly vita folyt arról, hogy milyen legyen a jövő országos állami rendőrsége. E folyamat részeként született meg a Csepely Lajos által jegyzett, a *Közendészeti Lapok* 1871-es évfolyam 24. és 25. számában közzétett első rendőrségi törvényjavaslat, amely azonban nem tartalmazta az igazgatásrendészeti tevékenységet. Az államosítás terén döntő változást a kiegyezés (1867) hozott, amelyet követően sor kerülhetett az első állami rendőrség létrehozására. Ennek történelmi lehetőségét a Pest, Buda, Óbuda és Margitsziget egyesítése révén létrehozott Budapest teremtette meg, illetve az erről szóló (az ez évben 150 éve elfogadott) törvény. Az 1872. évi XXXVI. törvénycikk 20 §-a szerint: „A fővárosi törvényhatóság területén a rendőrséget egységes szervezettel az állam »fővárosi rendőrség« neve alatt saját közegei által kezeli” [kiemelés a szerzőtől].¹⁹⁸ A törvény megszületését követő tárgyalások eredményeként 1873. december 15-étől a fővárosi rendőrség állami irányítás alá került, amelynek gyakorlati megvalósulása a Belügyminisztériumon keresztül következett be. Az így létrehozott állami rendőrség feladatait, szervezetét, hatásköreit meghatározó törvényt azonban csak többévi vita után, 1881-ben alkotta meg az Országgyűlés. A törvényhez mintaként szolgált a londoni és (párizsi) bécsi rendőri testület. Az állami rendőrségről szóló törvény elfogadását sürgette a kialakult ideiglenes, átmeneti helyzet, amely a szervezetre, hatáskörre nézve nem volt fenntartható. A hosszas vita után 1881-ben született meg a XXI. törvény a Budapest fővárosi rendőrségről. A törvény: „első három szakasz kimondja, hogy a fővárosi rendőrséget az állam kezeli saját közegei által, annak figyelő, megelőző és felfedező feladatát körvonalazza általánosságban, s megkülönböztetve a közigazgatási rendőrséget a törvénykezsítől (gerichtliche Polizei) ez utóbbinak a rendőrség közreműködését teljes mértékben biztosítja”.¹⁹⁹ A jogszabály egyértelműen tisztázta, hogy a fővárosi rendőrség a belügyminiszter alárendeltségébe került.

A törvény szerint a fővárosi rendőrség feladatai a következők voltak:

- „a) a szabad közlekedésnek biztosítása utcákon, utakon, téreken, a Dunán,—s bármely okból eredett közlekedési akadálynak rögtöni elhárítása;
- b) intézkedni a személy- és helyi áruszállításnak minden néven nevezendő közegeit és eszközeit illetőleg mindazok iránt, mik közlekedés közben a rend, személy- és vagyónbiztonság, kényelem, s általában a nagy közönség jogos igényeinek biztosítására avagy zsarolásos és bántalmazások elleni gyors és sikeres megóvására megkívánnak;
- c) a főváros területén a nyilvános színi előadásokra vonatkozó engedélyek adása—a magyar nemzeti színház kivételével—a tisztán rendőri felügyelet gyakorlása pedig a nemzeti színházat illetőleg is—a fővárosi rendőrség hatáskörébe tartozik;

¹⁹⁷ KARVASY 1843–1844: 164.

¹⁹⁸ 1872. évi XXXVI. törvénycikk Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről.

¹⁹⁹ 1881. évi XXI. törvénycikk indokolása a Budapest fővárosi rendőrségről.

- d) rendelkezőleg intézkedni a közerkölcsiség és szemérem érdekeinek megóvása iránt.
A főváros törvényhatóságának ez irányban eddig fennállott azon joga, hogy a kéjnéptepekre vonatkozó engedélyek a rendőrség által csak vele egyetértőleg adathatnak, nézetkülönbség esetében pedig a belügyminister dönt, továbbra is fentartatik;
- e) mindennemű nyilvános előadások, mutatványok, táncszivigalmak, fáklyás és egyéb menetek a fővárosi rendőrségnél jelentetnek be, s a mennyiben azokhoz a fennálló törvények vagy törvényes gyakorlat szerint engedély kívántatik, adja az engedélyeket; az üzletszerű ily előadásokért az 1875. évi XXV. tc. 7. és következő §-ai által megállapított díjakon kívül fizetendő díjak minimumát és maximumát—a belügyminister jóváhagyása mellett—a fővárosi közgyűlés, az engedélyek kiállításáért és a rendőri segédletért járó díjakat pedig, szintén belügyministeri jóváhagyás mellett, a fővárosi rendőrség állapítja meg. Egyes konkrét esetben a fentebbiek szerint megállapított szabályrendelet korlátai között, a fővárosi rendőrség alkalmazza a díjtételeket, s az előadás díját a főváros, az engedély kiállítása és a rendőri segédlet díját pedig a rendőralapba szolgáltatja be; [kiemelés a szerzőtől]
- f) törvényes hatáskörében életbelépteti a béke és közrend fentartására, s ha az megzavartatott, annak helyreállítására esetenként szükséges intézkedéseket.”²⁰⁰

Az első állami rendőrség feladatai között már jól láthatók az igazgatásrendészeti feladatok, amelyekhez ekkor még a közlekedésrendészeti, útrendészeti feladatok is tartoztak. A közlekedésrendészet majd csak a 20. század második felétől válik önállóvá, amikor a motorizáció révén az autóval, teherautóval való közlekedés tömeges jelleget öltött. A színházak terén a Nemzeti Színház kivételével a fővárosi rendőrség hatáskörébe utalta Budapesten a színházi előadások engedélyezésének ügyeit. A Nemzeti Színház előadásainak, működésének az engedélyezése a belügyminiszter hatáskörében maradt. A bordélyházakkal, erkölcsrendészettel kapcsolatos hatáskör a korábbi rendeleteknek megfelelően szintén a fővárosi rendőrség hatáskörében maradt.

A rendőrség igazgatásrendészeti feladatainak végrehajtása érdekében igazoltathatott és bekísérhetett személyeket a rendőrségre. Az igazoltathatók és bekísérhetők körét az 1881-es XXI. tv. az alábbiakban határozta meg:

- „a) csavargó koldusok, kik illetőségi helyüket elhagyva, a főváros területén törvényes engedély nélkül alamizsnát gyűjteni járnak;
- b) kik szolgálat, vagy munkakeresés ürügye alatt csavarognak a nélkül, hogy valahol munkát vállalnának;
- c) házalók, kik engedéllyel ellátva nincsenek, vagy kik annak korlátait áthágják;
- d) bohócok, mindennemű mutatványosok, utcai vagy korcsmai zenészek, kik előadási engedéllyel nem bírnak, vagy a nyert engedélyt áthágják és magukat rendetlenül viselik;
- e) hamis vagy gyanús útlevelekkel, vagy igazolványokkal ellátott, valamint oly egyének, kik a hatóságok tévútra vezetése vagy zsarolás céljából álneveket használnak, vagy más hamis körülményeket adnak elő, vagy ugyanezen célból álruhákban vagy más módon átalakítva jelennek meg;
- f) azok, kik olyan tárgyakat vagy árukat hordanak magukkal, melyeknek törvényszerű hírhatala vagy használata iránt alapos kétség vagy gyanú forog fenn;
- g) tiltott mesterségekkel vagy tiltott játékokkal foglalkozók;
- h) olyanok, kik csoportosan csavarognak, a lakosokat fenyegetik, vagy testi sértések vagy lopások elkövetésére alkalmas eszközökkel vannak ellátva;
- i) kik az elősorolt osztályokhoz tartozó egyéneknek üzletszerűleg lakást adnak, vagy azokat mint szállásadók fel nem jelentik, vagy azoknak felfedezését vagy elfogását megghiúsítani

²⁰⁰ 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről.

igyekeznek, akik másokat csavargásra, koldulásra buzdítanak és arra tanítanak, vagy a koldulás eredményében részt vesznek”.²⁰¹

A fenti esetekben a „koldusok feltétlenül, csavargók, rendes foglalkozás nélkül levő, vagy a közbiztonságra veszélyesnek ismert egyének gyanús körülmények között bármikor, de különösen éjszakának idején, járókelő alakosok, mutaványosok, korcsma-zenészek és énekesek stb. pedig, habár engedéllyel bírnak is, bárminemű kihágás esetében rögtön bekísérhetők.”²⁰²

A kiegyezés az élet minden területén változásokat hozott. Nagy lépésekben fejlődhetett az ipar, a tudomány, kialakult az országos közigazgatás, létrejöhetett a magyar állami rendőrség stb.

Az új lehetőségek új veszélyforrásokat is hoztak. Így például Magyarország területéről kezdetét vette az USA-ba való kivándorlás, amivel párhuzamosan északkeleti határainkon Galíciából, Oroszországból a pogromok elől elmenekülő zsidó bevándorlók jelentek meg. Ennek következtében elindult egy jogszabályalkotási folyamat az idegenrendészet, ki- és bevándorlás témakörökben.

Idegenrendészet a 19–20. század fordulóján

A keresztyénség felvétele céljából az országba érkező papok, a kereskedők és más, az országba érkező idegenek miatt már az államalapítástól kezdve mindig jelen volt az idegenkérdés. A külföldiek magyarországi letelepedéséről Kálmán király 1100 körül megjelent törvényei rendelkeztek először, eszerint külföldi állampolgár csak úgy telepedhetett le hazánkban, ha valaki kezességet vállalt érte. Külföldi papot az ország területére csak ajánlólevéllel fogadtak be, egyéb külföldi személy befogadása csak kezes állítása révén történhetett. A külföldiek rendészetével foglalkozó külön jogszabály évszázadokon keresztül nem volt. Igen érdekes az 1848–49-es forradalom és szabadságharc után Nagyszebenben kiadott idegenrendészeti rendelet,²⁰³ amelyet az előző fejezet részben mutattam be. Nagyobb számú, speciális anyagi és eljárásjogi rendelkezések azonban csak a kiegyezést követően láttak napvilágot.²⁰⁴ Az első jogszabály, amely egységes szerkezetbe foglalta a külföldiek ügyintézésével kapcsolatos rendelkezéseket, az 1871. évi XVIII. törvény²⁰⁵ volt, amelynek megalkotását a rohamos fejlődésnek indult kapitalizmus, a 19. század második felében megindult modern népvándorlás, valamint Magyarország lendületes idegenforgalma indokolta. A törvény rendelkezett a magyar polgárok bejelentkezési kötelezettsége mellett az idegen országok állampolgáraival kapcsolatban a következőkről: „Oly idegenek, kik két év óta állandóan az országban laknak, folytonosan adót fizetnek, és más államnak nem alattvalói, a községek által a községi kötelékbe felvehetők.”²⁰⁶

A polgári fejlődés eredményeként, valamint Magyarország státusa (az Osztrák–Magyar Monarchia egyik tagállama) miatt a kiegyezést követően az 1879. évi L. törvénycikk²⁰⁷ rendelkezett „a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről”. A tv. nem mondta ki,

²⁰¹ 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről. 19. §.

²⁰² 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről. 18. §.

²⁰³ WOHLGEMUTH 1849.

²⁰⁴ LISZKAYNÉ 2006: 32.

²⁰⁵ 1871. évi XVIII. törvénycikk a községek rendezéséről.

²⁰⁶ 1871. évi XVIII. törvénycikk a községek rendezéséről.

²⁰⁷ Ez volt az első állampolgárságról szóló törvényünk.

hogyan ki az idegen, de azáltal, hogy az 1. §-a rögzítette, a magyar korona összes országaiban az állampolgárság egy és ugyanaz, illetve rögzítette az állampolgárság elvesztésének, megszerzésének szabályait, továbbá megjelenítette a magyar állampolgárság²⁰⁸ tartalmát, jól elkülöníthetővé tette, hogy ki a nem magyar, az idegen honos. Az állampolgársági fogalom mellett később az 1886-os XXII. tv.²⁰⁹ 5. §-a rögzítette, hogy minden polgárnak valahova tartoznia kell, azaz valamelyik községben nyilván kell tartani. Ugyanez a törvény a következőként szabályozza a külföldi állampolgár lakhatását. „A külföldi a községben lakhatik, települhet és a község kötelékébe felvételhetik.” Ennek szabályait²¹⁰ a 15. § részletesen megjelenítette. E törvény végrehajtásáról intézkedik az 54.091/88. sz. BM rendelet, amely a külföldiek nyilvántartását és a bejelentéssel kapcsolatos eljárást, azok szabályainak megalkotását a vármegyei, városi hatóságokra testálta. A bejelentési kötelezettség elmulasztása esetén a közigazgatási hatóság a külföldit 300 forintig terjedő pénzbüntetéssel büntethette vagy távozásra kényszeríthette. Ha a felhívás dacára sem akart távozni, a távozásra rendőri kényszerrel is szorítható volt. A külföldi lakhatási szándékát a törvénycikk alapján vélelmezték, ha három hónapon át a községben tartózkodott. Ezt követően a községi előljáróság a külföldit felszólította, hogy lakhatási szándékáról nyilatkozzon.

A kiegyezést követő gazdasági fejlődés eredményeként megjelentek Magyarországon a „korai” külföldi vendégmunkások,²¹¹ például a csehek és a lengyelek.

Ezen időszak érdekes színtestjei voltak főleg a keleti országrészben az orosz (szerb) medvétáncolatok, medvehajcsárok. A magyar hatóság azonban nem tartotta kíváncsnak jelenlétüket az országban, ezért a 40.847/72. sz. BM rendelet már a határon intézkedett a visszafordításukról. Ha ez nem járt volna eredménnyel, vagy más úton már bejutottak az ország mélységébe, akkor ellenük a 1879. XL. tv. 66., illetve 121. paragrafusa alapján „nyilvános helyen házról-házra koldulás” címen kihágási eljárást kellett lefolytatni, és büntetésük letöltése után ki kellett őket utasítani az országból. Még rosszabb sors várt a medvére, amelyet el kellett kobozni és elpusztítani, továbbá a bőrét értékesíteni.

A ki- és bevándorlás kihívásaival kapcsolatban a kormány először a kivándorlásra csábító, agitáló ügynökök tevékenységére reagált, ezt követően ügynöki tevékenységet csak az folytat-

²⁰⁸ „Magyar állampolgároknak tekintendők azok is, a kik a magyar korona országai területén a jelen törvény hatályba lépte napjáig legalább öt év óta megszakítás nélkül, habár több helyen laktak, s valamely belföldi községben az adózók lajstromába be vannak vezetve, ha csak a jelen törvény hatályba lépte napjától számítandó egy év alatt azon törvényhatóság, illetőleg a horvát-szlavon határvidéken azon járási hivatal vagy városi tanács előtt, melynek területén, illetőleg kerületében utolsó lakhelyük van, nem igazolják, hogy idegen állampolgárságukat fentartották.”

²⁰⁹ Egy korábbi, 1871. évi XVIII. törvénycikk a községek rendezéséről törvény szerint: „4. § A község hatósága kiterjed a községben s a község területén lakó vagy tartózkodó minden személyre, és a községben és területén létező minden vagyont.”

19. § Oly idegenek, kik két év óta állandóan az országban laknak, folytonosan adót fizetnek, és más államnak nem alattvalói, a községek által a községi kötelékbe felvehetők, ha a 12., 14. és 15. §-ok feltételeinek eleget tesznek.”

²¹⁰ „Ha a községben állandóan lakni akar, tartozik ezt bejelenteni...”

- Települési engedélyért a honpolgároknak nézve fennálló feltételek mellett folyamodhatik, ha két évi állandó lakását s az alatt erkölcsi jó magaviseletét igazolta.
- A községi kötelékbe való felvételt csak a honosítás hozzájárultának feltétele mellett szerezheti meg és a község a felvételt neki, ha már az országban öt évig lakott, kilátásba helyezheti, illetve a honosítás esetére megadhatja.”

²¹¹ HALÁSZ 2011: 93.

hatott, aki erre a szigorú feltételek mellett engedélyt kapott. Az idegenrendészet hatékonysága nagyban függ attól, hogy a rendőri, közigazgatási szervek tisztában legyenek az adott településen élő polgárok mozgásával, állandó, ideglenes lakóhelyével. Ezenkívül honvédelmi és közbiztonsági okok miatt fontosnak tartották mind a magyar, mind a külföldi állampolgárok lakhelybejelentési kötelezettségét. Ennek kezelésére – ekkor még csak a főváros tekintetében – 1879-ben létrehozták a bejelentő hivatalt,²¹² aminek fő rendészeti és közigazgatási indokai a következők voltak:

„az idegen és fővárosi illetőségű hadkötelezettek, kik évenként egyszer összeírtnak, az év folyamán előforduló lakváltoztatásaikkal, úgyszintén az időközben nagy számban a fővárosba érkező hadköteles egyének csak úgy lesznek biztosan feltalálhatók, ha gondoskodva van, hogy pontosan bejelentessenek, mi – mint már említve volt – csak egy bejelentési hivatal felállítását követően történhet; ily bejelentési hivatal hiánya miatt, a volt pénzügyminiszter úr átirata szerint jelentékeny összegű adó és más kincstári és városi illetékek mennek veszendőbe, minthogy a lakásaikat folyvást változtató keresett adókötelezetteket feltalálni nem sikerül, és részben e körülménynek tulajdonítható, hogy kereseti adó címén egy milliót meghaladó hátralék várt az átirat kelte idején (1877. szeptember 19.) beszédésre;

az igazságszolgáltatás, bűnvizsgálati ágán kívül is, az idézések, kézbesítések megszámlálhatlan eseteiben, úgyszintén a postai és távirdai igazgatás s a közigazgatás számos egyéb ágazatai, a köz- és magánérdekek kiszámíthatatlan károsodásával nélkülözik a fővárosi bejelentési intézményt, nélkülözi maga a nagyközönség, s így közvetve az üzleti és hitelforgalom, mely egyesek lakhelyei iránt százezreivel tett kérdésekre kielégítő választ vár;

végre ezen ügynek rendezését a külföld előtti reputációnk érdeke is kívánja, mely csak szenvedhet az által, ha a fővárosi rendőrség a külföldi hatóságok e tárgyú megkereséseinek legjobb akarat mellett sem tehet eleget, minthogy a lakviszonyokról nyilvántartása nincsen”.²¹³

A bejelentő hivatal ugyan csak a fővárosra volt hatással, de egyben mintául szolgált a későbbi centralizáció idején az országos szintű rendszer megteremtéséhez.

A fentiekkel párhuzamosan a bevándorlásnak a gazdaságra gyakorolt pozitív hatása (a munkaerőpiac kiegyenlítése) mellett az árnyoldalai is megjelentek. Az árnyoldalakra hívta fel a figyelmet Irányi Dániel, amikor a képviselőházban benyújtott irományában a következőkről szólt: „Magyarország határai minden megszorítás nélkül nyitva állanak minden külföldinek. Senki sem kérdezi tőle kicsoda, honnan jön, miért jött, miből él. Lehet becsületes ember – s a legtöbb az – de lehet gonosztevő is.”²¹⁴ A törvényjavaslat benyújtásának indoklását még a következőkkel támasztotta alá: „Míg ellenben oly külföldieknek, a kik — mint számtalan példa mutatja — nem tisztességes életmódot folytatnak, hanem csalásból, uzsorából, mások tudatlanságának vagy nyomorának kizsákmányolásából élőködnek, vagy a kik a társadalom alapjainak felforgatására célzó vagy az állam biztonságát veszélyeztető anarchikus üzemekben részt vesznek, letelepedését s itt maradását nemcsak kívánatosnak nem, de sőt egyenesen károsnak, veszélyesnek s annál fogva törvényes utón megakadályozandónak tartom.”²¹⁵ Ugyanez a javaslat kifogásolta, hogy a korábban

²¹² 1879. évi XXVIII. törvénycikk a rendőri bejelentési intézménynek Budapest fővárosban életbe-
léptetéséről.

²¹³ 1879. évi XXVIII. törvénycikk a rendőri bejelentési intézménynek Budapest fővárosban életbe-
léptetéséről.

²¹⁴ *Országgyűlési Irományok, 1885–1888. V. kötet, 146. szám, 122.*

²¹⁵ *Országgyűlési Irományok, 1885–1888. V. kötet, 146. szám, 122.*

hozott jogszabályok nem kellő eréllyel²¹⁶ lépnek fel az országban valamilyen bűncselekményt elkövetett külföldivel szemben. A külföldiek által elkövetett bűnös cselekedetek közül korábban ugyan az 1883-as XXV. tv. az uzsora vétség elkövetőinek a kiutasításáról intézkedik, de ez a politikusok és a polgárok körében nem jelentett kellő szigort, erélyt. S bár a benyújtott törvényjavaslat főleg a bevándorlási kérdéseket feszegette, ezzel közvetve kezdetét vette a kivándorlási törvény megalkotása is. A benyújtott törvényjavaslatot nem fogadták el. Az akkori politikai vezetés véleményem szerint jól látta, hogy nem ki- vagy bevándorlási problémát kell kezelni, hanem a két kérdésre csak komplex válasz adható, amely kapcsán mindenképp vizsgálni kell a határellenőrzés rendszerét és a kivándorláshoz szorosan kapcsolódó útlevél-jogszabály meghozatalát. Így kézzelfogható volt a megoldás, hogy egy komplex törvénycsomagot nyújtson be a kormány, amelyben a ki-, a bevándorlás és az útlevél, valamint a határrendőrségről szóló törvényjavaslatok szerepeljenek. Az idegenrendészet szempontjából meghatározó az 1903. évi V. tv. külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról szóló törvény,²¹⁷ amelynek általános indoklásából megtudhatjuk, hogy a közlekedés, a hírszolgálat és a posta segítségével nemcsak egyének, hanem csoportok is bátran felkerekedtek ebben az időben, és elindultak idegenbe szórakozni, pénzt keresni. Mivel ezek az emberek sokszor a fogadó állam törvényeit, szokásait, nyelvét nem ismerték, könnyen követtek el szabálytalanságot, bűncselekményt, amely alól könnyen kihúzhatták magukat, ezért a fogadó államnak jobban oda kellett figyelnie az idegenekre.²¹⁸ A törvény fő indoka, hogy: „Fontos állami feladatot képez tehát, gondoskodni arról, hogy az állam területén megjelenő külföldiek éber figyelemmel kísértessenek, az állam közgazdasági viszonyaira, a közbiztonság és közrend érdekeire veszélyesek annak területéről idejében eltávolíttassanak s így a letelepülésben meggátoltassanak.”²¹⁹

Az 1903. V. számot viselő törvény az első átfogó idegenrendészeti törvény, amely a külföldiek helyzetét²²⁰ szabályozza. A tv. 1. §-a szerint: „Külföldiek a magyar korona országainak bármelyik községében tartózkodhatnak.” Míg a tv. 2. §-a 24 órán belüli bejelentkezési kötelezettséget írt elő külföldi állampolgár számára, amelyet községekben a körjegyzőnél, városokban a rendőrkapitányságokon kellett teljesítenie. Ha a külföldi az adott község területén kíván lakni, azt a megérkezésétől számított 15 napon belül be kell jelentenie, amely bejelentésekről nyilvántartást kellett vezetni. A bejelentés során igazolniia kell személyazonosságát, állampolgárságát, illetőségét, erkölcsi előéletét, továbbá azt is, hogy magát és családját miből tudja tartósan fenntartani. (Ezen kötelezettség alól az uralkodóház tagjai és a diplomáciai testület tagjai mentesültek.)

A tv. 8. §-a a rendőrséget feljogosította a bejelentkezési kötelezettség teljesítésének ellenőrzésére mind a magánházak, mind a szállodák esetén.

²¹⁶ „Nevezetesen a büntettek- és vétségekről szóló 1878: V. t.-cz. 64. §-a értelmében külföldiek csak büntett miatt ítéltethetők el az országból való kiutasításra; a kihágásokról 1879-ben alkotott XL. t.-cz. 69. §-a szerint pedig csak a csavargás vagy koldulás miatt elítéltek utasíthatók ki.”

²¹⁷ Joggal nevezhető első idegenrendészeti törvénynek.

²¹⁸ Mivel ez a feladat a határon kezdődik, indokoltá vált egy új, korszerű határrendészeti szervezet felállítás, amely az 1903-ban megalkotott törvény szerint fel is állt az ország határain.

²¹⁹ 1903. évi V. törvénycikk indoklása, külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról.

²²⁰ A törvénycikk részletesen szabályozta: a külföldiek tartózkodási, bejelentkezési kötelezettségét, a külföldiek nyilvántartását, a külföldiek lakhatási szándékának bejelentését, a letelepedés engedélyezését, a honosítás feltételeit, a külföldiekkel kapcsolatos kényszerintézkedéseket.

A községi jegyzők a bejelentéseket tizenöt napon belül Magyarországon a főszolgabírónak továbbították, horvát–szlávón országokban pedig a járási hatóságnak, illetve a határrendőrség hatósági területén a határszéli rendőrkapitányhoz terjesztették fel.

A fővárosi magyar királyi államrendőrség bejelentési hivatala a székesfőváros tanácsát értesítette azokról a külföldiekről, akik

- a megérkezésüktől számított tizenöt napon belül nem távoztak;
- eltávoztak a bejelentett helyről a bejelentéstől számított három napon belül.²²¹

Ha a külföldi a magyar korona országainak egy másik községébe akart átköltözni, szintén bejelentési kötelezettséggel tartozott.²²² A bejelentési kötelezettség teljesítéséről a külföldi hatósági bizonyítványt kapott, amelyet hatósági ellenőrzés során köteles volt felmutatni. A bizonyítvány kiállításáról a hatóság nyolc napon belül értesítette az érdekelt községet, illetve városi tanácsot.²²³

Ha a külföldi lakhatási szándékát a törvényes határidőn belül nem jelentette, de ilyen szándékára körülményeiből következtetni lehetett, akkor a hatóság öt haladéktalanul felszólította, hogy három napon belül nyilatkozzon szándékáról. A nyilatkozat után döntött a hatóság a külföldivel kapcsolatos további eljárás szükségességéről.²²⁴ Nagyon szigorúan rendelkezett azokról a külföldiekről, akik a tv.-ben megfogalmazott kötelezettségeket nem teljesítették. A 10. § szerint: „Az a külföldi, a ki magát kellően nem igazolja, a maga és családja fenntartására szolgáló eszközöket ki nem mutatja, vagy a kinek az állam területén való tartózkodása az állam érdekeire, vagy a közbiztonságra és a közrendre nézve aggályos; az állam területéről a rendőri hatóság által bármikor kiutasítható, esetleg kényszer útján is eltávolítható.” Az ismert belpolitikai csatározások, kormányváltások miatt az 1903-as V. tv. életbeléptetésére csak később, 1906. március elsejével, a 660. sz. ME rendelettel került sor.

A külföldi tőke Magyarországon való beruházása végett nagy számban dolgoztak külföldi szakemberek, munkások ipar- és gyártelepeken, bányákban. A jobb áttekinthetőség és ellenőrizhetőség érdekében a 29.807/1906-os BM rendelet lehetővé tette az együttes nyilvántartást egy Nyilvántartási könyvben azon külföldiek számára, akiknek a munkaadói egyben szállásadói is.

Ugyanennek a szellemében az üdülő-, fürdőhelyeken tartózkodó külföldiek nyilvántartásáról a 34.283. sz. BM rendelet intézkedett. Itt a fürdőbiztosra testálta a külföldiek nyilvántartását, aki a fürdőévad végén a helyi hatóságokhoz továbbította a nyilvántartást.

A külföldiek ellenőrzésével kapcsolatosan már az 1903. évi V. tv. is nevesítette a határrendőrséget, amelyet ugyan 1903-as törvénnyel állítottak fel, de a gyakorlatban (hasonlóan a bevándorlási törvényhez) csak 1906 januárjában állt fel. A magyar politikai vezetésnek a ki- és bevándorlás kezelésére kiemelt figyelmet kellett fordítania már az államhatár mentén. A történelmi tapasztalatok alapján az „ország határszélének állandó felügyelet alatt tartása, az azon átirányuló forgalom folytonos ellenőrzése és a határ közelében felmerülő s az államrendészet szempontjából jelentékenyebb események figyelemmel kísérése az államoknak – az állam biztonsága és belnyugalma érdekében” egy új határrendészeti szervezet, a határrendőrség megszervezése és felállítása mellett

²²¹ 1903. évi V. törvénycikk A külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról. 2.§.

²²² 1903. évi V. törvénycikk A külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról. 3. §.

²²³ 1903. évi V. törvénycikk A külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról. 4. §.

²²⁴ 1903. évi V. törvénycikk A külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról. 5. §.

döntöttek, amelynek feladatrendszerét az 1903-as VIII. törvénycikk rögzítette. A határrendőrség feladatai közül az igazgatásrendszert területhez a következő feladatok tartoztak:

„a határon átkelőket figyelemmel kísérése, a határ mentén felmerülő, államrendészeti szempontból fontosabb mozzanatokról és eseményekről tájékozásszerzés és az észleleteknek az illetékes hatósággal való közlése;
a külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok végrehajtása;
kitiltott, rendőrileg kifogás alá eső és magukat igazolni nem tudó gyanús egyéneknek az állam területére belépésben való megakadályozása;
a határszélen letartóztatott s a tolonc szabályok rendelkezései alá eső egyének eltoloncolása, külföldről érkező toloncok átvétele és tovább indítása;
a határszéli vasúti és gőzhajóállomásokon az államrendőri és közbiztonsági teendők ellátása s a közegészségügyi szabályok betartásának ellenőrzése;
azon határvonal, hol útlevel-kötelezettség áll fenn, az útlevelek vizsgálata, határátkelési igazolványok kiállítása;
az útlevel szabályok áthágása, tilos visszatérés, nőcsempészés, a külföldiek bejelentésére s lakhatására vonatkozó szabályok megszegése által elkövetett kihágások eseteiben első fokon való rendőri büntetőbíráskodás”.²²⁵

A fenti feladatokból jól kitűnik, hogy a külföldiek rendszete szempontjából a határrendészeti szolgálat különös fontossággal bírt, továbbá a feladatai megerősítik, hogy nemcsak egy határőrizeti, hanem rendőrségi profilal is bírt a korabeli határrendőrség. A 20. században többször változott a határőrizet végrehajtó szerve és feladatrendszere, míg 1993-ban újra visszatért az akkori BM Határőrséghez az idegenrendészeti hatósági jogkör, amellyel már az 1903-as VIII. törvény a határrendőrséget felruházta.

Az idegenrendészet jelentősége általában háborút megelőző időszakban és háború alatt jelentősen megnövekedik. Így történt az 1914-es nagy háború kirobbanása előtt és alatt is. Az 1914-ben kitört első világháború időszakában az alábbi BM rendeletek szabályozták a külföldiekkel kapcsolatos eljárásokat:

- 8.626 sz. BM rendelet a monarchiával hadiállapotba jutott államok internálva nem levő alattvalóinak összeírásáról;
- 5.0066 sz. BM rendelet az internált egyének érintkezésének és postai küldeményeinek ellenőrzéséről;
- 5.957 sz. BM rendelet a lengyel és ukrainai légiók egyenruháját viselő egyének ellenőrzéséről;
- 32.150 sz. BM rendelet a fogolytáborokból és az internáltak telepírói távozó fertőzésre gyanús katonai és polgári egyének megfigyeléséről;
- 17347 sz. BM rendelet az olasz állampolgárokkal szemben követendő eljárásról. (Majd internálásáról, majd egy részének hazabocsátásáról.);
- 24.477 sz. BM rendelet a hazánkban élő francia és angol alattvalók hazatérésének feltételéről megszabott korhatár újabb megállapításáról;
- 29491 sz. BM rendelet az idegenek és a náluk lévő tárgyak fokozott ellenőrzése tárgyában kiadott ME rendelet végrehajtásáról;
- 12.156 sz. BM rendelet a portugál állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 26.654 sz. BM rendelet a román állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;

²²⁵ 1903. évi VIII. törvénycikk a határrendőrségről. 2. §.

- 1.544 sz. BM rendelet az ország területén tartózkodó romániai állampolgárok bizonyos csoportjainak összeírásáról;
- 8.535 sz. BM rendelet a lengyel királysági állampolgárokkal szemben a rendőri intézkedések megszüntetéséről;
- 14.476 sz. BM rendelet az Északamerikai Egyesült-Államok állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 100 301 sz. BM rendelet a külföldi állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 30 022 sz. BM rendelet a kínai állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 1.551 sz. BM rendelet az orosz állampolgárok egy részének hazabocsátásáról;
- 2.608 sz. BM rendelet az ország területén tartózkodó beteg francia állampolgárok összeírásáról;
- 4.189 sz. BM rendelet A Magyarországon letelepedni szándékozó hadifoglyokra vonatkozó kérdőívekről;
- 8.888 sz. BM rendelet a román állampolgárokkal szemben fogantatosított kivételes rendőri intézkedések megszüntetéséről.²²⁶

A háborút megelőző időszaktól kezdve a külföldiek, idegenek és a szomszédos ország nemzeti-ségeihez tartozó, Magyarországon élő személyek a magyar rendészeti szervek érdeklődésének középpontjában voltak, amihez még hozzájöttek a hadifoglyok. A már korábban is a Magyarországon élő, nem magyar nemzetiségű állampolgárok részéről tapasztalható szeparatista törekvések a háború utolsó időszakában felerősödtek, amit a magyar kormány politikai és rendészeti eszközökkel, cenzúrával és a vízumrendszer alkalmazásával próbált féken tartani. Az első világháború végét követően ismertté vált békeelképzelések, esetleges területelcsatolások hírének hatására jelentős számban indultak el Erdélyből, Felvidékről Magyarország központi megyéibe, városaiba magyar nemzetiségű állampolgárok.

Állat- és közegészségügyi szabályok

A 19. század utolsó időszakában a várható járványok, betegségek megakadályozása miatt mind az emberekre, mind az állatokra vonatkozó közegészségügyi területen folyamatosan születtek újabb törvények, szabályok. Mivel a korábban sokszor visszatérő különböző marhakórok veszélye fennállt, az 1874-ben kiadott, XX. számot viselő törvény már konkrétan a marhavész²²⁷ megakadályozására született. Ez szabályozta, hogy a szarvasmarhákat és más kérődző állatot csak a kijelölt határátkelőhelyeken vagy hajóutakon lehet behozni az országba, hogy azokat ellenőrizni lehessen. Amelyik országról tudott volt, hogy ott marhavész ütötte fel a fejét, onnan csak megfelelő dokumentumok (marhalevél, egészségi igazolás) birtokában lehetett behozni állatot. Bár a törvény nem nevezte meg az országot, de azzal, hogy a keleti határrészen lappangó járvány elterjedési lehetőségére utal, és a határőrizet szigorítását a keleti határszakaszon rendelte el, valószínűleg csak Románia, esetleg Szerbia jöhetett szóba. A szigorított határőrizet alatt:

- „a) szarvasmarha és egyéb kérődző állatok, akár élő, akár holt állapotban;
- b) ezen állatok nyers termékeihez számítható minden czikk, akár nyers, akár szárított állapotban;

²²⁶ *A háborúval kapcsolatos törvények és rendeletek gyűjteménye 1915–1918.*

²²⁷ 1874. évi XX. törvénycikk a keleti marhavész elleni intézkedésekről.

- c) széna, szalma és minden egyéb szálas takarmányfélék;
- d) használt istálló-eszközök és marhaszerszám, viselt ruha és rongy az illető országból a rendes és szükség szerint kevesbithető átkelő helyeken is csak akkor bocsáthatók be, ha:
 - 1-ször, hitelesen igazoltatik, hogy az állatok vagy tárgyak vészmentes vidékről valók és vészmentes uton szállíttatnak; és
 - 2-szor, az állatok gyanútlan egészségi állapota szabályszerű egészségi bizonyítvány és a határszélen szakértői vizsgálat által igazoltatik.”²²⁸

Ha a marhavész jelentősebb méreteket öltött, akkor a tv. szerint akár határázár²²⁹ is lehetett alkalmazni. A törvény szellemében 1877-ben „veszteg intézetek” létrehozására adtak ki szabályzatot, amely az állami állatorvosokra bízta ezt a szakszolgálatot.

Az állatok által terjeszthető betegségek veszélyeinek felismerésével párhuzamosan a települések egészségügyi rendszetének szabályozását szolgálta az 1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről,²³⁰ amely egyben megteremtette a községekben és városokban a közegészségügyi állapotok javításának feltételeit. Ebben az időben a kisközségekben és a rendezett tanácsú jogállású²³¹ városokban a rendőrség egészségrendészeti feladatai a következők voltak:

- „a, őrködik a köztisztaság, a hússzemle, az áruba bocsájtott tápszerek és italok, a közhasználatra szánt ivóvíz tisztaságának és ártalmatlanságának, továbbá a kutak, medencék, víztartók és vízvezetékek kellő fenntartása, elrontásának megakadályozása, úgy szintén a halottkémlet és általában a helyi közegészségi teendők felett;
- b, az e teendők szempontjából előforduló hiányokat, kihágásokat, a közegészségi ügyekben illetékes elsőfokú hatóságnak orvoslása, illetve megbüntetése végett bejelenti;
- c, ily esetekben egyúttal lefoglalásokat tehet, és ott, a hol a törvény vagy ennek alapján kiadott kormányrendeletek szerint elközbáznak van helye, azt ha az eset körülményei közegészségi szempontból igényli, végre is hajthatja;
- d, a község, vagy községi kör területén tartózkodó élet, vagy testi biztonságát és egészségét veszélyeztető eseteknél, különösen hirtelen életveszélyeknél jár el.”²³²

Egy évtizeddel a fenti törvény hatálybalépését követően született meg a módosított változat, a közegészségügy rendezéséről szóló 1887. évi XIV. törvénycikk, amely megerősítette a korábbi törvényben rögzített, himlő elleni oltási kötelezettséget, kiemelve a járvány idején a Belügyminisztérium kötelezettségeit. Továbbá rendelkezett a törvény a kötelező oltás elmaradásakor a felelősök megbüntetéséről, valamint arról, hogy a „cselédkönyvbe vagy cselédigazolványba kiállításuk alkalmával ezentúl bejegyzendő, vajon az illető cseléd be volt-e oltva, vagy sem? esetleg az, hogy ez iránt biztos tudomás szerezhető nem volt.”²³³

²²⁸ 1874. évi XX. törvénycikk a keleti marhavész elleni intézkedésekről.

²²⁹ Határázár. „Ha a marhavész a szomszéd országban nagyobb mérvet ölt, vagy a határhoz aggasztó módon közeledik: a határ a vesztes ország vagy vidék irányában teljesen elzáratik.” 1874. évi XX. törvénycikk a keleti marhavész elleni intézkedésekről.

²³⁰ 1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről.

²³¹ 1870–1929 között a magyar közigazgatásban a városok egyik jogi kategóriája volt, ami azt jelentette, hogy közvetlenül a vármegyei hatóság alá voltak rendelve, és elsőfokú közigazgatási szervként járhattak el.

²³² 1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről.

²³³ 1887. évi XXII. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről szóló 1876. évi XIV. törvénycikk XIII. fejezetének módosításáról.

A fentiek jól igazolják, hogy az akkori politikai vezetés idejében felismerte az egészséggel kapcsolatos veszélyforrásokat, és Európában elsők között, gyorsan reagált a keleti határok irányából leselkedő marhavészveszélyekre, s ezzel párhuzamosan a közegészség-rendszert feltételeit is megteremtette, a közegészségügyi szabályok megsértését pedig a rendőri büntetőbíráskodás körébe sorolta be. Továbbá jól nyomon követhető, hogy az orvos- vagy egészségrendszert a nagyobb települések, városok, városállamok megszületésétől az egészségre jelentkező veszélyforrások miatt az adott korszakokban mindig a legmagasabb politikai vezetés figyelmének a középpontjában volt, és ez a mai napig tetten érhető. Ugyanakkor érthetetlen, hogy az első állami rendőrség feladatait meghatározó 1881-es XXI. törvény csak a kéjnlők²³⁴ tekintetében fogalmazott meg orvosrendészeti feladatokat.

A közlekedésrendszet kialakulása

Az emberek közlekedése már az őskorban jelen volt az ősember helyváltoztatása folytán, míg a közlekedés szabályozása a rómaiakhoz²³⁵ köthető. Magyarországon az első közlekedési rendszabály Huszt városához kötődik, ahol 1719-ben megtiltották istentisztelet alatt a kihajtást. Később Fehérváron született egy rendelet, ahol hasonlóan szabályozták a belvárosban a kocsik kihajtását.²³⁶

A 19. században még meghatározó gyalogosközlekedést és állatvontatású²³⁷ közlekedési eszközöket folyamatosan felváltották a vasúti és közúti gőzmozdonyok, majd a dízel- és villany-

²³⁴ 1881. XXI. tv. 8. § d) „rendelkezőleg intézkedni a közérkölciség és szemérem érdekeinek megóvása iránt. A főváros törvényhatóságának ez irányban eddig fennállott azon joga, hogy a kéjnlőtelepekre vonatkozó engedélyek a rendőrség által csak vele egyetértőleg adathatnak, nézetkülönbség esetében pedig a belügy-minister dönt, továbbra is fentartatik”.

²³⁵ A Rómában kialakult közlekedési káoszra válaszul Kr. e. 45-ben Cézár napfelkeltétől délután 4-ig az egész várost sétálóutcának nyilvánította. Egyébként a városban nem a jobbkéz-szabály, hanem a magasabb társadalmi pozíció jelentett előnyt.

²³⁶ SALLAI 2019: 19.

²³⁷ „A magán fogatok és egyéb magánjárművekkel való közlekedés főbb szabályai:

1. Hajtani a városban és külvárosokban, úgy a városligetben is csak mérsékelt ügetésben szabad. Házakból ki- vagy behajtás, és az utcákba bekanyarodás alkalmával, és Mindenütt, ahol a közlekedési tér bármi tekintetből szűk, csak lépésben szabad hajtani vagy lovagolni.
2. Teherhordó szekerek, mi alatt értendő minden jármű, mely nem nyugszik rugókon, csak lépésben haladhatnak, és estve, a sötétség beálltával kivilágítandó!
3. Terhes kocsikkal a váczí-, városház- és kigyó-utcán hajtani tilos.
4. Lovagló és kocsisok kötelesek az utcájukban álló gyaloglókat hangos kiáltás által figyelmeztetni.
5. Be nem fogott lovak mindig a kantárszárnál röviden tartva vezetendő!
6. A kiindulás és hajtás balról történik, az üres szekerek a megrakottaknak kitérni kötelesek.
7. Az előrehajtás jobbról történik, és csak akkor engedtetik meg, ha az előtte levő kocsi közel nem jön, ha elég széles az út, és ha elegendő tér van arra, hogy balról ismét a kocsisorba be lehet hajtani.
8. Tilos az ostorral csattogás.
9. Be- vagy be nem fogott lovakat vagy marhát nyilvános helyen felügyelet nélkül hagyni nem szabad.
10. Kocsival járdára hajtani, avagy azon megállani tilos; nem szabad továbbá a járdán sem targonczával, sem kézikocsival járni vagy lovagolni.
11. A nyilvános járművek ejtve, a sötétség beálltával csak lámpákkal kivilágítva állomásozhatnak az állomási helyeken. Az állatkínzás az ez iránt fennálló büntetések terhe alatt tilos.” BM 1874. évi június hó 30-i, 2228. sz. rendelete.

vonatok, valamint a benzin- és dízelautók, -buszok. A motorizáció elterjedése új veszélyeket jelentett a hétköznapi életben, amelyek egyértelműen szabályozásra szorultak.

A közúti közlekedés szabályozásának kezdetén a megoldásra váró problémák köre gyökeresen eltért a mai modern közlekedés rendjében tapasztalható jelenségektől. 1884-ben a belügyminiszter 2228/1884. (VI. 30.) számú BM rendeletében még csupán a fővárosra kiterjedően határozta meg a közutakon a járművekkel való közlekedés főbb szabályait. Magyarország közútjain először 1895-ben²³⁸ jelent meg egy Benz Velo típusú egy lóerős (!) autó, amelyet követett néhány hónap múlva egy teherautó. Az első magyar²³⁹ gyártású autóra 1905-ig kellett várni. Így érthető módon a közlekedésben kiemelt figyelmet kapott az omnibuszok által a tömegközlekedés beindítása, amelynek fővárosi szabályozása az 594/1886. számú közgyűlési szabályrendelettel valósult meg, és az alábbi főbb tárgykörökben fektette le a közlekedés rendjét:

- a) járatsűrűség: „7. §. Minden egyes útvonalon naponta a megállapított menetrend szerint legalábbis 18 társaskocsit kell járatni”;
- b) meghatározott (fix) menetrend: „12. §. Társaskocsi más vonalon, mint amelyen határozva van, nem járhat, s ezek a végponton állomásozhatnak”;
- c) üzemben tartás és szolgáltatásnyújtás: „20. §. A társaskocsik, mint a bérkocsik, kifogástalansági bélyeggel látandók el a rendőrség által, s ezen kívül kocsiforgalmi engedéllyel, melyben ki kell tüntetve lenni: a.) a kocsi rendszámának, b.) a tulajdonos nevének, c.) ülőhelyeinek, d.) végállomás helyeinek, e.) útvonalának, f.) menetrendjének, g.) viteldíjnak”;
- d) személyzet: „36. § Kocsivezető és kocsis csakis a rendőrség által kifogástalannak talált, s mindkettőjük nevére kiállított kocsivezetési, illetve hajtási jogosítvánnyal ellátott [...] egyén lehetett”.

A tömegközlekedés fejlődésével, a sínpályák hosszabbodásával a forgalom növekedett, a sínpályák mind nagyobb hosszának köszönhetően a lóvasutak lettek a legnagyobb kapacitású szállítási eszközök. Emellett pedig már ebben az időszakban megjelentek az alternatív közlekedési eszközök, így a kerékpárok, amelyek a 19. század utolsó két évtizedében váltak általánosan ismert közlekedési és sporteszközzé hazánkban.

A kerékpáros közlekedés szabályozása a Fővárosi Törvényhatóság 1890/387. számú szabályrendeletével valósult meg, amely az alábbi főbb rendelkezéseket tartalmazta:

- „1. §. A kerékpárral, velocipéddel, vagy a rajta ülő egyén által mozgatott bármi néven nevezendő járművel való közlekedés a főváros következő utain, utczáin és terein: [...] Váci-utcán s a főváros Duna jobbpartján fekvő mindazon utczákon, melyek oly keskenyek vagy oly lejtősek, hogy azokon a kerékpározás mind az egyéb közlekedésre, mind pedig magukra a kerékpározókra nézve veszélyes lehet; ugy éjjel, mint nappal tiltatik. Az Albrecht-úton, Lánczhidon és Alagúton át a gép kézen vezetendő.
[...]
3. §. Járdán, úgyszintén gyalog vagy lovagló úton kerékpárral közlekedni nem szabad;
4. §. A gép csöngettyűvel és lámpával látandó el;
5. §. A főváros belterületén, ugy a külterület népesebb utczáin és utain kerékpárral (velocipéddel stb.) közlekedni csak mérsékelt gyorsasággal szabad [...]”;²⁴⁰

²³⁸ 100 éves az első magyar autó 2005.

²³⁹ 1905. május 31-én indult próbautójára az első magyar tervezésű autó, amelyet Csonka János gépészmérnök készített a Magyar Posta számára.

²⁴⁰ Fővárosi Törvényhatóság szabályrendelete, 1890/387.

Magyarországon 1941-ig bal oldali közlekedés volt, amelynek kezdetét többek között az 1890. évi. a közutakról és vámokról szóló törvényekben rögzítették. E törvény szerint:

- „a) minden járművel balra kell hajtani [kiemelés a szerzőtől], szembejövő járműnek balra kell kitérni, az előtte haladóknak pedig jobbról kell eléje kerülni;
- b) hidakon más járműnek eléje hajtani tilos;
- c) udvari, katonai, posta- és tűzoltó-, valamint mentő-járműveknek minden más, akár szembejövő, akár azokkal egy irányban haladó jármű feltétlenül kitérni tartozik;
- d) oly utakon, melyeken akár az útpálya keskenysége, akár más okból csak egy járt nyom létezik, az a) alatti elvek megtartásával üres jármű a személyszállítónak vagy terheltnak, –személyszállító a súlyosan terheltnak –egyenlő járművek közül a lejtőről lefelé jövő a felmenőnek egészen, végre egyenlő minőségűek és sik pályán egymásnak fél nyomszélességre kitérni tartoznak”.²⁴¹

A motoros járművek (autók, motorok) közlekedésének első szabályozására Budapest akkori rendőrfőkapitánya, *Rudnay Béla* 17902/1901. sz. főkapitányi rendelete kiadásával került sor, amely az alábbi jogkörökkel ruházta fel a rendőrséget:

- a) forgalomképesség megállapítása, forgalmi engedély kiadása: „1. Személy- vagy teherszállításra csak oly automobil hozható forgalomba, a melyet [...] bizottság forgalomképesnek nyilvánít, a mely folyó számmal ellátatik, a főkapitányság bélyegzőjével megjelöltetik, és a melyre vonatkozólag, a bizottság véleménye alapján, a főkapitányság által a használati engedély kiadatik”;²⁴²
- b) vezetői engedély kiadása: „Automobil vezetésére csakis az jogosult, a ki [...] főkapitánysághoz folyamodik, a ki a vizsgáló-bizottságot illető díjakat a rendőr-pénztárnál letétbe helyezi, a vizsgát [...] bizottság előtt sikerrel leteszi, és a kinek képesítéséről a bizottság véleménye alapján a főkapitányság automobilvezetői jogosítványt állít ki.”²⁴³ 1901. június 14-én megtartották az első ünnepélyes vizsgát a Városliget szélén.

A nemzetközi rendészeti, rendőri együttműködés kezdete a 20. század első évtizedére tehető, amikor sor került rendőrtisztviselők találkozóira, kongresszusokra. Erre az időre tehető az I. Nemzetközi Automobil Konferencia Párizsban. Ennek következményeként jött létre Magyarországon a Közúti Rendelkezések Egységes Szabályozásának (KRESZ) őse, az 57000/1910 számú BM rendelet.²⁴⁴ A rendelet rögzítette, hogy minden gépjárműnek rendelkeznie kell biztonságos irányító készülékkel (kormánnyal), első és hátsó fékkel, hátracsúszást meggátló eszközzel. Ezenkívül egy táblán a következő feltüntetett adatokkal: a gyártó cég nevével, alvázszámmal, a motor erejével, a hengerfurat méretével, továbbá a gép löketével, valamint az üres gépjármű súlyával.

Abban az időben a szakmai berkeken belül közmegállapodás jött létre, hogy az automobilok forgalomba helyezéséhez hatósági engedély²⁴⁵ kiadása szükséges, amelynek feltétele

²⁴¹ 1890. évi I. törvénycikk a közutakról és vámokról.

²⁴² 17902/Fk. I. 1901. számú rendelet A székesfőváros területén két vagy többkerekű, személy- és teherszállításra szolgáló automobilokkal való közlekedésre nézve. [17902/Fk. I. 1901. számú rendelet]

²⁴³ 17902/Fk. I. 1901. számú rendelet.

²⁴⁴ A m. kir. belügyminiszter 1910. évi 57.000. számú rendeletével kiadott szabályzat a gépjárművek közúti forgalmáról. [A m. kir. belügyminiszter 1910. évi 57.000. számú rendeletével kiadott szabályzat]

²⁴⁵ „Ha a szakértő a gépjárművet használhatósági szakvéleményében forgalombiztosnak nyilvánította és ha a vizsgálat a gépjárművet egyébként is közrendészeti szempontból megfelelőnek találta, az eljár

a műszakilag és biztonság szempontjából kifogástalan állapot. Ennek megállapításához hatósági szakvizsgát és időszakonként felülvizsgálatot írtak elő. A közhasználatban lévő autókat szigorúbb vizsgálat alá vetették és sűrűbben ellenőrizték. A gépjárműveket csak fizikailag és szellemileg ép, legalább a 18. életévet betöltött személyek vezethették. A rendelet meghatározta a gépjárművek forgalmi rendszámával kapcsolatos előírásokat is. Így minden forgalomba helyezett autót elől és hátul rendszámmal²⁴⁶ kellett ellátni.

Minden megvizsgált és forgalmi engedéllyel ellátott gépjárműre, úgy elől, mint hátul, rendszámot kell alkalmazni. A korszak sajátosságát szemlélteti, hogy ebben az időben még az állattal hajtott járművek vannak többségben, amihez alkalmazkodni kell az automobilnak. Ezt szemlélteti a rendelet azzal, hogy a menetsebességet a kialakult helyzetnek megfelelően a lépésben haladó lófogatú kocsí sebességéig a következő esetekben mérsékelte:

- „a) keskeny vagy nagyforgalmu utcákban;
- b) olyan utcákban, ahol a kocsit gyalogközlekedésre is szolgál;
- c) rendkívüli forgalom esetében;
- d) forgalmas utca-keresztezéseknél;
- e) erős útkanyarulatoknál;
- f) vasúti vágányok keresztezéseinél;
- g) egyik utcából a másikba való befordulásnál;
- h) a javítás alatt álló hidakon;
- i) házakból való kihajtásnál vagy házakba való behajtásnál;
- k) vásárok területén;
- l) menetekkel, csordákkal való találkozásnál, nagyobb utcai csoportosulásoknál, sötétben vagy sűrű ködben;
- m) ahol a vezető szabad kilátása akadályozva van;
- n) lófogatokkal, kézen vezetett vagy szabadon hajtott állatokkal való találkozásnál;
- o) ahol a gépek biztos működése az ut síkossága miatt bizonytalanná vált;
- p) általában mindenütt, ahol a közlekedés szűk térre szorul, vagy bármiféle okból akadályozva van”²⁴⁷

A rendelet bevezette még az első négy közúti jelzőtáblát: bukkanó, kanyar, vasúti átjáró, útkereszteződés.

A szakma a rendeletet méltán tarja az első olyan közlekedésszabály-gyűjteménynek, amely előfutára az első KRESZ-nek.

A gépjárművek sebességkorlátozását tekintve forrásonként más-más adatok állnak rendelkezésre. Így az 1903-as *Rendőrségi lexicon*²⁴⁸ szerint, amely az 1901-es 17.902-es főkapitányi rendeletre hivatkozik, a három vagy több kerekű automobilon a város belterületén, ahol alacsony forgalmú széles utak állnak rendelkezésre, 15 km/óra, a keskeny utakon 10 km/óra, míg

rendőrhatalóság a forgalmi engedélyt kiadja, mely engedély mind az ország egész területére érvényes.” m. kir. belügyminiszter 1910. évi 57.000. számú rendeletével kiadott szabályzat. 10. §.

²⁴⁶ „A rendszámok a kerületek szerint 1-től kezdődőleg adatnak ki. Ha a gépjárművet abból a kerületből, melyben rendszámát nyerte, állandó forgalom céljára más kerületbe viszik át, a rendőrhatalóság a régi rendszámot új rendszámmal cseréli fel, ezt az átszámozást a nyilvántartásba feljegyzi és arról a régi rendszámot kiállító rendőrhatalóságot, megfelelő feljegyzés végett értesíti. A régi rendszámot a rendőrhatalóság visszaküldi ahhoz a hivatalos szakértőhöz, aki azt kiadta.” A m. kir. belügyminiszter 1910. évi 57.000. számú rendeletével kiadott szabályzat. 29. §

²⁴⁷ A m. kir. belügyminiszter 1910. évi 57.000. számú rendeletével kiadott szabályzat. 44. §

²⁴⁸ Az 1909-es *Rendőri lexikon* is ugyanezeket a normákat rögzítette.

a külterületeken 30 km/óra sebességgel közlekedhetnek. Az 57000/1910 számú rendelet 43. §-a már ennél magasabb sebességhatárokat engedett meg. A 3000 kg-nál könnyebb gépjárművek a városok beleterületén 25 km/óra, a 3000 kg-nál nehezebb gépjárművek 20 km/óra megengedett sebességgel közlekedhettek.

A közlekedésrendszet a motorizáció tömeges elterjedéséig a kezdeti közlekedési rendszabályok megjelenésekor az igazgatásrendszerénél szerepelt, majd a 20. század közepétől önálló szolgálati ággá nőtte ki magát a közrendszet, közrendvédelem alatt.

A bordélyház működésének szabályozása²⁴⁹

1873-tól a fővárosi rendőrség, mint az első és akkor még egyetlen állami rendőrség a Belügy-minisztérium alá tartozott. A főváros területén továbbra is nagy gondot jelentett a prostitúció, ezért 1884-ben újra szabályozták a bordélyházak működését. A bordélyház vezetését továbbra is csak büntetlen, 30 évnél idősebb, megbízható hölgy²⁵⁰ gyakorolhatta. A bordélyházakkal kapcsolatos engedélyeket (nyitvatartás, áthelyezés stb.) szintén csak a korábbi szabályozásnak megfelelően a főkapitány adhatta ki. Ugyanakkor a kéjnötelepek kijelölésének helyét a főkapitány csak a fővárosi tanács egyetértésével határozhatta meg. Vita esetén a belügyminiszter²⁵¹ dönthette el a kéjnötelep helyét. Az új szabályozás 15 fő alá csökkentette az egy bordélyházban alkalmazható kéjhölgyek számát, továbbá rögzítette, hogy az adott bordélyhoz nem tartozó kéjhölgyek nem kaphattak helyet. „Kéjnö-telepek csak félreeső utcákban lehetnek s a városrészekben akként helyezendők el, hogy a fővárosnak egyik része se legyen kéjnökkel túlhalmozva. Oly utcában, hol templom vagy iskola van, kéjnötelep nem létezhetik s a mennyiben oly utcában, hol ily telep engedélyeztetett, a nyert engedély után templom, vagy iskola létesíttetnék, a kéjnö-telep megszüntetendő, illetőleg áthelyezendő!”²⁵²

A bordélyházak és a kéjnök szabályozásának részletes bemutatásától terjedelmi okok miatt, és mivel a korábbi szabályozás sok mindenben hasonlított az 1884-es szabályozáshoz, eltekintek. Ugyanakkor az ezekkel kapcsolatos rendőri, rendőrorvosi²⁵³ teendőkre kitérek.

A rendőrség idevágó szakközege a rendőrorvos, aki ellenőrzi a kéjhölgyeket vizsgáló kerületi orvosokat, és felügyeli a kéjelgés közegészségügyi előírásainak betartását. A kéjhölgyek tevékenységére vonatkozóan a kerületi kapitányok számára a következő előírást rögzítette a szabályrendelet. „A kerületi kapitányok kötelesek a kéjnök szabályellenes vagy botrányos magaviseletének megakadályozásáról gondoskodni s a kihágást elkövetőket büntetni. Különösen feladatuk a kéjnök utcai csavargásának megakadályozása, melyért a netaláni panaszok esetén

²⁴⁹ 837/1884. sz. Szabályrendelet a bordély ügyről.

²⁵⁰ „Bordélyházat csak nő bírhat, oly nő, ki 30 évet betöltött, büntetért vagy vétségért fenyítve nem volt és róla azon megbízhatóság, hogy üzletében a rendet fenn tudja tartani, feltehető.” 837/1884. kgy. szám. Szabályrendelet a bordély ügyről.

²⁵¹ 1881. XXI. t.-cz. 7. §-a.

²⁵² 837/1884. sz. Szabályrendelet a bordély ügyről. 7. §.

²⁵³ „A rendőri kerületi orvos köteles minden kerületében lakó, illetőleg a rendőrség által vizsgálat végett hozzá utasított és türelmi tárczával ellátott kéjnök előre megállapított rendben s időben legalább 3 napi időközben, hetenkint kétszer a tudomány legbiztosb szabályai és követelményei szerint pontosan és lelkiismeretesen legkésőbb délutáni egy óráig megvizsgálni s a vizsgálat eredményét a kéjnök bárczájára feljegyezni és nevének aláírásával ellátni.” 837/1884. sz. Szabályrendelet a bordély ügyről.

a felelősség őket terheli. A zugbordélyházakat és minden oly helyet, hol valamely látszólagos üzlet leple alatt a kéjelgés titokban keresetszerűleg üzetik, kipuhatolni, illetőleg szemmel tartani s a kifejlendőkhez képest az illető személyek ellen intézkedni, a kerületi kapitány feladatához tartozik.”²⁵⁴ A kerületi kapitányság rendőri állományának tilos volt a bordélyházak látogatása, kivéve, ha szolgálati célból rendelték oda ki őket.

„A prostitúció ügye a főkapitány felügyelete alatt áll. Ő ad engedélyt bordélyház nyitására, az ezen szabályrendeletben foglalt feltételek mellett; a bordélyház bezárását vagy áthelyezését ugyanő rendeli el; azonban a bezárásról az okok kifejtésével a főváros tanácsát értesíteni, az áthelyezéshez pedig ennek hozzájárulását kieszközölni tartozik; végre türelmi bárcákat is csak ő adhat ki.”²⁵⁵

A bordélyházat üzemeltető tulajdonosok kötelesek voltak a kéjhölgyekről pontos nyilvántartást vezetni. A főkapitánynak kötelessége volt gondoskodni arról, hogy a rendőrorvosi vizsgálatokat határidőre elvégezzék. A főkapitánynak joga volt a bordélyházak bezárására, a kéjhölgyektől a bárca bevonására. Bármilyen kihágás esetén a főkapitánynak kellett határoznia az ügyről, amellyel szemben a belügyminiszterhez lehetett fellebbezni. A rendőri kerületi orvosok helyettesítéséről a rendőri főorvos javaslatára a főkapitány döntött.

Tűzrendészet

A tűz mint ősi veszélyforrás elleni védekezésnek két alapvető formája van. Az egyik a gyakorlati, amikor oltóvedrekkkel, lapátokkal, korszerű tűzoltó eszközökkel oltjuk a tüzet. A másik az igazgatásrendészethez köthető, amely a megelőzésre koncentrál, és annak érdekében rendszabályokat alkot. Erre vonatkozóan már az ókorból maradtak fenn források, amelyek szerint például Egyiptomban már négy évezreddel ezelőtt előírták az oltóvedreket,²⁵⁶ a görög városállamokban a templomok környékén is tilos volt tüzet gyújtani. A kezdeti tűz- és építészeti rendszetről árulkodik Néró rendelete,²⁵⁷ amely szerint az újonnan épített házakat elszigetelten kellett felépíteni. A Magyar Királyság történetében már István idejéből ismerünk tűzrendészeti szabályt, amely szerint: „Vasárnaponként mindenki köteles templomba menni, kivéve azokat, akik a tüzet őrzik.” Később a tűz elleni védekezés, tűzérzékelés érdekében tűztornyokat építettek a nagyobb településeken, és tűzőröket alkalmaztak. Ennek egyik jó példája Debrecen, ahol a város előljárósága elrendelte, hogy „szereztesse nek mentől előbb a város költségén 50 bőrvédrek és a vízipuskák száma százra szaporíttassanak”. Győr város tűzrendészeti regulája (1698) pontokban foglalta össze a megelőző tűzrendészet és a tűzjelzés legfontosabb szabályait. A tűzrendészet őreinek – a vigyázó embereknek – elrendelte, hogy „éjjel-nappal járják az utcákat, [...] hogy ha rendellenességet tapasztalnak (a figyelmeztetés mellett) hajtsanak be 12 forintos bírságot”.²⁵⁸

²⁵⁴ 837/1884. sz. Szabályrendelet a bordély ügyről. 50. §.

²⁵⁵ 837/1884. sz. Szabályrendelet a bordély ügyről. 50. §.

²⁵⁶ SZILÁGYI 1960: 9.

²⁵⁷ SZILÁGYI 1960: 34.

²⁵⁸ HADNAGY 2006.

Később, a 18. században II. József tűzrendészeti pátensében²⁵⁹ meghatározta a tűzrendészet felosztását és feladatait.

A magyar rendészet történetében elsőként Karvasy Ágoston fogalmazta meg a tűzveszély, a tűzrendészet és a tűzoltás körülményeit és az ezekkel kapcsolatos, a rendőrség számára jelentkező feladatokat. Így a legnagyobb pusztítással fenyegető tűzveszély ellen Karvasy szerint a rendőrségnek a következőket kell tennie:

„1-ör hogy olly könnyen tűz ne támadhasson,
2-or hogy a kijött tűz hováhamarább felfödöztessék,
3-or hogy a tűz mennél előbb eloltassék? foglaltja azon rendeléseknek és intézeteknek, melyek által hármás czél eléretik, tűzi rendnek mondatik, melyet nyomtatásban kiadni, a családapák közt kiosztani, annak áthágóit pedig szigorúan megbüntetni kell.”²⁶⁰

Karvasy a tűz megelőzéséhez fontosnak tartotta, hogy az épületek ne gyúlékony anyagból épüljenek, azokat cseréppel vagy palával fedjék le. Az épületekben ne tároljanak könnyen tüzet fogó anyagokat. Már ekkor fontosnak ítélte a villámhárítók felszerelését és a kémények gondos, gyakori tisztítását. Érdekes, hogy külön felhívta azokra az emberekre a figyelmet, akik könnyen felgyújthatnak épületeket azért, hogy a kialakult káoszban ellophassanak vagyontárgyakat. A megelőzéshez tűztornnyokba vagy magasabb épületekbe tűzőrök vezénylését látta szükségesnek. Természetesen a tűzoltásról is írt művében, amit azonban már nem tartok a tűzrendészet azon köréhez tartozónak, amelyet az igazgatásrendészet lefedne. Az 1862-ben kiadott *A közrendészeti tudomány* című művében még egyértelműbben fogalmaz a tűzveszély és elhárítása témakörben. Véleménye szerint a polgárok vagyonára a legnagyobb veszélyt a tűz jelentette, az ebből következő károk megakadályozását, csökkentését a rendőrség feladatának tartotta. Karvasy szerint a rendőrségnek mindent meg kellett tennie, hogy a tűzről minél hamarabb információt szerezhesen, és a tűzoltást minél gyorsabban elkezdhessék. „Foglalatja azon rendszabályoknak, melyek ezen intézkedésekre vonatkoznak, tűzoltási rendszernek neveztetik.”²⁶¹

A 19. századi fővárosban folyamatosan terjedt el a gáz (légszesz) felhasználása az iparban, majd a háztartásban. A gáz (légszesz) fokozott figyelmet érdemel, mivel nem megfelelő kitermelés, szállítás, felhasználás esetén robbanásveszélyes, és nagy kárt tud okozni. Talán ezért is rendelkezett önállóan a főváros rendőri vezetője a gázrobbanás megakadályozásáról. Ennek fontossága és rendészeti tapasztalatai miatt a rendeletet eredetiben idézem: „Gázrobbanások alkalmával megejtett rendőri vizsgálatok során, többször tapasztaltatott, hogy a robbanásoknak legtöbb esetben az az oka, mert a csövek megsérülése esetén előálló gázömléseknél a közönség által rendszerint oly intézkedések léteznek, melyek a kiömlött gáz robbanását előidézik. Miután ezen körülmény egyrészt arra vezetendő vissza, hogy a légszesz használata körül közbiztonsági szempontból követendő eljárásra nézve általánosan kötelező szabályok nem léteznek, addig míg a fővárosi törvényhatóság e részben szabályrendeletet alkotni fog, tekintettel arra, hogy a légszesz használatánál elkövetett gondatlanság által nagyobb mérvű szerencsétlenség állhat be,

²⁵⁹ A pátens első része „a gyulladások megakadályozását és illetőleg a tűz támadásának előre akadályt vető módokat” tárgyalja, a második része „a támadott tűznek hamarságos felfedezése, s kihirdetésére szabott rend”-del, a negyedik rész „az eloltott tűz ártalmas következményeinek megelőzésével, a tűz okának a kipuhatólásával” foglalkozik.

²⁶⁰ KARVASY 1845: 156.

²⁶¹ KARVASY 1862: 144.

melyért a vigyázatlan okozót felelőssé kell tenni, az 1881. évi XXI. t.-cz. 8. §-ában²⁶² gyökerező jogomnál fogva a következőket rendelem: A légszesz robbanásra, vagy megfulladási esetre csak akkor adhat alkalmat, ha elzárt helyiségbe kiömlik, anélkül, hogy elégetnék.

1. Azért minden légszesz fogyasztó köteles gondoskodni arról, hogy minden helyiségében a légszesz fogyasztás megszüntethetők, nemcsak minden egyes lángzó csapja, hanem ott ahol külön gázóra alkalmazva van, ennek főcsapja elzárassék és a kulcs levonassék.
2. Ha mindazonáltal valamely helyiségben, esetleg a csövek megsérülése folytán, vagy bármi más okból gázkiömlés történne, mi szaglás által azonnal érezhető, ilyen helyiségbe égő testtel mindaddig nem szabad belépni, míg a szag tökéletesen el nem enyészett.
3. Hanem ily esetben a helyiség tulajdonosa, bérlője vagy felügyelője felelősség terhe alatt tartozik: a) a főcsapot azonnal elzárni, hogy a további kiömlés megakadályoztassék; b) minden égő gyertyát, vagy lángot azonnal eloltani, nehogy a már kiömlött légszesz kigyuladjon; c) a helyiségek ablakai és ajtajai rögtön kinyitandók, hogy azonnali és erős légváltoztatás által a kiömlött légszesz minél hamarább eltávolítottassék.
4. Ha ekként az imminens veszély elmellőztetett, azonnal egy szakértő egyén a gázkiömlés okának megállapításával és elhárításával megbízandó s a főcsap mindaddig zárva tartandó, míg a gázkiömlést okozott csősérülés tökéletesen ki nem javítottatott.
5. Nem szakértő egyénnek semmi körülmények között nem szabad a hiányos helyet égő láng megközelítésével felkeresni, minthogy a vizsgálatnak ily módja avatatlanok által eszközölve eddig a legtöbb szerencsétlenségekre nyújtott alkalmat.
6. A fentebbi szabályok pontos betartása mindenkinek szigorú kötelességévé tétezik. Az ellenük vétők a törvényes felelősségen kívül kihágás címen is 50 forintig terjedhető pénzbüntetéssel fognak sújtani.”²⁶³

Lorenz von Stein a veszélyelhárítás kapcsán a veszélyeket kettős jellegűnek tartotta. Az egyik jelleg a „személyiségeknek általában féktelen erejében rejlő veszély elhárítása”-ban²⁶⁴ jelentkezik, amely a *biztonsági rendszet* területe. A másik terület „az egyes bizonyos veszélyes cselekedetek ellen irányzott rendszet”,²⁶⁵ amely az *igazgatási rendszetet* fedi le. Az utóbbihoz kapcsolódik a tűzrendszet, amely „azon tevékenységeinek összességét foglalja magában, a melyek a tűzvész kitörésének megakadályozására, és a már kiütt tűzvész megszüntetésére irányozták”.²⁶⁶ Stein szerint a tűzrendszet a 17. század után válik önálló igazgatássá, aminek az oka, hogy a népesség fejlődése és a városokban az építkezés ekkor igényli azt.

E tevékenységi körökbe sorolta a tűzvész elleni óvintézkedések meghozatalát, az építési rendszabályokat, az oltási rendet, a veszéllyel fenyegetett javak megmentését, majd a 19. században a magas városi épületek megjelenésével az emberek megmentését. Ahogy a nyilvános tűzügy fejlődött, egyre nagyobb igény mutatkozott a törvényi szabályozásra, amelynek végrehajtása vidéken, községekben és a városokban az önkormányzati formában és az egyleti formákban ölthet testet. Stein szerint a városok, a népesség növekedésével és a tűzveszélyes eszközök fejlődésével egyenes arányban a tűzrendszet is fejlődik.

²⁶² A fővárosi rendőrségről szóló törvény.

²⁶³ 10.000/1887. sz. Gázrobbanások megakadályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet.

²⁶⁴ STEIN 1871: 109.

²⁶⁵ STEIN 1871: 109.

²⁶⁶ STEIN 1871: 168.

Magyarországon a 19. század második felében sorra jelentek meg azok a tűzrendészeti rendeletek, utasítások, körlevelek, amelyek a tűz megelőzéséhez, oltásához tartalmaztak feladatokat. Ezen rendeletek közül az első 1869-ben²⁶⁷ jelent meg. A körrendelet az addigi tapasztalatok alapján a legnagyobb tűzveszélyt a mezőgazdasági betakarítások idejére tette, aminek alapján a betakarított száraztakarmányok elősegítették a tűz bekövetkezését és elterjedését. Ezért a körrendelet felhívta a figyelmet, hogy a betakarított terményt ne a lakóházak közelében, hanem a falu szélén tárolják. Ugyanígy a cséplést is lakott területen kívül végezzék. „[H]ogy a takarmány és életneműek behordásánál csűrökben, csűrkertekben, szérükön, istállóknak, padlásokon, s általában könnyen gyúló anyagok közelében a dohányzás, nyílt világgal való járás, lövöldözés, tüzelés és bármily tüzelő szerek használata szigorúan megtiltassék, a gyufák és más tüzelő szerek a gyermekek elől gondosan őriztessenek és tűzveszélyes gyermeki játékszerek használata általában meg ne engedtesse.”²⁶⁸ A körrendelet foglalkozott még a kémények tisztításával, a csavargók figyelemmel kísérésével, az építkezések tűzrendőri szabályaival, a tűzvizsgálattal. A rendeletben jól látható, hogy ebben az időben kiemelkedő veszélyforrást jelentettek a mezőgazdasági termények.

A tűzrendészethez szorosan hozzátartozik a kéményseprés szabályozása²⁶⁹ is. A tűzveszély egyik legfőbb forrása a kémény rossz állapota, a nem megfelelő huzat kialakítása lehet. Ezért ennek megelőzéséről intézkedett a szabályrendelet, amikor a kémények felügyeletét, ellenőrzését előírta. A szabályrendelet 18. §-a szerint az „oroszlány vagy ehhez hasonló szerkezetű kémények kiegészítését tartozik minden kéményseprő-iparos legalább 2 órával megelőzőleg a tűzoltó főőrségen bejelenteni”. Tűzvész esetén az illetékes alkerület kéményseprője köteles volt a helyszínrre menni, az ott lévő tűzoltóparancsnoknak jelentést tenni vagy felvilágosítást adni.

A 19. század második felében sorra szaporodtak a színházak, amelyeknek a tűzrendészeti előírásoknak maximálisan meg kellett felelniük, nehogy a nagyszámú közönség a tűz áldozatává váljék. A tűz megelőzése érdekében a kiadott utasítás a következő közrendőri (igazgatásrendészeti) előírásokat tartalmazta:

„Ha esteli előadás is van a színházban, ugyanaz napon délután előadást tartani nem szabad. [...] A színházban sem a színpadon, sem a nézőtérben, sem a csarnokokon, folyosókon, lépcsőkön, szóval sehol és senkinek dohányozni vagy szivarozni, sem pedig rágyújtani vagy olyasmit tenni nem szabad, ami ez irányban gyanút kelthetne. [...] A színházat csak félórával az előadás kezdete előtt szabad a közönség számára megnyitni, ha a tűzoltóság és rendőrség az alább előadottak rendben létéről, valamint azon körülményről is előleges vizsgálat alapján meggyőződött, hogy a nézőtér kivilágítása, a rendes kivilágítás, mérvei szerint már teljesen befejeztetett, illetőleg, hogy az ott a rendes kivilágításra alkalmazott lángok már mind égnek. E megnyitástól kezdve, a közönség távozásáig semmi kijáratot bezárni, világítást a nézőtérben, csarnokokban, folyosókon, lépcsőkön eloltani nem szabad. [...] A ruhatári díjak a rendőrség által állapítatnak meg.”²⁷⁰

A tűz kiemelkedő veszélyforrás, a bekövetkezett tűzvészek ellenére a tűzrendészet törvényi szintű szabályozására a 19. században nem került sor. A törvény megalkotásáig több rendeletet bocsátottak ki, amelyek közül kiemelkedik a 193/1881. sz. Tűzrendészet szabályrendelet, amelyet az 1872-es XXXVI. törvény alapján a főváros adhatott ki. Ebben a rendeletben rögzítették

²⁶⁷ A m. kir. belügyminisztériumnak 1869. évi június hó 17-én 3365. sz. alatti körlevele.

²⁶⁸ A m. kir. belügyminisztériumnak 1869. évi június hó 17-én 3365. sz. alatti körlevele.

²⁶⁹ 711/1891 szám. Szabályrendelet az 1884: XVII. tczikk 10. §-ának d) pontjában említett kéményseprő-ipar gyakorlása tárgyában.

²⁷⁰ 744/882. sz. (1882) Szabályrendelet a budapesti színházak tűzbiztonsága tárgyában.

a „fővárosi tanács” azon jogát, hogy a tűz bekövetkezésének megakadályozása, továbbá a tüzet kiváltó okok felszámolása céljából mindenfajta cselekedeteket betilthasson, aminek érdekében „tűzrendőri szemlét” tarthasson. A tűz megelőzése érdekében a „kémények tisztítása, seprése, szakértő iparosok és segédek által, kik a végzett munkáért felelősek, havonként legalább egyszer, sőt minden oly üzleti helyiségben, hol a napnak nagy részén át és gyakran éjjel is tüzelnek, a tisztítás minden 14, illetőleg 8 napban eszközöndő”.²⁷¹ A korszak újdonsága, hogy a nagyobb tűzveszéllyel járó tevékenységet folytató vagy gyűlékonyabb anyaggal dolgozó üzemeket el kellett látni tűzoltó eszközökkel, és a létrehozott tűzörséggel „távírdai úton” is össze kellett kapcsolni. Természetesen maradt a hagyományos tűzvészjelző rendszer fenntartása is, ami mindenkire vonatkozott, ha tüzet látott, és nyilvános kiáltásokkal továbbította a tűz megjelenését, továbbá ha valakinek a saját háza égett, azt köteles volt a tűzörségen jelenteni, jelezni. A rendelet szerint Budapesten a tűzörséget a figyeltőtoronyokban folyamatosan biztosítani kellett, ahonnan „a riadó harangkongatással közöltetik és pedig következő módon: Belváros [...] egy, Ferencváros [...] kettő, József [...] három, Teréz négy, Lipót öt, Buda hat, Ó-Buda és Újlak hét kongatással. Az egyes jelek ismétlése közt csekély nyugidó hagyandó. A kongatás a figyelő toronyokban legfeljebb egy félóra időn át tarthat. A toronyőrök által adott riadójelt, csak azon városrész r. k. plébánia-templom tornya veheti át, melynek területén a tűz kiütött. A kongatás rendszerint egy negyedóránál tovább nem tarthat. A plébánia-templom tornyában, a kongatással egyidejűleg kötelesek a toronyőrök, a tűz irányában nappal egy vörös zászlót, éjjel egy lámpát kitűzni”.²⁷² Bekövetkezett tűz esetén mindenkinek kötelessége a tűz oltása és a vagyon kimentése. Bekövetkezett tűzvész idején minden kutat igénybe lehetett venni.

Kerékpáros közlekedés szabályozása²⁷³

A közlekedést már a kezdeti formákban is veszélyesnek, veszélyforrásnak ítélték meg, ezért igen korán, már 1890-ben rögzítették a kerékpáros közlekedés szabályait. A kerékpárral vagy velocipéddel való közlekedés helyszíneit a szabályrendelet kijelölte, és például a lejtős utakon tiltotta. Ugyanakkor a tilalom a kézbesítésre vagy üzleti céllal történő kerékpáros közlekedésre nem vonatkozott. Már ekkor előírták a csengő és a lámpa alkalmazását. A bal oldali közlekedést illusztrálja, hogy a kerékpáros „közlekedés az út baloldalán a szemközt jövő jármű előli kitérés balfelé, az előre kerülés pedig jobbfelé történik”.²⁷⁴ A kerékpárral közlekedő személynek a rendőri közeg intésére meg kellett állnia, és a figyelmeztetéseit kötelező volt betartania. A kerékpáros közlekedést szabályozó rendelet felett a rendőrség őrködött.

A szabályozással kezdetét vette a közlekedési rendszabályok kiadása, ami elvezetett az első *Közlekedési Kódex* (1930) kiadásához. Az 1890-es kerékpáros közlekedésre vonatkozó rendeletet követte 1891-ben a budapesti vaspályákra vonatkozó szabályrendelet,²⁷⁵ amelynek részletes bemutatásától, mivel a rendőrség csak az ezzel kapcsolatos szabálysértések (kihágások) kapcsán volt érintett, eltekintek.

²⁷¹ 193/1881. sz. Tűzrendészet szabályrendelet.

²⁷² 193/1881. sz. Tűzrendészet szabályrendelet.

²⁷³ 387/1890. sz. Szabályrendelet a főváros területén kerékpárral, velocipéddel vagy a rajta ülő egyén által mozgatott bármely géppel való közlekedés tárgyában. [387/1890. sz. Szabályrendelet]

²⁷⁴ 387/1890. sz. Szabályrendelet. 7. §.

²⁷⁵ 1103/1891. sz. Szabályrendelet a közúti vaspályák közlekedésére Budapesten.

Az engedélyügy és felügyelet kialakulása

A dualizmus időszakában a törvénykezési folyamat is felgyorsult, ami egyre több új szabályozást eredményezett. Ezek az új jogszabályok, rendeletek a rendőrség számára új feladatokat hoztak. Ennek részeként egy sor iparág megkezdése, folytatása engedélyköteletté vált, amelynek be nem tartása vagy elmaradása a rendőrség számára igazgatásrendészeti területen kötelezettségeket hozott. Az új ipartörvény által következő iparágak megkezdése és gyakorlása lett engedélyhez kötött:

- fogadó, vendéglő, kocsmá, sörház, pálinkamérés, kávéház és kávémérés tartása;
- a zsidóbarátkodás;
- a foglalkozást közvetítő és a cselédszerző üzlete;
- a kéményseprés;
- a rendes járatú időközött személyszállítás;
- azok ipara, kik közterületeken a közönség számára személyszállító eszközöket tartanak készen, vagy szolgálataikat ajánlják;
- az építőmester ipara;
- mérgező anyagok és gyógyszerek készítése és a velük, valamint a gyógyszerfélékkel való kereskedelem;
- robbanószerek készítése és a velük való kereskedelem.²⁷⁶

A fenti iparágak közül szinte valamennyinek a konkrét szabályozásához kötődik rendészeti tevékenység.

A Szabályrendelet az 1884. évi XVII. tc. 10. §-ának a) pontjában említett fogadó, vendéglő, kocsmá, sörház, pálinkamérés, kávéház és kávémérés iparoknak Budapest főváros területén való gyakorlása tárgyában²⁷⁷ a felsorolt szolgáltatók üzemeltetésére csak megbízható egyén számára biztosított engedélyt. Aki nyereségvágyból akart engedélyhez jutni, vagy bordélyt üzemeltet, annak nem tette lehetővé az engedély megadását. A szabályrendelet a rendőrség számára állandó ellenőrzést, felügyeletet biztosított. A fogadók számára a rendőrkapitány engedélyezhetett zenés táncvigalmakat, estélyeket, amelyek reggelig is tarthattak. A vendéglők, sörházak, kocsmák helyiségeiben zenélés csak éjjelig volt engedélyezve. Pálinkamérés csak a kijelölt helyeken reggel négytől este tízig volt nyitva tartható. A kávéházakban kávé, tea, csokoládé, nem engedélyköteles szeszes ital és sütemény árusítható, amihez két asztalnak legalább lennie kellett. Tiltott szerencsejátékot kávéházakban nem folytathattak. A fenti szabályrendelet a megszegőivel kapcsolatosan szigorú büntetéseket tartalmaz.

A 779/1884-es Szabályrendelet²⁷⁸ a gombák árusítása iránt rögzítette, hogy a gombát házalva nem szabad árusítani, csak a kijelölt helyeken, álltában élelmiszerpiacokon, tereken. A gomba-árusítás felügyelete és a szabály megszegése is rendőrségi hatáskörbe tartozott.

A 192/1889. sz. Szabályrendelet²⁷⁹ a hirdetések kiállításának tárgyában szerint csak hirdetőoszlopokra vagy a tulajdonos által engedélyezett ház falára volt szabad hirdetést kiragasztani. A hirdetőoszlop felállítási helyét a főváros hatósága a rendőrséggel közösen állapította meg.

²⁷⁶ 1884. évi XVII. törvénycikk – ipartörvény.

²⁷⁷ 1884. évi XVII. törvénycikk – ipartörvény.

²⁷⁸ KRECSÁNYI 1894.

²⁷⁹ KRECSÁNYI 1894.

A Szabályrendelet az 1884. évi XVII. tc. 10. §-ának f) pontjában²⁸⁰ említett hordár vagy bérszolgaiparnak Budapest főváros területén való gyakorlása tárgyában csak megbízható egyéneknek biztosít engedélyt, és 1100 főben maximálta a létszámot. A hordárok számára a számot a rendőrség adja meg. Ha a hordárt a tevékenységtől eltiltják, a hordárállomás azt köteles a rendőrségnek bejelenteni.

A 2012/1885 sz. Szabályrendelet²⁸¹ a fővárosi utcai járdák elfoglalása és használása tárgyában szerint az utca elfoglalására a kávéházak és vendéglők előtti helyeken kerülhetett sor, ahol a közlekedést nem akadályozzák. Az engedélyhez kijelölt bizottságnak a fővárosi rendőrség kiküldöttje is tagja. A szabályrendelet szerint a rendelet ellen vétőket a kerületi kapitányság bírságolta meg, a bírság összegét a fővárosi szegényalap javára kellett befizetni. Aki a 2–50 forintig terjedhető büntetést nem tudta befizetni, azt 5 napra elzárhatták. „Azon üzlettulajdonosoktól pedig, kik a részekre engedélyezett, s a fővárosi mérnöki hivatal által festékekkel megjelölt területnél nagyobb területet foglalnak el, pénzbüntetésen kívül az engedély azonnal megvonatik, s a járda további használatától eltiltatnak, a nélkül, hogy az általuk már lefizetett díjnak visszafizetését követelhetnék, és ilyeneknek az engedély kiadása a jövőben mindenkorra megtagadtatik.”²⁸²

A 949/1885. sz. Szabályrendelet²⁸³ a járműveknek szarvasmarhával vontatása tárgyában a főváros belterületén a bivalyokkal való vontatást teljesen, a szarvasmarhával való vontatást a rendelet által rögzített centrumban megtiltotta. A 19. század végén még csak alig-alig bukkant fel a főváros útjain motorral hajtott jármű, ugyanakkor a szállítás miatt és egyéb okból az állati erővel vontatás természetes jelenség volt.

A 920/1883. sz. Szabályrendelet²⁸⁴ a kapuzárás iránt a következőket szabályozta:

„1- §. Minden a főváros területén fekvő háznak tulajdonosa, illetőleg birtokosa gondoskodni tartozik, hogy házának kapuja használható zárral ellátva télen nyáron egyaránt esti 10 órától, október hó 1-étől április hó 30-ig reggeli 6 óráig, május 1-től szeptember 30-ig reggeli 5 óráig bezárva legyen. Ezen szabályrendelet megtartására a fővárosi rendőrség ügyel fel s áthágóit ugyan ő bünteti.”

A 610/1888. sz. Szabályrendelet az 1884. évi XVII. tc. 10. §-ának a) pontjában említett kávéház- és kávémérés-iparoknak Budapest főváros területén való gyakorlása tárgyában szerint kávéházi²⁸⁵ vagy kávémérési üzlet nyitására engedélyt kizárólag csak megbízható egyén nyerhet, amelyet a fővárosi rendőrség főkapitánya erre a célra rendszeresített igazolvány kiállításával hitelesített. Bordélyházat üzemeltető, vagy aki nyereségvágyból elkövetett büntetettért vagy vétségért büntetve volt, nem kaphatott engedélyt. A rendelet a pénztárosnői állás betöltését csak „női személy”-nek engedélyezte. Kávéházakban csak éjfélig volt szabad zenélni. „Kávémérésekben egy tekeasztal felállítása, valamint a törvény által nem tiltott minden játék gyakorlása meg van engedve. A törvény által nem tiltott kártyajáték azonban csakis az üzleti főhelyiségben gyakorolható. A zenélés és dalolás feltétlenül tilos.”²⁸⁶

²⁸⁰ 1884. évi XVII. törvénycikk – ipartörvény.

²⁸¹ KRECSÁNYI 1894.

²⁸² 2012/1885. sz. Szabályrendelet a fővárosi utcái járdák elfoglalása és használása tárgyában.

²⁸³ KRECSÁNYI 1894.

²⁸⁴ KRECSÁNYI 1894.

²⁸⁵ „Kávéháznak csupán az az üzlet tekintetik: a) a mely utcái, föld feletti helyiségben gyakoroltatik; b) a melyben kávé, tea, csokoládé, italmérési engedély tárgyát nem képező szeszes italok, s az utóbbiakhoz szükséges nedvek, továbbá az elősorolt czikkeket fogyasztatni szokott sütemények, gyümölcs, vaj, tojás és egyéb kávéházban szokásos ételek mindig kaphatók; c) amelyben legalább két rendes nagyságú tekeasztal folytonosan a közönség rendelkezésére áll.” 610/1888. sz. Szabályrendelet. 10. §.

²⁸⁶ 610/1888. sz. Szabályrendelet. 18. §.

A 448/882 sz. A fővárosi köztemető szabályzata²⁸⁷ kapcsán meg kell említeni, hogy a közegészségügyi és az orvosrendszethez szorosan hozzátartozik a temetkezési rendszet, amelynek fontosságát már Mária Terézia is felismerte, és a járványok elterjedésének megakadályozása céljából a temetkezési helyszíneket a falvak, városok szélére kihelyeztette. Azóta természetesen a falvak, városok lakossága, területe megnövekedett, de a közegészségügyi előírások, a temető rendje ugyanolyan fontos maradt. A rendelet szerint egyes sírhelyek a közegészségi 1876. évi XIV. tv.²⁸⁸ 118. §-a értelmében 30 éven át maradhattak fenn, ezt követően újra megváltást kellett a hozzátartozóknak kérni. A temető rendjéért a rendelet szerint felállított temetőőrök²⁸⁹ feleltek. A köztemetők nyitvatartása: március 1-től november 3-ig, reggeli 7-től este fél 8-ig; november 4-től pedig február végéig 8 órától este 5 óráig.

Mindennap harangszóval jelezték a temetőzárást, amikor is mindenkinek el kellett hagynia a temetőt. A temetőben illendően volt szabad viselkedni, a kegyeleti szabályokat tiszteletben kellett tartani. Tilos volt a temetőben a gyepre lefeküdni, 10 éven aluli gyerekeknek felügyelet nélkül sétálni. A temetőbe nem volt szabad kutyát bevinni, továbbá bárhol gypet ásni.

A fenti szabályok megszegése kihágásnak minősült, és a rendőrség volt köteles eljárni a kihágási ügyek rendezésében.

Az 594/1886. sz., a társaskocsi-üzlet gyakorlásáról szóló szabályrendelet²⁹⁰ megalkotásában szerepet játszott, hogy fővárosunk tömegközlekedésének kezdete döntően a 19. század második feléhez kötődik, amikor a gyorsan fejlődő, folyamatosan bővülő főváros útjain tömegesen megjelennek a bérkocsik, hintók, és elindulnak az első társaskocsik, az omnibuszok. Természetesen ezek még állati erővel hajtottak. A közlekedés és az utazás biztonsága érdekében a főváros útjain csak a követelményeknek megfelelő lovakat, lószerszámokat és kocsikat lehetett forgalomba helyezni, amit a fővárosi tanács és a rendőrség szakértői ellenőriztek le. Már 1886-ban nagy figyelmet fordítottak arra, hogy a közlekedésben részt vevő kocsi megfelelő okmányokkal legyen ellátva, amelyekben szerepelt:

- az engedélyes, illetőleg a jogosult régi üzlettulajdonos neve s utóbbinak lakása;
- a forgalomba hozni kívánt társaskocsi rendszáma;
- üléseinek száma;
- állomáshelyei;
- útvonala;
- menetrendje;
- a viteldíj.

²⁸⁷ KRECSÁNYI 1894.

²⁸⁸ 1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről.

²⁸⁹ „A temető-őrök kötelessége folytonosan őrködni a felett, hogy a köztemetőben a rend fentartassék, hogy az épületeken, sírokon, síremlékeken, növényzeten stb. sérülések s károsítások el ne követtessenek. E célból a temető-igazgató az őrtizedes útján minden őrnök egy bizonyos területet jelöl ki, ahonnan az őrnök a kirendelési időtartama alatt eltávoznia nem szabad. Az ily kijelölt területet köteles az őr folytonosan bejárni s őrködni a felett, hogy ott semmi szabályellenesség elő ne forduljon, szükség esetében tartozik a közönséget illedelmes módon a fennálló rendszabályokra figyelmeztetni. Ha észreveszi az őr, hogy valaki a temetőben botrányosan viseli magát, a közrend és erkölcsiség ellen kihágást követ el, vagy virágot tépett valamely síremléken, vagy növényzeten sérülést okozott, kötelessége az illetőt a temető-igazgatóhoz vezetni s ott a tapasztaltakat lelkiismeretesen előadni.” 448/882 sz. A fővárosi köztemető szabályzata. 24–25. §.

²⁹⁰ KRECSÁNYI 1894.

Így a társaskocsi tulajdonosa, menetrendje, viteldíja bármikor ellenőrizhető volt. Talán érdekes lehet, hogy már ekkor rendszámmal látták el az állati erővel meghajtott társaskocsikat. A fenti okmányok, valamint a társaskocsira vonatkozó szabályok betartása a rendőrség feladata volt, ezért a jelen szabályzat konkrétan előírta, hogy mit kellett ellenőrizni. Ennek érdekében a fővárosi rendőrségnek kellett ellenőriznie, hogy a társaskocsi és a lószerszámok állapota megfelelő-e. Amennyiben a tárgyi feltételek nem megfelelő állapotúak voltak, a rendőrség a társaskocsira vonatkozó engedélyt visszavonhatta. Továbbá a rendőrség ellenőrizte és felügyelte a kocsivezetők és kocsisok alkalmaztatására és szolgálatára vonatkozó lajstrom vezetését. Ennek hiánya vagy a társaskocsira vonatkozó szabályrendelet be nem tartása esetén a rendőrség a fővárosi tanáccsal közösen tette meg a szükséges intézkedéseket.

A rendelet a biztonság és a szabályok szakszerű betartása érdekében az alábbi 36 pontban szedi össze a rendőrség teendőit. A kidolgozott ellenőrzési kötelezettségekre mai példa lehet, hogy adott esetben a közlekedési járőr mit és hogyan ellenőrizzen, ha forgalom-ellenőrzés során leállít valakit. Az ellenőrzés során az alábbiakat kellett végrehajtani az ellenőrzést folytató rendőrnek:

- „1. A személyzet az előirt egyenruhával el van-e látva?
2. A ruházat tiszta és jó állapotban van-e?
 - c) A kocsis bír-e hajtási jogosítvánnyal?
 - d) A kocsivezető bír-e vezetői jogosítvánnyal?
 - e) Van-e kocsiforgalmi engedély?
 - f) Menetjegy elégséges mennyiségben tartatik-e?
 - g) A járművet illetőleg: Kívül-belül fénymázolva van-e?
 - h) Jó karban tartatik-e?
 - i) Tiszta állapotban van-e?
 - j) Az ajtók zároló készülékei jó szerkezetűek-e?
 - k) Az ablakok zároló készülékei jó szerkezetűek-e?
 - l) A kocsi hossza? (7,50 méternél hosszabb nem lehet).
 - m) Hátsó tengelyének hossza? (2.15 méternél hosszabb nem lehet).
 - n) A kocsi belsejében az ülések száma? (tíz ülésnél több nem lehet).
 - o) A kocsis melletti ülések száma? (két ülésnél több nem lehet).
 - p) Az ülések számokkal meg vannak-e jelölve?
 - q) Az ülések szélessége? (45 cm.-nél kevesebb nem lehet).
 - r) Az ülések mélysége? (40 cm.-nél kevesebb nem lehet).
 - s) Az ülés magassága a lábpadló legmélyebb pontjától a párna felső részéig? (40 cm.-nél alacsonyabb nem lehet).
 - t) Az ülés magassága a párna felső részéről a mennyezet legalacsonyabb pontjáig? (105 cm.-nél alacsonyabb nem lehet).
 - u) A szemközti ülések közti távolság? (55 cm.-nél kevesebb nem lehet).
 - v) A külső lámpa üvege az útvonal jelzésének megfelelő színezetű-e?
 - w) A kocsi belsejében világító lámpa van-e alkalmazva?
 - x) A lámpa gyertya-világításra van-e berendezve?
 - y) Mind az utas, mind a kocsivezető által könnyen kezelhető jelző készülék van-e alkalmazva?
 - z) Útirány jelző tábla van-e alkalmazva? Az útjelzőtábla a nyitott kocsiknál a kocsis ülés elé a sármentőre alkalmazandó. A nyári táblákra csak a két végpont jegyeztessék fel.
 - aa) A rendszám két oldalt és hátul, valamint a lámpán van-e alkalmazva?
 - bb) A rendszám nagysága? (10 cm.-nél kisebb nem lehet).
 - cc) A kocsi belsejében a szabályrendeleti kivonat van-e alkalmazva?
 - dd) A kocsi eső és nap ellen védszerkezettel el van-e látva?

- ee) A védszerkezet jó állapotban van-e?
- ff) A védszerkezet tisztán tartatik-e?
- gg) A kocsivezetőnek van-e ülő vagy álló helye?
- hh) A kocsi bélyeggel el van-e látva?
- ii) A kocsiba jól táplált erős és pihent lovak vannak-e fogva?
- jj) A lószerszám jó állapotban tartatik-e?
- kk) A lószerszám tiszta-e?”²⁹¹

Sajnos a részletekkel adós maradt a szabályzó, így nem tudhatjuk, mit jelent a védszerkezet, vagy milyen bélyeggel kellett rendelkezni. Ettől függetlenül nagy segítséget jelentett a szolgálatot ellátó rendőrnek és az őt eligazító parancsnoknak, hogy mi a teendő egy közúti ellenőrzésnél társaskocsi esetén.

A közlekedés nagyon fontos helyszíne a járdá,²⁹² amelynek tisztításáról is főkapitányi rendelet intézkedik. Nagyon érdekes, hogy a járdák tisztítását nem nappal, hanem az éjszakai órákban kellett végrehajtani. A rendelet a járdák tisztítását a tulajdonosnak kapuzárás után (22 óra) írta elő, míg a színházak látogatása²⁹³ miatt néhány belvárosi utcát csak a színházlátogatás után lehetett seperni. Természetesen a takarítás elmulasztása büntetést vont maga után!

Talán ma már megmosolyogtató, hogy a 19. század végén még a gyalogosoknak is előírták a közlekedési rendet a járdán és főleg a hidakon. A Lánchídra²⁹⁴ vonatkozóan jobb oldali igazodást írt elő a főkapitányi rendelet, és megtiltotta a hídon csoportosulást, megállást, mások akadályozását. Aki puttonyt viselt, hasonlóan a gyalogosközlekedéshez, csak a jobb oldali úton mehetett. „A katonaságnak zene vagy dob és trombitaszó mellett, s úgy ennek, valamint körmeneteknek, s általában nagyobb tömegeknek a hídon ütemszerű lépésben áthaladniok nem szabad.”²⁹⁵ Továbbá külön szabályozta a rendelet a Lánchídra való felhajtást, a teherrel, üresen közlekedő állati vontatású járművek közlekedésének rendjét.

A város csendjét és közbiztonságát védte az a főkapitányi rendelet,²⁹⁶ amely korlátozta a városban a lövöldözést, amelyek során esetenként ablakok is betörték. A főkapitány az 1881. évi XXI. törvényben rögzített felhatalmazás alapján a személybiztonság érdekében az alábbiakat rendelte el:

- „1. A fővárosnak a vámsorompón belül eső területén, a házakban, udvarokon, utcákon, továbbá Kőbányán a házak közelében, valamint a vámsorompón kívül eső mulatóhelyeken, temetőekben s azokhoz vezető utakon, s egyáltalán minden látogatottabb helyen és területen lőni tilos!
2. A széllovészét gyakorlása az első pontban megjelölt területeken, vagy helyeken szintén eltiltatik, s csak kivétellekppen oly helyiségekben engedtetik meg, amely előzetes helyszíni szemle után arra alkalmasnak, illetőleg olyannak találtatik, hogy mások személye a széllovészét által veszélyeztetve nem lehet. Ily engedélyt a kerületi kapitányok véleményes jelentése alapján a főkapitányi hivatal adhat.”²⁹⁷

²⁹¹ 594/1886. sz. Szabályrendelet a társaskocsi-üzlet gyakorlása tárgyában.

²⁹² 1008/1885. sz. A járdák egy részének a kapuzárástól számítandó egy óra leforgása alatti lesöpretését elrendelő főkapitányi rendelet.

²⁹³ 6775/1888. sz. Járdaseprésnek a színházakat látogató közönségre való tekintettel szabályozása tárgyában kibocsátott főkapitányi rendelet.

²⁹⁴ 9303/1887. sz. Rendszabály a budapesti lánchídon való közlekedés iránt. I. Gyalog-közlekedés.

²⁹⁵ 9303/1887. sz. Rendszabály a budapesti lánchídon való közlekedés iránt. I. Gyalog-közlekedés.

²⁹⁶ 71/1885. sz. A lövöldözést korlátozó rendelet.

²⁹⁷ 71/1885. sz. A lövöldözést korlátozó rendelet.

A rendeletet megsértőkkel szemben az 1879. évi XL. törvény 115. §-ának 1. pontja alapján rögzített szankciók alkalmazását helyezték kilátásba.

A 19. században a csúzlit gumipuskának²⁹⁸ hívták, amely akkor is a gyerekek kedvelt játékszere volt. A játszó gyerekek sokszor kilőtték az épületek ablakait, és esetenként sérülést is okoztak a csúzlival, ezért a főkapitány betiltotta a „gumipuska” alkalmazását.²⁹⁹

Úgy gondolom, nem mindennapi és megmosolyogtató a főváros első számú vezetőjének az 1889-ben kiadott rendelete,³⁰⁰ amely a női tagokkal rendelkező zenekarokat megrendszabályozta. A főkapitányhoz eljutott jelentések szerint a fővárosban folyamatosan növekedett azon női zenekarok száma, amelyek tagjai nem tartották be az erkölcsrendészeti szabályokat, és veszélyeztették a vagyonbiztonságot. Ezért a főkapitány elrendelte a női zenekarok tagjainak lakóhely szerinti nyilvántartását, és megtiltotta a zenekarokban a „figuráns”³⁰¹ nők alkalmazását. A rendelet megtiltotta, hogy a női zenekar tagjai a vendégek között tartózkodjanak, illetlen, közérkölsőt sértő ruhát viseljenek, valamint „szemérmet sértő magaviseletét tanúsítani”.³⁰²

Az 50183/1885. sz. Színházaknak kéj nők általi látogatását korlátozó főkapitányi rendelet szerint „bárcás magán kéj nőknek a színházak látogatása csak azon esetben engedtetik meg, ha a m. kir. dalszínházban, a nemzeti és várszínházban csupán a II. és III. emeleti zártszékeket használják, a többi színházakban pedig a páholyok kivételével bármely osztályú helyek használata megengedtetik”.³⁰³ A bordélyház tulajdonosait tette felelőssé azért, hogy a kéj nők betartsák ezt a rendeletet.

Ma munkavédelmi előírásnak számítana, míg egykor a magas épületeken való munkavégzésnél a baleset megelőzésére adta ki a főkapitány azt a rendeletet,³⁰⁴ amely derékheveder alkalmazását rendelte el. Így kötelező volt azt hordani magas épületek ablakainak mosásánál, tisztításánál, télen a tetőkön hótakarításnál, toronyépítkezéseken, és „egyáltalában a háztetőkön vagy meredek építési alkatrészekeken dolgozó munkások”³⁰⁵-nak munkavégzésük során. Továbbá kötelező a heveder viselése: „Ácsokra és cserepezőkre nézve, régi épülettetők javításánál feltétlenül, egyéb munkálatoknál csak akkor, ha u. n. függő-állványokon dolgoznak. Bádogosokra nézve: függő-csatornák és attik szegélyezések készítésénél. Mázolókra nézve: az u. n. fasade-mázolásoknál. Üvegesekre nézve: ha felülvilágot készítenek, egyáltalán ha meredek helyeken dolgoznak. Lakatosokra nézve: villámhárítók és gerinc rácsok felállításánál.”³⁰⁶

A fővárosi rendőrség vezetőjének rendeleteiről

Az 1881. évi XXI. törvény a fővárosi rendőrség vezetőjét rendeletkiadási jogkörrel is felhatalmazta, amellyel az akkori főkapitány a rendészet minden területén élt. Mivel ebben az időben

²⁹⁸ 11264/1885. sz. A gumipuskákból való lövöldözést tiltó főkapitányi rendelet.

²⁹⁹ 11264/1885. sz. A gumipuskákból való lövöldözést tiltó főkapitányi rendelet.

³⁰⁰ 2080/1889. sz. Női zenekarok rendszabályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet.

³⁰¹ A figuráns nőknek nem sok közük volt a zenéhez, inkább hostessnek vagy rejtett kéj nőnek lehetett minősíteni. Maga a figuráns jelentése: szöveg nélküli nő szereplő.

³⁰² 2080/1889. sz. Női zenekarok rendszabályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet.

³⁰³ 50183/1885. sz. Színházaknak kéj nők általi látogatását korlátozó főkapitányi rendelet.

³⁰⁴ 4801/1889. sz. Derék heveder alkalmazását elrendelő főkapitányi rendelet.

³⁰⁵ 4801/1889. sz. Derék heveder alkalmazását elrendelő főkapitányi rendelet.

³⁰⁶ 4801/1889. sz. Derék heveder alkalmazását elrendelő főkapitányi rendelet.

még nincsenek rendőrtisztképző tanfolyamok, iskolák, ezért a rendőrség felügyelői, fogalmazói, vezetői ezekből a rendeletekből készültek fel a szolgálati feladataik végrehajtására. Az igazgatás-rendészethez az alábbi rendeletek kapcsolhatók:

- 10.000. szám. fk. 1887. Gázrobbanások megakadályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet;
- 1008 szám. fk. 1885. A járdák egy részének a kapuzárástól számítandó egy óra leforgása alatti lesöpretését elrendelő főkapitányi rendelet;
- 11264 szám. fk. 1885. A gumi puskákból való lövöldözést tiltó főkapitányi rendelet;
- 11823 szám. fk. ev. 1888. Dalcsarnokokra vonatkozó főkapitányi rendelet;
- 15622. szám. fk. 1888. A macadamszerűleg kiépített utcák, utak és tereken az úttest rongálásának megakadályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet;
- 183. sz. 1884. Tánctermekekben nőknek vendégek kiszolgáltatára alkalmazását tiltó rendelet;
- 2080 szám. Női zenekarok rendszabályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet;
- 2508 szám. 1.1877. A Margit hídon való közlekedést szabályozó főkapitányi rendelet;
- 2684 szám. fk. 1893. A szalmaszalmák és kalászos terményeknek Újpest és Rákospalota községek belterületére való beszállítása és összehalmozásából eredhető tűzveszélyek megakadályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet;
- 2787 szám. fk. 1885. Szálfák úttesten vonszolását korlátozó főkapitányi rendelet;
- 28848 szám. fk. I. 1888. A fővárosi bérszolgák egyenruházatát megállapító főkapitányi rendelet;
- 31402 szám. fk. 1888. A lóversenytér megrongálásának megakadályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet;
- 3217 szám. fk. 1891. A gombaárusításnak Új-Pest község területén szabályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet;
- 3307. szám. fk. kih. 1888. Ékszereknek, arany- és ezüstműveknek s hasonló értékeknek kávéházakban tartását tiltó főkapitányi rendelet;
- 33162. sz. fk. 1.1888. A bérkocsi viteldíj túlkövetelések megakadályozása céljából kiadott főkapitányi rendelet;
- 36899 szám. 1885. A Margit-hídról a Pálffy térre vezető töltésen a gyalogközlekedést tiltó főkapitányi rendelet;
- 4454 szám. 1892. Nagyobb ünnepélyek alkalmával utakon és tereken rögtönzött állványok felállítását és a háztetőkön tartózkodást tiltó főkapitányi rendelet;
- 46529 szám. fk. 1883. A budapesti Lánchíd főtől az alagút bejáratáig terjedő meredekebb útvonalon a túlterhelt kocsik vontatását szabályozó főkapitányi rendelet;
- 4801 szám. sk. kih. 1889. Derék heveder alkalmazását elrendelő főkapitányi rendelet;
- 4883 szám. fk. 1890. Újpesti fogadók, vendéglők, korcsmák, sörházak és kávéházak zárórájának szabályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet;
- 50153 szám. fk. 1885. Színházaknak kéj nők általi látogatását korlátozó főkapitányi rendelet;
- 5156 szám. fk. 1889. A szarvasmarha-hajtást szabályozó főkapitányi rendelet;
- 6252 szám. fk. 1884. Színházi jegyekkel való üzérkedést tiltó főkapitányi rendelet;
- 6775 szám. fk. 1888. Járdaseprésnek a színházakat látogató közönségre való tekintettel szabályozása tárgyában kibocsátott főkapitányi rendelet;
- 7087 szám. fk. ev. 1889. Dalcsarnokok belépti jegyeire nézve kiadott főkapitányi rendelet;
- 71. fk. 1885. A lövöldözést korlátozó rendelet;
- 7296 szám. fk. 1890. Hajók rakodása alkalmával megfelelő hidak alkalmazását elrendelő főkapitányi rendelet;

- 7834 szám. 1889. Teheneknek az Istenhegyen és környékén legeltetését szabályozó főkapitányi rendelet;
- 8789 szám. fk. 1887. Vendéglőkben és kávéházakban gyűlések és értekezletek tartását korlátozó főkapitányi rendelet;
- 8802 szám. fk. 1887. Cement pornak nyitott kocsikban szállítását szabályozó rendelet;
- 9303 szám. 1887. Rendszabály a budapesti Lánchídon való közlekedés iránt.

A fenti rendeletek és a más rendészeti, rendfenntartási szakterülethez kiadott szabályok, utasítások gyűjteménye szolgált alapul Laky Imrének és Réde(i)y Miklósnak az 1903-as *Rendőrségi lexicon* kiadásához, valamint a hat évvel később kiadott bővebb változathoz.

A 19. század második fele a kiegyezést követően a fejlődésről, gyarapodásról szól az élet minden területén. A fejlődés a rendészet területén is jelentkezett. Elindult az államosítás folyamata, és létrejött az első állami intézmény, a fővárosi rendőrség. A fővárosi rendőrségről szóló 1881-es XXI. törvény már pontosan leírja a rendőrség feladatait, és megtalálhatjuk benne az igazgatási rendészet szakterület feladatait is, amely alapként szolgál az önkormányzati rendőrségek szabályzatainak megalkotásához. A korszak jellemzője, hogy nemcsak állami szabályozások esetén illetékes a fővárosi rendőrség, hanem a fővárosi hivatal jelentős számú határozata, szabályrendelete fogalmazott meg számára feladatokat.

Európában, főképp a Balkánon a 20. század első évtizedében a közelgő háború jelei az élet minden területén észlelhetők voltak. Ez a határőrizetre, a közbiztonságra és az igazgatásrendszerre is vonatkozott. A háborús helyzetre való felkészülés egyik szimbolikus jele volt, hogy a korábbi polgári típusú határrendészetet militarizálták, és 1909-ben kiadták a katonai határőrizetre vonatkozó utasítást.³⁰⁷

A háborúra való felkészülés nemcsak katonai előkészületeket igényelt, hanem érintette a polgárok jog-, köz- és vagyonbiztonságát, amelyeket ugyanúgy veszélyek fenyegethettek. Ennek a gondolatnak a jegyében született meg 1912-ben az LXIII. törvénycikk a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről. Az elfogadott törvény értelmében bevezetett kivételes intézkedések garanciát jelentenek a közbiztonságot fenyegető veszélyek enyhítésére, elhárítására. Az igazgatásrendszer területén az útlevél-kiállítás jogát az egész országban a belügyminiszter hatáskörébe utalta. A Belügyminisztérium „korlátozhatja, sőt egészen eltilthatja oly tárgyak tartását, használatát és forgalomba hozatalát, a melyek a hadviselés érdekeinek vagy a közrendnek és a közbiztonságnak veszélyeztetésére használhatók (fegyverek, lőszer, lőpor, robbantó anyagok stb.) és az ily tárgyak beszolgáltatását elrendelheti”.³⁰⁸ Továbbá megtilthatja újabb egyesületek létrehozását, és gyanú esetén betilthatja vagy feloszlathatja a törvénybe ütköző tevékenységre irányuló gyűléseket.³⁰⁹

³⁰⁷ Utasítás a katonai határőrizet tárgyában (1909). Budapest: Magyar Királyi Állami Nyomda.

³⁰⁸ 1912. évi LXIII. törvénycikk a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről. 7. §.

³⁰⁹ „A minisztérium oly törvényhatóság (megye, város) területén, a hol az állam biztonsága szempontjából szükséges: 1. új egyesületeknek vagy fiókegyesületeknek alakítását megtilthatja; 2. a már meglevő egyesületek vagy fiókegyesületek gyűlését ellenőriztetheti, működését korlátozhatja vagy felfüggesztheti.” 1912. évi LXIII. törvénycikk a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről. 9. §.

A városi rendőrségek feladatai a dualizmusban

A dualizmus idején a magyar rendőrségeket, rendészetet a sokszínűség jellemezte. A kiegyezés után létrejött az első állami, a fővárosi rendőrség, majd 1903-tól a határrendőrség és 1916-tól a fiemei rendőrség. Ezek mellett az országban, városokban municipális, azaz a helyi önkormányzat alá tartozó rendőrségek, valamint községi, mező- és gátrendőrségek jöttek létre. Ezek a települések a következők voltak: Baja, Bazin, Barija, Beregszász, Brassó, Breznóbánya, Csíkszereda, Debrecen, Dész, Déva, Dobsina, Eger, Fehértemplom, Gölnitzbánya, Győr, Gyula, Gyulafehérvár, Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hátszeg, Hódmezővásárhely, Igló, Jolsva, Kaposvár, Kecskemét, Kismarton, Kisújszállás, Körmöczbánya, Leibic, Máramarosaziget, Medgyes, Mezőtúr, Nagykánya, Nagykároly, Nagyszeben, Nagyvár, Nyíregyháza, Nyitra, Pápa, Pozsony, Pancsova, Pécs, Poprád, Segesvár, Selmec és Bélabánya, Szamosújvár, Szatmárnémeti, Szeged, Szepesváralja, Szilágysomlyó, Újvidék, Ungvár, Vác.

A fenti városok rendőrségeiről részletes információkat Tisza Miksa,³¹⁰ Rédey Miklós³¹¹ és Endrődy Géza³¹² munkáiból, illetve a *60 éves a fővárosi rendőrség*³¹³ kötetéből kaphatunk. Az előző művekben jól látható, hogy milyen sokszínűek voltak a dualizmus önkormányzati rendőrségei, amelyeknek nem állt rendelkezésére egységes szolgálati szabályzat.

Egységes szabályozás csak az állami rendőrségeknél létezett, de azoknál sem voltak külön igazgatásrendészeti feladatok tematikusan megfogalmazva. Összegyűjtöttem a sok-sok önkormányzati rendőrség feladatait, amelyek közül kiemeltem az igazgatásrendészethez is köthető feladatokat. Ezek a következők voltak, illetve lehettek [kiemelések a szerzőtől]:

1. A személy- és vagyonbiztonság feletti őrködés.³¹⁴
2. Lopások és más bűntények, vétségek felderítése, a tettesek kinyomozása, a bíróságnak vagy ügyészségnek átadása.
3. A körözött személyek és fegyverek nyilvántartása, szökött fegyverek és vádlottak, valamint szökésben levő katonák üldözése.
4. *A nappali rendre és az éjjeli csendre való vigyázás, nyilvános ünnepélyeken, táncestélyeken, színelőadásokon, vasútállomásokon stb. ügyeletes szolgálat tartása.*
5. Városok közrendfenntartása és a közcsendfeladatok feletti őrködés.³¹⁵
6. *A használatban levő mértékek, mérőeszközök ellenőrzése. Az 1874. évi VIII. tc. 19. §-a értelmében a mértékhitelítő hivatal a rendőrkapitányság felügyelete alá tartozott.*
7. *A vendéglők, szállodák, kávéházak, mulatók és kocsmák felügyelete, mulatságok, zeneestélyek és bármilyen szórakoztató előadások engedélyezése.*
8. *Cselédek nyilvántartása és általában a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról szóló 1876. évi XIII. tc. végrehajtása.*
9. *A városi építkezési rendre, az építési szabályok megtartására való felügyelet, a városi tanács által az építési szabályrendelet alapján hozott határozatok végrehajtása a mérnöki hivatal közreműködésével.*

³¹⁰ TISZA 1925.

³¹¹ RÉDEY 1892.

³¹² ENDRÖDY 1898.

³¹³ BORBÉLY–KAPY 1942.

³¹⁴ KOPASZ 1963.

³¹⁵ Baranyavármegye szabályrendelete a közcsend és közrend háborítása által elkövetett kihágásokról (1908). Pécs: Taizs József.

10. *A közlekedési vonalakra, hidakra és utakra való felügyelet, azok tisztán tartása, a szabad közlekedés fenntartásáról vagy az ezt gátló akadályok elhárításáról való gondoskodás.*
11. *Rendőri kihágási ügyekben bírói hatósági jogkör gyakorlása.*
12. *A közvilágításra, a világítás tartamára, minőségére való felügyelet.*
13. *A közegészségügy figyelemmel tartása. A szükséges teendők felől lehetőség szerint saját hatáskörben intézkedett, a hatáskörén kívül eső ügyekben pedig a városi tanácshoz jelentést, illetve javaslatot terjesztett elő.*
14. *Orvosrendőri és egészségi szabályok megtartására való felügyelet. Felügyelet arra, hogy a szükséges betegségi segélyről gondoskodás történjék. Intézkedett sürgős esetekben a lelencek, siketnémák, elmebajosok biztonságba helyezéséről. Elrendelte az orvosrendőri boncolásokat. A gyógyszerárak felett felülvizsgálati joga volt az 1876. évi XIII. tc. értelmében. Kiadta a hullaszállítási engedélyeket. Szikvízgyári engedélyekkel kapcsolatban véleményt adott a polgármesternek.*
15. *Italmérési kihágások elsőfokú elintézése.*
16. *A lakosság nyilvántartása, a bejelentési kötelezettség ellenőrzése.*
17. *Segédek, tanoncok, munkások, helybeli iparosok, kereskedők, cselédszerzők, cselédek, kéjhölgyek, bérkocsisok, hordárok és a közpénztárból segélyezett szegények nyilvántartása.*
18. *Mint elsőfokú iparhatóság iparigazolványok kiadása, iparlajstrom vezetése.*
19. *Felügyelt a tűzoltóságra, házalókra, bérkocsisokra, gyepmesterre, egyletekre, társulatokra.*
20. *Csavargók, foglalkozás nélküliek, idegenek, más községi illetőségű koldusok kitoloncolásáról való intézkedés.*
21. *Igazolási jegyek és menetjegyek kiállítása.*
22. *Végezte mindazokat a teendőket, amelyeket az állategészségügyi jogszabályok a községek és elsőfokú hatóságok hatáskörébe utaltak. Kiállította a marhaleveleket, származási okmányokat.*
23. *Az 1879: XL. és az 1880: XXXVI. tc. alapján első fokon határozott a kihágásokban.*
24. *Piaci árjegyzékek és egyéb statisztikai adatok gyűjtése.*
25. *Vezette az elítélt és csődbe jutott lakosok jegyzékét.*
26. *Első fokon döntött afelől, hogy valamely terület vadászati külön területet képez-e, vagy sem.*
27. *Intézkedett az erdei tűzoltás, az erdőőrök felesketése, az erdőrendészeti szabálysértések megtorlása ügyében.*
28. *Zálogkölcson ügyekben ellátta az 1881: XIV. tc. által a hatáskörébe utalt teendőket.*
29. *Erkölcsei bizonyítványokat állított ki.*
30. *Erkölcrendészeti feladatok gyakorlása.*
 - „a) a fiatalság éjjeli időben ne csavarogjon az utcákon;*
 - b) a fonókban az erkölcstelen ledér viselet ne harapódzék el;*
 - c) a nyilvános táncmulatságok korlátozva legyenek;*
 - d) a lelkészek által előterjesztett panaszok vagy kifogások megfelelő figyelemben részesítenek;*
 - e) mindkét nemű egyének fürdése korlátoztassék;*
 - f) vadházasságban élők ellen, a mennyiben közbotrányt okoznak, a község területéről való kitiltás alkalmaztassék;*

g) a kéjnök felett egészségrendészeti felügyelet gyakorlatáról gondoskodják, betegek gyógykezelés alá vétessenek s mulasztás esetén hazájukba tolonczoltassanak;
h) a kerítők kinyomozása és a bírósághoz való feljelentése.”³¹⁶

31. Az állami anyakönyvezés előtti időben vezette a nazarénus hitűek anyakönyveit.

32. Végül a városi rendőrkapitányság teendői közé tartoztak mindazok az ügyek, amelyeket szabályrendeletek, törvények vagy felettes szervek hatáskörébe utaltak, mint például a már említetteken kívül: *hirdetmények közzététele, vagyoni és szegénységi bizonyítványok kiállítása, országos vásárok meghirdetése, vidékről küldött kézbesítések továbbítása, bitang jószágok elárverezése, pénzbüntetések behajtása, cseléd-, bordély-, munka- és házalási könyvek kiállítása* stb.

A felsorolt feladatokban jól látható, hogy milyen sokszínű kötelezettségek terhelték a városok rendőrségeit. Ezenkívül jól ábrázolják, hogy a fővárosi rendőrség feladatrendszerén túl milyen sok és eltérő feladatok jelentkeztek a helyi városi rendőrségeknél, amelyekhez a személyi és anyagi feltételek általában eltérő arányban, de hiányoztak a városi rendőrségeknél. Mindez hozzájárult, hogy az 1871-es évtől néhány város rendőrkapitánya időnként összeült, és a rendőrkongresszusokon a rendőrség államosítása mellett foglalt állást. A rendőrség államosítását erősítette az állami vezetés is, de a helyi városi vezetés félt az állami túlhatalomtól, ezért hosszú ideig meg tudta akadályozni a vidéki rendőrségek államosítását. A városok rendészeti feladatainak felkutatását segítette, hogy az egyes városok tanácsának vezetése által hozott rendészeti rendeleteket³¹⁷ kiadták, így azokból néhány példány a könyvtárakban megtalálható.

A dualizmus rendészetének³¹⁸ sokszínűségét igazolja továbbá, hogy az állami rendőrség mellett önkormányzati rendőrségek, rendészeti hatóság végezte tevékenységét. Így például a mezei rendőrség, amelynek feladatait 1840 óta szabályozta törvény, továbbá az 1870-ben törvény által szabályozott gátrendőrség, a községek,³¹⁹ városok rendőrségei, amelyek a rendészet teljes skáláján feleltek a rendfenntartási, tűzrendészeti,³²⁰ továbbá a mentési feladatok végrehajtásáért. Néhány város rendőrségeinek sajátosságai a következők voltak:

Győr esetében a városi kapitánynak vannak alárendelve: a rendőrségi és a városi börtönmesterek, tűztoronyőrök, éjjeliőrök, fizetési tűzoltók és a mezőőrök. Az összes rendőr szolgálati nyugdíjat kap. Fővárosi mintára egyenruhát hordanak. A rendőrséghez tartozik a mentőszervezet is, amely az elsősegély-felszerelés mellett oldalfegyvert és pisztoly is hord.³²¹

³¹⁶ Magyar Közigazgatás (1907), 25(29), 2.

³¹⁷ Részletesen: A zsidóbarátságáról 1912; A fogadó, kávéház és kávémérési iparokról 1912; A közegészség és testi épség elleni kihágásokról 1912; A csendháborítás eltiltásáról 1912; A kivilágítások és fáklyásmenetek rendezéséről 1912; Torda rendezett tanácsú város közigazgatási és közrendészeti szabályrendeletei 1879; Rendőri bejelentésekre és Pozsonyba érkező külföldiek nyilvántartására vonatkozó szabályrendelet 1889; Nagyváradi seprő – egy napi-lap (de szól az egész évről): a seprészlet-rendészet-érdekészlet hivatalos közlönye 1890; Utasítás a Nyitra városi rendőrség számára 1886; Szabályrendelet a rendőri bejelentés intézménynek Debreczen szab. kir. város területén életbeléptetéséről 1890; Szolgálati szabályzat Halas rt. város 1889.

³¹⁸ ERNYES 2018.

³¹⁹ 1886. évi XXII. törvénycikk a községekről. Községek feladatai: kezeli a mezei, a tűz- és közrendőrséget.

³²⁰ Lásd bővebben: 1869. évi június hó 17-én kiadott 3365. sz. alatt kelt BM körlevél.

³²¹ ENDRÖDY 1898: 28.

Kassán 1894-ben a túl szigorú főkapitány miatt egy rendőr őrmester elbocsátásakor fellázadt a legénység, amit a csendőrség segítségével kellett leverni.³²² „Alig van város, melynek rendőrsége oly korrumpált, fegyelmezetlen és elhanyagolt lett volna, mint a kassai.”³²³

Kecskemét város tizedekre van felosztva. A 19. század elején nyolc tized volt, azóta még három tized alakult ki. Már a 18. században minden tizedben egy fizetéses tizedes volt alkalmazva, amelyhez később egy második járult. Ezek valóságos közbiztonsági közegek voltak. Szemmel tartották tizedükben a lakosságot és annak a hatóságot érdeklő minden viszonyát. Az idegeneket bejelentették; a kóbor és gyanús személyeket bekísérték. A korcsmák, tűzrendőri és köztisztasági, közegészségügyi meghagyások megtartása felett őrködtek. A büntetéseket, a hatósági intézkedések megszegőit följelentették. Éjjel az őrjáráttal együttműködtek, az egyik tizedes éjjél előtt, a másik éjjél után járt tizedében mint éjjeliőr.³²⁴

Selmecbányán a céltudatos működés, összhang, határozott cselekvési irány, katonás és azért mégis patriarkális szellem, fegyelem, rend és tisztaság, mely az egész intézményt jellemzi, mind arra enged következtetni, hogy a vezetést egy sokoldalú, tanult, erélyes és hivatásának magaslatán álló öntudatos fő intézi, aki a hivatalos szigort az alárendeltek iránti jóakarátú bánásmóddal és bajtársias gondoskodással nagyon szépen össze tudja egyeztetni.³²⁵

Körmöcbányán a vagyoni- és életbiztonság, valamint a rendőrség államosítása iránt közömbösen viselkedett a város vezetése, nagy szervezetlenség uralkodott.

Losonc, ellentétben Körmöcbánya városi vezetésével, kiemelt figyelmet fordított polgárainak biztonságára, és jó fizetést adott rendőreinek.³²⁶

A többi önkormányzati rendőrségtől eltérően, sajátosak *Nagykanizsa* rendőrségének feladatai, amelyek a következők:

- „1. minden megfogottakat megexaminálni, azokat megbüntetni, vagy születési helyükre küldeni;
2. koldusokat regulálni;
3. pékekre, mészárosokra, sütőasszonyokra instruktio szerint vigyázni;
4. kutakra vigyázni;
5. czéhekre felügyelni;
6. verekedőket lecsukadni és megbüntetni;
7. mértékvizsgálatot teljesíteni;
8. erkölcsökre vigyázni;
9. a katonabeszállásolást minden lakosra igazságosan elosztani;
10. tüzi veszedelem esetén az okainak kiderítése végett nyomozást teljesíteni;
11. konyhavizsgálatokat szigorúan teljesíteni.”³²⁷

Gyöngyös város tűzrendészeti szabályrendelete egyértelműen rögzítette, hogy a városban a tűzrendészetet a városi kapitány útján gyakorolja a városi vezetés.³²⁸

³²² ENDRÓDY 1898: 36.

³²³ ENDRÓDY 1898.

³²⁴ ENDRÓDY 1898: 43.

³²⁵ ENDRÓDY 1898: 77.

³²⁶ ENDRÓDY 1898: 174.

³²⁷ ENDRÓDY 1898: 179.

³²⁸ Gyöngyös város tűzrendészeti szabályrendelet. 1. §. 1912.

*Debrecen.*³²⁹ „Utcákon és köztereken árukat, hordókat, ládákat, tűzi vagy épületfákat vagy más, a szabad közlekedést akadályozó tárgyakat, nagyobb halmazt képező földet s egyéb anyagokat a rendőrkapitányság engedélye nélkül lerakni, vagy általában a közlekedést bármi módon megakadályozni, megengedett lerakás vagy a házakhoz tartozó oldalcsatornák építése esetén kitételét elmulasztani [...] tilos.”³³⁰

Szamosújvár: A városi kapitánynak és helyettesének első fokon kell eljárnia azokkal szemben, akik az alábbi ügyekben megsértették a szabályokat:

1. Éretlen vagy romlott, egészségre ártalmas gyümölcsöt árult.
2. Szemetet, trágyát, emésztőgödör tartalmát a város területéről nem hordja ki.
3. Aki a szemetet, ganét, moslékot, havat, jeget, egészségre ártalmas anyagot az utcára vagy a nem kijelölt helyre hordja ki.
4. Járdákon szekérrel vagy targoncával közlekedik, kisgyermekeket úgy kocsikáztat, hogy azzal mást veszélyeztet.
5. Aki a város területén lovat vagy marhát szabadon hagy, szabadon enged.
6. Aki templomba, színházba, rendezvényre, táncvigadalomra kutyát visz magával.
7. Azzal a vendéglőssel szemben, aki a nála megszállt vendég bejelentéséről elfeledkezik.
8. Azokkal a kéjhölgyekkel szemben, akik este 9 óra után az utcán vagy népkertben kóborognak.³³¹

A dualizmus utolsó éveiben, a nagy háború alatt a fiumei rendőrségről szóló törvényjavaslat elsőként nevezte meg az igazgatásrendészetet, és tétélesen rögzítette a szakterület feladatait, ezért ezt a következőkben részletesen bemutatom.

A fiumei állami rendőrség (1916)

A megalkotott kivándorlási jogszabály a Budapest–Fiume MÁV-vonalra terelte az USA-ba kivándorolni szándékozókat a Magyar Királyság területéről, ezért a magyar rendészet történetében harmadik alkalommal létrehoztak Fiumében egy állami rendőrséget, amely az első világháború következtében 1918-tól elkerült Magyarországról. Fiume elhelyezkedése, kikötőjének jelentős forgalma, továbbá a ki- és bevándorlásban játszott szerepe, valamint a földrajzi környezet miatt kiemelt érdeklődésre tartott számot a közpolitika szempontjából. Ennek egyik megnyilvánulása, hogy a fővárosi és a határrendőrség után a fiumei rendőrséget tervezték államosítani. Ezt az államosítást sürgette az 1912:LVIII. tc.³³² 30. §-ának rendelkezése is, amely a kormányt a városok államosításáról szóló törvényjavaslat benyújtására kötelezte. A város rendőrségének államosításáról szóló törvény³³³ külön rendelkezett az igazgatásrendészeti feladatokról. A törvény alkotói a közbiztonsági feladatokat kiemelt állami érdeknek tartották, ellenben az igazgatásrendészeti feladatoknak csak egy részét sorolták az államiak közé, másik részét önkormányzatnak vélték.

³²⁹ Debreczen szab. kir. város rendőr-kapitánysági tisztviselői, segéd és kezelő személyzete valamint rendőrlégénysége által viselendő egyenruha és rangjelzése megállapításra vonatkozó szabályzat 1875.

³³⁰ Szabályrendelet a testi épség és közbiztonság, közrend és csend, közszemérem, továbbá a tulajdon elleni rendőri kihágások tárgyában 1888.

³³¹ Szamosújvár városának a rendőri kihágások tárgyában alkotott szabályrendelete 1883.

³³² 1912. évi LVIII. törvénycikk a városok fejlesztéséről.

³³³ 1916. évi XXXVII. a fiumei m. kir. állami rendőrségről.

A törvényalkotók véleménye szerint az „igazgatási rendészet körében előforduló jogsérelmek hatása ugyanis az esetek túlnyomó részében nem terjed túl az illető igazgatási ág körén, nem érinti közvetlenül az állami érdekeket, hanem a helyi érdekekre szorítkozik, amelyeknek megóvását megnyugvással lehet a helyi önkormányzat szerveire bízni. Ezek a szervek erre rendszerint alkalmasabbak is, mert több érzékük és fogékonyságuk van a helyi érdekek méltánylása és oltalma iránt és mert a lakosság közvetlen érdekeltiségéből merítenek állandó ösztönzést a rend követelményeinek minél helyesebb megítélésére. Az igazgatási rendészetnek legnagyobb része tehát teljesen beleillik az önkormányzati hatáskörbe, és ezt jelentékenyen gazdagítani hivatott anélkül, hogy abból az állami érdekekre bárminő hátrány hárulna.”³³⁴ Ez az állami és önkormányzati igazgatásrendészeti feladatkörök ellátásához alkalmazott elkülönítés azt is jelentette, hogy a város önkormányzata igazgatási rendészet körében vámőröket, helypénzszedőket, temető-, vásárcsarnoki, közkerti, szegényházi öröket stb. alkalmazott, ezek a hivatalnokok ugyanakkor nem voltak felruházhatók rendőri jogosítványokkal, csak szükség esetén, feladataik ellátásához igénybe vehették a rendőrség segítségét. A rövid életű állami rendőrségre vonatkozó 1916-os jogszabály végrehajtására kiadott BM rendelet a rendőrség történetében előrevetítette a leendő centralizált állami rendőrség feladatrendszerét, amelyben az igazgatásrendészet már önálló területként szerepelt. Míg a törvény csak átfogó³³⁵ képet ad az igazgatásrendészetről, addig a végrehajtási rendelet már részletesen felsorolja az igazgatásrendészet ügykörébe tartozó feladatokat, területeket. A fiumei állami rendőrség igazgatásrendészeti feladatai a következők:

- „1. nyilvános színelőadások megtartásának engedélyezése és azok felett a rendőrhatalmási felügyelet gyakorlása; ellenben a színház nyitás engedélyezése ezután is a városi hatóság hatáskörében marad;
2. hangversenyek, mutatványok stb. megtartására a rendőrhatalmási engedély megadása (64.573/1901. BM)
3. erkölcsi és megbízhatósági bizonyítványok kiadása;
4. az erkölcsrendészet kezelése, különösen a kéjnostre vonatkozó rendszabályok megtartása végett szükséges intézkedések megtétele, továbbá a bordélyházak nyitásának engedélyezése; de az ily célra szükséges hely kijelölése a városi hatósággal egyetértésben történik, megegyezés hiányában a belügyminiszter dönt;
5. a fogadó-, vendéglő-, korcsma-, sörház-, pálinkamérő-, kávéházi, kávémérési, zsidó-, foglalkozást közvetítő és cselédszerző, személyszállító és bérszolgálatok, továbbá a mérgező anyagokat, gyógyszerket vagy robbanószerket előállító vagy árusító üzletek miként folytatásának állandó ellenőrzése, mindezeknek a rájuk vonatkozó szabályok megtartására való kényszerítése, és velük szemben a közönség jogos igényeinek megóvása;
6. házalási engedélyek kiadása;
7. a cselédügy körében a rendőri feladatok intézése;

³³⁴ 1916. évi XXXVII. a fiumei m. kir. állami rendőrségről tv. indoklása.

³³⁵ Az igazgatási rendészet gyakorlása – vagyis a közigazgatás körében felmerülő egyes jogsértő cselekmények ellen irányuló rendőri védelem – az 1916. XXXVII. törvénycikk 2. §-a értelmében Fiume városában és kerületében a városi hatóság hatáskörébe tartozik. Ebben a feladatkörben különösen is felsorolja a törvény az építkezési, a közegészségügyi, az állategészségügyi, az ipari, a vadászati és a halászati rendészetet. Odatartozik még ezeken kívül a mezői, az erdei, a tűz-, a víz- és a szegényügyi, a vásári, a piaci, a közvilágítási stb. rendészet intézése is. Mindez azonban – a törvény rendelkezése szerint – csak annyiban, amennyiben egyes rendészeti feladatok tekintetében a jogszabályok (törvény, rendelet, szabályrendelet) másképpen nem rendelkeznek.

8. az állatkínzás megakadályozása; a rendőrség hatáskörébe tartozik továbbá mindazon rendelkezések megtartásának ellenőrzése, illetőleg azok érvényre juttatása, amelyek:
9. a talált tárgyak megőrzésére és kezelésére;
10. a veszélyességre vagy más veszélyes állati betegségekre;
11. az elhullott állatok tetemeinek eltakarítására;
12. mérgeknek vagy mérges anyagoknak gyárakban vagy iparüzemekben való tartására;
13. ételeknek réz-, cin-, vagy más fémekben való főzésére, továbbá az elárúsításra vagy szétosztásra szánt étel- és italcikknek tartására és az azokkal való bánásmódra;
14. fegyverek és lőszerkészítésére vagy készíttetésére, megszerzésére, tartására, forgalomba hozatalára, vagy elszállítására vonatkoznak; ellenben a kézi lőfegyverek kötelező megvizsgálásának ellenőrzése az iparhatóság feladata; továbbá amelyek lőfegyverek használatára vagy azokkal való bánásmódra;
16. nyilvános lövölde engedélyezésére és ott a testi épség biztosítására;
17. robbanó vagy könnyen gyúló anyagok készítésére, tartására, őrzésére, elárúsítására, elszállítására vagy alkalmazására;
18. az építkezés, épület javítás vagy lebontás körül a testi épség megóvására, továbbá roskadozó épületeknek közbiztonság szempontjából szükséges lebontására vagy kijavíttatására;
19. közutakon és tereken a szabad és zavartalan közlekedés fenntartására, az akadályok elhárítására és a szükséges figyelmeztető jelek alkalmazására;
20. hidak vagy más átjárók jókarbantartására és biztonságára;
21. géperőre berendezett közlekedési eszközökön a testi épség és életbiztonság védelmére;
22. a közúti közlekedés veszélyességének elhárítására (sebes vagy vigyázatlan hajtás megakadályozására stb.) és
23. veszélyes vadállattól vagy veszélyes tulajdonságú házi állattól származható veszedelem elhárítására vonatkoznak.³³⁶

A kiadott jogszabálynál nagy szerepet játszhatott, hogy ekkor már javában zajlott az államosításra vonatkozó törvény előkészítése, annak első változata 1912-ben Pekáry Ferenc tollából ismertté is vált, így az önálló igazgatásrendészeti szakterületnek a fiumei rendőrségi törvényben való megjelenítése vélhetően ennek köszönhető. A felsorolt feladatok jelentős része a 20. században és kisebb része a mai napig az igazgatásrendészet feladatai közé tartozik. Az építkezésrendszettel kapcsolatos feladatok, az önkormányzatokhoz, városi tanácsokhoz, a hidakkal és más közlekedési eszközökkel kapcsolatosak az önállóvá váló közlekedési szakterületekhez kerültek. Vannak feladatok, amelyek az idő múlásával, a fejlődés eredményeként elvesztették jelentőségüket (például réz-, cinkedények ellenőrzése, postagalambtartás stb.), és ugyanezzel párhuzamosan majd új igazgatásrendészeti feladatok jelentkeztek (például sokszorosítóeszközök felügyelete, határsávi engedélyek kiadása).

³³⁶ 37.000/1917. (III. 23.) BM rendelet. A fiumei m. kir. állami rendőrségről szóló 1916:XXXVII. törvény cikk végrehajtásáról és a hatáskörök körülírásáról.

VÁKÁT OLDAL

Igazgatásrendészet a centralizált állami rendőrség első három évtizedében

A magyar rendőrség államosítása egy hosszú folyamat³³⁷ végállomása, amely indult Karvasy gondolataival és Szemere Bertalan Hajnik Pálnak adott megbízásával. Ezt követően a *Közbiztonság* rendészeti szakfolyóiratban 1869-től elindult egy vita az országos rendőrség létrehozásáról, amelyet 1871-től a rendőrkapitányok kezdeményezése felerősített. „A rendőrség megreformálásának első lépése szintén csak ez lehet: az államosítás és a központosítás.”³³⁸ Ugyanennek a folyamatnak a részeként 1907. február 17-én hozták létre a *Magyarországi Rendőrtisztviselők Országos Egyesületét* (MROE). A MROE pályázatot írt ki a vidéki rendőrsegek államosítására vonatkozó elgondolásra, amelyet Miskolczi László nyert el. Később „1911-ben a rendőrség államosításának végrehajtását célzóan törvényjavaslatot is szerkesztett, melyet a MROE küldöttsége a belügyminiszternek át is adott”.³³⁹

Miskolczi 1908-ban a pályázaton díjat nyert munkáját *A vidéki rendőrség államosítása* címmel könyv formában is kiadta. Könyvében jól szemlélteti a kialakult helyzetet (amelyet Endrődy és Rédey is károsnak, zűrzavarnak tart): „Mert a rendészetünkben [...] a zavar szinte határtalan.”³⁴⁰ Miskolczi a központosított állami rendőrség joghatóságának tartalmát a következőkben látta:

- a) Rendeletkibocsátás, büntetésmegállapítás és -alkalmazás.
- b) Veszélyt jelentő cselekedetek, magatartás megfigyelése, feljelentés és a tárgyban jogalkotásra javaslattevés.
- c) Rögtönös veszélyek és jogsérelmek lehető karhatalmi megakadályozása, megkeresésre karhatalom szolgáltatása.
- d) Jogalkotással nem rendezett viszonyok között segítségnyújtás, felvilágosítás, útbaigazítás.
- e) A jogalkotásra hivatott tényezők által kijelölt hatáskör betöltése.
- f) Bűncselekmények felderítése. A megelőzésre alkalmasnak ígérkező teendők javaslatba foglalása.
- g) A községek lakosainak részletes nyilvántartása, megfigyelése, ellenőrzése. Be- és kivándorlás ellenőrzése. Kiutasítás, átkísérés, és e téren fenyítés és testi kényszer alkalmazása.
- h) Népmozgalmak, gyűlések, felvonulások figyelemmel kísérése, a káros következményeinek megakadályozása. Egyletek alakulásának megfigyelése, ellenőrzése, az alakulás és feloszlás tekintetéből véleménynyilvánítás.
- i) Munkára kényszerítés, munkahelyre internálás.
- j) Kocsmák, bordélyházak, nyilvános helyek ellenőrzése.
- k) Összes alapjogok védelme és tiszteletben tartása.
- l) Mérsékelt, lehetőleg csak veszélyt jelentő rendőrségi kihágásokra kiterjedő bíraskodás.³⁴¹

³³⁷ SALLAI 2020b.

³³⁸ RÉDEY 1892: 76.

³³⁹ ERNYES 2019: 63.

³⁴⁰ MISKOLCZI 1908: 11.

³⁴¹ MISKOLCZI 1908: 51–52.

A felsorolt feladatok között jól kivehetők az igazgatásrendészethez kapcsolódó vagy azt lefedő feladatok.

Az államosítás folyamatában hol felerősítő, hol akadályozó események zajlottak le. 1912-ben, majd 1918-ban újabb rendőrségi törvényjavaslatok láttak napvilágot. Már az 1912-es törvényjavaslatban³⁴² is jól kivehető az igazgatásrendészetre vonatkozó rendőrségi feladatok megjelenítése. Ezek a feladatok az alábbi témakörökben jelentek meg: közegészségügy, mezőrendőrség, büntetőbíráskodás, cselédügy,³⁴³ iparügy, közlekedésrendészet, engedélyügyek, közérkölciség, tiltott szerencsejáték stb. A törvényjavaslatot alaposága ellenére nem ebben a formában nyújtották be, ugyanis közben kitört, majd zajlott a nagy háború, amely a közrendben, a közéletben is jelentős változásokat hozott. A nagy háborút forradalmak, káosz követte, és szétzilálták a közigazgatást, a (helyi és állami) rendőrségeket, a hadsereget. A Tanácsköztársaság ideje alatt felszámolták a korábbi rendőrséget és csendőrséget, és létrehozták a Vörös Őrséget, amely azonban tiszavirág-életűre sikeredett. A Tanácsköztársaság bukása után bekövetkezett román megszállás tovább nehezítette az egységes rendőrség létrehozását, de megakadályozni nem tudta. A korábbi Wekerle-féle rendőrségi törvényjavaslatot 1919. október elsején *5047-es számmal*, „törvénytörő” kormányrendelet formájában kiadták, de a román megszállás okozta nehézségek miatt a *Hivatalos Közlönyben* 1919. november 4-én hirdették ki. Az akkori szabályok szerint az *5047/1919-es sz. ME rendelet az 1920. évi I. tc.-kel nyert törvényi felhatalmazást*, ezzel a városi rendőrségeket jogilag államosították, és a két korábbi állami rendőrséget az országos rendőrségbe beolvasztották.³⁴⁴ Ezzel lezárult a centralisták és a municipalisták közötti harc, és létrejött a belügyminiszter alárendeltségébe tartozó, az egész ország területére kiterjedő hatáskörrel rendelkező állami rendőrség.

Az újonnan felállt központi állami rendőrség ügyintéző hatáskörébe az 5.047/1919 ME rendelet 10. §-a a következőket sorolta:

- „A) A közbiztonsági rendészet egész körének ellátása,
- B) az igazgatási rendészet gyakorlása azokban a közigazgatási ügyekben, amelyeknek intézését valamely jogszabály (törvény, rendelet, szabályrendelet) kifejezetten a rendőrhatóságok hatáskörébe utalja,
- C) a rendőri büntető bíráskodás gyakorlása, a közigazgatási hatóságok elé tartozó azokban a kihágásokban, amelyek a rendőrhatóság intézkedése alá eső közigazgatási ügyekben merültek fel vagy amelyek kifejezetten a rendőrhatóságok elé vannak utalva.”³⁴⁵

³⁴² Törvényjavaslat a városi rendőrség államosításáról. *Közbiztonság*, 1911. április 30. 236–239.

³⁴³ „A cselédkönyvet mindig az a kerületi kapitányság állítja ki, mely kerületben a kérelmező lakik. Jelentkezőnek fel kell mutatni a személyazonosságát igazoló okmányt (születési bizonyítvány, házassági anyakönyvi kivonat), bejelentő szelvényt és két darab fényképet. Kiállítás címén 80 fillért kell fizetni. Ha a kérelmező személyazonossági okmányait nem tudná beszerezni, elegendő két szavahihető egyén tanúskodása. Ha a cselédkönyv elveszett, akkor azon kerületi kapitányságon, ahol azt kiállították, másodlag kérhető.” GELLÉRT 1925.

³⁴⁴ DORNING 1922: 14.

³⁴⁵ A közigazgatási hatóságok elé utalt kihágási ügyekben a rendőri büntetőbíráskodás a magyar állami rendőrhatóságokat illeti meg: 1. azokban a kihágásokban, amelyeket a rendőrhatóság hatáskörébe utalt ügyekben követtek el; 2. azokban a kihágásokban, amelyeket a közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartozó ügyekben követtek ugyan el, de amelyeknek eldöntését valamely jogszabály (törvény, rendelet, szabályrendelet) kifejezetten a m. államrendőrség hatáskörébe utalja.

A magyar állami rendőrség működése területén a szorosan vett rendőri szolgálat ellátása valamennyi közigazgatási ügyben a m. állami rendőrség feladatkörébe tartozik.”³⁴⁶

- D) *A rendőri szolgálat ellátása:* „A m. állami rendőrség saját hatáskörében intézkedik akkor is, amikor valamely hatóság megkeresésére jár el.

A m. állami rendőrség a közigazgatási hatóságokban nincs alárendelve, köteles azonban azokat törvényes intézkedéseikben támogatni, megkereséseikre a szükséges rendőri segédkezet nyújtani, valamint a közigazgatási hatóságok által ellátott rendészeti ügyekben a szorosan vett rendőri feladatokat teljesíteni és a karhatalmat szolgáltatni.

Megkeresés nélkül is köteles a m. állami rendőrség működése területén a jóváhagyott szabályrendeleteket, valamint a végrehajtó képviselőtestületi vagy tanácsi határozatokat és intézkedések megszegését lehetőleg meggátolni, az azok ellen vétőket pedig kinyomozni és feljelenteni.”³⁴⁷

A rendőrség gyakorlati államosítása a kiadott rendelet utolsó, 49. §-a szerint: „Ezen rendelet fokozatos hatályba lépésének idejét a belügyminiszter állapítja meg.” Ennek fő oka az akkori politikai és közbiztonsági helyzet, továbbá az ország egy részének román megszállása volt. Az 1919. évi 5047. sz. ME rendelet vezérfonalként és iránymutatóként szolgált a magyarországi rendőrségek államosításának végrehajtása során, ugyanakkor több rendeletet ki kellett adni a gyakorlati megvalósításhoz, ami az elkövetkezendő évek legfőbb feladatai közé tartozott. Az államosításról szóló rendelet az igazgatásrendészet történetében is meghatározó, mert először definiálták a fogalmát és a feladatrendszerét. Eszerint az *„igazgatási rendészet, vagyis egyes közigazgatási ágak működési rendjének megállapítása és fenntartásáról való gondoskodás a közigazgatási hatóságok feladata a magyar állami rendőrség működése területén is, kivéve azokat az egyes intézkedéseket, amelyeket valamely jogszabály (törvény, rendelet, szabályrendelet) kifejezetten a rendőrhatalóságok jogkörébe utal. Az igazgatási rendészet körébe tartozó azokat a feladatokat, amelyeknek ellátása a rendőrhatalóságokat illeti, a belügyminiszter rendeletben állapítja meg”* [kiemelés a szerzőtől].³⁴⁸

Az 1920-as év nemcsak a rendőrség államosításának, hanem a trianoni békeszerződés aláírásának is az éve, így azt az új határok mentén, új nemzetközi és belpolitikai körülmények között, ellenséges szomszédos közegben, a háború után kiéhezett, nagyon nehéz gazdasági helyzetben lévő Magyarországon kellett megszervezni. Ebben fogódzót jelentett az állami, központosított rendőrség számára, hogy az 1881-ben kiadott XXI. tv., amely a fővárosi rendőrség létrehozásáról és annak feladatrendszeréről jól kimunkáltra sikeredett, mintaként szolgált a többi helyi rendőrség számára is. Ugyanakkor gondot jelentett, hogy semmiféle rendőrtiszt-, fogalmazó- vagy felügyelőképzés nem létezett. Voltak ugyan bűnügyi szemináriumok, ezek azonban csak esetekre jöttek létre.

A létrejött m. kir. államrendőrség igazgatásrendészeti feladatai az erre vonatkozó BM rendelet³⁴⁹ alapján következtek:

- „a) nyilvános színi előadások engedélyezése és azok felett a rendőri felügyelet gyakorlása, feltételezve a városi tanács, illetőleg az alispán hatáskörébe tartozó színház nyitási engedélytől; nyilvános hangversenyek, dal-, szavaltati előadások, mutatványok, mozgófényképelőadások,

³⁴⁶ 5.047/1919. ME számú rendelet, 10. §.

³⁴⁷ 5.047/1919. ME számú rendelet, 15. §.

³⁴⁸ 5.047/1919. ME számú rendelet.

³⁴⁹ 90.089/1920. sz. BM rendelet, az állami rendőrség ügyintézői hatásköre.

táncvigadalmak, fáklyás- és egyéb ünnepi felvonulások engedélyezése; közbiztonsági és tűzbiztonsági szempontból szükséges óvintézkedések elrendelése és felügyelete; a kirovott felügyeleti díjak beszedése és elszámolása. (A szabályszerű engedélydíjak a városi pénztárnál fizetendők le, s ezek lefizetésének igazolása nélkül, az engedély ki nem adható);

- b) a közérköls és közszemérem érdekeinek védelme; kéjnkre vonatkozó rendszabályok végrehajtása, betartásuknak ellenőrzése; kéjntelepek engedélyezése;
- c) erkölcsi bizonyítványok kiállítása;
- d) egyelőre a cselédügy intézése; cselédkönyvek és ideiglenes igazolványok kiállítása; cseléd-szerzők, foglalkozásközvetítők és ilyen üzletek, valamint a zálogosok, zsibárusok, ócskavas és általában ócska árukereskedők, ószeresek, mozgóképipar-gyakorlók, nyilvános küldöncök, utcai árusok, alkalmi árusok és ilyen üzletek ellenőrzése;
- e) szálloda, penzió, vendéglő, kávéház, kávé- és italmérések, cukrászdák, általában bármiféle italmérő és nyilvános étkezőhelyiségek, tánciskolák és közfürdők rendőri szempontból ellenőrzése és felügyelete; italmérési engedélyek véleményezése; záróra meghatározása;
- f) a személy- és árú szállítás eszközeinek és közgeinek, a közbiztonság, közrend és köztisztaság, valamint a közönség jogos igénye szempontjából való felügyelete; utcákon, tereken, utakon és közlekedésre használt vizeken a szabad közlekedés közbiztonság biztosítása; az esetleges akadályok és közlekedés veszélyeinek elhárítása; köztereken, utcákon és utakon a köztisztasági szabályok ellenőrzése; a gépjárművekre vonatkozó ügyek intézése, azok forgalomba hozatalának engedélyezése, gépjárművezetőigazolványok kiadása; hajók, vasúti mozdonyok és gépjárművek próbameneteinél részvétel; bérkocsik, társaskocsik, teherkocsik és bérautók állomási helyeinek kijelölése, a rájuk vonatkozó szabályok betartásának ellenőrzése;
- g) a házálás engedélyezése; könyörödomány gyűjtés ellenőrzése; a koldulási tilalom ellenőrzése és végrehajtása;
- h) mérges, könnyen gyúló, robbanó és gyógy anyagokat előállító és árusító üzleteknek és az ilyen anyagokat használó ipari üzemeknek – az ilyen anyagok előállítása, tartása, felhasználása, szállítása és árusítására vonatkozó szabályok betartása szempontjából való – ellenőrzése;
- i) főzésre használt réz-, cinn-, vagy más fémfedényekre; elárusításra, vagy szétosztásra szánt ételek és italoknak tartására és a mértékekre vonatkozó szabályok betartásának felügyelete;
- j) állatkínzás megakadályozása, a veszettségre és más veszedelmes állati betegségekre, elhullott állatok tetemeinek eltakarítására, valamint veszedelmes vadállatokra vonatkozó rendelkezések végrehajtásának ellenőrzése;
- k) fegyverek és lőszerkészítésére, tartására és forgalomba hozatalára vonatkozó szabályok betartásának ellenőrzése; lövedék engedélyezése és ezekben, valamint katonai lögyakorlatok alkalmával a testi épség biztosítására szükséges óvintézkedések megtétele és azok betartásának felügyelete; fegyvertartási és viselési engedélyek kiadása;
- l) építkezéseknél, épület javításoknál és bontásoknál, nemkülönbön roskadozó vagy egyébként veszedelmes építményekkel szemben a közbiztonsági szabályok ellenőrzése és foganatosításuk iránti intézkedés;
- m) tüzeseteknél, árvíz, vagy földrengés vagy egyéb közveszedelmeknél és szerencsétlenségeknél a rend fenntartása, a közbiztonság védelme;
- n) hivatalos és jogosított magánhirdetésekre kijelölt helyekre kifüggesztett nyomtatványok megóvása; kifüggesztett, vagy szétszórt tiltott hirdetmények és felhívások elkobzása iránti intézkedés; rendőr-tudósítói és újság elárusítói igazolványok engedélyezése és kiadása;
- o) a bejelentési hivatal működésével kapcsolatosan a rendőrhatalóság területén tartózkodó rovott előéletű, gyanús magatartású egyének és a feltételes szabadságon lévő fegyencek nyilván-tartása;
- p) nyilvános helyen talált ön- és közveszélyes elmebeteg, valamint nyilvános helyen talált, önmagukkal tehetetlen betegek és gyermekek elhelyezése iránt az illetékes hatóságok megkeresése;

- r) talált tárgyak, értékek megőrzése, nyilvántartása és kiadása (a bitang jószágokra vonatkozólag az 1894: t.-c. és ennek végrehajtására vonatkozó utasítás intézkedik).³⁵⁰

Az államosítás végrehajtására kiadott BM rendelet az igazgatásrendészet történetében mérőöldkönek számít, ugyanis előtte a rendőrségre és a fővárosi tanácsra volt bízva, hogy milyen rendeletek alapján vannak igazgatásrendészeti feladatai a fővárosban a rendőrségnek. A nagyszámú intézkedések, szabályrendeletek felkutatása után rám hárult az a feladat, hogy kiválogassam, melyek tartozhatnak az igazgatásrendészeti témakörbe. A korábbi szabályozások részben hatályban maradtak, részben az új jogszabályok hatálybalépését követően érvényüket veszítették. Ennek fő oka, hogy 1920 után a rendőrség államosításával és centralizálásával a korábbi fővárosi és határrendőrséggel szemben egy országos hatáskörű szervezet jött létre. Ezért a korábbi igazgatásrendészeti feladatkörök sem korlátozódhattak csak a fővárosra. Ezért is volt meghatározó a 90.089/1920. sz. BM rendelet, amelynek hatálybalépésétől már pontosan elkülönült a közbiztonsági rendészet az igazgatásrendésztől. A rendelet a fentiekben idézettek szerint rögzítette az igazgatásrendészet területeit, amely alapján az alábbi feladatkörökbe csoportosítottam a két világháború közötti igazgatásrendészeti feladatokat.

A színházak és a színházi előadások szabályozására már 1848-ban³⁵¹ törvényi szinten sor került, ami alapul szolgált a későbbi színházakkal kapcsolatos szabályokhoz. Ebben az időben színház alatt: „olyan nagyobb számú közönség befogadására alkalmas, záporkészülékkel, zsinórpadlással, sülyesztővel és vasfüggönnyel ellátott, színpaddal rendelkező nyilvános helyiséget értünk, amelyben magasabb és nemesebb kultúrigényeket szolgáló két, vagy több felvonásos irodalmi értékű színdarabot szoktak előadni művészi szakértelemmel”.³⁵²

Ahhoz, hogy a színházakban sor kerülhessen a fenti fogalom szerinti előadásokra, a következő engedélyekre volt szükség:

- a) színingazgatói engedély (vallás- és közoktatásügyi minisztertől);
- b) színháznyitási engedély (polgármestertől);
- c) építési engedély (városokban polgármestertől – községekben járási főjegyzőtől);
- d) használhatási, használatbavételi engedély (tűzrendészeti hatóságtól), ennek jelentősége a tűz- és életbiztosítási feltételek biztosítása szempontjából kiemelkedő;
- e) *játszási engedély (elsőfokú rendőrhatalóságtól)*. Ezt a fenti engedélyek birtokában állítja ki a területileg illetékes rendőrhatalóság. Ezen túl a színházigazgató az egyes előadásokra is köteles volt engedélyt kérni a rendőrségtől. Ennek birtokában megtarthatták az előadást, amelyre a rendőrség ügyeletes tisztet vezényelt.

³⁵⁰ 90.089/1920. sz. BM rendelet, az állami rendőrség ügyintézői hatásköre.

³⁵¹ 1848. évi XXXI. törvénycikk a színházakról: „A színházakra nézve ideiglenesen rendeltetik: 1. § Színházak ezután az illető törvényhatóság engedelmével nélkül nem nyitathatnak. 2. § A színművek előadhatására nézve eddig a könyvvizsgálók által gyakorolt vizsgálat eltöröltetik. 3. § A pesti magyar nemzeti színház igazgatóját kivéve, színpadon bármilyen nyilvános színi előadások csak az illető helybeli hatóság tudtával és engedelmével történhetnek; ezenkívül minden színházak, a pesti magyar nemzeti színházat sem véve ki, rendőri felügyelés tekintetben, a helybeli hatóság alá rendeltetnek. 4. § Ki az 1-ső és 3-ik § rendelete ellen vét, az, elsőbb esetben a színház bezáratásán felül 1000 ftig terjedhető, és az országos pénztárba adandó pénzbírsággal fog büntettetni. 5. § A színház bezáratása elnökiileg történhetik, a büntetés pedig rövid szóbeli peruton fog kimondatni.”

³⁵² *Igazgatási rendészet és rendőri büntető bíraskodás* 1947: 43–44.

A színházak mellett a 20. században folyamatosan bővült a műkedvelői színházi előadások sora. A műkedvelői előadások megtartása is engedélyköteles volt, amelyre az 1009.000/1932-es BM rendelet vonatkozott. Ezekre az előadásokra csak akkor adhatott a rendőrség engedélyt, ha a játszó az előadásra vonatkozó szerzői jogokkal rendelkeztek, vagy már lejárt a szerzői jog időkorlátja. A Gyöngyösbokréta nevű, vagy más hasonló népművészeti előadás tartását is BM rendelet szabályozta 1935-től.

A mozgófilmet a 19. század végén találták fel, de a mozi tömegessé válása a 20. században következett be. „Mozgófényképszínház alatt a rendőri gyakorlat szerint általában azt a nagyobb számú közönség befogadására alkalmas, színpad vagy dobogó nélküli, nyilvános helyiségben működő vállalkozást értjük, amely rendszeresen vagy legalább időszakonként nyilvános előadásra engedélyezett, magasabb kultúrigényeket is kielégítő, szórakoztató filmek bemutatásával üzletszerűen foglalkozik.”³⁵³ A fogalomból adódóan fontos, hogy csak az üzleti jellegű filmvetítés esik engedély³⁵⁴ alá, mert már ekkor is vetítettek például iskolákban, rendőrségeken oktatófilmeket. Hasonlóan a színházakhoz, a mozgósínház engedélyezése is több lépcsőből állt. Így szükséges volt: mutatványi, építési, használati, játzsai és tűzrendészeti engedélyek beszerzése. A mozgófilmüzemet csak képzett, üzemvezetői igazolvánnyal rendelkező személy vezethette. Filmvetítést is, hasonlóan a mozi vezetéséhez, csak gépkezelői szaktanfolyamot végzett személy tarthatott. A gépkezelői szaktanfolyamra a 111.000/1937-es BM rendelet előírásai vonatkoztak.

A levetített filmek (mind a hazai, mind a külföldi előállítású) a 4300/1924 ME rendelet szerint hatósági ellenőrzés alá estek, amelyet az Országos Mozgóképfelügyelet végzett, tagjait a belügyminiszter nevezte ki. A hatósági ellenőrzés célja az volt, hogy megállapítsa, a vetítésre kerülő film „tárgya, cselekménye, irányzata vagy előadásmódja jogszabályba ütközik-e, illetve sérti a közrendet vagy a közérkölcset”.³⁵⁵

A fentiek mellett különböző nyilvános helyiségekben, bárókban, kávéházakban, dalsarnokokban³⁵⁶ is sor kerülhetett előadásokra. A mulatók, orfeumok,³⁵⁷ daljátékok, ének, szavalat és táncjátékok, továbbá különböző mutatványok, látványosságok megrendezése céljából hatósági engedélyre volt szükség, amelynek alapját egy igen régi, a 19. századból (1897) visszamaradt

³⁵³ *Igazgatási rendszet és rendőri büntető bíráskodás* 1947: 45.

³⁵⁴ A m. kir. kormány 1920. évi 8.454. számú rendelete a mozgófényképezemokról.

³⁵⁵ SZILÁGYI 2021.

³⁵⁶ A dalsarnokok tűzrendszetére és üzemeltetésére vonatkozó szabály már 1888-tól létezett a fővárosban. E szerint: „A színpadon minden dalsarnokban legalább is egy vízzel telt kád tartandó, abban egy vizes pokróc s mellette két veder. A víz tiszta és friss voltáról a tulajdonos gondoskodni tartozik. A kijáratok az előadás tartama alatt nyitva tartandók és »kijárat« felirattal ellátandók. Minden kijárásnál egy vészlámpa alkalmazandó. A folyosók és járdák elfoglalása tilos. A színpadon és az öltözőkben a szivarozás tilos. Az előadásokra nézve a záróra éjjeli 12 órára állapítatik meg, s a zenére nézve a vendéglők és kávéházakra nézve fennálló szabályok érvényesek. Befejezett cselekménnyel bíró szerves egészet képező színdarabok, valamint a közszemérmert sértő előadások és mutatványok színre hozatala tilos. A férfiak és nők öltözdéje egymástól elkülönítendő és azokba, valamint a színpadra idegeneknek tilos a bemenet. Tilos továbbá a közönségnek a szereplő személyekkel együtt énekelni. A közönségre vonatkozó tilalmakra, a közönség a dalsarnokokban alkalmazandó intő táblák által figyelmeztetendő. A dalsarnokokban kiszolgáltató ételek és italokról szóló árjegyzékek kellő mennyiségben az asztalokra kiteendőek. A kirendelt felügyeleti tisztviselő részére állandóan egy külön asztal kijelölendő, melynél a tisztviselő engedélye nélkül más vendég helyet nem foglalhat.” 11823/1888. sz. Dalsarnokokra vonatkozó főkapitányi rendelet.

³⁵⁷ Orfeum: olyan mulatóhely, ahol a közönség asztalok mellett fogyasztathatott, míg a színpadon v. a parketten artistaszámok, énekes színművek, kuplák váltakoztak. *Magyar Színházművészeti Lexikon*.

7445. sz. főkapitányi elnöki utasítás képezte. Természetesen az utasítás is változott, és más jogszabályok is rendelkeztek a témakörben. A mulatókban és dalszarnokokban csak más színházakban nem játszott, egyfelvonásos műveket lehetett színpadra tűzni. A fellépő személyeknek is rendelkezniük kellett rendőrhatalósági engedéllyel.

Egy későbbi, 151./1927-es sz. rendelet lehetővé tette, hogy elkülönített helyiségben kávéházakban, vendéglőkben rendőrhatalósági engedély birtokában hivatásos színészek, artisták is felléphessenek.

A fentiekben bemutatott szórakoztatóhelyiségek, színházak felügyeletét ellátó rendőrhatalóság az engedélyek és a rendezvények ellenőrzése céljából helyszíni jelenlétet, ügyeletes rendőrtisztviselőket biztosított. Az ilyen szolgálatba kirendelt rendőrtisztviselők számára tiltott volt ingyen étel-ital elfogadása. A felügyeletet ellátó rendőrök kötelezettsége a jogszabályok, tűzrendészeti szabályok betartása és a napi engedélyek ellenőrzése.

A fentiekben túl magyar állampolgárok számára a rendőrhatalóság, külföldiek számára a belügyminiszter ad engedélyt „hangversenyek, táncvigalmak, szavaltatok, felolvasások, daltársulati, bűvészeti, cirkuszi előadások, álarcos felvonulások, tűzijátékok, állatsereglek, anatómiai panoptikumok, múzeum, báb vagy gépszínház nyilvános bemutatásaihoz, kintorna, sípláda, citera nyilvános helyeken való keresetszerzés céljából bemutatott előadásokhoz, hinták, léghajók, erőmérőgépek, hullámvastak és más szórakoztató eszközök igénybevételéhez”.³⁵⁸ Tilos volt olyan engedélyek kiadása a rendőrség részéről, ahol a vállalkozó pénzt vagy más tárgynyerményt helyezett a játék során kilátásba. Különösen tilos volt az ismert szerencsejátékokat engedélyezni, játszani.

Automata biliárdasztalok játékba helyezését szintén a rendőrhatalóság engedélyezhette, aminek feltétele volt, hogy 18 éven aluli személyek nem látogathatták, az eszközt csak külön helyiségben lehetett elhelyezni, amelynek nyitvatartása reggel 8 órától éjjel 1-ig engedélyezett.

A bálók és táncmulatságok tartása is rendőrhatalósági engedélyhez kötött volt, ennek a legfontosabb feltétele a tűzrendészeti előírások és a használati engedély megléte volt.

Rendőrhatalósági engedély volt szükséges a szállodákban és kirándulóhelyiségekben (például szabadban, kerthelyiségekben, amiket kirándulás idején felkereshettek) tartandó táncmulatsághoz is, és a rendezvény nyitvatartása korlátozott időtartamra vonatkozott. A színpadi helyiségeken kívül tervezett nyilvános előadások megtartása esetén a rendőrség ellenőrizhette az előadásjogok meglétét.

Külön szabályozták a nyilvános tánctanítást, amelynek lebonyolításához megfelelő képesítéssel és rendőrhatalósági engedéllyel kellett rendelkeznie a táncmesternek. Nyilvános tánctanítást kizárólag olyan helyiségekben lehetett tartani, amelyek a közegészségügyi, közrendészeti és erkölcsrendészeti feltételeknek megfeleltek, kifogások alá nem estek. Mindezen feltételek meglétét a rendőrség ellenőrizhette.

A fenti rendezvényekhez zenét szolgáltató zenészeknek működési engedéllyel kellett rendelkezniük. Az engedély feltétele a következő volt:

- magyar állampolgárság;
- hazafias szempontból nem esett kifogás alá;
- 18 éven felüli volt;
- megfelelő zenei tudással rendelkezett.³⁵⁹

³⁵⁸ 64.753/1901 sz. BM rendelet.

³⁵⁹ Igazgatási rendszet és rendőri büntető bíraskodás 1947: 76.

Prostitúciórendészet

A korábbi időszakban is kiemelt feladatként kezelték a prostitúciót, ám nem egységesen, hanem minden városban másként. A könyv előző fejezeteiben is bemutatott szabályozás döntően a főváros területére vonatkozott, mivel csak ott volt állami rendőrség. Ez a helyzet 1906 után úgy módosult, hogy a felállított országos hatáskörű határrendőrség is feladatul kapta a határ menti bordélyházak ellenőrzését.

A fenti helyzeten változtatott az 1927-ben megjelent BM rendelet,³⁶⁰ amely akkor már az országos hatáskörrel rendelkező, centralizált és államosított rendőrség számára egyértelműen kijelölte a feladatokat. Erre erkölcsi és közegészségügyi szempontokból is szükség volt, ismervé az első világháború utáni helyzetet. A kiadott rendelet szerint az akkori szóhasználatnál élve a prostituáltat kéjőnek nevezték, akit a hatóság nyilvántartott, és rendszeres orvosi ellenőrzésre kötelezett. Aki a prostitúciós tevékenységet ellenőrzés nélkül, üzletszerűen űzte, azt a rendelet titkos kéjőnek nevezte. A korszak jellemzője, hogy csak magyar állampolgárságú hölgy folytathatott legálisan Magyarországon prostitúciós tevékenységet. A rendőrség az alábbi feltételek megléte esetén vette csak nyilvántartásba a kéjőhölgyet:

- 18. életévét betöltötte;
- nemileg már érintett;
- nincs áldott állapotban;
- fertőző betegségben nem szenved;
- épelméjű;
- nem idült alkoholista vagy részegeskedő;
- nem folyik ellene büntetőeljárás;
- nem tart fenn rovott múltú vagy közveszélyes munkakerülő egyénnel összeköttetést vagy közös háztartást;
- nem tart fenn állandó viszonyt olyan férfivel, akinek családja van;
- nincs férjnél;
- nincs gyermeke, akivel közös lakásban lakik.

Ha a fenti követelményeknek megfelelt a kéjőhölgy, akkor az illetékes rendőrhatalóság vezetője vagy annak helyettese bejegyezhetette. Ha 18 éven aluli személy kérte a bejegyzést, akkor azt el kellett utasítani, amivel párhuzamosan a rendőrhatalóság értesítette a gyámhatóságot vagy a fiatalkorú felügyelő hatóságát. A bejegyzett kéjőnt igazolvánnyal látták el. „Kéjő csak azokban az utcákban lakhat, amelyeket erre a célra az illetékes elsőfokú rendőrhatalóság a helyhatóság hozzájárulásával kijelöl. Ha a rendőrhatalóság és a helyhatóság között nem jön létre megegyezés, a belügyminiszter dönt.”³⁶¹ A rendelet szerint templommal, közhivatalokkal, iskolával egy utcában nem lakhatott. „Kivételesen megengedhető, hogy ugyanabban, vagy a szomszédos utcában, de mindenestre az említett közintézményektől 300 méternél tovább fekvő házban is lakhassék kéjő, ha az a hatóságok megítélése szerint erkölcsrendészeti szempontból nem jár hátránnyal. A helyi viszonyok figyelembevételével a rendőrhatalóság állapítja meg, hogy egy utcában vagy házban hány kéjő lakhatik.”³⁶² A kéjő saját lakásán csak kivételes esetben – ha az erkölcsrendészeti

³⁶⁰ A m. kir. belügyminiszter 1927. évi 160.100/1926. számú körrendelete a prostitúció szabályozásáról.

³⁶¹ A m. kir. belügyminiszter 1927. évi 160.100/1926. számú körrendelete a prostitúció szabályozásáról. 14. §.

³⁶² A m. kir. belügyminiszter 1927. évi 160.100/1926. számú körrendelete a prostitúció szabályozásáról. 17–18. §.

követelményeknek megfelelt, és rendelkezett rendőrhatalósági engedéllyel – fogadhatott férfi vendéget. Továbbá szintén rendőrhatalósági engedélyre volt szüksége a kéjhölgynek, hogy a helyi viszonyok figyelembevételével esetenként a kijelölt időben és helyeken (utcákon) megjelenhessen. A rendelet az alábbi tevékenységeket, magatartást megtiltotta a kéjhölgynek:

- „1. bárhol a jó ízlést sértő módon viselkedni, trágár kifejezést használni, káromkodni, leittasodni, látogatókat ablakból vagy utcán integetéssel, avagy egyébként hívogatni, becsalogatni, illetve feltűnő viselkedéssel a közfigyelmet magára vonni;
2. az utcákon – amennyiben az ott tartózkodás meg van engedve – akár egyedül, akár többed-magával ácsorogni;
3. látogatóul 18 éven aluli fiatakorút fogadni;
4. tudva nő férfivel állandó viszonyt folytatni;
5. oly férfivel folytatni viszonyt, aki vele kitartatja magát;
6. rovtomultú, közveszélyes munkakerülő társaságában tartózkodni, ilyenekkel összeköttetést tartani fenn, vagy ily egyénnel közös háztartásban élni;
7. orvosi rendelvény nélkül kábítószerket (kokaint, morfiomot, ópiumot stb.) szedni és magánál tartani.”³⁶³

A rendelet kiadását követően további bordélyházak üzemeltetésére vonatkozó engedélyt nem lehetett kiadni, a meglévő engedélyeket pedig bevonták. A rendelet kitért a szobahasználatra és a magántalálkahelyekre, ami kapcsán megtiltotta magántalálkahely és szálloda egybeesését. Érdekes rendelkezése a jogszabálynak, hogy a szobák díjait a rendőrhatalóság állapította meg, továbbá hogy a szállodákban és fürdőkben megtiltotta a kéjlgést, a nyilvános helyeken (pl. kávéházakban) pedig korlátozhatta a kéjhölgyek megjelenését. A rendelet szigorúan tiltotta a kéjlgés reklámozását, a tevékenység akár burkolt hirdetését.

Erkölcsei bizonyítványok kiállítása

A korábbi szabályozás szerint az erkölcsi bizonyítvány kiadása vagy megtagadása a közrendészeti³⁶⁴ ügyek közé tartozott. Ez az államosítás után az igazgatási rendészet feladatkörébe került. Az 1927-ben e tárgyban kiadott 469. sz. BM rendelet szerint az erkölcsi bizonyítvány kiadásához csak azokat a tényeket kellett igazolni, amelyeknek igazolását arra a célra, amelyre a bizonyítvány szolgált, az egyes jogszabályok megkövetelték. Az erkölcsi bizonyítványokat az állampolgárok részére a kerületi és a városi kapitányságok állították ki.

Cselédrendészet

A cselédrendészet szintén csak az államosítást követően került az igazgatási rendészet feladatai közé. A cselédrendészet a cselédek kölcsönös jogait,³⁶⁵ a cselédség nyilvántartását, ellenőrzését

³⁶³ A m. kir. belügyminiszter 1927. évi 160.100/1926. számú körrendelete a prostitúció szabályozásáról. 27. §.

³⁶⁴ RÉDEY–LAKY 1903: 289.

³⁶⁵ A törvény szerint az „Aratók, nyomtatók, cséplők s általában bármely mezei munkát nem cseléd-minőségben szerződésként elvállalni szándékozó munkásoknak, mennyiben nem helybeliek;–igazolási jeggyel vagy pedig községi bizonyítvánnyal kell ellátva lenniük, mely nélkül felfogadásuk tilos.” Az így

jelentette, és egy korábbi, 1876-os törvény³⁶⁶ szabályozta. A törvény szerint a cseléd és a gazda között létrejött kapcsolatot írásbeli vagy szóbeli megállapodáson alapuló szerződés szabályozta. Cselédnek volt tekinthető a szerződés alapján elszegődött háztartási vagy gazdasági munkát folyamatosan, legalább egy hónapig végző személy. Aki őt foglalkoztatta, és bért fizetett számára, az volt a gazda. A törvény nem tekintette cselédnek:

- „a) azok, kik tudományos előkészültséget s általában magasabb műveltséget feltételező, habár folytonossággal tartó szolgálatokat teljesítenek;
- b) azok, kik személyes és bizonyos időre folytonos, de nem háztartási vagy gazdasági szolgálatra vannak lekötelve, mint például kereskedő- és iparos-segéddek, tanoncok, gyári és iparos munkások stb.; végre
- c) azok, kik háztartási és gazdasági teendőkre ugyan, de naponkénti díjazás mellett, vagy bizonyos részért vannak lekötelve, például napszámosok, részes munkákat teljesítők, szakmányosok, varrónők stb.”.³⁶⁷

A cseléd a holmiját magánál tarthatta a szolgálat során, de annak megvizsgálását gyanú esetén a gazda csak rendőr jelenlétében hajthatta végre.

A törvény rögzítette a szabályokat a rövid időre alkalmazott személyekkel kapcsolatban, akiket napszámosnak nevezett. A törvény szerint a felfogadott napszámos munkáját önkényesen nem hagyhatta abba, ha ez megtörtént volna, a rendőrség kényszeríthette a munka folytatására. Az a napszámos, aki visszatérően elhagyta a munkáját, és nem vállalt újabb munkát, csavargónak minősült, és vele szemben a rendőrség intézkedett. A cseléd személyére és munkájára vonatkozó hivatalos okmány (munkakönyv) a cselédkönyv volt, amely hivatalos okmánynak minősült, és elvesztése esetén a rendőrség intézkedését vonta maga után. Az államosítás után, ha az 1876. évi XIII. törvénycikkben tárgyalt témakörökben vita keletkezett a gazda és a cseléd között, a rendőrség vált illetékessé a vita elrendezésében vagy a szabály be nem tartása esetén a szankcionálásban.

Nyilvános utcai, alkalmi árusok, koldulás ellenőrzése, felügyelete

A településeken a nyilvános utcai árusítás engedélyköteles volt. Az árusítókkal szemben követelmény volt, hogy tiszta körülmények között tartsák az áruikat.

Az engedély nélküli nyilvános helyen koldulást, vagy a 16 éven aluli gyermek koldulásra kényszerítését a törvény büntette, amelynek megakadályozása, megelőzése a rendőrség feladata volt. Ha koldulást belföldi követett el, azt lakhelyére, ha külföldi, akkor az országból kiutasították.

felvett személyekkel szerződést kellett kötni, amelynek tartalmaznia kellett kölcsönösen mindkét fél jogait, kötelezettségeit. Ezeket a szerződéseket írásban kellett megkötni, és az adott helység bírójának vagy helyettesének szükséges volt láttamoznia, azaz hitelesítenie.

³⁶⁶ 1876. évi XIII. törvénycikk a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról.

³⁶⁷ 1876. évi XIII. törvénycikk a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról. 3. §.

Szálloda, penzió, vendéglő, kávéház, kávé- és italmérések, cukrászdák felügyelete

Az első világháború után új életkörülmények, életviszonyok alakultak ki, amelyek az italmérés, a kávéházak, a cukrászdák, a szállodák tekintetében is új szabályozást igényeltek. Az új szabályozások a közrendészeti, közérkölciségi, közegészségügyi és állami bevételekkel összhangban születtek meg. A korábbi engedélykiadási gyakorlatot megszigorították, és a rendőri hatóságok véleményét jobban figyelembe vették. Az új szabályozás az állam kizárólagos rendelkezési jogát kiterjesztette a bor, must, gyümölcsbor és sör nagybani eladása terén. Továbbra is kiemelten kezelték az árusítóengedélyt kapó személyek megbízhatóságát.

A közlekedés felügyelete

A 20. század elején a motorizáció folyamatosan teret nyert, dinamikusan növekedett a közlekedésben részt vevő autók száma mind Európában, mind Magyarországon. 1909 után 1929-ben ismét Párizsban tartottak nemzetközi konferenciát, amelynek hatására Magyarországon 1929-ben kiadták azt a BM rendeletet,³⁶⁸ amely Közlekedési kódex³⁶⁹ néven vált ismertté. Ezen rendelet hatálya már kiterjedt az egész országra és a közforgalomban részt vevő összes járműre, például a gépjárművekre, állati vagy emberi erővel vont kocsikra, a kerékpárokat, valamint a gyalogosokra is, és ekkor még a közlekedésben részt vett jelentős számú szabadon hajtott málhás és vezetett állatokra. A Közlekedési kódex rögzítette a közúti közlekedés rendjének általános érvényű szabályait, például a bal oldali közlekedést stb. Továbbá a gyalogosokra, lovasokra, valamint a vezetett és a szabadon hajtott állatokra vonatkozó közlekedésrendészeti előírásokat, szabályokat.

A Közlekedési kódex néhány közlekedési eszközre vonatkozó különleges rendelkezést tartalmazott, rögzítette a gépjármű³⁷⁰ fogalmát. A közúti forgalomban csak forgalmi engedéllyel rendelkező autót engedett részt venni, amelynek kiadását a BM rendelet³⁷¹ az elsőfokú rendőrhatalóság feladatkörébe utalta. A gépjárművek közlekedésrendészeti, valamint forgalombiztonsági ellenőrzését a BM bármikor elrendelhetette. Az autót csak vezetői engedély birtokában lehetett vezetni, amelynek kiadása a rendőrhatalóság feladata volt. Követelményeit, folyamatát a BM rendelet rögzítette. A vezetői engedélyek nyilvántartását a rendőrség biztosította. A részletes szabályok bemutatásától terjedelmi korlátok miatt eltekintek.

³⁶⁸ A m. kir. belügyminiszternek és m. kir. kereskedelemügyi miniszternek 1929. évi 250.000. BM sz. rendelete a közúti közlekedés rendjének és a közutakon a közrend fenntartásának egységes szabályozásáról.

³⁶⁹ A főkapitány ezután a közlekedési kódex életbelépéséről számol be és megállapítja, hogy annak a gyakorlati életbe való átvitele úgy történt, hogy a forgalom és a nagyközönség minél kevesebb zaklatásával járjon (1930. 09. 05.). MTL.

³⁷⁰ Gépjárműnek kell tekinteni az olyan sín pályához vagy vezetékhez nem kötött szárazföldi járművet, amelyet géperő hajt, és amely rendszeres használat közben közterületet vesz igénybe.

³⁷¹ A m. kir. belügyminiszternek és m. kir. kereskedelemügyi miniszternek 1929. évi 250.000 BM számú rendelete a közúti közlekedés rendjének és a közutakon a közrend fenntartásának egységes szabályozásáról.

Mérgező, gyúlékony és robbanószerkezetek ellenőrzése, felügyelete

A rendészet fogalmából kiindulva az emberek életére és ingatlanjaira, ingóságokra veszélyt jelenthetnek a gyógyításban vagy mezőgazdaságban, iparban tárolt, felhasznált mérgező anyagok, a bányászatban felhasznált robbanóanyagok, valamint az élet szinte minden területén alkalmazott gyúlékony anyagok, mint például az olaj, petróleum, gáz stb. Ezért az ilyen veszélyes anyagok bányászása, előállítás, tárolása, forgalmazása és felhasználása mind szigorú szabályok kialakítását és azok betartását követeli meg. Ezen szabályok betartását volt hivatott ellenőrizni és megszegését szankcionálni a rendőrség. Lőszer-, robbanóanyag-vásárláshoz belügyminiszteri engedély volt szükséges.

Főzésre használt réz-, cink- vagy más fémedényekre; árusításra vagy szétoztásra szánt ételek és italoknak tartására és a mértékekre vonatkozó szabályok betartásának felügyelete

Közismertté vált, hogy bizonyos fémekből készült edények főzésre alkalmazás során mérgező hatást váltanak ki, ezért azok árusítását megtiltották. Különösen a réz, cink fémek használatára vonatkozó tilalom megszegését kellett ellenőriznie a rendőrségnek.

Állatkínzás megakadályozása, állategészségügyi szabályok betartásának ellenőrzése

Az állatok megkínzásának a tilalmára már a 19. században is hoztak helyi rendeleteket. Aki nyilvánosan, botrányt okozó módon az állatokat kínozza, üti, vagy az állatkínzás megakadályozása érdekében kiadott rendeletet megsérti, azt a törvény pénzbírsággal büntette. Az a cseléd, aki az állat elől az ételmet ellopta vagy a rá bízott állatot kínozza, súlyosabb büntetést kaphatott. Az állatkínzást elkövetők szankcionálása a rendőrség feladata volt.

Fegyver- és lőszerkészítés, -tárolás, -kereskedelem engedélyezése, felügyelete

A fegyver, lőszer gyártása, forgalmazása, vásárlása és tartása mindig klasszikus igazgatás-rendészeti tevékenység volt, és a gyakorlat azt mutatja, hogy a mai napig az is maradt. A fegyveres szervek fegyvereinek tartása, használata elkülönül a társadalomban a polgárok által birtokolt fegyverek tartásától. A rendőrség, honvédség, vámőrség szigorú szabályok alapján, zárt körben tárolja a fegyvereket, kiképzési, rendészeti, honvédelmi célra történő alkalmazásuk szigorú feltételek³⁷² meglétéhez kötött.

Vadászat, önvédelem vagy mutatóványos alkalmazáshoz a fegyverek beszerzését, tartását és ahhoz a lőszer vásárlását a lakóhely szerinti illetékes rendőrkapitányság engedélyezte.

³⁷² A fegyverszoba, fegyver- és lőszerraktár a tárolás elengedhetetlen feltétele. A fegyverlőszer-kiadás útjának engedélykötelesnek és követhetőnek kell lenni.

Lőfegyvervásárlási, -tartási, -viselési engedélyt³⁷³ csak a következő feltételek megléte esetén állítottak ki:

- magyar állampolgár (legalább 10 éve);
- felnőttkorú (21. életévét betöltött), vagy 18. életévét betöltött személy, ha törvényes képviselője felelősséget vállalt érte (gyakorlatilag ebben az időben a 18. évet be nem töltő egyén kiskorúnak minősült, és nem kaphatott fegyvert);
- feddhetetlen előéletű;
- fizikailag, pszichikailag egészséges, megbízható.³⁷⁴

Indokolatlan esetben a rendőrség nem adja ki a fegyvertartási engedélyt. Külföldiek számára szükséges a belügyminiszter előzetes engedélye.

A rendőrközegek (ezek közé sorolhatók: a rendőrök, csendőrök, pénzügyőrök, erdőtisztek, erdő-, mező-, hegy- és halőrök) kötelesek a működési területükön a fegyvertartási engedéllyel rendelkező egyéneket ellenőrizni, aki pedig nem rendelkezik engedéllyel, attól a fegyvert bevonni.

Lőszer, lőfegyver iparszerű árusítása, közvetítése csak a belügyminisztertől kapott engedély alapján volt lehetséges.

Építkezésrendészeti feladatok

Az államnak és az állampolgároknak közös céljuk, hogy minél nagyobb biztonságban éljenek az ország lakosai, ezért fontos, hogy milyen épületek és milyen épületcsoportok létesülnek az országban. Ennek szemléletes megnyilvánulása, hogy a lakóépületek mennyire szilárd, biztonságos kivitelben készülnek, és mennyire felelnek meg a tűzrendészeti előírásoknak. Az építkezésre vonatkozó előírás szerint: „Lakházak építésénél a közegészségügyi feltételek figyelembe veendőek. Az építészeti szabályokat, új építkezéseket illetőleg, tekintettel a helyi viszonyokra s a közegészségügyi szempontokra, szabályrendelet útján, az egészségügyi bizottmánynak meghallgatásával, a törvényhatóság állapítja meg. Ujonépült vagy átalakított helyiségek lakhatása városokban csak kielégítő egészségrendőri szemle után engedhető meg. Közegészségileg veszélyessé vált lakhelyeknek azonnali kiürítése hatóságilag elrendelhető.”³⁷⁵

Tűzeseteknél, árvíz, földrengés vagy egyéb természeti katasztrófánál és szerencsétlenségeknél a rend fenntartása, a közbiztonság védelme

A természet elemei közül a tűz, a víz és a földrengés a váratlansága és hatalmas romboló hatása miatt minden időszakban a legjelentősebb veszélyt jelenti az emberekre és azok vagyontárgyainak épségére. Ezen elemi csapások megelőzésére és felszámolására a legfontosabb örökös testület a tűzoltóság³⁷⁶ volt. „1936. január 28-át lángbetűkkel jegyzi fel a magyar tűzrendészet történe-

³⁷³ Lőfegyvert (vadász-, céllövő és egyéb lőfegyvert, pisztolyt), továbbá lőszereket és robbanóanyagokat csak az tarthat, viselhet, vásárolhat vagy árusíthat, aki az arra illetékes rendőrhatalásoktól engedéllyel rendelkezik. 9862/1920. ME rendelet.

³⁷⁴ NAGY 1941: 162.

³⁷⁵ 1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről. 11. §

³⁷⁶ 1936. évi X. törvénycikk a tűzrendészet fejlesztéséről.

tében, mert ezen a napon terjesztette a képviselőház elé a magyar királyi belügyminiszter törvényjavaslatát a tűzrendészet fejlesztéséről.³⁷⁷ Az elfogadott törvény tartalma a következő főbb témaköröket tartalmazta:

1. §. A hivatásos tűzoltóságok fenntartása és megszervezése.
2. §. Tűzoltószervezetek és berendezések kiegészítése.
3. §. (1) A tűzvédelmi szervezetek megállapítása, a tűzvédelmi berendezések létesítése a légítámadás ellen irányuló védelem követelményeire figyelemmel történjen.
(2) Légítámadás veszélye esetében a veszélyeztetett város, illetőleg község tűzrendészeti szervezete – a veszély tartama alatt – a légítámadás elhárítását irányító katonai parancsnok vezetése alatt álljon.
4. §. Tűzrendészeti ügyekben eljáró hatóságok.
5. §. Tűzrendészet feletti felügyelet.
6. §. A tűzrendészeti felügyelő törvényhatósági bizottsági, illetve képviselőtestületi tagsága.
7. §. Tűzrendészeti felügyelő fellebbezési joga.
8. §. Országos tűzoltó szövetség.
9. §. Biztosító intézetek tűzrendészeti járulékfizetési kötelezettsége.
10. §. Felhatalmazás a törvényre vonatkozó rendeletek megállapítására és kibocsátására.
11. §. Nagy- és kisközségek éjjeliőr szolgálata.
12. §. Mezőgazdasági termékek közös szérűjéhez szükséges ingatlan megszerzése.
13. §. Hatályba lépés.³⁷⁸

A törvény végrehajtására kiadott 180.000/1936 BM sz. rendelet már a légoltalmi³⁷⁹ előírásokra is tekintettel volt.

A törvény szellemében megszervezett tűzoltóság készenléti szolgálata öröködik a lakosság személyi és vagyonbiztonsága felett, megelőzve a tűzveszélyt. Tűz esetén riaszthatók, és készenléti tűzoltószereikkel elhárítják a tűzveszélyt.

Hirdetmények, újságok árusításának felügyelete

A hirdetmények kiragasztására egy 1889-es szabály³⁸⁰ vonatkozott, amely alapján hirdetményeket csak a házfalak azon részére lehetett ragasztani, amelyet a háztulajdonos kijelölt. Amennyiben a hirdetés idejétmúlt, azt el kellett távolítani. A hatósági hirdetmény megrongálása, eltávolítása büntetést vont maga után.

A hírlapárusok engedélye a BM 844/V-b. 1900. sz. leirata³⁸¹ szerint három hónapra szólt, amelyet lapárusítási igazolvánnyal legalizáltak.

³⁷⁷ HADNAGY [é. n.].

³⁷⁸ HADNAGY [é. n.].

³⁷⁹ Egy elkövetkező háborúban a légítámadások tűzveszélyt is jelentenek, azok nyomán szinte kivétel nélkül tüzek is keletkeznek. A gyújtóbombák alkalmazása nagyban fokozza a tűzveszélyt. A gáz és gyújtóeszközök együttes alkalmazása fokozott tűz- és életveszélyt jelent. A tűzvédelmi törvény (az 1936. évi törvénycikk) és a korábban elfogadott légoltalmi törvény (1935. évi XII. törvénycikk) előírásai szinkronban legyenek. HADNAGY [é. n.].

³⁸⁰ RÉDEY-LAKY 1903: 204.

³⁸¹ RÉDEY-LAKY 1903: 204.

Rendőri felügyelet alatt lévők nyilvántartása, ellenőrzése

A rendőrség rendelkezik az erőszak monopóliumával, amely alapján valamely cél elérése érdekében kényszer alkalmazhat. A kényszer Tóth József³⁸² szerint aktív és passzív, pszichikai (lelki) és fizikai (kényszerítő eszközök) lehet. A rendőri felügyelet közvetlen rendészeti kényszer alkalmazása, rendőri felügyelet alá helyezés, amely során az adott személy nem hagyhatja el a rendőrség által megnevezett területet, helyiséget. Amennyiben a rendőri felügyelet (REF) alatt álló személy kihágást követett el, azonnal be kellett kísérni a rendőrségre. A rendőri felügyelet alatt álló személyeket a rendőrségen nyilvántartották. A REF-es személyeknek meghatározott időpontokban jelentkezniük kellett a rendőrségen, ahol lakásukat és munkájukat bejelenteni voltak kötelesek.

Ön- és közveszélyes elmebetegek, magatehetetlen betegek és gyermekek elhelyezése

Az ön- és közveszélyes embereket az állami lipótmezei „tébolydába”³⁸³ kellett szállítani. A közveszélyes emberek számára a kezelést folytató „tébolyda” helyszínét a rendőrorvos jelölte ki. Az elmebeteg embereket kísérő okmányt a rendőrkapitányság hivatalos pecséttel látta el. A mentők végezték a szállítást, amelynek díját felszámolták. A betegek beszállítását a rendőrorvosok vizsgálata után hagyták jóvá. A rendőrorvosnak a közveszélyes állapotot meg kellett állapítania ahhoz, hogy a beteget a tébolydába beszállítsák. A beteg beszállítása előtt meg kell állapítani a személyazonosságát, a vagyoni helyzetét és közeli hozzátartozóját. Ha az előbbiek közül valamelyik hiányzik, úgy személyleírást kellett felvenni.³⁸⁴

Talált tárgyak, értékek megőrzése, nyilvántartása és kiadása

Az érvényben lévő Btk. szerint a talált tárgyat 8 napon belül mindenkinek át kell adnia a hatóságnak. A rendőrségnek a talált tárgyat nyilvántartásba kellett vennie, és a találó félnek igazolást állított ki az eseményről. A rendőrség a talált tárgyat letétként kezelte. A leadott tárgy letétbe helyezése után a rendőrség nyomozócsoportja „puhatolást” végzett, és ha bizonyíthatóan megtalálta a tulajdonost, akkor visszaadta a megtalált tárgyat.

Idegenrendészet Trianon után

Az igazgatásrendészet feladatkörét felsoroló 90.089/1920. sz. BM rendelet³⁸⁵ sehol nem jelenítette meg az idegenrendészeti feladatokat, de később a rendészeti szakirodalom és a szakmai közélet is az igazgatásrendészethez sorolta az idegenrendészetet. Ennek fő oka, hogy a 20. században az idegenrendészet szerepe a világháborúk, valamint a trianoni döntés következtében meg-

³⁸² TÓTH 1939.

³⁸³ Elmeógyógyintézet, örültekháza, bolondokháza stb.

³⁸⁴ RÉDEY-LAKY 1903: 116.

³⁸⁵ 90.089/1920. sz. BM rendelet, az állami rendőrség ügyintézői hatásköre.

nőtt. Az első világháború időszakában például nehezítette és bonyolította a helyzetet, hogy a kivételes állapotról szóló tv. az útlevélkiadást a BM jogkörébe utalta, ugyanakkor az útlevél kiadását, elintézését, kiosztását a főkapitányságok végezték. Ezenkívül rengeteg munkát jelentett a különleges utazási és egyéb engedélyek kiadása, idegenek, kémgyanús egyének megfigyelése, például foglyok, katonák hadművelleti területen való látogatásának engedélyezése stb. A probléma fontosságát mutatta, hogy a külföldiek internálásával még kormányülésen³⁸⁶ is foglalkoztak. A háború eseményeivel párhuzamosan változó, de nagy számban jelentkező menekültek, internáltak ellátása komoly nehézségek elé állította a magyar kormányt.³⁸⁷ Egy-egy hadművelet sikere érdekében a csapatok például Galíciában területeket, falvakat ürítettek ki, amelyek lakossága a határon átváltott, és vagyoni helyzetének megfelelően tudott magáról gondoskodni.

Az első világháború után a trianoni határok keretei között létrejött új magyar állam, amelyet a közéletben csak Csonka-Magyarországnak neveztek, e nagyon nehéz helyzetben is figyelmet fordított a külföldiek rendészetére, ellenőrzésére. Ebben az időben az 1921. évi XXXIII. számú törvénycikk jelentette a trianoni békeszerződés életbelépését, amely kitért a külföldiek beutazására, illetve a beutazáshoz szükséges vízum beszerzésére. Ekkor még nem használták a vízum kifejezést, hanem a „visum” latin szónak a magyar megfelelőjét, a láttamozást alkalmazták. Az ezt követően, 1922-ben kiadott XVII. számú törvénycikk kimondta, hogy a külföldi állampolgároknak Magyarország területére való beutazása szabályszerű útlevelüknek az illetékes magyar külképviseletnél beszerezhető és államunként változó illeték befizetése után eszközölt láttamozásához van kötve.

A külföldiek rendészetére vonatkozóan továbbra is az 1903. évi V. tv. volt a meghatározó, amely felhatalmazta a belügyminisztert rendelet kiadására. Ennek szellemében jelent meg a következő, a m. kir. belügyminiszter 1923. évi 187.800 BM körrendelete, „A menekült orosz állampolgárok utazásának és itt tartózkodásának szabályozása” tárgyában. A rendelet a megbízható orosz állampolgárokat mentesítette az útlevél-kötelezettség alól, és a genfi egyezmény szellemében személyigazolvánnyal látta el, de az idegen állampolgárookra vonatkozó jogszabályok alá tartoztak továbbra is. A közviszonyokban beállt változások, javulások indokolták, hogy az 1903. évi V. tv. végrehajtását szolgáló korábbi BM rendeletet felülvizsgálva egy új meghatározó rendeletet adjanak ki a külföldiek rendészetére vonatkozóan. Erre 1925-ben került sor. A m. kir. belügyminiszternek 1923. évi 200.000 BM rendelete, a Külföldieknek az ország területén lakhatásáról szóló 1903. V. tc. végrehajtása címet viselő rendelet 1. §-a rögzítette, hogy a rendelet szempontjából külföldi az, aki nem magyar állampolgár. Ez az egyszerű fogalom meghatározás általában formálisnak tűnhet, de az 1920-as évektől kezdve a Kárpát-medencében a trianoni határok miatt nem ilyen egyszerű a helyzet. Erre utal a rendelet, hogy vitás esetben a belügyminiszter döntött. Különösen vonatkozott ez azokra az elszakított részekben élő emberekre, illetve a korábban az Osztrák–Magyar Monarchiában élő polgárookra, akik nem vették fel az utódállamokban az állampolgárságot.

A továbbiakban a 2. § a külföldiek beutazásával foglalkozik, amelynél általános szabály az útlevél-kötelezettség és az, hogy a külföldi személy nem esik beutazási tilalom alá.

A 3. § szerint a jogosan beutazott külföldi az ország bármely területén tartózkodhat.

A rendelet a beutazó külföldi számára 24 órán belüli bejelentési kötelezettséget írt elő, amelyet a kis- és nagyközségeknél a körjegyzőnél, városokban a kapitányságokon kell végrehajtani. A bejelentkezés után 2 hónapig korlátlanul, azután csak engedéllyel tartózkodhatott az országban.

³⁸⁶ Az 1914. szeptember 29-ei ülésen. IVÁNYI 1960: 92.

³⁸⁷ SALLAI–KOBOLKA 2014: 124–148.

Az 5. § a bejelentési dokumentumok kitöltésével és beszolgáltatásával, a 6. § a szállodák ez irányú kötelezettségeivel foglalkozik.

A 8–11. §-ok a lakhatási szándék bejelentésével, azok adminisztrációjával kapcsolatos szabályokat tartalmazzák.

Külön intézkedik a rendelet a községi kötelékbe való felvételtől, amely szerint csak azt a külföldit lehet felvenni a település vagy község névsorába, aki az 1903-as V. tc. 16. § feltételeinek megfelel. A külföldiek számára munkavállalást csak azoknak engedélyezett, akik jogosan tartózkodnak Magyarországon, és be vannak jelentve.

A következő részben a külföldiek kiutasításával kapcsolatos előírásokat tartalmazza a rendelet.

A 15. § szerint az a külföldi Magyarország területéről kiutasítható, sőt kényszerrel eltávolítható:

- aki személyazonosságát, állampolgárságát kellően nem igazolja;
- aki a maga és saját családja fenntartására szolgáló eszközöket ki nem mutatja;
- akinek az állam területén való tartózkodása az állam érdekében aggályos;
- akinek az állam területén való tartózkodása a közbiztonságra és a közrendre aggályos.

A külföldinek az állam érdekében különösen aggályos a magatartása, ha

- az államhatárt engedély nélkül, meg nem engedett módon lépte át, illetve ha az itt-tartózkodási szabályokat megszegte;
- az állam és társadalmi rend, vagy közbiztonság ellen elkövetett magatartása miatt 10 éven belül el lett ítélve, továbbá ha az állam ellen felforgató tevékenységre utaló magatartást tanúsít;
- aki szóban vagy írásban a magyar államot, az államfő személyét, a közigazgatási szerveket stb. kisébbitő, lenéző kijelentéseket tesz;
- akiről feltételezhető, hogy Magyarország érdekében kémtevékenységet vagy csempészést folytat;
- aki a beutazást megelőző 10 évben súlyos bűncselekmény elkövetése miatt el lett ítélve;
- aki a közterhek alól kivonta magát, vagy jogosítványhoz kötött tevékenységet engedély nélkül üzemeltetett;
- aki 1914 után nagyobb bevándorlási mozgalom keretén belül került az országba, és jelenléte a magyar érdekében nem kívánatos.

A rendelet a közrendre, közbiztonságra különösen aggályosnak tartja azoknak a külföldieknek az itt-tartózkodását, akik:

- koldulás, titkos kéjelgés, csavargás, közveszélyes munkakerülés vagy közterhekbe ütköző bűncselekmény miatt büntetve voltak;
- nincs állandó foglalkozásuk, erkölcstelen életet folytatnak;
- akik magukról állított hamis adatokkal félrevezették a hatóságot.

A fentiek alapján foganatosított kiutasítás hatálya a külföldi házastársára és kiskorú gyermekeire is kiterjedt. A fentieken túl a rendelet szabályozta a kiutasítási eljárást, a fellebbezést, a büntető rendelkezéseket, az átmeneti intézkedéseket, kivételeket, illetve a mellékletekben a rendelet végrehajtásához kapcsolódó formanyomtatványokat. A külföldiekkel kapcsolatos előírásokat alaposan, részletesen szabályozta, így nem vált szükségessé új bevándorlással kapcsolatos törvény megalkotása. A két világháború közötti időszak meghatározó eseménye volt az 1930. évi XXVIII. törvénycikk, a külföldieknek a magyar korona országai területén lakhatásáról szóló

1903. V. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról kiadott törvény.³⁸⁸ A törvény megalkotását az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés következtében beálló új viszonyok indokolták. A külföldiek ellenőrzése teljes egészében a rendőrség hatáskörébe került. A törvény végrehajtására a belügyminiszter kiadta a 10.000/1930. számú rendeletét, amelyben először találkozunk a külföldi fogalmának ma is érvényes, de már egyszerűsített megfogalmazásával. „Külföldi mindenki, aki a fennálló jogszabályok értelmében nem magyar állampolgár.” A törvénycikk rendelkezése alapján közvetlen miniszteri irányítással hozták létre a külföldiek rendészetéért felelős szervet, a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságot (KEOKH),³⁸⁹ amely másodfokú szervként a rendőr-főkapitányságok idegenrendészeti ügyeiben is eljár. A törvény végrehajtására kiadott BM rendelet tovább szigorította a külföldiek magyarországi tartózkodását, például a lakhatási engedélyek kiadásához a személyazonosság, állampolgárság igazolására és érvényes utazási igazolvány bemutatására volt szükség. A KEOKH Budapesten elsőfokú, vidéken másodfokú hatóságként járt el, amelynek feladata a külföldiek ellenőrzése, utazásuk, letelepedésük, munkavállalásuk, itt-tartózkodásuk engedélyezése, kérelmeik elbírálása volt.³⁹⁰ A folyamatos változtatást, módosítást a háború utáni politikai, majd a nagy gazdasági világválság indokolta. A két világháború időszakában, majd az ezt követő évtizedekben Magyarország jellemzően kibocsátó országgá vált a nemzetközi népvándorlásnak.

Kábítószerekkel kapcsolatos eljárás

Az igazgatásrendészetre vonatkozó BM rendelet ugyan nem sorolta fel a kábítószerrel kapcsolatos rendőri teendőket, de a gyakorlat azt igazolta, hogy e tevékenységet is a rendőrség igazgatásrendészeti tisztviselői végezték. Magyarországon az 1930-as években már ismerték az ópium, a morfium és a kokain kábítószereket, és azokat a gyógyításban alkalmazták, továbbá az éjszakai lebujokban, mulatókban kábítószerüzérek illegálisan terjesztették. Magyarország csatlakozott az 1912. évi hágai, valamint az 1925. évi és az 1931. évi genfi egyezményekhez, aminek következtében került kiadásra a 2.222/1934. évi ME rendelet.³⁹¹ A rendelet a kábítószer előállítását, forgalmazását, felhasználását ezt követően hatósági ellenőrzés alá helyezte. A rendelet szerint a hatósági felügyelet és ellenőrzés kiterjedt a „kábitószeresek mindennemű előállítására, termelésére (termesztésére) és forgalomba hozatalára (behozatalára, kivitelére és átvitelére), továbbá készletben tartására (bizományban tartására, raktározására stb.) és ajándékozására”.³⁹² A rendelet a kábítószeres alkalmazását kizárólagosan csak tudományos vagy orvosi célú felhasználásra tette lehetővé. A hatósági tilalom nem terjedt ki a máktermesztésre, -forgalmazásra. A kábítószeres legálisan előállító üzemek részére az engedélyt a belügyminiszter adhatta ki.

³⁸⁸ 1930. évi XXVIII. törvénycikk a külföldieknek a magyar korona országai területén lakhatásáról szóló 1903:V. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról.

³⁸⁹ 1930. évi XXVIII. törvénycikk 2. §. (1) bekezdés.

³⁹⁰ SALLAI 2015a.

³⁹¹ A m. kir. minisztérium 2.222/1934. ME számú rendelete a Genfben 1925. évi február hó 19-én kötött Nemzetközi Ópiumegyezmény becikkelyezéséről szóló 1930. XXXVII., és a kábítószeres gyártásának korlátozása és forgalomba hozatalának szabályozása tárgyában Genfben 1931. évi július hó 13-án kelt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről szóló 1933. VIII. törvénycikk végrehajtásáról. [A m. kir. minisztérium 2.222/1934. ME számú rendelete]

³⁹² A m. kir. minisztérium 1934/2.222. ME számú rendelete. 1. §.

A kábítószeres gyógyászati célú terjesztését csak az engedélyek birtokában lévő gyógyszerárak végezheték, és csak az engedéllyel gyártó üzemektől vásárolhatták fel a gyógyászati célú kábítószer tartalmazó termékeket. Az ME rendelet nagyon szigorú szabályokat írt elő a kábítószeres belföldi, tranzit és külföldi forgalmazására, szállítására. Ennek megfelelően a rendelet megsértőit súlyosan szankcionálta.

Az első világháborút lezáró Párizs környéki békék új helyzetet teremtettek hazánk számára. Új feltételek között kellett megszervezni a közigazgatást, a centralizált állami rendőrséget. Az 1920 után megszervezett magyar állami rendőrség feladatrendszerében a korábbi, 1916-ban létrejött fiúmei rendőrség példájára az igazgatásrendészet önálló területként jelent meg, és a folyamatos jogalkotás eredményeként a részterületei jól elhatárolhatóvá váltak. A feladatok között jellegzetesen megjelent a fegyver-, lőszervásárlás, -tartás engedélyezése, idegenrendészeti feladatok, színház-mozi engedélyezése, kávéházak, italkimérő helyek felügyelete, idegenrendészet felügyelete, cseléd- és prostitúciórendészet stb.

VÁKÁT OLDAL

Igazgatásrendészet a szocializmus éveiben

Még javában tartott hazánkban a háború,³⁹³ amikor a már szovjet ellenőrzési területen megkezdődött a politikai élet beindítása, az ideiglenes kormány felállítása. A korábbi politikai rendszer rendfenntartói közül a csendőrség személyi állományának jelentős részét azonnal, a rendőrség állományát a későbbiekben folyamatosan bocsátották el. Magyarországon még zajlottak a háborús események, de a frontvonal nyugatra tolódásával az ország keleti területein újraindult az élet, és a közbiztonság, a nyugalom iránti igény felértékelődött. Az új ideiglenes politikai vezetés a közrend fenntartására kiemelt figyelmet fordított, és már 1945 januárjában a 13/1945. ME rendelet kiadásával intézkedett a polgárőrség megszervezéséről. Az egyenruha hiánya miatt a rendőrök megkülönböztetésére ekkor az 5.007/1945. BM rendelettel bevezették a kék rendőrségi feliratos karszalag használatát. 1945 januárjában a fővárosi rendőrséget újjászervezik, és vezetésével Sólyom Lászlót bízták meg, míg az ebben az időben felállított politikai osztályt Péter Gábor kapta.³⁹⁴ 1945 márciusában az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1.690/1945. ME számú rendeletével intézkedett az államrendőrség felállításáról és a csendőrség feloszlásáról. Ugyanez a rendelet létrehozta a budapesti és vidéki, továbbá vármegyei és városi főkapitányságokat, városi és járási kapitányságokat, rendőrőrszobákat, rendőrbiztosságokat, és körzeti rendőrőrsöket állítottak fel. Már 1945 áprilisában a személyi állomány hiányának pótlására, Budapesten megindult az első négyhetes rendőrkiképző tanfolyam.³⁹⁵ Ezt követően központi intézkedések történtek a rendőri személyi állomány ellátására, fegyverzeti, híradó eszközök beszerzésére. Később a 140.061/1945. BM IV/1. sz. rendelet intézkedett a rendőrség személyi állományának besorolásáról és a honvédséggel azonos rendfokozatok bevezetéséről, majd később a rendőr őrvezető, tizedes, szakaszvezető rendfokozat rendszeresítéséről. A határrendőrség újbóli felállítására és a révkapitányságok Belügyminisztérium alá rendelésére, valamint a folyamrendőrség megszervezésére 1945 augusztusában került sor. A rendőrségi állomány utánpótlása a legfontosabb feladatok közé tartozott, amit a kiadott 147.332/1945. IV/12. BM sz. rendelet is jelez. Ezen rendelet intézkedett országos viszonylatban az előkészítő tanfolyamokról a leendő rendőrtisztek, nyomozók és őrszemélyzet számára, majd még ugyanebben az évben elindult az őrsparancsnokképző tanfolyam. Újraindult az élet a rendőrök egészségügyi ellátása terén is, és februárban megkezdte működését az Országos Rendőr Kórház.

Jelentős változást 1946 októbere hozott, amikor is a vármegyei és városi főkapitányságokat megszüntették, és a városokban és járási székhelyeken városi, járási kapitányságokat hoztak létre. Bevezették a vármegyei felügyeleti körzeti szemlélőket, akiknek a fő feladata a vármegyei rendőrségek ellenőrzése volt. A korábban felállított vidéki Politikai Rendészeti Osztályt beleolvadt a budapesti osztályba, és új elnevezést kapott: Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya.³⁹⁶

³⁹³ Kovács 2005.

³⁹⁴ *Magyar Rendőr kalendárium* 1948: 63.

³⁹⁵ *Magyar Rendőr kalendárium* 1948: 63.

³⁹⁶ *Magyar Rendőr kalendárium* 1948: 63.

Ebben az időben született meg az a BM rendelet, amely a felállított igazgatásrendészet ügyköreit az alábbiak szerint rögzítette:

- „1. Igazgatási rendészeti törzsosztály ügykörét képezi a közbiztonság és közrend körébe eső mindazonoknak a teendőinek az ellátása, amelyek más ügyosztály vagy hivatal ügykörébe utalva nincsenek. Az igazgatási rendészeti törzsosztály vezetésével kapcsolatos teendőket az ügyosztály vezetője látja el.
 2. Útlevel alosztály; ügyköre: külföldi utazásra jogosító útlevelek kiállítása a budapesti főkapitányság vezetőjének egész működési területére kiterjedő illetékességgel.
 3. Gyermekvédelmi alosztály; ügyköre: az elhagyott, erkölcsi romlásnak kitett vagy züllésnek indult gyermekek érdekében szükséges intézkedések megtétele (1913:VII. tc. 62. § második bekezdése).
 4. Bejelentő hivatal; feladatköre: a budapesti főkapitányság vezetőjeinek működési területén, továbbá a magyar államrendőrség budakörnyéki járási kapitánysága területén lakók lakásainak nyilvántartása, a bejelentett lakásokról hatóságok és magánfelek részére értesítésadás, valamint lakásbizonylatok kiállítása.
- Az igazgatási rendészeti ügyosztálynak külön osztályirodája van.”³⁹⁷

A fentiek mellett ugyanebben az időszakban megjelent a *Magyar Rendőr* száma, elrendelték a „bajtárs” megszólítás alkalmazását, kiadták a Nyomozati eljárási utasítást, felállították a kiskunhalasi lovasosztályt, és új egyenruhát, valamint előléptetési szabályzatot³⁹⁸ adtak ki. Az állomány tisztí utánpótlásának biztosítását azonban majd csak az 1947-ben elkezdett és 1948 februárjától gyakorlatilag is elindított Rendőr Akadémia (RAK) jelentette.

A közrend, közbiztonság újjászervezése mellett a közigazgatás is újjászervezésre várt, amelynek alapjait a korábbi, két világháború között funkcionáló közigazgatásban kidolgozott alapelvek jelentették. Az ebben az időben *Közigazgatási Alapelvek* címmel kiadott útmutató is ezt igazolta, amely szerint a „közigazgatás az állami szervek törvényes akaratot megvalósító tevékenysége, amely szerves része az államigazgatásnak”.³⁹⁹ Ugyanebben a műben a rendészet elemei között az alábbiakat olvashatjuk:

- a közrendészet a közrend előfeltételeinek létrehozása vagy a meglévő közrend fenntartása;
- a „közrendészeti igazgatás” az igazgatási ágazatok egyike;
- az igazgatásrendészet – a közérdekből kiindulva – az egyes személyek magatartásának szabályozása.⁴⁰⁰

A fentiek jól szemléltetik, hogy a közigazgatásban 1945-ben még a korábban Concha, Tomcsányi, Tóth révén megismert rendészetfogalom volt a meghatározó, továbbá a rendészetet a közigazgatás részének tekintették. Ezzel teljesen összhangban a *közrendészeti igazgatás* alapterületeihez a következőket sorolták:

- a politikai rendészetet (ebbe akkor beletartoztak a gyülekezési, egyesületi, sajtó-, útlevel-ügyek, valamint a REF);
- a bűnügyi rendészetet;
- az *igazgatásrendészetet*.

³⁹⁷ A belügyminiszter 535.420/1946. BM számú rendelete A Magyar Államrendőrség Budapesti főkapitányságának szervezetéről szóló 8.490/1945. ME sz. rendelet egyes rendelkezéseinek végrehajtása tárgyában.

³⁹⁸ R-6 Előléptetési szabályzat a rendőrség számára 1948.

³⁹⁹ KATONA 2006: 8–17.

⁴⁰⁰ KATONA 2006: 9.

A számunkra érdekes igazgatásrendészet az alábbi részterületekre bontható:

- népességrendészet;
- erkölcsrendészet;
- színházak és mozgósínházak felügyelete;
- közlekedésrendészet;
- gazdaságrendészet (a háború után a káros gazdasági tevékenységek visszaszorítása központi kérdés volt);
- cselédügy.⁴⁰¹

A *Közigazgatási Alapismerek* által megjelenített rendészet fő területei azt sugallják, hogy a könyv írója a rendészetet tágabb körben értelmezi. Ugyanakkor megállapítható, hogy mindez még a baloldali fordulat előtti korábbi jogállami rendészetfogalom elemeit tartalmazza. Emellett fontos, hogy a második világháború előtti igazgatásrendészeti területeket a közrendészeti igazgatás alapterületeihez sorolták.

Ezt az időszakot a rendőrségnél, a rendészetben, így az igazgatásrendészetben is a lázas átalakítás jellemezte Magyarországon, ami megmutatkozott az új rendőrség megszervezésében, a korábbi szabályzók átalakításában és a tisztviselők felkészítésének megreformálásában. 1945 után az újonnan felállított államrendőrségre a következő feladatok hárultak:

- a közbiztonság szavatolása;
- az államrendészet (politikai rendészet) minden ágának ellátása;
- az igazgatásrendészet gyakorlása a hatáskörébe utalt közigazgatási ügyekben;
- rendőri büntetőbíráskodás a törvényes szabályok által hatáskörébe utalt kihágásokban;
- a volt csendőri teendők és a végrehajtott szolgálat valamennyi közigazgatási, köz- és állam-biztonsági (politikai) ügyben;
- azoknak az ügyeknek az ellátása, amelyeket a jelen rendelet hatálybalépése után külön törvény vagy rendelet a rendőrség hatáskörébe utal.⁴⁰²

Az államrendőrség számára megszabott feladatok már jól szemléltetik, hogy a rendészet teljes spektrumát megkapta a közbiztonsági feladatoktól a politikai rendészetig, és később még egyebekkel is megbízták. Erre a különleges megbízatásra gyorsan sor is került, amikor 1946-ban az államrendőrség keretein belül, szovjet mintára, felállították az Államvédelmi Osztályt (ÁVO), amelynek ügykörébe a következőket utalták:

- a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946. évi VII. törvénycikkbe ütköző bűncselekmények nyomozása és feljelentése;
- a népbíráskodásról szóló, és az 1946. évi VII. törvénycikkbe iktatott 81, 1440 és 6750/1945. számú ME rendeletekbe ütköző bűncselekmények nyomozása és feljelentése;
- egyesületek keletkezésének és működésének figyelemmel kísérése; jóváhagyott alapszabályokkal nem bíró, vagy a fennálló szabályok szerint ilyenek nem tekinthető egyesületek működésének betiltása iránt az illetékes rendőrhatalóság vezetőjének javaslatot tesz; alapszabály- vagy államellenes irányban működő egyesületek magatartásáról az illetékes rendőrhatalóság vezetőjéhez jelentést tesz;

⁴⁰¹ KATONA 2006: 9–10.

⁴⁰² Az ideiglenes nemzeti kormány 1.690/1945. ME számú rendelete a csendőrség feloszlításáról és az államrendőrség megszervezéséről.

- a politikai vonatkozású röpiratok szerzői és terjesztői utáni nyomozás és az illetékes hatóságnál történő feljelentésük;
- bejelentett és tudomásul vett gyűlések lefolyásának megfigyelése;
- államrendészeti vonatkozású bel- és külföldi adatok gyűjtése és nyilvántartása;
- titkos rádióállomások felderítése;
- az illetékes rendőrhathozhoz javaslatlétel: kitiltásra, rendőrhathozhagi felügyelet alá helyezésre, internálásra;
- a politikai megbízhatóság kérdésében a hatóságok felhívására vagy megkeresésére vélemény ad;
- eljár azokban az államrendészeti ügyekben, amelyek a budapesti főkapitányság, illetőleg a kapitányság vezetője részére fenntartva nincsenek;
- végül eljár azokban az ügyekben, amelyeket külön rendeletek az államvédelmi osztályokhoz utalnak.

A fentiekből jól kitűnik, hogy az átalakulás természetesen teljes mélységében érintette az igazgatásrendészetet is, amit jól szemléltet az *1947-ben kiadott tankönyvsorozat* közül az *Igazgatási rendészet és rendőri büntetőbíráskodás*,⁴⁰³ amely az igazgatásrendészet témaköreibe az alábbiakat sorolta:

- italmérési ügyek;
- kártyaengedélyügyek;
- engedélyügyek;
- löfegyver, lőszer és robbanóanyagok körüli rendőri eljárás;
- fegyverkovács- és puskaművesipar gyakorlásával kapcsolatos rendőri teendők;
- sajtótermék utcai és házaló terjesztése;
- adománygyűjtések;
- talált és elhelyezett tárgyak körüli eljárás;
- erkölcsi bizonyítvány kiállítása;
- személyazonossági igazolvány kiállítása;
- idegenvezetés;
- kábítószerrel kapcsolatos eljárás;
- prostitúció;
- közúti közlekedés rendészete;
- útlevelügyek;
- külföldiek ellenőrzése.

A könyv kiadásának időszakában még átmeneti időszak jellemezte az ország politikai életét, és ez a rendészet területén is jelen volt. A második világháború után két évvel javában dűlt a politikai hatalomért folyó harc, de még véglegesen nem dűlt el, hogy a kommunisták szerzik meg a teljes politikai hatalmat. Ennek egyik szemléletes megnyilvánulása, hogy a rendőrképzés számára kiadott tankönyvekben még jelen vannak a régi szabályok, de már sorra jelennek meg a módosítások vagy az új rendeletek.

⁴⁰³ *Igazgatási rendészet és rendőri büntető bíráskodás* 1947.

Italmérési ügyek

Az italmérés részletes szabályozásáról az előző fejezet részben szóltam, így az 1947-ben még érvényben lévő, italmérésre vonatkozó törvényeket, rendeleteket nem mutatom be még egyszer, csak az azoktól eltérő rendelkezéseket említem meg. Így például a 3660/1947-es ME rendelet az italmérési-árusítási engedély kiadását lehetővé tette a 20 évnél kevesebb ideje honosított állampolgárok részére, ismervé a mögöttük hagyott két évtized viszontagságait (Trianon utáni helyzet, elcsatoltterület-visszatérések, szlovák–magyar lakosságcsere stb.). Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy az állampolgárságot csak a belügyminiszter által vagy az 5070/1945-ös ME rendelet alapján kiállított személyi dokumentummal kellett igazolni. Továbbá a második világháború utáni időszakot követően csak államrendészetileg megbízható személyek számára adtak italmérési engedélyt, és nem volt kiadható az engedély a népbíró elé utalt bűncselekmények elkövetése miatt megbüntetett személyek számára. Ennek fő oka, hogy az italmérési helyeken megjelenhettek a reakciós személyek, bűnözők, ezért a vendéglátó-, italkimérő helyek dolgozóival szemben magasabb erkölcsi mércét kellett alkalmazni. Az engedély megadásánál elsőbbséget élveztek az idegenforgalmi szempontból kiemelt vendéglátóhelyek, a háborús gondozottak, a szociálisan rászorultak.

A régi és az új szabály is rögzítette, hogy az italmérés helyszínének templomoktól, iskoláktól, gyermekgondozó intézetektől, kórházaktól, temetőktől lehetőleg távol kell esnie! Ez akkori szabályok szerint Budapesten 50, vidéken 100 métert jelentett.⁴⁰⁴

Az italkimérési-árusítási engedélyhez 1947 után az alábbi okmányokat kellett bemutatni:

- a) születési anyakönyvi kivonatot, férjzett nőknél házassági anyakönyvi kivonatot is;
- b) állampolgársági bizonyítványt, illetve az 5.070/1945. ME sz. rendelet alapján kiállított igazolványt;
- c) 6 hónapnál nem régebbi erkölcsi bizonyítványt (férjzett nőknél, amennyiben együtt élt a férjjel, akkor a férj erkölcsi bizonyítványát is);
- d) igazolást arról, hogy nincs adótartozása;
- e) korlátlan italmérési és kávéháza kért korlátozott italmérési engedélykérelem esetén igazolást arról, hogy az üzlet felett csak az engedélyt kérő személy rendelkezik.⁴⁰⁵

Az állampolgárság igazolása ekkor még nehézségekbe ütközhetett, aminek oka az 1938. január elsejei államhatárok visszaállítása és az ennek következtében zajló, a magyar állampolgárok korábbi magyar területekről az anyaországba történő visszatérése, ezért az igazolás hiányában a magyarországi szülőhely igazolását is el kellett fogadni. Az italkimérési engedély kiadásáról a pénzügyi igazgatóság a rendőrhatalóságot 15 napon belül tájékoztatta, így azt követően a rendőrség ezeket az engedélyeket ellenőrizhette. A meglévő engedély birtokában az italkimérő helyeket áthelyezni csak újabb engedély birtokában lehetett. Az italkimérő helyekre az engedély birtokában a közérkölsiségi, közrendészeti, közegészségügyi előírások tekintetében a korábbi szabályozások érvényben maradtak.

⁴⁰⁴ *Igazgatási rendészet és rendőri büntető bíraskodás 1947: 16.*

⁴⁰⁵ 107.600/1947 XV. PM rendelet. az italmérési jövedékről szóló 1921: IV. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról. 1. §.

Kártyajátékügyek

A kártyaengedélyügyek tekintetében semmiféle változás nem történt a második világháború utáni években. Továbbra is az 1880/780-as székesfővárosi rendelet volt irányadó, amely szerint kávéházakba, vendéglőkbe vagy ehhez hasonló nyilvános helyszínekre lehetett engedélyt kiállítani azokra a helyiségekre vonatkozóan, amelyek az üzlet fő helyiségével közvetlen ajtón keresztül kapcsolatban voltak. A fő helyiségben (amely az utcára nyílt) hatósági engedély nélkül lehetett kártyázni, és természetesen tiltott kártyajátékot nem volt szabad itt sem folytatni. A kártyaengedélyeket továbbra is a rendőrséghez kellett benyújtani. A feltételek leellenőrzése után a kapitányság igazgatási rendészet ügyosztálya tett javaslatot a főkapitányság igazgatásrendészeti ügyosztályának, ahol határoztak az engedély kiadásáról. Cukrászdára továbbra sem engedélyezhettek kártyakiadási engedélyt. A belügyminiszter jóváhagyásával, a kártyajáték alapszabályait betartva, kártyajátékot kizárólag egyesületi helyszíneken lehetett folytatni.

Engedélyügyek

Az engedélyügyek közül a színházak, műkedvelő színelőadások, mozgófényképszínházak, mulatók, orfeumok, dalszarnokok, műszínpörk, szórakozóhelyek elnevezése, hangversenyek, mutatványok, automata biliárdasztalok, bálók és táncrendezvények, sportrendezvények, lóversenyek, multságok, zenészek működésének engedélyezése az 1881. XXI. tv. és az 5047/1919-es ME rendelet szerint a rendőrség igazgatásrendészeti profiljába tartozott. A két jogszabály meghatározó a magyar rendészet, rendőrség történetében, és az igazgatásrendészet területén is maradandó szabályokat tartalmazott.

A színházak esetén a fenti két törvény mellett az 1848-as XXXI. törvény tartalmazott iránymutatásokat. A fenti jogszabályok előírásainak megfelelően a színházak számára a játsszási engedélyt a rendőrség állította ki, amihez még szükség volt minden előadás esetén a rendőri engedélyre. A műkedvelő színelőadások engedélyezése terén 1947-ben a korábbi szabályok voltak irányadók.

A mozgófényképszínházak engedélyezése tárgyában 1945. július 18-án kiadott 5090/1945. sz. ME rendelet⁴⁰⁶ újból szabályozta az engedélyezési eljárást. A mozgósínház felügyelete fontos volt az állam számára is, mivel jelentős bevételt jelentett a vigalmi és fényűzési adó, amelyet a filmek vetítése kapcsán szedtek be, ezen túl a nyers bevétel 12%-át⁴⁰⁷ a Belügyminisztérium számára kellett befizetni. A rendelet szerint 1945. október 1-től csak a belügyminiszter adhatott ki engedélyt. Ezt követően a korábban kiadott engedélyk hatályukat veszítették. A mozifilmek vetítésének engedélyezése mellett a filmek hatósági ellenőrzésére vonatkozó korábbi jogszabályok is megváltoztak. 1945. augusztus 15-től csak az országos Mozgóképvizsgáló Bizottság engedélyével lehetett filmekket vetíteni a mozikban.

Mulatók, orfeumok, dalszarnokok, műszínpörk engedélyezéséhez feltétel volt, hogy csak egyfelvonásos darabot adhattak elő, amelyhez fellépőt csak a rendörkapitányság engedélyével lehetett szerződtetni, amely engedélyeket tartalmazó nyilvántartást a rendörhatóság engedélyügyi alosztálya havonta volt köteles ellenőrizni. A mulatók, orfeumok, dalszarnokok működési engedélyéhez az egészségügyi és tűzrendészeti szabályok betartása feltétel volt.

⁴⁰⁶ 5090/1945. sz. ME rendelet a mozgófényképzemek engedélyezésének szabályozásáról.

⁴⁰⁷ 5090/1945. sz. ME rendelet. 4. §.

A fenti intézményekre, rendezvényekre és tevékenységekre vonatkozó szabályok betartása érdekében rendes és rendkívüli felügyeleti szolgálatot kellett vezényelni a helyszínekre a rendezvények idejére.

A színházba kivezényelt ügyeletes tisztnak az alábbi feladatai, kötelezettségei voltak:

- a) szolgálati öltözetben a megadott időpontban a szolgálati hely elfoglalása, felügyeleti okmány aláírása;
- b) a helyszínen már jelen lévő felügyeleti szolgálatot ellátó személyek ellenőrzése, részükre feladat szabása;
- c) a tűzoltók jelentésének fogadása a tűzrendészeti feltételek teljesítéséről;
- d) a vasfüggöny kezelőjének ellenőrzése;
- e) folyosók, nézőterek, világítás és a színházi személyzet ellenőrzése;
- f) az előadáslicenc meglétének ellenőrzése;
- g) engedélyt ad a nézők nézőterre való bebocsátására;
- h) ellenőrzi a jegyeladások törvényes lebonyolítását, megakadályozza a jegyüzérek tevékenységének folytatását;
- i) ellenőrzi a dohányzási tilalom betartását;
- j) az előadás kapcsán figyelemmel kíséri, hogy rendészeti szempontból történik-e olyan esemény, amely miatt intézkedni kell;
- k) az előadás végén fogadja a szolgálattelvők jelentését, és engedélyezi azok távozását.⁴⁰⁸

A mozgófilmszínházba vezényelt ügyeletes tiszt hasonlóan jár el a szolgálata alatt, mint a színházban. Szolgálati kötelezettsége kiegészült a mozigépkezelő ellenőrzésével és a korhatár betartásával, valamint a pótszékek nézőtérre való elhelyezésének megakadályozásával.

A mulatókba, bárókba, kabarékba és egyéb rendezvényekre kirendelt ügyeletes tiszt legfontosabb feladata, hogy a szórakozók és a mulattatók az állam és a társadalom rendjét, erkölcsét, jó ízlését, közrendjét, közbiztonságát ne veszélyeztessék.

A hangversenyek, mutatók, automata biliárdasztalok, bálók és táncrendezvények engedélyezése terén a második világháborút követő években nem alkottak újabb rendeleteket, így a korábbi szabályozás maradt érvényben.

A nem színpadi helyeken, de nyilvános körülmények között játszott zenei művekre a 267.000/1946-os BM körrendelet új engedélyezési eljárást írt elő. Ennek lényege, hogy az engedélykiadáshoz a Magyar Szövegírók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetsége igazolásának bemutatását a rendőrségnek meg kellett követelnie, amely okmány azt igazolta, hogy a zenét játszó zenemű nyilvános előadásának joga megilleti.

Táncitanítás esetén is döntően a korábbi szabályozás maradt érvényben, csak a táncitanítói képesítésre vonatkozóan született újabb rendelet.⁴⁰⁹

Lőfegyver, lőszer és robbanóanyagok körüli rendőri eljárás

A polgári lakosság, a mutatók vagy más ipari tevékenységet, vadászatot folytatók számára engedélyezett fegyverek, lőszer, robbanóanyagok mindig kiemelt területe volt az igazgatás-rendészetnek, és jelenleg is az. Ennek fő oka, hogy a fegyver, lőszer, robbanóanyag tárolása,

⁴⁰⁸ Igazgatási rendészet és rendőri büntető bíráskodás 1947: 60–61.

⁴⁰⁹ 264.000/1946. BM számú rendelet a táncitanítóképzés újabb szabályozásáról.

kereskedelme nagy veszélyforrást jelenthet a személyek életére és vagyonbiztonságára. Különösen így volt a második világháborút követő időszakban, amikor a polgárok szándékosan rejtegethettek a háborúból visszamaradt⁴¹⁰ fegyvereket, amelyek akár még romok alatt, erdők mélyén, mezőkön is észrevétlenül heverhettek.

A háború után kialakult politikai helyzet valószínűleg befolyásolta, hogy a fegyverrel, lőszerrel és robbanóanyaggal kapcsolatos előírásokat újraszabályozták, és az új szabályok szerint 1946. július 1. után csak a belügyminiszter által kiadott engedélyek alapján vásárolhatott, tarthatott valaki magánál fegyvert, lőszert.

Fegyvert és lőszert magánszemélytől és kereskedőtől egyaránt lehetett vásárolni, de ahhoz 15 napon belül engedélyt kellett kérni a lakóhely szerinti illetékes kapitányság igazgatásrendészeti ügyosztályától.

A kérelemben az alábbi adatoknak kellett szerepelniük:

- a kérelmező neve, anyja neve;
- születési helye, ideje;
- foglalkozás pontos megnevezése;
- jelenlegi és megelőző lakcíme;
- fegyvervásárlási engedély esetén: kitől, milyen kaliberű, illetve rendszerű fegyvert akar venni;
- fegyvertartási engedély esetén a fegyver részletes adatait, ismertetőjeleit, gyártmányát, gyártási számát, csövek számát, rendszerét, vadász- vagy céllövő fegyver, vagy pisztoly;
- a kérelmező rendelkezésére álló lőszer mennyiségét;
- a kérelmező a háború vége óta kapott-e fegyvertartási engedélyt, és ha igen, milyen iktatószám alatt.

A kérelemhez csatolni kellett a kérelmező anyakönyvi kivonatát, 3 db fényképet, a vadász-társasági tagságát és a fegyvertartás alapos indoklását.

A fegyvertartási engedélyt az alkalmazó szervnek kell kérnie a következő esetekben: erdőőr, mezőőr, gátőr, vadőr.

Nem kell fegyvertartási engedélyt kérni a honvédség, a rendőrség, a pénzügyőrség és a letartóztatást végző, egyenruha és fegyver viselésére kötelezett tényleges állományú személyeknek.

A fegyvertartási engedélyhez hasonlóan a robbanóanyag- és robbanószer-vásárláshoz⁴¹¹ is belügyminiszteri engedély szükséges. A robbanóanyag-vásárláshoz biztonságos és megfelelő raktárhelyiség és szakképzett robbantómester szükséges. Robbanóanyag-vásárlásra csak az kapott engedélyt, aki a fegyvervásárláshoz szükséges feltételekkel rendelkezik. A robbanószer a puskapor feltalálása óta frekvenciált szerepet játszottak a honvédelemben és a hadiiparban. Talán ezért is létezett korai szabályozás.⁴¹²

A fegyverekkel kapcsolatban kiemelt szerep hárult a fegyverkereskedőre, akinek kereskedői tevékenysége szintén engedélyköteles, és a belügyminiszter adhat számára engedélyt.

⁴¹⁰ 7.150/1946. ME sz. rendelet lőfegyverek és lőszerek előállításáról, tartásáról és forgalmának szabályozásáról, ill. bejelentéséről és beszolgáltatásáról.

⁴¹¹ „Szorosabb értelemben robbanó szer az, mely robbanáskor elegendő munkát fejt ki, a fejlődő gázok nem egészségtelenek és nem nagyon kellemetlenek, könnyen készítheti, eltartható és használható. A salétrom tartalmú robbanó szereket lő- vagy puskapor néven ismerjük.” Robbanó szerek [é. n.].

⁴¹² 40.302/1890. évi számú belügyi m. kir. miniszteri rendelet a robbanó anyagok gyártásáról, raktározásáról, forgalomba hozataláról és szállításáról.

A fegyverkereskedő csak annak adhat el fegyvert, aki a fegyvertartáshoz szükséges engedéllyel és feltételekkel rendelkezik, és ezt igazolni tudta. Magánszemélytől csak akkor vásárolhat fel fegyvert, ha a magánszemély jogosan tartotta azt magánál. A fegyverkereskedő minden fegyverüzletet, -vásárlást, -eladást köteles volt nyilvántartásában pontosan rögzíteni és kimutatást vezetni. A fegyverkereskedőt a rendőrség rendszeresen ellenőrizni köteles.

Ha a rendőrség tudomására jutott, hogy valaki jogtalanul tartott vagy rejtgetett fegyvert, annak felkutatásáról és elkobzásáról intézkednie kellett. Továbbá a rendőrség köteles az új fegyverek forgalomba hozatalát ellenőrizni, figyelemmel kísérni.

A rendőrségnek figyelemmel kell kísérnie a muzeális fegyvereket is. Mindaddig, amíg egy fegyverből kilőtt lövedék az ember épségére veszélyt jelent, az löfegyvernek volt tekinthető.

A fegyver témakörhöz tartozik a fegyverkovács és puskaműves szakma gyakorlása is, mivel az általa előállított végtermék a személyre veszélyes eszköz, annak végzéséhez iparendeléy szükséges, és azt a belügyminiszter adhatta ki. Az általános feltételeken túl a puskaművesnek azt is bizonyítania kellett, hogy az egészségi állapota alkalmas a szakmája gyakorlásához. Munkája során az új vagy javított fegyverekről a fegyverkönyvben nyilvántartást kellett vezetnie.

A fegyverkovács- és puskaművesipar gyakorlásával kapcsolatos rendőri teendők

A fegyverkovács- és puskaművesipar gyakorlásához az iparügyi és a belügyminiszter által rendeletben rögzített feltételeknek való megfelelés után lehetett kiállítani az iparendeléyt. Engedélyt az a magyar állampolgár kaphatott, aki egészséges volt, adatait igazolni tudta, és kapott erkölcsi bizonyítványt. A kérelmet a rendőrhatalóság útján kellett benyújtani, és a belügyminiszter döntött az engedély kiállításáról. A fegyverkovácsnak és a puskaművesnek ugyanúgy fegyverkönyvet kellett vezetnie, mint a fegyvergyártónak. A fegyverkovács és a puskaműves műhelyeit, fegyvernyilvántartási könyveit a rendőrhatalóság köteles volt havonta ellenőrizni.

Sajtótermék utcai és házaló terjesztése

Az irányadó szabályozás szerint sajtóterméket mindenki szabadon terjeszthetett. A sajtótermékek terjesztését a belügyminiszter engedélyezte. „Olyan sajtótermék utcai terjesztését, amely a közrendet vagy a közérkölsiséget sérti vagy veszélyezteti, különösen, amely valamely nemzetiség, osztály vagy hitfelekezet ellen gyűlölet ébresztésére alkalmas vagy a családi élet belső ügyeit tárgyalja anélkül, hogy ezt közérdek kívánná, engedélyezni nem szabad.” Utcai terjesztést csak az engedélyt kapott és igazolvánnyal ellátott személyek végezhettek.

Adománygyűjtések

A második világháború alatt az emberek ingatlanjai, ingóságai megrongálódtak, elvesztek, elpusztultak, az emberek lerongyolódtak. Éppen ezért a háború után nagyon sok kéregető, adománygyűjtő ember előfordult az utcákon, tereken. Az adománygyűjtésre egy korábbi, a 6189/1923. BM rendelet vonatkozott, amely szerint az adománygyűjtésre engedélyt a belügyminiszter adhattott. A kiadott engedély utcai urna- és perselygyűjtésre, továbbá íveken gyűjtésre vonatkozott. A rendőrség feladata csak annyi volt, hogy az urnákra és a közrendre ügyeljen a gyűjtés során.

Könyöradományt Budapesten engedély nélkül, vidéken a járási főjegyző engedélyével lehetett gyűjteni.⁴¹³

Talált és elveszett tárgyak körüli eljárás

A talált tárgyakat ebben az időben a rendőrségen kellett leadni, ahol az igazgatásrendészeti osztályon nyilvántartásba vették. A rendőrség egy évig és egy napig őrizte a talált tárgyat,⁴¹⁴ és ha jelentkezett a tulajdonos, akkor részére kiadta azt. Ha nem jelentkezett senki a talált tárgyért, akkor az azt megtaláló személy igény tarthatott rá, és rendeltetésszerűen használhatta, de 32 évig nem került a birtokába. Ha 32 éven belül jelentkezett a tulajdonos, akkor vissza kellett szolgáltatnia a talált tárgyat.⁴¹⁵ Ha nem jelentkezett 32 évig az eredeti tulajdonos, akkor végleg a megtaláló személy tulajdonába került a talált tárgy. A rendőri gyakorlat azt mutatta, hogy általában egy év után nem jelentkeztek a talált tárgyért. A háború utóhatásának lehetett betudni, hogy nem sok becsületes megtaláló volt ebben az időben.⁴¹⁶

Amennyiben nem tartott a talált tárgyra igényt a megtaláló, elárverezték, amiben a rendőrség tagjai nem vehettek részt.

Erkölcsei bizonyítvány kiállítása

Erkölcsei bizonyítványt a kerületi és városi, járási kapitányságok vezetői, akadályoztatásuk esetén azok helyettesei állíthattak ki. A kérelmet szóban is be lehetett nyújtani, ebben az esetben jegyzőkönyvet vettek fel róla. A kapitányság a kérelmező személyt prioritálta, és ha nem volt büntetett előéletű, akkor részére az igazolást kiadták.

Személyazonossági igazolvány kiállítása

Az 1940-es évek második felében a személyazonosság megállapítása nagyon fontos kérdés volt. A háborúban eltűntek, elesettek, a háború után az országból eltávozott és a szomszédos országokból Magyarországra érkezett személyek, az országon átvonuló más nemzetiségű emberek szükségessé tették a pontos nyilvántartást, aminek feltétele a személyi azonosítás. Ezért is született meg 1947-ben a 315.500 számú belügyminiszteri rendelet, amely a személyi igazolvány kiállítását rendelte el.⁴¹⁷ A személyi igazolvány kiadására a lakóhely szerinti rendőrkapitányság vezetőjét jogosította fel a BM rendelet. A személyi igazolvány kiadásához szükséges volt 2 db fénykép az adott személyről és annak igazolása, hogy magyar állampolgár, továbbá személyi adatait és foglalkozását igazolni tudta. Akivel szemben a rendőrség körözést adott ki vagy bün-

⁴¹³ *Magyar Rendőr* (1948), 2(10), 3–4.

⁴¹⁴ Btk. 365. §-a szerint aki idegen ingó tárgyat talál s azt nyolc nap alatt a hatóságnak, vagy az elvesztőnek át nem adta, az talált tárgy jogtalan elsajátításának vétségét követi el, és három hónapig terjedhető fogházzal büntetendő.

⁴¹⁵ Btk. 365. §-a.

⁴¹⁶ Btk. 365. §-a.

⁴¹⁷ *Igazgatási rendszet és rendőri büntető bíraskodás* 1947: 115.

tetőeljárást folytatott, nem kaphatott személyi igazolványt. Az ország területén élő külföldieket egy külön BM rendelet alapján tartózkodási engedéllyel látták el.

Idegenvezetés

Az ország területén hivatásszerűen idegenvezetést csak a 193.600/1934-es BM rendelet szerint lehetett folytatni. Ennek lényege, hogy idegenvezetést csak az folytathatott, aki idegenvezetésből vizsgát tett, és számára az idegenvezetői igazolványt kiállították, továbbá idegenvezetői jelvényt kapott. Az idegenvezetői igazolványt az egész országban a budapesti rendőrfőkapitány állíthatta ki.

Kábítószerekkel kapcsolatos eljárás

A kábítószer előállítása, forgalmazása, szállítása terén az 1940-es évek második felében nem született új szabályozás, így az 1934-es⁴¹⁸ maradt érvényben, aszerint kellett eljárnia a rendőrségnek is.

Prostitúciórendészet

A második világháború után a folyamatos politikai átrendeződés a prostitúciórendészetet alapvetően érintette. Kezdetben a régi szabályozás, az 1926-os BM rendelet maradt érvényben, és irányadónak számított. 1946-tól elkezdődött a törekvés a prostitúció felszámolására, és sorra jelentek meg az ezt szolgáló szabályozások. A prostitúció felszámolását motiválta az is, hogy a háború alatt nagyon elterjedtek a nemi betegségek, és például a vérbaj szinte népbetegségnek számított. Ezért a belügyminiszter 1946-os rendelete⁴¹⁹ arra utasította a járási rendőrkapitányságokat, hogy hozzanak létre erkölcsrendészeti szolgálatot, amellyel szabjanak gátat a prostitúciónak, közvetve a járványszerűen terjedő nemi betegségeknek. Ugyanakkor a belügyminiszter megtiltotta a kéjnök bejegyzésének, valamint nyilvános és magántalálkahelyek, kéjnötelepek, illetve kéjnőlakások engedélyezésének megakadályozását, így a felettük való felügyeletet gyakorolni tudta a rendőrség. A következő, 1948-ban kiadott BM körrendelet szerint a prostitúciót befejező kéjnök rendőri felügyelet alá helyezték, mert „a tapasztalat szerint az ily nő nehezen tud a megszokott életmóddal teljesen szakítani”.⁴²⁰ Még azokat a férjezett volt prostituáltakat is megfigyelték, akik igazolták a házasságkötést, de „a rendőrhatalóság feladata megfigyelés, puhatolás (környezettanulmány) útján annak megállapítása, hogy nem csupán színleges házasságról van-e szó, amelynek célja a titkos prostitúció esetleges leplezése”.⁴²¹

⁴¹⁸ A m. kir. minisztérium 1934/2.222. ME számú rendelete.

⁴¹⁹ A belügyminiszter 606.180/1946. IV/2. BM számú rendelete az erkölcsrendészeti szolgálat vidéken való megszervezése tárgyában.

⁴²⁰ A belügyminiszter 471.400/1948. BM számú körrendelete a nemi betegségeket terjesztő személyek egészségügyi felügyelete, illetve szigorított egészségügyi felügyelet alá helyezéséről szóló 454.271/1948. BM számú rendelet végrehajtása tárgyában.

⁴²¹ A belügyminiszter 471.400/1948. BM számú körrendelete.

Döntő változást a prostitúcióban (is) az 1948-ban bekövetkezett baloldali fordulat hozott. Így 1949-től megtiltották, majd újból engedélyezték kéjनों engedélyek kiadását. Az újabb engedélyek kiadásához azonban már részletes környezettanulmányt készítettek a kéjनोंról.⁴²²

Az Erkölsrendészeti Központi Hatóság működése kibővült, és minden elsőfokú rendőrhatalóság erkölsrendészeti tevékenységét újjászervezték. Az újjászervezést az alábbi alapelvek alapján hajtották végre:

- a kapitányság vezetője, illetve a helyettese gyakorolja az általános irányítást;
- az erkölsrendészeti ügyek intézése az igazgatásrendészeti feladatokkal foglalkoztatott előadó ügykörébe utalandó;
- a bejegyzett kéjनों, valamint az esetleg működő vagy engedélyezendő nyilvános és magán-helyek és kéjनोंtelepek ellenőrzésével, továbbá a titkos kéjनोंk és kitarítottjainak kinyomozásával a bűnügyi szolgálatot ellátó II/R állománycsoportbeli rendőrtiszteket kell megbízni;
- a prostitúció ellenőrzésével kapcsolatos rendőrorvosi teendőket, ahol kinevezett rendőrorvos van, ott az foganatosítja, másutt a megjelölt hatósági orvos;
- a rendőrhatalóság vezetője vagy annak megbízottja az illetékes rendőrorvos, illetőleg a kéjनोंk vizsgálatával megbízott más hatósági orvos társaságában köteles a találkahelyeket, kéjनोंtelepeket, valamint az engedélyezett kéjनोंlakásokat a közegészségügyi, a köztisztasági és általában a prostitúció szabályozására vonatkozó rendeletek megtartása szempontjából kéthetenként megvizsgálni;
- titkos kéjनोंlgéssel foglalkozó személyek felkutatása és szükség esetén előállítás céljából időszakos razziákat kell tartani.⁴²³

A prostitúció megszüntetésére 1950-ben került sor az 1236/1950. IX-2. BM számú rendelet⁴²⁴ hatálybalépésével, és felszámolták az Erkölsrendészeti Központi Hatóságot. Ezt követően elkezdődött a kéjनोंk szocialista átnevelése és a prostitúciót folytatók büntetése.

A közúti közlekedés rendszete

A közúti közlekedés rendszete ebben az időszakban még az igazgatásrendészethez tartozott, teljesen 1955-ig, a 22-es tvr.⁴²⁵ hatálybalépéséig. A közúti forgalom rendszete tartalmát tekintve a 250.000/1929-es BM rendelet egységes szabályozásán alapult, amelyet az előző fejezetben ismertettem, ezért arra részletesen nem térek ki. A fővárosi közlekedés rendjében további szabályozást az 1.000/1946-os főkapitányi rendelet adott. „1950-ben került sor a közlekedés rendjéről, illetve a rendőrség közlekedésrendészeti feladatairól szóló rendelet kiadására, ez volt a 2500/1950. (XII. 1.) BM rendelet a közutakon a közlekedés rendjének és a rend fenntartásának szabályozása tárgyában (KRESZ). Az 1950-ben kiadott KRESZ alakította ki a közlekedésrendszet alapstruktúráját. A közúti közlekedés rendjének biztosításáról szóló 154/1950. (VI. 3.) MT rendelet felhatalmazása alapján pedig a belügyminiszter feladata volt gondoskodni a közlekedés-

⁴²² BÁCSELMÁSI 2018.

⁴²³ *Igazgatási rendszet és rendőri büntető bíraskodás* 1947: 127–128.

⁴²⁴ A belügyminiszter 1236/1950. BM számú rendelete a keresetszerű kéjनोंgés megszüntetése tárgyában.

⁴²⁵ 1955. évi 22. törvényerejű rendelet a rendőrségről.

rendészeti szervezet felállításáról és fejlesztéséről. A közúti közlekedés ellenőrzését az ország egész területén kizárólag a rendőrség szervei végezheték.”⁴²⁶

A motorizáció széles körű elterjedésével és a gépjárművek számbeli nagymértékű növekedésével a közlekedési ágazat egy új közbiztonsági területté nőtte ki magát, amit a rendészetben és a rendőrségnél azzal fejeztek ki, hogy a szakmai jogalkotásban önállóan szerepeltették. Ennek a legfontosabb állomása az 1955-ös 22-es tvr., amelynek 8. §-a önálló feladatként így határozza meg a közlekedés rendjének védelmét:

„A rendőrség a közlekedés rendjének védelme érdekében:

1. biztosítja és megtartja a közúti közlekedés rendjét, közlekedési korlátozásokat rendel el és szüntet meg. A belügyminiszter által meghatározott helységekre forgalmas útvonalain a közlekedés gyors és veszélymentes lebonyolítása érdekében irányítja a közúti forgalmat;
2. ellátja a gépjárművezető és a gépjárművek vizsgáztatásával, nyilvántartásával, a rendszámok kiadásával kapcsolatos rendészeti feladatokat. Közbiztonsági és rendészeti szempontból ellenőrzi a közúti forgalomban résztvevő járműveket és járművezetőket, azok forgalmi okmányait, illetőleg vezetői igazolványait, a gépjárművek műszaki karbantartását, továbbá a személy- és árufuvarozást;
3. a hatáskörébe tartozó közúti és vasúti közlekedési balesetek esetén lefolytatja a nyomozást. A közúti balesetek megelőzése érdekében a járművezetők és általában a lakosság körében széleskörű propaganda tevékenységet fejt ki, közlekedési szabálysértés esetén figyelmeztetést alkalmaz, illetőleg a helyszínen bírságol;
4. ellenőrzi a közterületek tisztántartására vonatkozó szabályok megtartását;
5. engedélyezi a gépjármű-, motorkerékpár- és kerékpárversenyek tartását;
6. közreműködik a közutakon és közutak mentén létesítendő építkezések, valamint a közúti építkezések engedélyezésében. A nagyobb forgalmú közterületen az útbontással kapcsolatos munkák végzésére engedélyt ad és a közúti építkezések esetén felügyel a biztonsági szabályok megtartására.”⁴²⁷

Útlevelügyek

A 20. század elején a nagyszámú ki- és bevándorlás kezelésére megalkotott ki- és bevándorlási törvény mellett nagy szerepet kapott az útlevelről szóló törvény (1903) megalkotása. Ezzel biztosítottá vált, hogy megfelelő információval rendelkezhetett a politikai vezetés a kivándorlás nagyságát illetően, és a kivándorlókat a Budapest–Fiume MÁV-vonalra tudta terelni. A második világháború után az 1946-os BM rendelettel szabályozták az útlevelkiadás ügyét (is), és az útlevelkiadás jogát az egész országban a Budapesti Rendőr-főkapitányság Igazgatásrendészeti Ügyosztályának Útlevel Alosztálya végezte. Az ismert történelmi körülmények, a vasfüggöny leereszkedése és a baráti országok között is a határforgalom megszigorítása miatt az útlevelkérelmek beadása minimális számra szűkölt. Ebben az időben magán- és közérdekű útlevelet adtak ki. A magán-útlevel kiadásának feltételeit nagyon megszigorították, ezáltal lecsökkentették a Magyarországról való kiutazást. Megszüntették a korábban jól bevált kishatárforgalom intézményrendszerét. Ebben az időszakban a következő ügyintézkedések zajlottak az útlevelrendészetben:

- rendes útlevelek kiállítása;
- kivándorlási ügyek;

⁴²⁶ MÉSZÁROS 2017.

⁴²⁷ 1955. évi 22. törvényerejű rendelet a rendőrségről. 8. §.

- külföldi magyar állampolgárok útlevélügyei;
- hazatérési igazolványok ügyei;
- szolgálatiútlevél-ügyek;
- hontalanútlevél-ügyintézés.

A második világháború után lecsökkent határforgalom, a megszüntetett kihatárforgalom eredményeként az éves határátlépés nem haladta meg a pár százezres számot. A határforgalom emelkedése az 1960-as évek második felétől következett be, amikor Európában és hazánk szomszédos országaiban is normalizálódtak a nemzetközi kapcsolatok, az osztrák–magyar viszonylat kivételével visszatért a kihatárforgalom. Mindezek az útlevélkiadás számadatainak növekedését is magukkal hozták.

Külföldiek ellenőrzése

A külföldiek ellenőrzésére vonatkozó jogszabályokban nem történt változás az 1940-es évek második felében. 1945-ben, a háború végén nagy fokú lakóhely-változtatásokra került sor. A németek (svábok) kitelepítése, a szlovák–magyar lakosságcseré,⁴²⁸ a Magyarországról elmenekülő, majd visszatérő állampolgárok és a Magyarországon átutazó külföldi állampolgárok mozgása esetenként több százezres legális és illegális népvándorlást eredményezett.

1945 márciusától az Ideiglenes Nemzeti Kormány által felállított és megszervezett Demokratikus Rendőrség hatáskörébe tartozott a külföldiek rendészete, ennek végrehajtását a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hivatal gyakorolta. „A KEOKH – mint a belügyminiszternek a külföldiekkel kapcsolatban megállapított jogkörét gyakorló központi szerve – szintén 1948. szeptember 6-ig tevékenykedett, de a belügyminiszter közvetlen alárendeltségében, önállóan. Ekkor az Útlevél Osztály, a KEOKH, a Gazdasági Rendészet operatív alosztálya, valamint a Határ-, Folyam- és Légirendészet az akkor megalakult Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságába olvadt be.”⁴²⁹

Az 1950-es években Európa több országához hasonlóan az idegenforgalom fejlődése Magyarországon is éreztette hatását. Az első szocialista jellegű szabályozás a külföldiek be- és kiutazásáról, az ország területén való tartózkodásáról 1954-ben a 17/1954. (III. 10.) MT rendeletben fogalmazódott meg, amely hatályon kívül helyezte az 1903. évi V. törvénycikk és az 1930. évi XXVIII. sz. törvénycikk rendelkezéseit. A 17/1954. (III. 10.) MT rendelet a magyarországi tartózkodási engedélyeket az érvényesség tartama szerint három csoportba sorolta. Megkülönböztetett ideiglenes tartózkodási engedélyt, amely 14 napra, tartózkodási engedélyt, amely 14 naptól 6 hónapi időtartamra és lakhatási engedélyt, amely hat hónapnál hosszabb meghatározott időre vagy visszavonásig volt érvényes.⁴³⁰ Az MT rendelet értelmében a külföldi csak az engedélyben

⁴²⁸ Az 1946. február 17-én kötött lakosságcseré-egyezmény következtében ahány magyarországi szlovák önként jelentkezett csehszlovákiai áttelepülésre, ugyanannyi csehszlovákiai magyart távolítottak el a csehszlovák hatóságok az országból.

⁴²⁹ KRAHULCSÁN 2011.

⁴³⁰ 17/1954. (III. 10.) MT. rendelet, a külföldiek be- és kiutazásáról és az ország területén való tartózkodásáról. 10. §.

meghatározott helységben lakhatott. Az állandó lakhely megváltoztatásához az engedélyt kiállító hatóság hozzájárulására volt szükség.⁴³¹

A tizenhat évvel később kiadott 24/1966. (IX. 25.) számú Kormányrendelet és a végrehajtására kiadott 4/1966. (IX. 25.) BM rendelet szabályozta a külföldiek be- és kiutazását, az országban való tartózkodását. Ez utóbbi jogszabály már igazodni kívánt a nemzetközi és gazdasági kapcsolatok, valamint az idegenforgalom fejlődéséhez, de a változatlanul szigorú ellenőrzési rendszer mellett könnyített lehetőségeket is tartalmazott a vízumfelvétel, a tartózkodás és a letelepedés rendjében, vegyes rendelkezései pedig a mentességgel és a nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségekkel kapcsolatos igényeket fejezték ki.⁴³²

A 24/1966. (IX. 25.) MT. rendeletet időrendben követte az 1982. évi 19. sz. törvényerejű rendelet a külföldiek magyarországi tartózkodásáról, amely tükrözte az időközben bekövetkezett változásokat. A második világháborút követő hidegháborús viszonyok között e jogszabály megjelenése jelentős lépésnek volt tekinthető, hiszen tulajdonképpen a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának megfelelő elveket tükrözte.

A mindössze tizennégy rövid paragrafusban „alapozó” törvényerejű rendelethez kapcsolódva a 7/1982. (VIII. 26.) BM rendelet és egy belső utasítás, a 24/1982. számú BM utasítás határozta meg a végrehajtási szabályokat. Ezek a jogi normák változatlan elvek mellett, sommásan tekintették át az érintett személyi kört és a hatósági fórumrendszert. A nem magyar állampolgárok, illetve a külföldi úti okmánnyal beutazó magyar állampolgárok tartózkodása ügyében a rendőrkapitányságok, rendőr-főkapitányságok jártak el, valamint a központi Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hivatal. A törvényerejű rendelet szerint letelepedési engedély csak családgyejesítési vagy egyéb méltánylást érdemlő érdekből volt engedélyezhető, akkor, ha a külföldi letelepedése összhangban volt a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi és gazdasági érdekeivel, továbbá ha megélhetése és lakhatása biztosított volt. A kérelmet kilencven nap alatt kellett elbírálni. A kérelem elbírálására a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hivatal vezetője volt jogosult.⁴³³

A 24/1982. BM utasítást a 32/1987. számú BM utasítás módosította, amely átrendezte a rendőr-főkapitányságok idegenrendészeti hatáskörét. Eszerint a megyei rendőr-főkapitányságok igazgatásrendészeti osztálya és a Budapesti Rendőr-főkapitányság Igazgatásrendészeti Osztály Külföldieket Ellenőrző Alosztálya volt jogosult a letelepedés engedélyezésére és a letelepedési engedély visszavonására. Az idegenrendészetben és a külföldiek ellenőrzésében döntő változást az 1990-es rendszerváltás hozott, amelynek következményei az igazgatásrendészet szakterületen a következő fejezetben olvashatók.

Határővezet, határsáv

A bipoláris világrendszer kialakulásának egyik szimbóluma, a vasfüggöny 1948-ban ereszkedett le, majd ezt megerősítette előbb a nyugati, majd a déli végeken az aknazárak lerakása és 15 kilométeres határővezet kialakítása, amelynek bevezetése⁴³⁴ a határőrizet további szigorításához vezetett. A határővezet alatt azoknak a városoknak és községeknek az államigazgatási területét

⁴³¹ 17/1954. (III. 10.) MT. rendelet. 13. §. (1)–(2) bekezdés.

⁴³² LISZKAYNÉ 2006: 46.

⁴³³ LISZKAYNÉ 2006.

⁴³⁴ BM 0390/1952 sz. Utasítása a Déli és Nyugati országhatár mentén határővezet létesítéséről.

kellett érteni, amelyeket az idevonatkozó rendelkezések (BM utasítás) felsorolnak. Az utasítás 1. §-a szerint a határövezet 15 km széles, az államhatárral párhuzamos területsáv, amelynek területén 1 km-en belül vadászni, 50 m-en belül tartózkodni tilos. A határövezetben a következő szigorításokat⁴³⁵ vezették be:

- azok tartózkodhattak itt, akik itt laktak, vagy rendőrhatósági engedéllyel rendelkeztek;
- ideiglenes engedéllyel csak a feltüntetett helyen lehetett tartózkodni, megérkezéskor és eltávozáskor 12 órán belül kötelesek voltak jelentkezni a rendőrségen;
- bármilyen munkára való felvételt, éjjeli szállást csak engedéllyel rendelkezőnek lehetett adni;
- külön engedély nélkül, nyílt parancssal beléphettek: HM hivatásos állomány, ÁVH, rendőrségi állomány, szolgálatban lévő vasutas, hajós személyzet;
- munkavégzés a határövezetben csak engedéllyel és biztosítással volt lehetséges.

Ismerve az ezután történeteket, egyértelműen megállapítható, hogy a határövezet miatt bevezetett adminisztratív szigorítások a nyugati határszakasz mentén élő lakosság lehetőségeit nagymértékben korlátozták, fejlődését gátolták. A nyugati határszakaszon húzódott határövezet, aknazár sorsát megpecsételte Bruno Kreisky osztrák külügyminiszter 1964. október 29. és november 1. közötti magyarországi látogatása, amelyet a két ország közötti határkapcsolatokban nagy fokú enyhülés követett. Ennek részeként ismét felszedték⁴³⁶ az aknazárakat, és helyettük a lényegesen humánusabb elektromos jelzőrendszert (EJR) telepítették. „A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 2002/1969. (I. 28.) számú határozatával a nyugati határövezetet 1969. május 1. napjától megszüntette és egyidejűleg határsávot létesített.”⁴³⁷ A kiadott utasítás szerint határsáv alatt a határvonaltól számított általában 2 km mélységű területsávot kellett érteni, „Rajkától Felsőszölnökgig, beleértve a Fertő-tó egész területét és nádasait, továbbá a magyar-jugoszláv-osztrák hármashatár közelében lévő Felsőszölnök, Kétyvölgy, Apátistvánfalva, Orfalu községek közigazgatási területéhez tartozó sávot. Ezen belül:

- a) ahol elektromos jelzőrendszer van, a jelzőrendszer és a határvonal közötti területet;
 - b) ahol az elektromos jelzőrendszer nincs kiépítve – a helyi adottságok figyelembe vételével – a határsávot a határvonaltól számított általában 2 km-es mélység jelenti, amelyet »HATÁRSÁV« feliratú táblákkal kell megjelölni.
2. A határsávba történő állandó vagy ideiglenes letelepedéshez, belépéshez a lakóhely szerint illetékes rendőrkapitányság, illetve a határőrizeti szervek engedélye szükséges. A határsávban – lakott területek kivételével – általában csak napkeltétől napnyugtáig lehet tartózkodni.
3. A határsáv engedélyekkel kapcsolatos ügyintézés során az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. tv. rendelkezéseit kell alkalmazni.”⁴³⁸

⁴³⁵ Határövezetbe nem kaphatott belépési engedélyt: 3 évnél nagyobb időtartamra elítélt személy; visszaeső bűnöző; aki ellen büntetőeljárás van folyamatban; aki nyugati államokban élőkkel tart kapcsolatot; a rendőrhatóság felügyelete alatt áll; osztályidegen; aki a kiadott ideiglenes határövezeti engedélyt nem szolgáltatva vissza.

⁴³⁶ SALLAI 2014.

⁴³⁷ A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 01. számú Parancsa. Budapest, 1969. évi március hó 25. A nyugati határövezet megszüntetése és határsáv létesítése. [A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 01. számú Parancsa]

⁴³⁸ A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 01. számú Parancsa.

A határsávba a határőrség, elsősorban a zöldhatárt őrző határőrőrsök parancsnoka és a rendőrkapitányságok igazgatásrendészeti osztályvezetői engedélyeztek belépést. A zöldhatársávos engedéllyel ott kellett kilépni, ahol belépett az adott személy, míg a piros sávos engedély bárhol ki-belépésre jogosított. Mentessültek az engedély bemutatása alól és beléphettek a határsávba:

- az MSZMP Központi Bizottság, a Központi Ellenőrző Bizottság és a KISZ Központi Bizottság tagjai, valamint a megyei pártbizottságok első titkárai;
- a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány tagjai, az államtitkárok és a miniszterhelyettesek;
- a Legfelsőbb Bíróság elnöke, a legfőbb ügyész, valamint helyetteseik;
- az országgyűlési képviselők;
- a Győr-Sopron, Vas és Zala megyei tanács Végrehajtó Bizottság (VB) elnökei;
- a fentiek kíséretéhez tartozó személyek;
- akik a menetrend szerint közlekedő vonaton és autóbuzson a határsávon átutaznak.⁴³⁹

Érvényes szolgálati (alkalmaztatási) igazolványuk felmutatása mellett beléphettek a határsávba:

- az MSZMP Központi Bizottság és a KISZ Központi Bizottság osztályainak megbízólevéllel ellátott belső és külső munkatársai;
- a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány Titkársága megbízólevéllel ellátott munkatársai;
- az MSZMP és a KISZ Győr-Sopron, Vas és Zala megyei, valamint a határsávi járási bizottságok tagjai és munkatársai a működési területükön;
- a Győr-Sopron, Vas és Zala megyei tanács VB elnökhelyettesei, illetve a határsávi járási tanácsok VB elnökei, elnökhelyettesei, titkárai, osztályvezetői, szakigazgatási feladatokat ellátó alkalmazottai és e tanácsok tagjai a működési területükön;
- a BM piros sávos igazolvánnyal ellátott beosztottjai;
- a Legfelsőbb Bíróság és a Legfőbb Ügyészség alkalmazottjai a határsáv egész területén;
- a Győr-Sopron és Vas megyében működő megyei, járási ügyészségek és bíróságok hivatalnokai a működési területükön;
- az Országos Mentőszolgálat betegszállítás, illetve elsősegélynyújtás céljából kivonuló tagjai, a mentéssel összefüggő útvonalon, a mentés idejére;
- a karhatalmi, valamint a társadalmi mentő és segítő csapatok elemi csapás esetén kivonuló egységei a veszélyeztetett helyen, a mentési munkálatok idejére;
- a MÁV, a GYSEV, a mozgóposta, továbbá a MÁVAUT személyszállítást végző, szolgálatban lévő tagjai a szolgálati útvonalon.⁴⁴⁰

Az EJR felszedésére 1989-ben került sor a Politikai Bizottság 1989. február 28-i ülésén született döntése, majd az 1989. május 17-ei minisztertanácsi határozata alapján. A Politikai Bizottság „egyetért azzal, hogy a Határőrség a nyugati és a déli viszonylatban is az állampolgárookra vonatkozó korlátozó intézkedések megszüntetésével valósítja meg az államhatár eredményes őrzését. Szükségesnek tartja a határsáv, a határvizekkel kapcsolatos korlátozások felszámolását, az elektromos jelzőrendszer megszüntetését és 1991. január 1-ig történő lebontását, nem tartja

⁴³⁹ A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 01. számú Parancsa.

⁴⁴⁰ A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 01. számú Parancsa.

indokoltnak a nyomsáv fenntartását sem nyugati, sem déli viszonylatban.⁴⁴¹ A határozatban már nemcsak az EJR felszámolásáról, hanem a határsáv⁴⁴² intézményrendszeréről is döntöttek.

Igazgatásrendészettel kapcsolatos szabályok, jogszabályok, szabályzatok

A teljes baloldali fordulat előtt talán az utolsó „békebeli” rendőrségi szabályzat⁴⁴³ az R-2.-es volt az 1948-as a demokratikus időkből, amikor még Magyarország államformája köztársaság volt. A szabályzat még 1947-ben készülhetett, amit a mellékletekben szereplő 1947-es keltezés támaszt alá. A szabályzat a rendőrség számára a következő igazgatásrendészeti jellegű feladatokat határozza meg, amelyek szinte teljesen lefedik az igazgatásrendészet szakterületét:

- nyilvános színielőadások engedélyezése és ott a rendőri felügyelet gyakorlása, ha a helyi közigazgatási hatóság a saját feladatkörébe tartozó színháznyitást megadta; nyilvános hangversenyek, dalestek, szavalati előadások, mutatóványok, mozgófénykép-leadások, táncvigadalmak és ünnepi felvonulások engedélyezése; közrendészeti és tűzrendészeti szempontból szükséges óvintézkedések elrendelése és az azokra való felügyelet; a kirótt felügyeleti díjak beszedése, elszámolása;
- a közérköls és közszemérem érdekeinek védelme; a kéjnézőkre vonatkozó rendszabályok végrehajtásának és megtartásának ellenőrzése;
- az erkölcsi bizonyítványok kiállítása;
- a zálogosok, zsidóbusok, az ócskavassal és általában az ócska holmikkal kereskedő egyének, az ószerekek, a nyilvános küldöncök, az utcai árusok, és az ilyenek üzletének ellenőrzése;
- a szállodák, a panziók, a vendéglők, a kávéházak, a kávé- és italmérések, a cukrászdák, általában bármiféle italmérő és nyilvános étkezőhelyiségek, tánciskolák és fürdők rendőri szempontból való ellenőrzése és a velük kapcsolatos felügyelet; az italmérési engedélyeik véleményezése, felügyelete és ellenőrzése;
- a személy- és áruszállítás eszközeinek és közegeinek a közrend, a köztisztaság, valamint a közönség jogos igénye szempontjából való felügyelete; utcákon, tereken, utakon és közlekedésre használt vízekon a szabad közlekedés és a közrend biztosítása; az esetleges akadályok és a közlekedés veszélyeinek elhárítása; köztereken, utcákon és utakon a köztisztasági szabályok ellenőrzése; a gépjárművekre vonatkozó ügyek intézése, forgalomba hozataluknak engedélyezése, gépjárművezetői igazolványok kiadása; hajók, vasúti mozdonyok és gépjárművek próbamenetein való részvétel; bérkocsik, bér gépkocsik, társaskocsik és teherkocsik állomáshelyének kijelölése, a rájuk vonatkozó szabályok megtartásának ellenőrzése;
- a házalás engedélyezése; a könyöradományok gyűjtésének ellenőrzése; a koldulási tilalom ellenőrzése és az ezzel kapcsolatos rendelkezések végrehajtása;
- mérgező, gyúlékony, robbanó- és gyógyanyagokat előállító vagy árusító üzleteknek és ilyen anyagokat használó ipari üzemeknek az ellenőrzése, valamint az említett anyagok előállítására, tárolására, felhasználására, szállítására és árusítására vonatkozó szabályok betartásának ellenőrzése;

⁴⁴¹ Magyar Nemzeti Levéltár 288.f 5/1054.öe. 5-7.

⁴⁴² 87/1989 sz. MT rendelet a határsáv megszüntetésére.

⁴⁴³ R-2. Szolgálati szabályzat a rendőrség részére 1948.

- a főzéshez használt réz-, ón- vagy fémedények árusítása, továbbá a szétosztandó ételek és italok tartására és a használatban lévő mértékekre vonatkozó szabályok betartásának ellenőrzése;
- az állatkínzás megakadályozása, a veszettségre és más veszedelmes állati betegségekre, elhullott állatok tetemének eltakarítására, valamint a veszedelmes vadállatokra vonatkozó rendelkezések végrehajtásának ellenőrzése;
- a fegyverek és lőszerkészítésére, tartására és forgalomba hozatalára vonatkozó szabályok betartásának ellenőrzése; a lövöldék engedélyezése és ezzel kapcsolatban, valamint katonai lögyakorlatok alkalmával a testi épség biztosításához szükséges óvintézkedések megtétele és a megtartásukra való felügyelet; a fegyvertartási és fegyverviselési, valamint a lőszervásárlási engedélyek kiadása;
- építkezések, épületjavítások és épületbontások alkalmával, nemkülönben roskadozó vagy egyébként veszélyes építményeknél a biztonsági rendszabályok betartásának ellenőrzése és a fogatosításuk iránti intézkedés;
- tüzeset, árvíz, földrengés vagy egyéb közveszedelmek és szerencsétlenségek alkalmával a rend fenntartása, a közrend védelme;
- a hivatalos és jogosított magánhirdetésekre kijelölt helyeken kifüggesztett nyomtatványok megóvása; a kifüggesztett vagy szétszórt tiltott hirdetmények, felhívások elkobzása iránti intézkedés;
- a bejelentési ügyek intézése, valamint a bejelentőhivatal működésével kapcsolatban a rendőrhatalóság területén tartózkodó rovott előéletű, gyanús magatartású egyének és feltételes szabadságra bocsátott személyek nyilvántartása;
- a nyilvános helyen talált ön- és közveszélyes elmebetegek, valamint ugyanitt talált, önmagukkal tehetetlen betegek és gyermekek elhelyezése iránt az illetékes hatóságok megkeresése;
- a talált tárgyak, értékek megőrzése, nyilvántartása és kiadása.⁴⁴⁴

A szabályzatban rögzített rendészeti feladatok jellege és a szabályzat nyelvezete egyértelműen a két világháború közötti időszak rendészeti stílusára utal. Ez azt jelentette, hogy ekkor még jelentős számban szolgálhattak régi rendészeti szakemberek a rendőrségen és a Belügyminisztériumban. Az R-2. megjelenésének egyik gyakorlati célja az volt, hogy a szabályzat ne a jogszabályok rendezett gyűjteménye, hanem a rendőr részére maga az irányadó utasítás, jogszabály legyen. Az alaposan összeállított szabályzat közérthető, könnyen kezelhető formában rögzítette a rendfenntartással, rendszettel, rendőrséggel kapcsolatos magatartási szabályokat, azoknak a rendőr fiataloknak is segítséget nyújtott, akik akkor még nem rendelkeztek kellő szakmai ismeretekkel. Így például segítette a rendőrség tagjainak eligazodását a sajtóval és a sajtó termékeinek terjesztésével kapcsolatosan, amikor rögzítették, hogy a rendőrség tagjai a sajtótermékek terjesztésében nem vehettek részt. A szabályzatban megfogalmazták azokat a rendőrségi szolgálati tevékenységeket, amelyekkel a rendőrség számára előírt feladatokat végre kell hajtani. A rendőrrjárőr feladata volt, hogy megfigyelje a koldusokat, csavargókat, kéjhölgyeket, házalókat, fiatakorúakat stb., amennyiben zavart okoztak, vagy feltűnő magatartásukkal gyanúra adtak volna okot. Italmérő helyiségekben a nyomozók láttak el a szabályzat szerint megfigyelő szolgálatot, hogy betartják-e a nyitvatartási, záróra- és egyéb szabályokat. Hasonlóan az italmérő

⁴⁴⁴ R-2. Szolgálati szabályzat a rendőrség részére 1948.

helyekhez, a szállodákat és a vendéglátóegységeket is megfigyelő szolgálatok ellenőrizték. A vadászó személyeknél a rendőrájárórnek a fegyvertartási engedélyt és a vadászati engedélyt kellett ellenőriznie. Külföldiek esetén a bejelentkezési és jelentkezési kötelezettséget ellenőrizték. Az 1948-as R-2. szabályzat több volt, mint a rendőrség egyik vezetési okmánya, pontos leírásaival tankönyvként és szakirodalomként is szolgált a rendőri végrehajtó szolgálat állományának, akik a második világháború után előképzettség nélkül bevonultak a rendőrséghez.

1955-ben a rendészet szempontjából két kiemelkedő törvényerejű rendelet (tvr.) jelent meg, amely igazolja, hogy a népi demokratikus állam hatalma megszilárdult, de a közbiztonság kérdését továbbra is fontosnak tartották. Az első tvr. a 17-es volt, amely a kihágási intézmények és a kihágási bíráskodás megszüntetéséről szólt. A 17-es tvr. értelmében a kihágási cselekményeket a súlyosságuknál fogva büntették⁴⁴⁵ vagy szabálysértésnek minősítették. Ennek megfelelően a tvr. hatálybalépését követően a büntetteket a bíróság, a szabálysértéseket a tanácsok VB szervei, a rendőrség, a tűzoltóság és a folyamrendészet szervei bírálták el. A rendelet jelentőségét növelte, hogy büntettnek minősítette a társadalmi együttélés szabályainak megsértőit, amitől az akkori pártvezetés a közrend, közbiztonság megszilárdulását remélte.

A kialakult helyzet fenntartása, a „szocialista törvényesség” fokozott biztosítása, a társadalmi tulajdon védelme és a bűnözők elleni fokozott harc érdekében született meg a második fontos tvr. is, az 1955. évi 22. számú,⁴⁴⁶ amelyben a rendőrség feladat- és hatáskörét rögzítették. Eszerint „a rendőrség feladata a bűnözés elleni harc, a közrend és a közbiztonság védelme. Feladatának ellátása során a dolgozó népre, az állami, gazdasági és társadalmi szervekre támaszkodva biztosítja a társadalmi tulajdon sérthetetlenségét, védi az állampolgárok személyi és vagyoni biztonságát, biztosítja a szocialista törvényesség megtartását, ellenőrzi a közúti, vasúti és légi közlekedés⁴⁴⁷ rendjét, biztonságát, továbbá ellátja a Magyar Népköztársaság állampolgárait alapvető személyi okmányokkal”. Emellett a törvényerejű rendelet kimondta: „A rendőrség fegyveres szervezet és a Magyar Népköztársaság Rendőrsége nevet viseli.” Talán ma már nemcsak szakszerűtlennek, hanem megmosolyogtatónak is tűnik, hogy a megfogalmazás alapján a rendőrség munkájában a dolgozó tömegekre támaszkodva biztosította a szocialista tulajdon sérthetetlenségét. A törvényerejű rendelet értelmében a rendőrség a bűncselekmények megelőzése, felderítése és megszakítása érdekében a büntető perrendtartásban előírt jogok és kötelezettségek alapján végzett nyomozói és vizsgálati munka mellett titkos módszereket és eszközöket alkalmazhatott. Az 1955. évi 22. számú törvényerejű rendelet három fő területen rögzítette részletesen a rendőrség feladatait:

- a) a közrend védelme,
- b) a közlekedés rendjének védelme
- c) és az igazgatásrendészet terén.

A fentiek mellett a rendelet érdekessége, hogy további igazgatásrendészeti feladatcsoportot is létrehozott, amelyben különös feladatokat szabott meg a rendőrség számára.

⁴⁴⁵ Ettől az időponttól büntettnek minősült a koldulás, a tiltott visszatérés, a tiltott szerencsejáték.

⁴⁴⁶ Ezt a korabeli rendőrségi sajtó a „Rendőrség törvénye” címen nevezte.

⁴⁴⁷ A vasúti és légi közlekedés, valamint a vasúti, vízi, postai és légi szállítás közrendjének biztosítását, ezeken a területeken a bűnözés elleni harcot és a társadalmi tulajdon védelmét a belügyminiszter által külön szervezett közlekedési rendőri szervek látták el.

A 1955. évi 22. tvr. szerint a rendőrség az igazgatásrendészeti feladatainak végrehajtása során:

- „1. ellátja az ország lakosságát személyi igazolvánnyal, intézi a be- és kijelentkezést, megszervezi az ezzel kapcsolatos nyilvántartást, engedélyezi a határővezetekbe való belépést és jogszabályokban megállapított városokba és a határővezetekbe a letelepedést;
2. ellátja az állampolgárság fennállását, elvesztését tanúsító, valamint a honosítási, visszahonosítási és az állampolgárság kötelékéből történő elbocsátási okiratok kiállításával kapcsolatos feladatokat, eljár az állampolgárság hivatalból történő megállapításában, javaslatot tesz egyes személyeknek magyar állampolgárságától való megfosztására;
3. ellenőrzi és irányítja a tanácsi végrehajtó bizottságoknál működő anyakönyvvezetők munkáját, eljár az anyakönyvi kivonatoknak diplomáciai úton való beszerzésénél és továbbításánál, valamint állást foglal nemzetközi vonatkozású anyakönyvi kérdésekben;
4. névváltoztatási kérelmek ügyében dönt;
5. őrzi és nyilvántartja a talált és a rendőrségnek beszolgáltatott tárgyakat és azokat az igazolt tulajdonosoknak visszaadja;
6. gyakorolja a hatáskörébe utalt szabálysértések miatt a bírságolási jogkört;
7. ellenőrzi, hogy a szórakoztató és vendéglátóipari vállalatok vezetői az üzemekben, valamint a sportegyesületek vezetőségei a sportpályáikon megtartják-e a rendészeti előírásokat és végrehajtják-e a közrendre és a közbiztonságra vonatkozó jogszabályokat.

A rendőrség további igazgatásrendészeti feladatainak végrehajtása során:

1. közbiztonsági szempontból engedélyezi és ellenőrzi a vadászati, sport és játék célokat szolgáló fegyver és lőszer gyártását, forgalomba hozatalát, vásárlását és tartását, valamint behozatalát és kivitelét, továbbá az ilyen fegyverek javítását és a nem katonai célú lőterek használatát;
2. engedélyezi és ellenőrzi az ipari célokat szolgáló robbanóanyagok gyártását, forgalomba hozatalát, tárolását, őrzését és felhasználását;
3. engedélyezi és ellenőrzi a sokszorosítógépek és azok működtetéséhez szükséges segédanyagok vásárlását és tartását;
4. kiadja a postagalambtartási és ágybélőltartási engedélyeket, valamint a vándoriparosok működési engedélyét;
5. gyakorolja a Belügyminisztérium hatáskörébe utalt egyesületek felett a felügyeletet;
6. ellátja az erős hatású mérgező anyagok és a kábítószeres őrzésére és felhasználására vonatkozó rendészeti felügyeletet;
7. véleményezi az italmérés engedélyezésére vonatkozó kérelmeket;
8. véleményezi a kártyajátszási engedélyek kiadására vonatkozó kérelmeket, javaslatot tesz a vendéglátóipari üzemek részére kiadott tánc, éneklési, kártyajátszási és zárórameghosszabbítási engedélyek visszavonására;
9. engedélyezi és ellenőrzi a bélyegzőgyártást, engedélyezi a bélyegzők készíttetését.⁴⁴⁸

Jól látható, hogy azok az igazgatásrendészeti feladatok, amelyeket korábban BM rendeletekben vagy rendőrségi szabályzatokban fogalmaztak meg, hirdettek ki, 1955-től már tvr., azaz törvényi szintre emelkedtek. A törvényerejű rendelet igazi szenzációja, hogy függelékében felsorolták mindazokat a korábbi törvényeket és rendeleteket, amelyek a rendészetet és a rendőrséget valamilyen formában érintették vagy meghatározták. A 22. sz. törvényerejű rendelet a korábbi szabályozástól eltérően nemcsak a fegyver, lőszer gyártását, forgalmazását utalta a rendőrség hatáskörébe, hanem a lőterek használatát is. Továbbá ezt követően szigorították

⁴⁴⁸ 1955. évi 22. törvényerejű rendelet a rendőrségről. 9–10. §.

a fegyver-, lőszerszabályok megsértőivel szemben a szankciókat is. A kialakult politikai helyzetnek megfelelően szigorították a fegyverhez jutók körét is, az alábbi személyek nem kaphattak fegyvertartási engedélyt:

„A MNK elleni bűncselekményért elítélt személyek; olyan személyek, akikkel szemben az a gyanú merült fel, hogy akár a közrendet megzavarta, akár pedig az állam biztonságát veszélyeztetve a fegyvert esetleg helytelenül fogják használni; a kiskorúak, a gondnokság és gyámság alatt álló személyek, továbbá azok, akik egészségügyi szempontból a fegyvert nem tudják biztonságosan kezelni; osztályidegen személyek; akinél a kérelem teljesítése nem indokolt.”⁴⁴⁹

A tankönyvírók nem tartották fontosnak megmagyarázni azt, hogy ki az osztályidegen, vagy mit jelent az, hogy valaki esetleg helytelenül használja a megvásárolt fegyvert. Ugyanakkor nem tartották indokoltnak a fegyvervásárlás engedélyezését annak a személynek, akinek az állami vagy pártfunkciója ezt nem indokolta, vagy aki már két darab vadászfegyverrel rendelkezett. 1957 után indoklás és prioritálás nélkül kiadtak fegyvervásárlási és -tartási engedélyt az MSZMP KB-tagoknak, országgyűlési képviselőknek, az Elnöki Tanács vagy a minisztertanács tagjainak, megyei, városi, járási, kerületi tanácsi VB titkárnak, országos főhatóság vezetőjének és helyettesének, fegyveres vagy rendészeti szerv hivatásos állományú tagjainak. A részben szigorítás, másrészt a politikai funkcionáriusok számára a fegyverengedély szinte szerzett jogként való kezelése valószínűleg az 1956-os események hatásaként értékelhető.

A fegyverengedélyezéssel párhuzamosan a robbanóanyagok ügyét⁴⁵⁰ is az 1955. évi 22. tvr. szabályozta, amit az indokolt, hogy a korábbiaktól eltérően a Bányaműszaki Felügyelőségtől az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) hatáskörébe utalták a robbanóanyagok engedélyezésnek ügyeit. Ez szintén az 1950-es évek politikai szemlélete miatt következett be, amely abban az időben a robbanóanyagot⁴⁵¹ és a robbanószer⁴⁵² is az állami, gazdasági, politikai érdekek támadására alkalmasnak minősítette.

A szocializmus építése első évtizedeinek legfőbb jellemzője a külső és belső ellenség elleni harc volt. A politikai vezetés szerint ennek a harcnak egyik eszköze a zavart keltő röpcédulák terjesztése, amelyek előállításához sokszorosító-, nyomdai eszközökre volt szükség. „Az 1956. év őszen lezajlott ellenforradalmi események során láthattuk, hogy az ellenforradalmárok különféle lázító röplapok előállításával és terjesztésével igyekeztek elősegíteni aljas tervük végrehajtását.”⁴⁵³ Valószínűleg a fentiekből arra következtettek a politikai vezetők, hogy még szigorúbban kell venni a sokszorosító-, nyomdai eszközök felügyeletét, ellenőrzését. Sokszorosítóeszköznek tekintettek minden olyan műszaki berendezést, amely akár kézi vagy gépi erővel működik, és alkalmas az írógéppel vagy kézzel rajzolt, írt szöveg sokszorosítására. Ezért a sokszorosítógépeket kötelesek voltak bejelenteni, továbbá használatuk és forgalmazásuk engedélyköteles volt, amelynek ellenőrzése a rendőrség igazgatásrendészeti feladatkörébe került. A sokszorosítógépekről nyilvántartást kellett vezetni. A nem használt, illetve használhatatlanná vált sokszorosítóeszközöket le kellett adni, meg kellett semmisíteni, dokumentumaikat az igazgatásrendészeti osztályokon kellett leadni.

⁴⁴⁹ *Igazgatásrendészeti tankönyv I.* 1958: 22.

⁴⁵⁰ 1955. évi 22. törvényerejű rendelet a rendőrségről. 10. §. 2. pont.

⁴⁵¹ Robbanóanyag: a robbantási műveletben aprító, daraboló, földmozgató munkát végző anyag.

⁴⁵² Robbanószer a robbanást elősegítő, közvetítő szer.

⁴⁵³ *Igazgatásrendészeti tankönyv I.* 1958: 77.

Az 1950-es években még nemcsak hobbiként, hanem fontos hírközlítőként is tartottak postagalambokat.⁴⁵⁴ Ma már csak érdekesség (egy kicsit megmosolyogtató), hogy korábban a rendőrségek⁴⁵⁵ is tartottak postagalambokat a kapitányságokon. A híradástechnikai eszközök és lehetőségek rohamos fejlődés ellenére a rendőrség vezetői gondoltak azokra a helyzetekre, amikor elemi csapások következtében megrongálódnak a híradó vezetékek, vagy üzemzavarok esetén nem működnek a híradó eszközök sem. Ilyenkor nagyon jól jött a postagalamb-szolgálat, amellyel a megszakadt összeköttetés megteremthető s az üzemzavarok elhárításáig fenntartható.⁴⁵⁶ Magyarországon a postagalamb tartásának szabályaira a 432/1949-es minisztertanácsi rendelet vonatkozott, amelynek ellenőrzésére a rendőrség volt hivatott. Postagalamb tartására csak politikai és erkölcsi szempontból kifogásolhatatlan személy kaphatott engedélyt a járási-városi rendőrkapitányságon. A postagalambokat nyilván kellett tartani, amelynek ellenőrzése a rendőrök, körzeti megbízottak feladata volt. Emellett a járási-városi, kerületi rendőrkapitányság igazgatásrendészeti osztálya háromhavonta ellenőrizte a postagalambokat tartó személyeket és a postagalambtartás szabályainak betartását. Ha egy postagalambtartó személy megbízhatatlanná vált, az engedélyt megvonták tőle.

A postagalambtartás helyszínén ellenőrizni kellett, hogy:

- „nem tartanak-, vagy szállítanak-e engedély nélkül postagalambot;
- nem szerzett, illetve ruházott-e át valaki engedély nélkül postagalambot, vagy tenyésztésre alkalmas galambtojást,
- nincs-e olyan személy, aki idegen postagalambot jogtalanul elfogott, fogva tart, lelőtt vagy más módon elpusztított;
- nincs-e olyan személy, aki másnak eltévedt, kimerült, sebesült vagy kimúlt postagalambját vagy ilyen postagalambra erősített híryanagot azonnal be nem szolgáltatta, vagy híryanagot felbontotta,
- nincs-e olyan személy, aki postagalambját honvédelmi szolgáltatásként a hatóság felhívása ellenére nem adta át, vagy az átengedési kötelezettség kijátszása végett elrejtette, használ-

⁴⁵⁴ „Az egésznek az az alapja, hogy a betanított postagalamb, bárhol is eresztik fel, otthonába okvetlenül visszatér. Ha tehát két vagy több postagalamb-állomást egymással postagalambjáratokkal összekötünk, úgy megteremtettük az állomások közötti hírközlítőt szolgálatot. Az egymással összekötni szándékolt állomások galambjait kölcsönösen a másik állomásra kell elszállítani. Tehát jelentést egy állomás sohasem küldhet a saját galambjaival, hanem mindig annak az állomásnak a galambjaival, ahová a jelentést küldeni akarjuk. Az állomások közötti állandó összeköttetés létesítése céljából gondoskodni kell arról, hogy minden állomáson megfelelő számú készenléti szolgálatba »internált« galamb legyen. Az internálás nem egyéb, mint a készenléti szolgálatba állított galamboknak meglehetősen mostoha körülmények között, a külvilágtól teljesen elzárt, idegen állomáson való tartása. Az internáló helyen azért van szükség a mostoha bánásmódra és a teljes elkülönítésre, hogy a galamb ezt a neki csak ideiglenes tartózkodásra kijelölt helyet meg ne szokja. Ha megszokná, többé nem térne vissza az eredeti otthonába. Ha tehát például Budapest és Szeged között rendőri postagalamb-szolgálatot akarunk létesíteni, akkor megfelelő számú galambot Szegedről Budapestre s viszont a fővárosból Szegedre kell szállítanunk s idegen helyen internálnunk. Ha Szeged jelentést akar Budapestre küldeni, az ott internált budapesti galambot felereszti, amely átlag 60 kilométeres óránkénti sebességgel viszi a hírt a fővárosba. Hat hétnél tovább nem szabad a galambot internálva tartani, mert az röpképességére és egészségére káros hatású volna.” Forrás: *Postagalamb a rendőrség szolgálatában* 1936: 4.

⁴⁵⁵ Egyik érdekessége a szegedi rendőrségnek a postagalamb-állománya, amelynek egyedei be vannak tanítva Szeged–Budapest–Debrecen közötti hírvívó szolgálatra (1926). *A Rend*, (58).

⁴⁵⁶ *Postagalamb a rendőrség szolgálatában* 1936: 4.

hatatlanná tette, vagy azt az átengedésre kötelező hatósági rendelkezés vétele után állandó tartási helyéről eltávolította”.⁴⁵⁷

Az 1960-as években a postagalamb-tenyésztés jelentősége folyamatosan csökkent, mára csak néhány tenyésztő van az országban.

Az 1950-es évektől a falvakban, városokban egyaránt folyamatosan bővült azoknak a rendezvényeknek a száma (például vásárok, búcsúk stb.), ahol mutatványosok rendőrhatalósági engedély birtokában, különböző eszközökkel mulattatták az embereket. A mutatványosok számára a lakóhely szerint illetékes rendőrkapitányság igazgatásrendészeti osztálya állította ki az engedélyt. Mutatványosi engedélyt csak a 20 évnél idősebb magyar állampolgár kaphatott, aki erkölcsileg és politikailag is megbízható volt. Családtagot csak akkor alkalmazhatott, ha annak családi közreműködési engedélye volt.

Az 1950–70-es évek színfoltja volt a településeken megjelenő vándor kisiparos. A drótozó, foltozó, üveges, köszörűs, üstfoltozó, teknővájó vándor kisiparosi tevékenységre szóló engedélyt az illetékes tanácsok iparügyi osztálya állította ki, de ellenőrzése a rendőrség igazgatásrendészeti osztályára tartozott.

A talált tárgyakkal kapcsolatos eljárás, azok bevételezése, kezelése, értékesítése a szocializmus időszakában is a rendőrség feladatkörébe tartozott.

Az engedélyügyeknél mindig előkerülő megbízhatóság egyik fő szempontja, hogy az adott személy rendelkezik-e erkölcsi bizonyítvánnyal, vagy kaphat-e erkölcsi bizonyítványt. A szocialista államnak fontos közérdeke fűződött ahhoz, hogy bizalmi munkaköröket csak megbízható, büntetlen előéletű személy tölthessen be. Ezért az erkölcsi bizonyítvány kiállítását a rendőrség hatáskörében tartotta. Az erkölcsi bizonyítvánnyal az adott személy igazolni tudta, hogy büntetlen előéletű, és jogerős bírói ítélet hatása alatt nem áll. Az erkölcsi bizonyítványt a rendőrség a Bünyügyi Nyilvántartó adataiból elvégzett prioritás után állította ki. Panasz esetén az BM ORFK Igazgatásrendészeti Osztálya volt illetékes eljárni.

Kábítószer, mérgek felügyelete a szocializmusban

A második világháború után a szocializmus éveiben a rendőrséget és más hatóságokat a kábítószer illegális forgalmazása és fogyasztása komoly kihívások, nehézségek elé állította. Tudományos és gyógyászati célokból továbbra is lehetett alkalmazni a kábítószer-alapanyagokat, de ellenőrzésük fokozott figyelmet igényelt. A hagyományos kábítószerek, az ópium, a morfiúm és a kokain mellett egyre jobban elterjedt az indiai kender és a szintetikus úton előállított kábítószer.⁴⁵⁸

Magyarországon a szocializmus éveiben is a nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségek figyelembevételével szabályozták a kábítószer forgalmazását és felhasználását. Kábítószer előállításával, gyártásával, forgalmazásával csak engedéllyel rendelkező személyek és vállalatok foglalkozhattak, amelyet a BM ORFK Kábítószer Ellenőrző Központi Szerve (BM ORFK KEKSZ) által állítottak ki. A kábítószerrel kapcsolatos szakirodalmat terjedelmi korlátok miatt felsorolni sem lehet, így bemutatni sem.

⁴⁵⁷ *Igazgatásrendészeti tankönyv I.* 1958: 96.

⁴⁵⁸ SIVADÓ 2017: 169–174.

A kábítószerrel kapcsolatos rendészeti felügyeletet a BM ORFK KEKSZ látta el, ami a következő feladatok, tevékenységek végrehajtását jelentette:

- a) Kábítószer nyilvántartása.
- b) Kábítószerrel kapcsolatos engedélyek kiadása, ellenőrzése.
- c) Kábítószer nyilvántartásának, tárolásának ellenőrzése.
- d) Kábítószer selejtezésére engedély kiadása, selejtezés folyamatának felügyelete.
- e) Kábítószer előállító üzemek, kábítószer-felelős tevékenységet végző személy ellenőrzése.
- f) Kábítószer előállítása, gyártása, forgalmazása során keletkezett dokumentumok ellenőrzése.
- g) Ellenőrzések és bejelentések alapján intézkedések fogantatása.
- h) Gyógyszertárak ellenőrzése.
- i) Kábítószer-raktárak, -tárolás, -nyilvántartás ellenőrzése.
- j) Kábítószerrel gyártó vállalatok és gyógyszertárak általi forgalmazás ellenőrzése.
- k) Gyógyszertárakban a kábítószer-alapanyagú gyógyszerek forgalmazásáért felelős személyek ellenőrzése.
- l) Kábítószer-üzemi engedélyek kiadása.
- m) Ellenőrzi a gyógyszertárak, kórházak és tudományos felhasználás számára kiadott igazolványokat.
- n) Ellenőrzi a kábítószer-behozatali, -kiviteli forgalomhoz szükséges engedélyeket.
- o) Nyilvántartja a behozatali és kiviteli kábítószer-mennyiséget.
- p) Biztosítja az egész országban az egységes kábítószer-ellenőrzés végrehajtását.
- q) A rendőrségi, bírósági és más határozatok alapján nyilvántartja a kábítószer-élvezőket.
- r) Engedélyt ad kábítószer-tranzit végrehajtására.
- s) Szabálysértés észlelésekor megteszi a feljelentést.⁴⁵⁹

A háztartásokban, a mezőgazdaságban és az iparban eltérő mennyiségben használtak mérgeket. A mérgek előállításának, gyártásának, forgalmazásának, tárolásának és felhasználásának nagyon szigorú szabályai voltak és vannak. Ezek be nem tartása nagyon nagy veszélyeket jelenthet az emberi életre, ezért szigorú felügyeletük minden időben indokolt volt. A rendőrség ügykörébe tartozott a vállalatoknak a mérgekre vonatkozó rendészeti felügyelete. Így a rendőrség részt vett a mérgekkel szembeni tanfolyamok vizsgáin. Ezenkívül ellenőriznie kellett, hogy a mérget előállító vállalatok jogosultak-e a mérgek gyártására, forgalmazására. Továbbá ellenőrizni kellett a mérgek szabályos tárolását, okmányait, a mérgekkel foglalkozók engedélyét stb.

Személyi azonosító igazolvány

Mára természetessé vált, hogy mindenki rendelkezik személyi igazolvánnyal, lakcímkártyával. A mai személyi igazolvány eredete a szocializmus első évtizedeihez vezethető vissza. Az igazgatásrendszer egyik fő tevékenysége a személyi igazolványok és útlevélek kiadása volt a szocializmusban. „A személyazonosságot bizonyító hivatalos iratok az 1800-as években a társadalmi mobilizálódás következtében jelentek meg. Kezdetben »Igazoló jegy« néven, majd a 20. század elejétől fényképes igazolványok formájában. Az arcképes igazolványok sorában

⁴⁵⁹ SIVADÓ 2017: 175–176.

használatban voltak foglalkozás szerinti igazolványok (pl.: MÁV-, vagy hivatali alkalmazotti, ügyvédi, üzletkötői, cégképviselői).⁴⁶⁰ A személyazonosítás szükségessége már az ókorban is felmerült, főleg adószedés, katonaság és más állami érdekekből kifolyólag, de a mai értelemben a személyi igazolvány 1954-hez⁴⁶¹ köthető. Az 1954-ben kiadott minisztertanácsi rendelet minden 16 évnél idősebb magyar állampolgárt személyi igazolvánnyal látott el, kivéve a Honvédelmi Minisztérium hivatásos állományát (akiknek HM-igazolványa volt) és a külföldieket. A kiadott személyi igazolvány lényegesen részletesebb tartalommal bírt a jelenleginél. Így a papíralapú, kis könyvformátumú személyi igazolvány a következő adatokat tartalmazta: az igazolvány tulajdonosának

- családi nevét;
- utónevét;
- előző (asszonyoknál leánykori) családi és utónevét;
- születési helyét és idejét;
- foglalkozását, szakképzettségét, munkakönyvének számát;
- katonai igazolványának számát;
- állampolgárságát;
- anyjának leánykori, családi és utónevét;
- apjának családi és utónevét;
- állandó és ideiglenes lakóhely-változtatásának adatait;
- családi állapotát;
- házastársának nevét, születési helyét és évét;
- házasságkötésének helyét és idejét;
- 16 éven aluli gyermekeinek adatait;
- munkáltató vállalat nevét és pontos címét.⁴⁶²

A 16 év később 14-re módosult, és a diákok általában nyolcadikos korukban kézhez kaphatták a személyi igazolványukat, amellyel később tudták magukat, valamint lakóhelyüket és munkahelyüket igazolni. A személyi igazolvány kiállításához először, illetve ha elveszett, az alábbi okiratokat és dokumentumokat kellett benyújtani:

- születési anyakönyvi kivonatot;
- házassági kötelékben élőknek házassági anyakönyvi kivonatot;
- katonai igazolványt, alkalmatlansági igazolványt vagy tartalékos tiszti igazolványt;
- a 18–22 éveseknek összeírási, illetőleg sorozási igazolványt;
- munkavállalóknak a munkáltatói igazolványt;
- tanulóknál iskolai igazolványt;
- 16 éven aluli személyeknél lakásbejelentést igazoló szelvényt;
- 4 db fényképet;⁴⁶³
- okmánybélyeget.

⁴⁶⁰ KISS–SZEGŐ 2017.

⁴⁶¹ 1/1954. (I. 9.) BM rendelet a személyi igazolványról.

⁴⁶² 1/1954. (I. 9.) BM rendelet a személyi igazolványról.

⁴⁶³ A személyi igazolvány kiállításához a kiállítást kérő személy köteles két db 4 × 4 cm-es, két hónapnál nem régebbi, szembenéző, fedetlen fejjel készült, retusálatlan fényképet a kiállító rendőri hatóságnak leadni. 1/1954. (I. 9.) BM rendelet a személyi igazolványról.

A személyi igazolvány érvényessége 5 és 10 év, valamint korlátlan⁴⁶⁴ időtartamra szólt. A személyi igazolványt le kellett adniuk a sorkatonai szolgálatot teljesítőeknek és a büntetés-végrehajtásban a büntetésüket megkezdő személyeknek. A személyekről a Központi Lakcímnnyilvántartó Hivatal személyi törzslapot vezetett. A rendelet megjelenését követően a magyar állampolgárokat állandó személyi igazolvánnyal látták el. Aki elvesztette, vagy egyéb okok miatt nem rendelkezett személyi igazolvánnyal, annak ideiglenes személyi igazolványt állítottak ki. Kóbor egyéneknek munkára, becsületes életmódra és egy helyben lakásra való szoktatás céljából ideiglenes (kóbor) személyi igazolványt adtak.⁴⁶⁵ A magyar és külföldi állampolgároknak egyaránt kötelezettségük volt a tartózkodás időtartamától függően az állandó és ideiglenes bejelentkezés, amelyet a személyi igazolványba is bejegyeztek. Ezt követően 1990-ig a határidő nélküli igazolványokban nem történt érdemleges formai változás. A 4/1969. (XI. 17.) BM számú rendelet⁴⁶⁶ módosította a személyi igazolvány kiadását, és 14 éves állampolgárok számára kötelezővé tette a személyi igazolvánnyal való rendelkezést, továbbá a személyi igazolványba ezt követően be kellett jegyezni az adott személy 18 év alatti gyermekeinek nevét, születési helyét, idejét. A személyi igazolvány érvényessége az alábbiak szerint módosult:

- 18 év alatt 4 év;
- 18–25 év között 7 év;
- 25–55 év között 10 év;
- 55 év felett határidő nélkül érvényes.

1981. január 1-jétől csak a tulajdonos személyi számát tartalmazó személyi igazolvány volt érvényes.

Igazgatásrendészeti kényszerintézkedés

A bűncselekmények megelőzése céljából a rendőrség igazgatásrendészeti kényszerintézkedést⁴⁶⁷ alkalmazhatott, amelynek leghatékonyabb eszköze a rendőrhatalom felügyelet és a kilitálás volt. A kényszerintézkedés a következő személyek körére terjedt ki: az államra és a közbiztonságra, továbbá a szocialista társadalomra veszélyes, gazdasági okokból káros, és más fontos állami érdek szempontjából aggályos egyénekre.⁴⁶⁸

A szocializmus kezdeti szakaszában a tűzrendészetet az államigazgatás egyik legfontosabb ágazatának tartották. A termelés, a javak, a dolgozó emberek megvédése a tűzveszélytől kiemelt feladatként jelentkezett a Belügyminisztériumban, amelynek legfőbb végrehajtója a tűzoltóság volt. A tűzrendészetet a Belügyminisztérium felügyelte, míg annak irányítása az Országos Tűzrendészeti Parancsnokság feladata volt. A gyakorlati végrehajtás a megyei, járási és fővárosi

⁴⁶⁴ 60 év feletti állampolgárok részére.

⁴⁶⁵ *Igazgatásrendészeti tankönyv I.* 1958: 228.

⁴⁶⁶ 4/1969. (XI. 17.) BM számú rendelet a magyar állampolgárok lakcímének bejelentéséről és nyilvántartásáról.

⁴⁶⁷ *Igazgatásrendészeti kézikönyv* 1965.

⁴⁶⁸ *Igazgatásrendészeti kézikönyv* 1965: 226.

alárendelt szervezetekre hárult. A tűzrendészeti feladatokból a rendőrség az alábbi tevékenységeket volt köteles folyamatosan elvégezni:

- különböző létesítmények telepítési, építési, használatbavételi és üzemeltetési engedélyeinek kiadása;
- tűzrendészeti szabálysértési eljárás;
- tűzoltás, tűzvizsgálat;
- mezőgazdasági tűzrendészet;
- felügyelet és ellenőrzés a tűzrendészeti szabályok végrehajtásánál.⁴⁶⁹

A szocializmus időszakában a BM alárendeltségében szervezett tűzoltóság országos szervezetté épült ki, és a korábbi igazgatásrendészeti és gyakorlati megelőzési és mentési feladatokat teljesen átvette a rendőrségtől.

⁴⁶⁹ *Igazgatásrendészeti tankönyv I.* 1958: 386.

Igazgatásrendészet a rendszerváltás után

Az igazgatásrendészet történetének áttekintése során jól érzékelhető, hogy a szakterület jelentős tradíciókkal rendelkezik, és véleményem szerint a rendőrség egyik legérdekesebb szakterülete, amely az élet minden területén jelen van. A rendszerváltást követően a demokratikus jogállam már képtelen volt a biztonságot a totális diktatúra időszakában tapasztalthoz hasonló mértékben szavatolni, ami a rendészeti tevékenység átrendeződését vonta maga után.⁴⁷⁰

A rendészet történetéből ismerjük, hogy Szamel Lajos már az 1980-as években felvetette a profiltisztítást, azaz a rendőrségi feladatok közül egyes feladatok civilizálását. E folyamatnak a beindítására a rendszerváltást követő években került sor. Az egyes szakterületek nagy léptékű átalakítása önmagában is megérné, hogy foglalkozzunk vele, ami egy ilyen anyagban szinte lehetetlen vállalkozás, ezért csak pontokba szedtem, és lábjegyzetben a jogforrást hozzárendeltem.

Az átalakulás során az igazgatásrendészeti szakterületről kikerült feladatok

- a lakcímbjelentési szabályok betartásának ellenőrzése;
- a külföldre utazásról és az útlevelekről, valamint a kivándorlásról szóló jogszabályokban meghatározott feladatok ellátása;
- az ország lakosságának személyi igazolvánnyal történő ellátása;
- a külföldiek ellenőrzése, az ország területén tartózkodásuk és letelepedésük engedélyezése, vízumkiadás és az idegenrendészeti hatósági feladatok ellátása;
- az állampolgársági bizonyítványok kiállításával kapcsolatos feladatok ellátása, az állampolgárság hivatalból történő megállapításában történő eljárás, javaslattevés a magyar állampolgárságnak honosítással, illetve visszahonosítással való megadására, valamint elbocsátással vagy megfosztással való megszüntetésére;
- a névváltoztatási kérelmek intézése;
- az elkövetett bűncselekmények és a bíróságok által elítéltek központi nyilvántartásával kapcsolatos feladatok ellátása; adatszolgáltatás az elítéltekről (előéletükről) a bíróságok, az ügyészségek, a nyomozó hatóságok stb. megkeresésére;
- a hatósági erkölcsi bizonyítványok, illetve az annak megfelelő igazolások kiadása külföldön történő felhasználása céljából;
- a rendőrhatalmának kényszerintézkedésekkel kapcsolatos feladatok ellátása;
- az italmérési, záróra-meghosszabbítási, valamint tánc-, zene- és kártyajátzási engedélyekre vonatkozó kérelmek véleményezése;
- a sokszorosítógépek rendészeti felügyelete;
- jégeső-elhárító rakéták rendszertelével kapcsolatos feladatok ellátása (1990-ben megszűnt a Rakétás Jégesőelhárító Rendszer);
- a közlekedési igazgatási feladatok (engedélyek, hatósági jelzések kiadása, visszavonása és nyilvántartása) ellátása.

⁴⁷⁰ CHRISTIÁN–BUDAVÁRI–LIPPAI 2022: 117; CHRISTIÁN–LIPPAI 2021: 181.

Az igazgatásrendészet feladatkörében maradt

- a rendőrség hatáskörébe utalt talált dolgok – fegyver, lőszer és ipari robbanóanyag – ügyében történő eljárás;⁴⁷¹
- a rendőrség hatáskörébe utalt szabálysértési ügyekben az eljárás lefolytatása;
- az ipari célokat szolgáló robbanóanyagok rendészetével kapcsolatos feladatok ellátása;
- a polgári kézi lőfegyverek, lőszer, légfegyverek, gáz- és riasztópisztolyok és a nem katonai jellegű lőterek rendészetével kapcsolatos feladatok ellátása;
- a kábítószer rendészeti felügyeletének ellátása;
- a sugárzó anyagok és készítmények, az atomenergia-alkalmazás rendészeti felügyeletének ellátása;
- a pirotechnikai termékek rendészetével kapcsolatos feladatok ellátása.

Jelenleg az igazgatásrendészeti feladatokat a hatályos rendőrségi törvény⁴⁷² szerint végzik. A törvény szerint a „rendőrség feladata az Alaptörvényben meghatározott feladatok mellett a határforgalom ellenőrzése, a terrorizmus elleni küzdelem és az e törvényben meghatározott bűnmegelőzési, bűnfelderítési célú ellenőrzés, a bűncselekményből származó vagyon visszaszerzése, valamint az idegenrendészeti és menekültügyi feladatok ellátása”.⁴⁷³ A törvény alapján az Országos Rendőr-főkapitányság honlapja szerint az igazgatásrendészet szolgálati ágban a következő feladatokat hajtják végre:

*„Az igazgatásrendészet szakemberei járnak el a rendőrség hatáskörébe tartozó szabálysértések miatt indult eljárásokban, amelynek legnagyobb részét a közlekedési szabályok megsértése miatt folytatják. A szabálysértési eljárásokban leggyakrabban alkalmazott szankció a pénzbírság, azonban a hatóság szankcióként közérdekű munka-büntetést, illetve figyelmeztetést, járművezetéstől eltiltást, elkobzást és kitiltást is alkalmazhat. Intézkedik a külföldi hatóság által kiszabott pénzbírság végrehajtására. Ezen szolgálati ághoz fordulnak a megfelelő engedélyekért mindazok, akik lőfegyvert kívánnak tartani, gáz- és riasztófegyvert szeretnének viselni, vagy fegyverekkel kapcsolatos tevékenységet szándékoznak végezni, pirotechnikai eszközöket legalisan kívánnak felhasználni, illetve forgalmazni; magánnyomozói, személy- és vagyonvédelmi tevékenységet, vagy egyéb rendészeti feladatokat látnak el, vagy akik munkájuk során robbanóanyagokkal foglalkoznak. Felügyeli a kábítószer, kábítószer-prekursorok, a pszichotróp és az új pszichoaktív anyagok felhasználását, továbbá hozzájárul az atomenergia alkalmazási körében munkát vállalkozók foglalkoztatásához. Mindezen tevékenységekkel összefüggésben az igazgatásrendészet nyilvántartásokat vezet és hatósági ellenőrzéseket végez.”*⁴⁷⁴ [Kiemelés a szerzőtől.]

A rendszerváltás a Belügyminisztérium struktúráját alapvetően megváltoztatta, így az igazgatásrendészeti szakterület sem maradhatott érintetlen.

⁴⁷¹ A talált dolgok tekintetében követendő eljárásról szóló 18/1960. (IV. 13.) Korm. rendelet módosításáról szóló 20/1970. (VI. 14.) Korm. rendelet 2. §-a alapján már csak a talált lőfegyvert, lőszert, robbanóanyagot kell a rendőrségnek bejelenteni, más dolgok a tanácsai szervekhez, később a jegyzőhöz kerültek; a rendőrség vonatkozásában a Szolgálati Szabályzat 1995-től folyamatosan tartalmazza az ezzel kapcsolatos teendőket.

⁴⁷² 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről.

⁴⁷³ 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről. 1. §.

⁴⁷⁴ ORFK. Igazgatásrendészet. Online: www.police.hu/a-rendorsegrol/testulet/rendeszeti-szakterulet/igazgatasrendeszeti

1989-ben a Belügyminisztérium II. Főcsoportfőnöksége volt az Országos Rendőr-főkapitányság, három csoportfőnökséggel: bünygyi, közbiztonsági és közlekedési, igazgatásrendészeti. Utóbbi tevékenységét három osztály – az útlevél, a külföldieket ellenőrző, valamint a rendészeti –, azokon belül pedig alosztályok keretében végezte. A megyei rendőr-főkapitányságokon és a rendőrkapitányságokon igazgatásrendészeti osztályok működtek, amelyek alosztályokra vagy csoportokra tagozódtak. Némileg eltérő (magasabb szintű) szervezete csak a Budapesti Rendőr-főkapitányságnak volt.

1990. április 27-től⁴⁷⁵ azonban a rendőrség hivatalosan is kivált a BM szervezetéből, központi szerve, az Országos Rendőr-főkapitányság *önálló hatóságként működő országos hatáskörű szerv lett*. Ez együtt járt a korábbi Igazgatásrendészeti Csoportfőnökség átszervezésével is. A jogalkotás feladata és az állampolgársági ügyek intézése a BM hatáskörében maradt, míg a végrehajtás központi szerve az ORFK Igazgatásrendészeti Főosztálya (ORFK IFO) lett, amely a rendőrség útlevélrendészeti feladatainak megszüntével két osztályra bomlott: idegenrendészetre és rendészetre, de hozzátartozott még a Közbiztonsági Informatikai Szolgálat is 1993. május 1-ig, amikor az ORFK Közbiztonsági Főigazgatóság közvetlen alárendeltségében működő osztály (Közbiztonsági Információs Osztály) lett. Az igazgatásrendészeti feladatok végrehajtása megjelenik a rendőrség központi, területi és helyi szerveinél.

2000. január 1-től a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (ma Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság) felállításával megszűnt az ORFK IFO Idegenrendészeti Osztálya, így már csak a korábbi rendészeti feladatok maradtak meg a központi szinten (rendészeti, szabálysértési, közlekedési igazgatási osztály keretében), de a területi szervek még két évig végezték az idegenrendészeti feladatokat. 2001-ben a közlekedési igazgatás okmányirodákhoz kerülésével már csak két osztály maradt a szervezetében (rendészeti, szabálysértési és igazgatási). 2003-ban hatáskörének bővülése miatt kábítószer-rendészeti alosztályt állítottak fel, amelyet egy év múlva az ORFK vezetői szinteket racionalizáló szervezeti átalakításának következményeként megszüntettek, a vezetőhelyettesi beosztásokkal együtt. A határőrség integrációja során a még meglévő idegenrendészeti feladatok – az előzetes tervek ellenére – nem kerültek vissza az igazgatásrendészethez, hanem 2008. január 1-től a jogelőd feladatait ellátó határrendészeti szolgálati ágnál maradtak.

Jelenleg a meglévő feladataival az igazgatásrendészet betagozódott az ORFK-ba, korábbi feladatait az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság (OIF) és a kormányhivatalok, illetve egy részét az önkormányzatok végzik.

⁴⁷⁵ Az 1/1990. (I. 10.) BM rendelet és a rendelettel kiadott, a Magyar Köztársaság Rendőrségének Szolgálati Szabályzata módosításáról és egyes belügyminiszteri rendeletek hatályon kívül helyezéséről szóló 14/1990. (IV. 27.) BM rendelet Mellékletének 7. pontja alapján.

VÁKÁT OLDAL

Felhasznált irodalom

- 100 éves az első magyar autó. *Origo.hu*, 2005. május 30. Online: www.origo.hu/auto/20050530100eves.html
- A kártyázás. Online: <http://mek.niif.hu/05100/05134/html/rmm0020.html>
- Államrendészet [é. n.]. Online: www.kislexikon.hu/allamrendeszet.html
- BÁCSALMÁSI Irén (2018): Kísérlet a prostituáltak szocialista átnevelésére és büntetésére Magyarországon 1950–1960 között. *Korall*, 19(71), 103–123. Online: https://epa.oszk.hu/00400/00414/00062/pdf/EPA00414_korall_2018_71_103-123.pdf
- BACSÁRDI József – CHRISTIÁN László – SALLAI János (2018): A mezei rendőrségtől a mezei őrszolgálatig. *Magyar Rendészet*, 18(4), 31–47. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2018.4.2>
- BALÁZS Péter (2007): *Mária Terézia 1770-es egészségügyi alaprendelete..* Piliscsaba–Budapest: Magyar Tudománytörténeti Intézet. Online: http://real.mtak.hu/30273/1/balazs_kozegeszsegugy_1-2kotet.pdf
- BALLA Zoltán (2016): *Monográfia a rendészetről*. Budapest: Rejtjel.
- BÍRÓ Béla (1933): *A prostitúció*. Budapest: A Magyar Királyi Rendőrség országos szaktanfolyamai.
- BÍRÓ Béla (1937): Az egészségügyi rendészet. *Népegészségügy*, (1).
- BODA József (2019): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest: Ludovika.
- BODA József – SALLAI János (2016): A Belügyminisztérium feladatrendszerének változásai 1848–1959 között. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 4(1), 4–17.
- BOGDÁN István (2007): *Régi magyar multságok. A kártyázás*. Online: <http://mek.niif.hu/05100/05134/html/rmm0020.html>
- BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső (1942): *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941*. Budapest: Pesti Lloyd-nyomda.
- BUISSON, Henri (1958): *La police – Son Historie*. Paris: Nouvelles Editions Latines.
- CHRISTIÁN László (2009): Epizódok a rendészet történetéből. *Iustum, Aequum, Salutare*, 5(3), 155–170.
- CHRISTIÁN László (2011): A rendészet alapvonalai, önkormányzati rendőrség. Győr: Universitas-Győr.
- CHRISTIÁN László (2018): Magánbiztonsági számvetés. In DOBÁK Imre – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet Boda József 65. születésnapja alkalmából*. Budapest: Dialóg Campus, 145–156.
- CHRISTIÁN László (2022a): A közigazgatási büntetőhatalom, a rendészet és a Nemzeti Közszerződési Egyetem a járványkezelés szolgálatában. In KOLTAY András – GELLÉR Balázs (szerk.): *Jó kormányzás és büntetőjog. Ünnepi tanulmányok Kis Norbert egyetemi tanár 50. születésnapjára*. Budapest: Ludovika, 55–66.
- CHRISTIÁN László (2022b): *Komplementer rendészet*. Budapest: Ludovika.
- CHRISTIÁN László – BUDAVÁRI Árpád – LIPPAI Zsolt (2022): A helyi rendészet és a településbiztonság új trendjei itthon és külföldön. *Glossa Iuridica*, 8(4), 175–191.
- CHRISTIÁN László – LIPPAI Zsolt (2021): Kakukktójas vagy új rendészeti alappillér? In ZÁGON Csaba – ZSÁMBOKINÉ FICSKOVSKY Ágnes (szerk.): *„Tehetség, szorgalom, hivatás”*. Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság, Vám- és Pénzügyőri Tagozat, 17–30. Online: <https://doi.org/10.37372/mrtvpt.2021.1.1>
- CHRISTIÁN László – ROTTLER Violetta (2021): Magánbiztonsági helyzetértékelés 2019–2020. *Glossa Iuridica*, 8(1–2), 159–180.
- CZAKÓNÉ CZÉDLI Jolán (2015): *A gátak őrei*. Online: www.kovizig.hu/baratikor/03-munkaink/02-posztterek/a-gatak-orei-a-gatori-munka-es-a-gatori-elnevezes-torteneti-attekintese-2015.pdf
- DEÁK Ágnes (2013): *Államrendőrség Magyarországon*. MTA-értekezés. Budapest.

- DORNING Henrik (1922): *A rendőrsegek intézményének fejlődése, különös tekintettel a magyar királyi rendőrségre és a magyar rendőri szakoktatásra*. Budapest: A Magyar Királyi Állami Rendőrség országos szaktanfolyamai.
- ENDRŐDY Géza (1898): *Magyarország rendőrsége az államosítás előtt*. Gyula: Dobay János Könyvnyomda.
- ERNYES Mihály (2018): Magyarországi rendőrségek a dualizmusban és a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 28(56), 15–52. Online: http://real.mtak.hu/93524/1/RTF_XXVIIIlevf_56sz_015-052.pdf
- ERNYES Mihály (2019): *A Fővárosi Rendőrség, és a M. Kir. Rendőrség, valamint a Magyar rendőrség története a kezdetektől napjainkig*. I–II. kötet. Budapest: NKE.
- FINSZTER Géza (2014): A társadalomtudományok és a rendészet. In GAÁL Gyula – HAUZINGER Zoltán (szerk.): *Rendészettudományi gondolatok*. Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság, 15–32.
- FOGARASI D. János (1833): *Diák magyar műszókönyv és a magyarhoni törvény és országtudománybul*. Pest: Ifj. Kilián György.
- FORRAI Judit (1998): A budapesti prostitúció szabályozásának kezdete. In *Tanulmányok Budapest Múltjából* 27. 93–100. Online: http://epa.oszk.hu/02100/02120/00027/pdf/ORSZ_BPTM_TBM_27_093.pdf
- GELLÉRT Ede szerk. (1925): *Detektív útmutató. A rendőri vonatkozású kérések, kérvények elintézése*. Budapest: Fráter és Társa.
- HADNAGY Imre József (2006): A tűzjelzés fejlődése a XX. század közepéig. *Tűzoltó Múzeum Évkönyve*, 7, 16–44. Online: <http://vedelem.hu/letoltes/anyagok/625-a-tuzjelzes-fejlolese-a-xx-szazad-kozepeig.pdf>
- HADNAGY Imre József [é. n.]: *Magyarország első tűzrendészeti törvénye megszületésének körülményei, legfőbb előírásai, jelentősége*. Online: <https://adoc.pub/magyarorszag-els-tzrendeszeti-trvenye-megszuletésenek-krlmeny.html>
- HALÁSZ Iván (2011): *A nemzetközi migráció és a közigazgatás*. Budapest: Corvinus Egyetem.
- HAUZINGER Zoltán (2015): A kriminalisztika és a rendészettudomány határterületei. *Magyar Rendészet*, 15(1), 11–21.
- HORVÁTH Attila – SZALAI András – TEMESI István (2014): *Közigazgatási és jogi ismeretek a kormányablak ügyintézők részére*. Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem.
- Idegenellenőrzés 1848-ban. *A Rend*, 1921. november 27.
- Igazgatási rendészet és rendőri büntető bíráskodás* (1947). Budapest: Magyar Államrendőrség Országos Szaktanulmányi felügyelője.
- Igazgatásrendészeti kézikönyv* (1965). Budapest: BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség.
- Igazgatásrendészeti tankönyv I.* (1958). Budapest: BM ORFK Kiképzési Osztálya.
- IVÁNYI Emma szerk. (1960): *Magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek az első világháború korából*. Budapest: Akadémiai.
- KAPRONCZAY Károly (2015): Hadegészségügyi állapotok a Rákóczi-szabadságharc idején. In KAPRONCZAY Károly (szerk.): *Háború és orvoslás. Orvostörténeti tanulmányok*. Budapest: Magyar Orvos Történelmi Társaság.
- KARVASY Ágoston (1843–1844): *A politikai tudományok rendszeresen előadva*. I–III. Győr: Streibig.
- KARVASY Ágoston (1845): *A politikai tudományok rendszeresen előadva*. Győr: Özv. Streibig.
- KARVASY Ágoston (1862): *A közrendészeti tudomány*. Pest: Emich Gusztáv.
- KARVASY Ágoston (1870): *A közrendészeti tudomány és a kulturpolitika*. Pest: Athenaeum.
- KATONA Géza (2006): A rendészet evolúciója Magyarországon (1945–2006). *Magyar Rendészet*, 6(4), 8–17.
- KAUTZ Gyula (1862): *Politika, vagy országásztan, tekintettel a két művelt világrész államintézményeire*. Pest: Heckenast.
- KEDVESSY György (1872): *Az országos és pesti rendőrügyi szabályrendeletek*. Gyűjtötte és az időközben történt változások, megtoldások és közrendészeti vezérfonállal az alsóbb rendőrség tisztviselői és közegei számára ellátta. Pest: Első Magyar Egyesületi Könyvnyomda.

- KRECSÁNYI Kálmán szerk. (1894): *Kihágási eljárás jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye, kiegészítve a székesfővárosi m. kir. állami rendőrség szervezetét, hatáskörét és működését szabályozó rendeletekkel és utasításokkal*. Budapest: Krecsányi.
- KISS Tibor – SZEGŐ Tamás (2017): A személyazonosítás múltja, jelene és jövője – e-Személyazonosító igazolványra épített szolgáltatási lehetőségek. *Új Magyar Közigazgatás*, 10(2), 54–65. Online: https://kozszo.org.hu/dokumentumok/UMK_2017/2/06_A_szemelyazonositas_multja.pdf
- KOI Gyula (2013): *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája: Zsoldos Ignác (1803–1885), Récsi Emil (1822–1864), Concha Győző (1846–1933), Magyary Zoltán (1888–1945)*. Budapest: NKE.
- KOLLER Gyula (1869): *A városok tisztítása, mint az egészségi rendszet legfontosabb feladata*. Buda: Magyar Orvosi Könyvkiadó Társaság.
- KOPASZ Gábor (1963): A magyar városok rendszete a dualizmus korában. *Levéltári Szemle*, 13(1–2), 131–159.
- KOVÁCS István (2016): *A prostitúció jelensége és társadalmi kontrolljának vizsgálata empirikus módszerekkel*. Budapest: NKE.
- KOVÁCS Tamás (2005): A politikai nyomozások szervezeti háttere a nyilas érában. In *Kutatási Füzetek 12. – Ünnepi szám Ormos Mária 75. születésnapjára*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 239–252.
- KRAHULCSÁN Zsolt (2011): A BM KEOKH és Útlevelel Osztály szervezettörténete, 1956–1962. *Betekintő*, 5(4). Online: https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2011_4_krahulcsan_0.pdf
- KRAUZER Ernő – SALLAI János (2021): Szamel Lajos a rendészettudomány megalapozója, hírnöke. *Belügyi Szemle*, 69(9), 1659–1665. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.9.9>
- LÁSZLÓ Zsuzsanna (2008): De politia campestri – A mezei rendőrség intézményéről. *Jogtörténeti Szemle*, (1), 46–51. Online: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/30373/Koncepcios_per_az.pdf?sequence=1
- Leviták könyve*. Online: <https://mek.oszk.hu/00100/00176/html/lev.htm>
- LISZKAYNÉ DR. NAGY Éva Katalin (2006): *A külföldiek magyarországi bevándorlásának, illetve letelepedésének szabályozása, és elbírálásának gyakorlata a kezdetektől napjainkig*. PhD-disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.
- Magyar Rendőr kalendáriuma* (1948). Budapest: Belügyminisztérium Nevelési Osztály.
- Magyar Színházművészeti Lexikon*. Online: <https://mek.oszk.hu/02100/02139/html/>
- MAGYARY-KOSSA Gyula (1931): *Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből*. III. kötet. Budapest: Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat.
- MÉSZÁROS Gábor (2017): A közlekedérendszet feladata a közúti közlekedésben Rudnay Béla rendeletétől napjainkig. *Belügyi Szemle*, 65(3), 54–66. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.3.4>
- MEZEY Barna szerk. (2004): *Magyar jogtörténet*. Budapest: Osiris.
- MISKOLCZY László (1908): *A vidéki rendőrség államosítása*. Budapest: Légrády.
- NAGY Janka Teodóra (1993): A mezei rendőrségről (Jogsabály és népi jogismeret). In VADAS Ferenc (szerk.): *A Wosinsky Mór (Béri Balogh Ádám) Múzeum Évkönyve*. Szekszárd: Wosinsky Mór Megyei Múzeum, 237–246.
- NAGY János (1941): *A község rendszete*. Szombathely: Martineum.
- Nagyvárad seprő – egy napi-lap (de szól az egész évrre): a seprőszet-rendészet-érdekeszet hivatlan különye* (1890). Nagyvárad: ifj. Berger S.
- PAULER Tivadar (1865): *Jog és államtudományok encyclopaediája*. Pest: Emich Gusztáv.
- PECZ Vilmos szerk. (1902): Ókori lexikon. Online: www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-okori-lexikon-CA894/

- Postagalamb a rendőrség szolgálatában* (1936). *Magyar Rendőr*, 3(16), 4.
- RASCHE, Karl (1917): *Der Polizeibegriff im heutigen preussischen Recht*. Menden: [k. n.].
- RÉCSI Emil (1854): *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint, különös tekintettel Magyarországra*. I–IV. kötet. Pest: Heckenast.
- RÉCSI Emil (1861): *Magyarország közjoga a mint 1848-ig és 1848-ban fennállott*. Pest: Emich.
- RÉDEY Miklós (1892): *Magyarország városi rendőrsége és annak újjászervezése, tekintettel a közigazgatás államosítására*. Győr: Surányi János Könyvnyomda Intézete.
- RÉDEY Miklós (1923): *Bevezetés a magyar rendőrzog alaptanaiba*. Budapest: [k. n.].
- RÉDEY Miklós – LAKY Imre szerk. (1903): *Rendőrségi lexicon*. Budapest: Stephaneum.
- RÉDEY Miklós – LAKY Imre szerk. (1909): *Rendőri lexikon. Közrendészeti és büntetőjogi tudnivalók betűrendes kézikönyve*. Budapest: Pátria.
- RIXER Ádám (2018): *A magyar közigazgatási jogtudomány értékelésének szempontjai*. Budapest: Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely.
- Robbanó szerek [é. n.]. *A Pallas nagy lexikona*. Online: www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/q-15DIC/robbano-szerek-1672E/
- SALLAI János (2014): A magyar rendészettudomány úttörője, Karvasy Ágoston. *Magyar Rendészet*, 14(6), 113–117.
- SALLAI János (2015a): Idegenrendészet (bevándorlás) szabályozása a 19. század utolsó, és a 20. század első évtizedeiben. In HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Migráció és rendészet*. Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, 145–161.
- SALLAI János (2015b): Tomcsányi Móric rendészeti rendszere. *Magyar Rendészet*, 15(4), 111–116.
- SALLAI János (2018): In memoriam Dr. Déri Pál nyugállományú rendőr dandártábornok. *Rendőrségi Tanulmányok*, (4), 125–134.
- SALLAI János (2019): *A magyar rendészet története*. Budapest: ORFK RTT.
- SALLAI János (2020a): A modern magyar rendészet kezdetei. *Magyar Rendészet*, 20(3), 227–244. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.14>
- SALLAI János (2020b): Municipális rendőrségektől a centralizált, állami rendőrségig: 100 éve centralizálták, államosították a magyar rendőrséget. *Rendőrségi Tanulmányok*, 3(ksz), 6–37.
- SALLAI János – KOBOLKA István (2014): Kivándorlás első törvényi szabályozásai a 20. század elején Magyarországon és annak mai aktualitása. *Szakmai Szemle*, (2), 123–147.
- SCHREIBER Emil (1917): *A prostitúció*. Budapest: Pátria.
- SCHULTHEISZ Emil (2010): Államorvostan a felvilágosodás kori Magyarországon. *Kaleidoscope*, 1(1), 30–39. Online: https://epa.oszk.hu/02300/02316/00001/pdf/EPA02316_kaleidoscope_2010_1_030-039.pdf
- SIVADÓ Máté (2017): Pozitív tendenciák az új pszichoaktív szerek ügyében?! In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig*. Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 169–174.
- STEIN Lőrincz (1871): *Az államigazgatás és igazgatási jog alapvonalai. Folytonos tekintettel angol-, francia-, és Németország törvényhozása- és irodalmára*. Stein Lőrincz bécsi egyetemi tanár után, a hazai viszonyainkra és törvényhozásukra való utalásokkal. Ford. KAUTZ Gusztáv. Pest: Ráth Mór.
- SZATHMÁRY István (1928): *Hivatalos műszótár a belügyi igazgatás részére*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi nyomda..
- SZILÁGYI G. Gábor (2021): Varázslatos mozivilág a régi Budapesten. *Blikk.hu*, 2021. december 7. Online: www.blikk.hu/sztarvilag/filmklikk/varazslatos-mozivilag-regi-budapest/r8g3xhv
- SZILÁGYI János (1960): *A tűzrendészet fejlődése az őskortól a modern időkig*. Budapest: Belügyminisztérium Országos Tűzrendészeti Parancsnoksága.
- TISZA Miksa (1925): *Magyarország rendőrségének története*. Pécs: Haladás Nyomda Részvénytársaság.

- TOMCSÁNYI Móricz (1933): *Magyar közigazgatási és pénzügyi jog: különös (szakigazgatási) rész.* Budapest: magánkiadás.
- TÓTH József (1938): *Rendészetfogalom a nemzeti szocialista államban.* Eger: Szent János Nyomda.
- TÓTH József (1939): *A rendészeti ténykedés alakjai, különös tekintettel a közigazgatási aktusokra.* Eger: Szent János Nyomda.
- URBÁN Aladár (1990): Az 1848–49-es szabadságharc rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, 1(1), 7–16.
- WOHLGEMUTH Lajos (1849): *Utasítás az országban idegenek feletti rendőrség fenntartása iránt.* Nagyszeben: [k. n.].
- ZSOLDOS Ignác (1838): *Néhány szó a honi közbátorságról.* Pest: Tratter-Károlyi.
- ZSOLDOS Ignác (1843): *A mezei rendőrség főbb szabályai. Az 1840: IX. törvénycikkely nyomán.* Pápa: Pápai Református Kollégium.
- ZSOLDOS Ignác (1844): *A szolgabírói hivatal.* Pápa: [k. n.].

Törvények, rendeletek, szabályzatok

- 1.544 BM eln. sz. körrendelete az ország területén tartózkodó romániai állampolgárok bizonyos csoportjainak összeírásáról
- 1.551 BM eln. sz. rendelete az orosz állampolgárok egy részének hazabocsátásáról
- 1/1954. (I. 9.) BM rendelet a személyi igazolványról
- 10.000/1887. sz. Gázrobbanások megakadályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet
- 100 301 Eln. sz. külföldi állampolgárokkal szemben követendő eljárásról
- 1008/1885. sz. a járdák egy részének a kapuzárástól számítandó egy óra leforgása alatti lesöpretését elrendelő főkapitányi rendelet.
- 10390/1939. ME rendelet a személyes bejelentési kötelezettség kiterjesztéséről és az ezzel kapcsolatos nyilvántartásról (RT 2005. 1.)
- 107.600/1947 XV. PM rendelet az italmérési jövedékről szóló 1921: IV. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról
- 1103/1891. sz. Szabályrendelet a közúti vaspályák közlekedésére Budapesten
- 112/1882 sz. Szabályrendelet a Dunán a főváros területére érkező vízi járművek és hajók kikötésének szabályozása iránt
- 11264/1885. sz. A gumi puskákból való lövöldözést tiltó főkapitányi rendelet
- 11823 szám. fk. ev. 1888. Dalcsarnokokra vonatkozó főkapitányi rendelet
- 12.156 BM eln. sz. portugál állampolgárokkal szemben követendő eljárásról
- 14.476 BM eln. sz. Északamerikai Egyesült-Államok állampolgárokkal szemben követendő eljárásról
- 151.000/1927. BM számú rendelet a közerkölcsiség védelméről
15622. szám. fk. 1888. A macadamszerűleg kiépített utcák, utak és tereken az úttest rongálásának megakadályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet
1569. évi XXI. törvénycikk. Pozsony és Komárom vármegyék munkája felének, a szigetbe áttétele a Duna vitzorkolása gátjaihoz és töltéséhez
- 1690/1945. (V. 10.) ME rendelet a csendőrség feloszlításáról és az államrendőrség megszervezéséről, az 1-4. §-okban foglalt rendelkezések kivételével
- 17/1954. (III. 10.) M. T. számú rendelet a külföldiek be- és kiutazásáról és az ország területén való tartózkodásról
- 1700/1945. (V. 10.) ME rendelet a magyar államrendőrség felállításáról

17347 BM eln. sz. az olasz állampolgárokkal szemben követendő eljárásról (majd internálásáról, majd egy részének hazabocsátásáról)

17902/Fk. I. 1901. számú rendelet a székesfőváros területén két vagy több kerekű, személy- és teherszállításra szolgáló automobillokkal való közlekedésre nézve

183. sz. 1884. Tánctermekekben nőknek vendégek kiszolgáltatára alkalmazását tiltó rendelet

1840. IX. törvénycikk a mezei rendőrségről

1848. évi III. tv. a független magyar felelős minisztérium alakításáról

1848. évi XXII. törvénycikk a nemzeti őrseregről

1848. évi XXXI. törvénycikk a színházakról

1871. évi XL. törvénycikk a gátrendőrségről

1871. évi XVIII. törvénycikk a községek rendezéséről

1872. évi XXXVI. törvénycikk Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről

1874. évi XX. törvénycikk a keleti marhavész elleni intézkedésekről

1876. évi XIII. törvénycikk a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról

1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről

1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról

1879. évi XXVIII. törvénycikk a rendőri bejelentési intézménynek Budapest fővárosban életbeléptetéséről

1881. évi XIV. törvénycikk a kézi zálog-kölcsönügyletről

1881. évi XXI. törvénycikk indokolása a Budapest fővárosi rendőrségről

1881. évi XXI. törvény a Budapest fővárosi rendőrségről

1888. évi VII. törvénycikk az állategészségügy rendezéséről

1889. évi XLVI. törvény a Budapest fővárosi rendőrség hatáskörének Újpest és Rákospalota községek területére való kiterjesztéséről

1890. évi I. törvénycikk a közutakról és vámokról

1894. évi XXXIII. törvénycikk az állami anyakönyvekről

1903. évi V. tc. külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról

1903. évi VI. törvénycikk az útlevélügyről

1903. évi VIII. törvénycikk indokolása a határrendőrségről

1912. évi LVIII. törvénycikk a városok fejlesztéséről

1912. évi LXIII. törvénycikk a háboru esetére szóló kivételes intézkedésekről

1912. évi LX. törvény a Budapest fővárosi rendőrség hatáskörének Erzsébetfalva, Kispest és Pestszentlőrinc községek, területére való kiterjesztéséről

1916. évi XXXVII. törvénycikk a fiumei m. kir. állami rendőrségről

1916. évi XXXVII. törvénycikk indokolása a fiumei m. kir. állami rendőrségről

1916. évi XXXVIII. törvény a Budapest fővárosi rendőrség hatáskörének Csepel község területére való kiterjesztéséről

192/1889. sz. Szabályrendelet a hirdetmények kifüggesztése tárgyában

193/1881. sz. Tűzrendészet szabályrendelet

1930. évi XXVIII. törvénycikk a külföldieknek a magyar korona országainak területén lakhatásáról szóló 1903:V. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról

1932. évi XIII. törvénycikk indokolása a m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogáról

193554/1947. (V. 13.) BM rendelet az államrendőrség budapesti főkapitánysága egyes alosztályainak összevonásáról

1936. évi X. törvénycikk a tűzrendészet fejlesztéséről

1955. évi 22. törvényerejű rendelet a rendőrségről

1974. évi 17. törvényerejű rendelet az állam- és közbiztonságról

2.608 BM eln. sz. Az ország területén tartózkodó beteg francia állampolgárok összeírásáról

2012/1885. sz. Szabályrendelet a fővárosi utcai járdák elfoglalása és használása tárgyában

2080 szám. Női zenekarok rendszabályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet

2300/1944. ME rendelet a rendőrség átszervezéséről (RT 1063. 1.)

24.477 BM eln. sz. A hazánkban élő francia és angol alattvalók hazatérésének feltétlenül megszabott korhatár újabb megállapításáról

2508 szám. 1.1877. A Margithidon való közlekedést szabályozó főkapitányi rendelet

26.654 BM eln. sz. körrendelet román állampolgárokkal szemben követendő eljárásról

264.000/1946. BM számú rendelet a táncitanítóképzés újabb szabályozásáról

267.500/1946. BM sz. rendelet a lőfegyver, lőszer és robbanóanyag vásárlási engedélyek kiadásának újabb szabályozásáról

2684 szám. fk. 1893. A szálas takarmányok és kalászos terményeknek Új-Pest és Rákos-Palota községek belterületére való beszállítása és öszszehalmozásából eredhető tűzveszélyek megakadályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet

274000/1949. (II. 19.) BM rendelet a rendőrség szervezetének megváltoztatásáról

2787 szám. fk. 1885. Szálfák úttesten vonszolását korlátozó főkapitányi rendelet

285084/1948. (I. 25.) BM rendelet Etes nagyközség területén az elsőfokú rendőrhatalom teendői ellátásáról

28848 szám. fk. I. 1888. A fővárosi bérszolgák egyenruházatát megállapító főkapitányi rendelet

29491 BM sz. Az idegenek és a náluk lévő tárgyak fokozott ellenőrzése tárgyában kiadott ME rendelet végrehajtásáról

30 022 eln. sz. kínai állampolgárokkal szemben követendő eljárásról

31402 szám. fk. 1888. A löversenyter megromlásának megakadályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet

32.150 BM sz. A fogolytáborokból és az internáltak telepírói távozó fertőzésre gyanús katonai és polgári egyének megfigyeléséről

3217 szám. fk. 1891. A gombaárusításnak Új-Pest község területén szabályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet

3307. szám. fk. kih. 1888. Ékszereknek, arany- és ezüstműveknek s hasonló értékeknek kávéházakban tartását tiltó főkapitányi rendelet

33162. sz. fk. 1.1888. A bérkocsi viteldíj túlkövetelések megakadályozása céljából kiadott főkapitányi rendelet

3454/1947. (III. 25.) ME rendelet a magyar államrendőrség budapesti főkapitánysága vezetője illetékességi területének kiterjesztéséről, valamint a rendelet végrehajtásáról szóló 192387/1947. (III. 25.) BM rendelet

36899 szám. 1885. A Margit-hídról a Pálffy térre vezető töltésen a gyalogközlekedést tiltó főkapitányi rendelet

37.000/1917. (III. 23.) BM rendelet A fiumei m. kir. állami rendőrségről szóló 1916:XXXVII. törvénycikk végrehajtásáról és a hatáskörök körülírásáról

3700/1949. (IV. 23.) Korm. rendelet a magyar államrendőrség felállításáról szóló 1700/1945. (V. 10.) ME rendelet módosításáról

387/1890. sz. Szabályrendelet a főváros területén kerékpárral, velocipéddel vagy a rajta ülő egyén által mozgatott bármely géppel való közlekedés tárgyában

4.189 BM res. sz. A Magyarországon letelepedni szándékozó hadifoglyokra vonatkozó kérdőívek

4/1969. (XI. 17.) BM számú rendelete a magyar állampolgárok lakcímének bejelentéséről és nyilvántartásáról

40.302/1890. számú belügyi m. kir. miniszteri rendelettel a robbanó anyagok gyártása, raktározása, forgalomba hozatala és szállítása

4100/1948. (IV. 10.) Korm. rendelet a rendőrséget érintő törvényeknek és rendeleteknek a Rendőrségi Közlönyben közléséről

4454 szám. 1892. Nagyobb ünnepélyek alkalmával utakon és tereken rögtönzött állványok felállítását és a háztetőkön tartózkodást tiltó főkapitányi rendelet

46529 szám. fk. 1883. A budapesti lánczhid-főtől az alagút bejáratáig terjedő meredekebb útvonalon a túlterhelt kocsik vontatását szabályozó főkapitányi rendelet

4801/1889. Derék heveder alkalmazását elrendelő főkapitányi rendelet

4883 szám. fk. 1890. Újpesti fogadók, vendéglők, korcsmák, sörházak és kávéházak zárójának szabályozása tárgyában kiadott főkapitányi rendelet

4940/1943. ME rendelet a rendőrség budapesti főkapitánya illetékességi területének kiterjesztéséről (RT 1899. 1.)

5.0066 BM res. sz. Az internált egyének érintkezésének és postai küldeményeinek ellenőrzéséről

5.957 BM eln. sz. Lengyel és ukrainai légiók egyenruháját viselő egyének ellenőrzéséről

50153 szám. fk. 1885 Színházaknak kéjnök általi látogatását korlátozó főkapitányi rendelet

5090/1945. sz. ME rendelet, a mozgófényképüzemek engedélyezésének szabályozásáról

5156 szám. fk. 1889. A szarvasmarha-hajtást szabályozó főkapitányi rendelet

535420/1946. (XII. 25.) BM rendelet a magyar államrendőrség budapesti főkapitányságának szervezetéről szóló 8490/1945. ME rendelet egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról

605.000/1946. BM sz. rendelet – a löfegyvereknek a fegyverkovács és puskaművesipar gyakorlásával kapcsolatos forgalma

610/1888. sz. Szabályrendelet az 1884. évi XVII. t. cikk 10. §-ának a) pontjában említett kávéház- és kávémérés-iparoknak Budapest főváros területén való gyakorlása tárgyában

612953/1946. (XII. 29.) BM rendelet a magyar államrendőrség budapesti főkapitánysága vezetője hatáskörének ütlevelügyekben más elsőfokú rendőrhatalóságok illetékességi körére kiterjesztéséről.

6252 szám. fk. 1884. Színházi jegyekkel való üzérkedést tiltó főkapitányi rendelet

6290/1945. (VIII. 12.) ME rendelet a magyar államrendőrség felállítása tárgyában kiadott 1700/1945. (V. 10.) ME rendelet kiegészítéséről és módosításáról

6500/1931. ME rendelet a rendőrség szervezeti változásairól (RT 1533. 1.)

6690/1945. (VIII. 19.) ME rendelet a csendőrség feloszlata és az államrendőrség megszervezése tárgyában kiadott 1690/1945. (V. 10.) ME rendelet kiegészítéséről és módosításáról

6775/1888. sz. Járdaseprésnek a színházakat látogató közönségre való tekintettel szabályozása tárgyában kibocsátott főkapitányi rendelet

7.150/1946. ME sz. rendelet, löfegyverek és löszerek előállításának, tartásának és forgalmának szabályozása, ill. bejelentése és beszolgáltatása

7087 szám. fk. ev. 1889. Dalcarnokok belépti jegyeire nézve kiadott főkapitányi rendelet

71. fk. 1885. A lövöldözést korlátozó rendelet

711/1891 szám. Szabályrendelet az 1884: XVII. tcikk 10. §-ának d) pontjában említett kéményseprés-ipar gyakorlása tárgyában

7270/1930. ME rendelet a bejelentési kötelezettségnek az egész ország területére való kiterjesztéséről (RT 840. 1.)

7296 szám. fk. 1890. Hajók rakodása alkalmával megfelelő hidak alkalmazását elrendelő főkapitányi rendelet

744/882. sz. (1882) Szabályrendelet, a budapesti színházak tűzbiztonsága tárgyában

779/1884-es Szabályrendelet a gombák árusítása iránt

7834 szám. 1889. Teheneknek az Istenhegyen és környékén legeltetését szabályozó főkapitányi rendelet

8.535. sz. BM rendelet. A lengyel királysági állampolgárokkal szemben a rendőri intézkedések megszüntetéséről

8.626 BM eln. sz. A monarchiával hadi állapotban jutott államok internálva nem levő alattvalóinak összeírásáról

8.888. BM eln. sz. A román állampolgárokkal szemben foganatosított kivételes rendőri intézkedések megszüntetéséről

837/1884. sz. Szabályrendelet a bordély ügyről

8490/1945. (IX. 25.) ME rendelet a magyar államrendőrség budapesti főkapitányságának szervezetéről és az államrendőrséget érintő egyes kérdések szabályozásáról, a 11. §-ban foglalt rendelkezések kivételével

87/1989 sz. MT rendelet a határsáv megszüntetésére

8789 szám. fk. 1887. Vendéglőkben és kávéházakban gyűlések és értekezletek tartását korlátozó főkapitányi rendelet

8802 szám. fk. 1887. Cement pornak nyitott kocsikban szállítását szabályozó rendelet

90.089/1920. sz. BM rendelet, az állami rendőrség ügyintézői hatásköre

920/1883. sz. Szabályrendelet a kapuzárás iránt

9303 szám. 1887. Rendszabály a budapesti lánczhidon való közlekedés iránt

949/1885. sz. Szabályrendelet a járműveknek szarvasmarhával vontatása tárgyában

A belügyminiszter 1236/1950. BM számú rendelete a keresetszerű kéjelgés megszüntetése tárgyában

A belügyminiszter 471 400/1948. BM számú körrendelete a nemi betegségeket terjesztő személyek egészségügyi felügyelete, illetve a szigorított egészségügyi felügyelet alá helyezéséről szóló 454 271/1948. BM számú rendelet végrehajtása tárgyában

A belügyminiszter 535.420/1946. sz. BM rendelete A magyar államrendőrség Budapesti Főkapitányságának szervezetéről szóló 8490/1945. ME sz. rendelet egyes rendelkezéseinek végrehajtása tárgyában

A belügyminiszter 606 180/1946. IV/2. BM számú rendelete az erkölcsrendészeti szolgálat vidéken való megszervezése tárgyában

A csendháborítás eltiltásáról (1912). Újpest: Fuchs A. és Társa.

A fogadó, kávéház és kávémérési iparokról (1912). Újpest: Fuchs A. és Társa.

A háborúval kapcsolatos törvények és rendeletek gyűjteménye 1915–1918. Budapest: Belügyminisztérium.

A kivilágítások és fáklyásmenetek rendezéséről (1912). Újpest: Fuchs A. és Társa.

A közegészség és testi épség elleni kihágásokról (1912). Újpest: Fuchs A. és Társa.

A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény

A m. kir. belügyminiszternek 1923. évi 200 000 BM sz. rendelete. Külföldieknek az ország területén lakhatásáról szóló 1903. V. tc. végrehajtása tárgyában

A m. kir. belügyminiszter 1910. évi 57.000 számú rendeletével kiadott szabályzat a gépjárművek közúti forgalmáról

A m. kir. belügyminiszter 1917. évi 37.000 számú körrendelete a fiumei m. kir. állami rendőrségről szóló 1916. XXXVII. törvénycikk végrehajtásáról és a hatáskörök körülírásáról

A m. kir. belügyminiszter 1927. évi 160.100/1926. számú körrendelete a prostitúció szabályozásáról

A m. kir. belügyminisztériumnak 1869. évi június hó 17-én 3365. sz. alatti körlevele

A m. kir. belügyminiszternek és m. kir. kereskedelemügyi miniszternek 1929. évi 250.000 BM számú rendelete, a közúti közlekedés rendjének és a közutakon a közrend fenntartásának egységes szabályozásáról

A m. kir. kormány 1920. évi 8.454 számú rendelete, a mozgófényképüzemekről

A m. kir. kormánynak 938/1921 ME számú rendelete, a mozgófényképüzemekről alkotott 8454/1290. ME számú rendelet végrehajtása tárgyában kiadott 68.800/1290 BM számú rendelet kiegészítése, illetőleg módosítása

A m. kir. minisztérium 1934/évi 2.222. ME számú rendelete a Genfben 1925. évi február hó 19-én kötött Nemzetközi Ópiumegyezmény becikkelyezéséről szóló 1930. XXXVII., és a kábítószer gyártásának korlátozása és forgalomba hozatalának szabályozása tárgyában Genfben 1931. évi július hó 13-án kelt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről szóló 1933. VIII. törvénycikkek végrehajtásáról.

A m. kir. minisztériumnak 5700/1917. ME számú res. rendelete. Sajtótermékek kivitelének ellenőrzése

A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 01. számú parancsa. Budapest, 1969. évi március hó 25-én.

A nyugati határővezet megszüntetése és határsáv létesítése

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény

A zsidóbarakokról (1912). Újpest: Fuchs A. és Társa.

Állatkínzás elleni szabályrendelet, a cs. k. belügyminiszter 1855. febr. 15-én kelt rendelete.

Az állatok járvány nyavalyái alkalmával politikai hatóságok, orvosok, sebészek és állatgyógyászok, valamint helybeli előjárók által követendő eljárásról, s az azok folytán teendő állatgyógy-rendőrségi intézkedésekről szabályrendelet. Cs. kir. belügyminisztérium 1859. 32-592. sz. kibocsátványa.

Az ideiglenes nemzeti kormány 1.690/1945. ME számú rendelete a csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről.

Baranyavármegye szabályrendelete a közcsend és közrend háborítása által elkövetett kihágásokról (1908). Pécs: Taizs József könyvnyomdája.

Bejelentésiügyi szabvány. Tanács határozat (Pest), 1864. július 2., 14548. sz.

BM 0390/1952 sz. Utasítása a Déli és Nyugati országhatár mentén határővezet létesítéséről Bordélházak és kéjhölgyek iránti szabályrendelet. Alkottatott az 1867. október 30-án tartott közgyűlés által 33474. sz. Cselédrendszabály. Alkotta az 1870. évi szept. 21-én tartott közgyűlés által, 7853 sz.

Durránó anyagok iránti szabvány. A m. kir. Helytartótanács 1864. évi aug. 3-án 64.106 és szept. 17-én 72.403 sz. rendelete.

Ebadó és tartás iránti szabályrendelet. Alkottatott az 1869-es közgyűlés által, 17840., 18359., 19951. sz.

Ebdüh kitörésének meggátlása kezelés iránti szabvány. Alkottatott az 1868-as közgyűlés által, 22153. sz.

Építés-rendőri határozatoknak végrehajtása iránti szabvány. Tanács határozat, 1871. október 10., 35200/2913. sz.

Fegyver és lőpor árulása és tarthatása iránti szabvány. M. kir. Helytartótanács 1862. évi jun. 5. 1953. sz. rendelete.

Fővárosi Törvényhatóság szabályrendelete, 1890/387.

Gyöngyös város tűzrendészeti szabályrendelet (1912). Gyöngyös: Simané.

Hazardjáték meggátlására vonatkozó szabvány. 1868. április 21–22–23-án tartott közgyűlés, 14708 sz.

R-2. Szolgálati szabályzat a rendőrség részére (1948). Budapest: Belügyminisztérium.

R-6 Előléptetési szabályzat a rendőrség számára (1948). Budapest: Belügyminisztérium.

Rendőri bejelentésekre és Pozsonyba érkező külföldiek nyilvántartására vonatkozó szabályrendelet (1889). Pozsony.

Szabad királyi Szamosújvár városának a rendőri kihágások tárgyában alkotott szabályrendelete (1882). Szamosújvár.

Szabályrendelet az 1884. évi XVII. tc. 10 §-ának a) pontjában említett fogadó, vendéglő, korcsma, sörház, pálinkamérés, kávéház és kávémérő iparoknak Budapest főváros területén való gyakorlása tárgyában

Szabályrendelet az 1884. évi XVII. tc. 10 §-ának f) pontjában említett hordár vagy bérszolgaiparnak Budapest főváros területén való gyakorlás tárgyában

Szabályrendelet, a hatóság és közcsend, közbiztonság, közrend, közegészség, testi épség és tulajdon elleni rendőri kihágások tárgyában (1890). Budapest.

Szabályrendelet. Rendőri bejelentési intézmények Debreczen szab. kir. város területén életbeléptetéséről (1891). Debrecen.

Szolgálati szabályzat Halas rt. város (1889). Kiskunhalas: Práger Ferenc.
 Torda rendezett tanácsú város közigazgatási és közrendészeti szabályrendeletei (1879). Kolozsvár: Stein J.
 Törvényjavaslat a városi rendőrség államosításáról. *Közbiztonság*, 1911. április 30. 236–239.
 Udvari kancellár 1834. évi. november 13 28179. sz. rendelete.
 Utasítás a katonai határőrizet tárgyában (1909). Budapest: Magyar Királyi Állami Nyomda.
 Utasítás a Nyitra városi rendőrség számára (1886). Nyitra: Özv Neugebauer Anna.

Ajánlott irodalom

- ÁCS Ferenc (1984): Szabálysértés (szabályszegés) rendészeti szemmel. *Belügyi Szemle*, 22(9), 50–52.
- BALLA Károly (1984): Kábítószeres és pszichotrop anyagok rendészeti felügyeletének tapasztalatai. *Belügyi Szemle*, 22(8), 92–96.
- BALLA Zoltán – SZABÓNÉ GÁSPÁR Erzsébet – MADARI Edit (1989): *Igazgatásrendészeti ismeretek*. Budapest: Rendőrtiszti Főiskola.
- BALLA Zoltán (2010): Gondolatok a rendőrség hatósági igazgatási tevékenységéről – kellene egy új rendőrségi törvény. In NÉMETH Zsolt – PALLAGI Anikó (szerk.): *Rendészettudományok a közbiztonságért. Tanulmányok a 60 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Budapest: Rendőrtiszti Főiskola, 18–21.
- BALLA Zoltán (2019): Útlevelelfejtés a rendszerváltástól napjainkig. *Belügyi Szemle*, 67(1), 147–153. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.1.12>
- BALLA Zoltán (2020a): Az igazgatásrendészet a rendészet pszeudo ága. In MADAI Sándor – PALLAGI Anikó – POLT Péter (szerk.): *Sic itur ad astra: Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 65–72.
- BALLA Zoltán (2020b): Az igazgatásrendészet, mint a rendészet „irodai” ágazata. *Rendőrségi Tanulmányok*, 3(ksz.), 148–162.
- BOLVÁRI-TAKÁCS Gábor: *Táncosok és iskolák. Fejezetek a hazai táncművészképzés 19–20. századi intézménytörténetéből*. Online: http://real.mtak.hu/21362/1/Tancosok_es_iskolak_konyv_vegleges_u_185337.969097.pdf
- CHRISTIÁN László (2020): A helyi önkormányzatok felelőssége a települések közbiztonságának megteremtésében. *Magyar Rendészet*, 20(3), 55–78. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.4>
- ECSÉDI Károly (1980): Az atomenergia alkalmazásával kapcsolatos rendészeti feladatok. *Belügyi Szemle*, 18(10), 69–71.
- GÁL László [é. n.]: *Tűzrendészet Magyarországon 1870-től napjainkig*. Online: <http://tuzoltoszovetseg.hu/letoltes/document/98-tuzrendeszet-magyarorszagon-1870-tol-napjainkig-i-%E2%80%931870-1945.pdf>
- HAUTZINGER Zoltán (2020): A rendészettudomány határtudományai. *Magyar Rendészet*, 20(3), 137–146. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.8>
- KÁNTÁS Péter (1998): A szabálysértési jog és a rendészet néhány elhatárolási problémája. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 1. 5–47.
- KINCSES Ildikó (2014): Igazgatásrendészet. In KORINEK László (szerk.): *Értekezések a rendészetről*. Budapest: NKE RTK, 253–290.
- KRECSÁNYI Kálmán (1884): *Kihágási eljárás jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye*. Budapest: magánkiadás.
- MÁRTON Anikó (2014): *Igazgatásrendészeti jog*. Budapest: NKE.
- NYILASI Tibor (2009): A személyazonosító okmány alapján történő személyazonosítás problematikái. *Magyar Rendészet*, 9(3–4), 71–77.
- NYIRI Sándor (1996): A rendészeti igazgatás elvi kérdései. *Belügyi Szemle*, 34(7–8), 3–11.
- Országgyűlési Irományok, 1885–1888. V. kötet, 146. szám.*

- PAVLIK Ferenc – LAKY Imre (1907): *Határrendészeti kézikönyv*. Budapest: Pátria.
- ROSTÁS István et al. (1984): *Igazgatásrendészeti ismeretek rendőrtisztek, rendőrzászlósok, rendőrtiszthelyettesek részére*. Budapest: BM Tankönyv.
- SZAMEL Lajos (1992): A rendészet szankciórendszeréről. *Rendészeti Szemle*, 30(10), 3–25.
- SZAMEL Lajos (1995): A rendészet cselekvési formái. *Belügyi Szemle*, 33(1), 34–44.
- SZILÁGYI Lászlóné (1985): Időszerű-e beszélni a kábítószer-élvezetről. Hozzászólás a Kábítószeres és pszichotrop anyagok rendészeti felügyeletének tapasztalatai című cikkhez. *Belügyi Szemle*, 23(1), 75–78.
- TAKÁCS Dániel (1960): Az építésügyi hatóságok rendészeti tevékenysége. *Építésügyi Szemle*, 4(9), 269–271.

Az igazgatásrendészet a 20. században a legtöbb változást megélt rendészeti szakterület. Korábban nem kezelték egységesen az igazgatásrendészetet, hanem az államivá vált fővárosi rendőrség területén irányadóként az állami jogszabályok és a fővárosi hivatal (tanács) rendeletei voltak meghatározók.

Az igazgatásrendészet történetében döntő változást az 1920-as rendőrségi centralizáció és a vidéki rendőrségek államosítása hozott, amikor az igazgatásrendészetet önálló szakterületnek minősítette az államosítás végrehajtására kiadott BM rendelet.

A szocializmus végén a szakmai-tudományos élet és a politikai közélet idegennek találta az igazgatásrendészet főbb szakterületeit a rendőrség feladatrendszerében, és kezdetét vette a polgárosítás. Ennek eredményeként mára az igazgatásrendészet szakterületei beszűkültek, vagy más szakterülethez kerültek, és csak néhány markáns szakterület maradt a rendőrség feladatrendszerében. A könyv megkísérli bemutatni a főbb témakörök által a szakma történetét az igazgatásrendészet kialakulásától napjainkig.